

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 10096

ZIKHROYNES

Joseph Rolnick

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

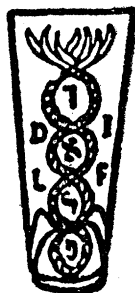
The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

זכרונות

פון

יוסף ראזניק

ארוימגעגעבן מיט דער הילף פון
דוד איגנאטאוו ליטעראטור־פאנד

ZICHROINES

(MEMOIRS)

BY

JOSEPH ROLNICK

Copyright 1954, by
JOSEPH ROLNICK
New York, N. Y.

Published with aid of
DAVID IGNATOFF LITERATURE FUND

Printed in U.S.A. by
WALDON PRESS, 203 Wooster St.
New York, N. Y.

געווידמעט פייגלען מיט דאנק פאר העלפן
צוזאמענשטעלן דעם בוך

מיט דער גראַבליע אין האַנט

דער וואָגן איז געלאָדן; דאָס פערד איינגעפשאַנט;
דער גוי האַלט די לייצעס פאַרדרייט אַרום האַנט.
אַ טשמאַק מיט די ליפן — די פור רירט זיך פון אַרט.
איבער דער לאַנקעס פיל-בלעזליקער ערד
שפרייזט ווי אַ שיכורער דאָס פערד,
אַ טראַט אַהין, אַ טראַט אַהער.
און ווי די חיה וואָס איז פון וואַסער אַרויס
טרייסלט זיך די לאַדונג; עס פאַלט אַראָפּ
אַ בלימל דאָ, אַ זענגל דאָרט.
נאָר דער גוי האַט ניט קיין אויג פאַר יעדן הייעלעס פאַל,
און פירט פערד און וואָגן גלייך אין שטאַל.
אזוי וואָגן נאָך וואָגן ביז פאַרנאַכט.
נאָר ווען ער האַט דעם לעצטן אַריינגעבראַכט
נעמט ער ווידער די גראַבליע אויפן קאַרק
און מיט פאַמעלעכע טריט און זוכנדיק אויג
גיט ער איבער וואו דער וואָגן האַט געטאַן זיך אַ בויג;
און וואו נאָר אַ הייעלע שאַרט ער צונויף
און לייגט עס מיט ליבשאַפט אויף דער גראַבליע אַרויף
ווי דאָס, וואָס ער האַט אין איילעניש פאַרזען,
וואַלט איצטער זיין גרעסטער פאַרמעגן געווען.

ד ע ר י ש ו ב

ער איז געווען אַ קליינער, אָפגעלעגטער ישוב. אין גאַנצן אַן אַכט-ניין יידישע משפחות. אָבער עס האָט זיך דאָרט געפירט ווי אין אַ גרויס לאַנד. און דער ישוב אַליין האָט אויך געמיינט, אַז ער איז אַ גאַנצע מדינה. עס זיינען דאָרט געווען „שטאַנדן“ אָדער „קלאַסן“ — העכערע און נידעריקערע. די העכערע האָבן זיך געקריגט צווישן זיך, ווי די אַריסטאָ-קראַטישע משפחות אין איטאַליע אָדער אין שפּאַניע. געווען אויף מעסערס. נאָר ביי אויסערגעוויינלעכע געשעענישן, ווען אַ דרויסנדיקער שונא איז באַפאַלן דעם ישוב, ווי אַ טויט-פאַל אין איינער פון די משפחות, אָדער אַ שרפה, האָט מען זיך דערמאַנט, אַז מען איז איין געזינד, איין ישוב, און מען האָט אויף אַ וויילע פאַרגעסן אַלע קריודעס, וואָס מען האָט געהאַט איינער צום אַנדערן.

די טאַטעס האָבן זיך געקריגט און די קינדער האָבן געפירט ליבעס צווישן זיך. אמת, דער סעניאָר איז ניט געשטאַנען מיט אַ גיטאַרע אונטער דער סינאָריטאַס פענצטער און איר ניט געזונגען קיין סערענאַדעס. דערפאַר איז מען געזעסן ביז טאַג אויף די שוועלן פון די שטיבער, אָדער מען איז געלעגן שבת בייטאַג אויפן שמעקנדיקן היי אין שאַיער, און די סינאָריטאַס זיינען אַרויסגעקומען פון טויער צערויטלטע מיט צעשויערטע האָר און אַמאַל מיט אַן אָפגעריסן קנעפל אין האַנט.

איך האָב געזאַגט — העכערע און נידעריקערע „שטאַנדן“. די העכערע זיינען געווען: „יודע-אַרע“ מיט אַ גרויס געזינד פון זין, טעכטער און וואויל-געלערנטע אייניקלעך. ער האָט געהאַלטן דעם פאַכט ביים פריץ; מיין טאַטע, מיט אַן אויסגעגעבענעם זון און אַן איידעם, וואָס האָט זיך געשניטן אויף אַ נגיד; און דער שענקער, חיים גדליה, וואָס איז טאַקע געווען אַ רייכער ייד און געגעבן געלט אויף פּראָצענט.

די אַלע האָבן זיך גערעכנט צום העכערן שטאַנד. און עס איז געווען לייזער דער שמיד; אַבע דער קרעמער, ביי וועמען די גויים האָבן געקויפט זאַלץ און גאַזע; יודע, אונדזער מילנער; און בענטשע, וואָס האָט געהאַלטן אַ שענקל אין צווייטן עק דאָרף. די האָבן זיך גערעכנט צום נידעריקן שטאַנד. כאַטש לייזער דער שמיד, איז ניט געווען קיין גרעסערער עס האַרץ, ווי זיין שכן דער שענקער און בענטשע פון עק דאָרף, איז געווען גאָר אַן איידעלער ייד, ער איז געווען דער בעל קריאה אין מנין. און מיין טאַטנס יינגערער ברודער, אַבע, איז געווען אַזא בעל הבתישער מענטש ווי מיין טאַטע. פונדעסט-וועגן האָבן זיך די צוויי מינים משפחות גערעכנט ווי צוויי באַזונדערע קלאַסן.

אז מען האָט געזאָגט זשוכאַוויץ, האָט מען געמיינט עטלעכע אויסדערוויילטע משפחות. אַז ווער האָט אימיצן באַרעדט? האָט ווער מיט אימיצן זיך געקריגט? געפירט אַ ברוגז? — איז דאָס געווען צווישן די פיר-פינף משפחות פון העכערן שטאַנד.

נאָר איינמאַל אין דער „געשיכטע“ פון ישוב האָט געטראָפן, אַז ביידע שטאַנדן — דער העכערער און דער נידעריקערער — האָבן זיך מתחתן געווען. דאָס איז געווען ווען דער הויכער יאַשע, דעם מילנערס זון איז געקומען פון אַמעריקע אין אַ גומענעם אויבערמאַנטל, מיט אַ גאַלדענעם זייגער און קייט, און האָט גערעדט מיט אַ פּרעמדן טאָן, האָלב זינגעוודיק, און מ'האַט פאַר-געסן אויף אַ ווייל, אַז מיט דריי יאָר צוריק האָט ער געטראָגן די מעסטל אויפן קאַפּ ביי אונדז אין מיל.

ער איז געקומען פרייטיק נאָך האָלבן טאָג. נאָך וועטשרע האָט ער זיך באַגעגנט מיט וויכנען אויף דער לאַנגער בריק. שבת צו נאַכט האָט מען גע-שריבן תנאים, סוף חודש איז געווען די חתונה און אויף מאָרגן נאָך דער חתונה זיינען זיי שוין געזעסן אויף דער פּור, וואָס האָט זיי געפירט צו דער באַן. מען האָט זיי באַגלייט ביזן עק גרעבליע, פאַרגאַסן אַ טרער און באַלד פאַרגעסן אַן דער גאַנצער מעשה, ווי מען פאַרגעסט אַן אַ ניט-פריילעכן חלום.

יאַשע האָט פאַרנומען וויכנע דעם שענקערס צו זיך קיין אַמעריקע. אין וואָס עס איז באַשטאַנען דער חילוק צווישן די צווייערליי משפחות איז מיר שווער צו זאָגן. אפשר אין דעם, וואָס די, פון העכערן שטאַנד, האָבן פאַרוואוינט גרעסערע הייזער, געגאַנגען שענער אַנגעטאָן און געגעבן אַ גרעסערן צושטייער פאַר די ימים נוראימדיקע בעלי-תפילה, פאַר דעם דאָרף מלמד און פאַר אַנדערע צרכי ציבור; און אפשר אין דעם, וואָס די יינגלעך פון דעם העכערן שטאַנד האָבן געלערנט אין ישיבה אָדער געגאַנגען אין „קלאַס“, און שפעטער זיינען זיי אַריין מיט זייערע טאַטעס אין געשעפט, אָדער געבליבן ליידיקגייער און גאַרניט געטאָן ביז צו דער חתונה. און די יינגלעך פון דעם נידעריקערן שטאַנד זיינען געוואָרן בעלי-מלאכות באַלד ווי זיי זיינען אַרויס פון חדר, און די מיידלעך זיינען אַוועק אין שטאָט ווערן זאָקן-שטריי-קערינס און דינסטמיידלעך. זיי פלעגן קומען אַהיים צו זייערע עלטערן נאָר אויף אַ יום-טוב און זיינען כמעט געווען פּרעמדע אין דאָרף.

נאָר אין טאָג אין יאָר, שמחת-תורה איז מען ווידער געוואָרן איין געזינד. מען איז געגאַנגען צוזאַמען מיט הקפות, די גרויסע מיט דער ספר-תורה אין די הענט, און די קינדער, אַלע קינדער, מיט פאַנען, און אַלע אינאיינעם האָבן זיי געזונגען תשועת יעקב. אויף מאָרגן איז מען געגאַנגען איינע צו די אַנדערע צו גאַסט. און אזוי ווי פון מיל ביז דער קרעטשמע איז געווען אַ גאַנצער וויאָרסט (דער ישוב מיט די צוויי גרופעס הייזער, האָט אויסגעווען ווי אַ לאַנגער שטעקן מיט צוויי געוויכטן אויף ביידע עקן), איז מען געגאַנגען מיטן לאַנגן וועג זינגנדיק און טאַנצנדיק, די מאַנטלען צעשפּיליעט, די קאַלאַשעס פאַרשמירט מיט שיטערער בלאַטע, די הענט אין די באַקעס אָדער

אויף אַ צווייטנס אַקסל. מען איז געגאַנגען פון איין שטוב צו דער צווייטער. ניט אויסגעמיטן קיינעם. און גראַד דער גידעריקערער שטאַנד האָט דערלאַנגט דעם בעסערן כיבוד.

איך געדענק אַ נאַכט פון מוצאי שמת-תורה. דער טאַטע האָט מיך נאָך געפירט פאַר דער האַנט, אַזוי קליין בין איך געווען. מיר זיינען שוין געגאַנגען פון יודע-אַרעס שטוב און געקומען אין דעם קליינעם שטיבל פון דעם פעטער אַבע: אַ לאַנגער טיש, אויפן טיש אַלערליי מאכלים און פירעשקעס און טייגלעך געפרעגלט אין האַניק, איינגעמאַכטס פון ריבן און רעטעך, באַוירצט מיט נעגעלעך. די פאַרביקייט פון אַט די אַלע זאַכן האָט געבלענדט די אויגן און דער וויין האָט פאַרנעפעלט דעם קאַפּ. דאָס, וואָס איך האָב געזען פאַר די אויגן, איז געווען אי וואַר, אי הלום.

ביי חיים-גדליהו דעם שענקער, האָט מען געגעבן בראַנפן, ביר און געפילטע קישקע, מיט געזאַלצענע אוגערקעס. ער האָט געהאַט אַ ווערטל, וואָס ער האָט אַלע ווילע איבערגעחורט, כדי צו דערמונטרן די געסט: ״וועט איר עסן, זאַלט איר לעבן הונדערט יאָר, וועט איר ניט עסן — זאַלט איר לעבן הונדערט און צוואַנציק יאָר״. און די געסט האָבן אים מוחל געווען די צוואַנציק יאָר און אויף צו להכעיס געגעסן וואָס מער.

* * *

ד י ש ט ו ב

די שטוב, וואו איך בין געבוירן געוואָרן, איז געווען אַ ברייטער, גרויער בנין, פון ניט געטעסעטע, רויע פעלד-שטיינער. במשך פון די יאָרן איז דער טינק ערטערווייז אָפגעפאַלן, האָבן איינצלענע שטיינער שאַרף אַרויסגעסטאַר-טשעט.

די שטוב האָט געהאַט טאַפלטע ווענט. אַ חוץ די דרויסנדיקע, די שטיי-נערנע, האָט זי געהאַט אויך אינעווייניקסטע, געמאַכט פון דיקע ברעטער, דילעס, ווי דער אַרון, להבדיל, אַ קאַסטן אין אַ קאַסטן, מיט אַ ליידיקן חלל צווישן די ביידע. דער שטח צווישן די צוויי אָפגעטינקעוועטע אושאַקעס, די זייטיקע ווענטלעך פון די פענצטער, איז ביים אָנהייב געווען זייער גרויס, אַזוי, אַז אויף די ברייטע 50-60 צאַליגע פירקאַנטיקע, טונקל-רויטע ציגל, האָט אַ קינד פון 10-12 יאָר זיך געקענט איינמאַסטשען און שלאָפן. אָבער וואָס ווייטער אין דער טיף, איז ער געוואָרן אַלץ שמעלער און די הילצערנע ראַמען זיינען שוין געווען גאַר קליינע, מיט זעקס שייבלעך איינגעראַמט אין זיי. אַזוי ווי די מילשטיינער האָבן כסדר גערודערט, האָבן די ווענט זיך גע-

טרייסלט, און פון די שפאלטן צווישן די ברעטער, האָט זיך געשאַטן אַ דינער זשוויר אויף די לאַנגע בענק ביי די ווענט. און אַלערליי גרילן און אַנדערע שרצים, זיינען אַרומגעלאָפֿן אין דער פּוסטער ליידיקייט צווישן די הילצערנע און די שטייבערנע ווענט. עס איז קיינמאָל ניט שטיל געווען אין אונדזער שטוב, ווען די מיל איז געגאַנגען האָט זיך רק געהערט דאָס ציטערן פון די ווענט און דער קלימפער פון די קייטן, פון דעם הענגנדיקן לאַמפּ. ווען די מיל איז געשטאַנען, האָט דער קאַנצערט צווישן די ווענט אַנגעוואָרפֿן אַן אימה אויף אַ יונגן יינגל. אין די זומערדיקע פאַרנאַכטן, ווען די זון האָט זיך געזעצט אין מערב, האָט זיך אויסגעצויגן אַ זייל גאַלדענער שטויב פון פענצטער ביז צו דער טיר, עס האָט זיך געדוכט, אַז מען קען אים ניט דורכגיין, סיידן איבער-שניידן מיט אַ מעסער.

די גאַנצע געביידע איז געווען איבערגעטיילט אויף צוויי העלפטן. איין טייל האָט פאַרנומען די מיל, וואו עס האָבן זיך געפונען דריי פאַר רעדער, און איבער זיי אויף אַן אָפּענעם בוידעם, וואָס מען האָט גערופן „ווישקעס“, דריי פאַר מילשטיינער. דער דיל אין מיל איז געווען אויסגעלייגט פון זייער ברייטע, קיילעכדיקע און פלאַכע, אויסגענוצטע מילשטיינער, און צווישן זיי — קלענערע פעלד־שטיינער.

אויפן דיל זיינען כמעט שטענדיק געלעגן אַדער געשטאַנען זעק מיט ניט געמאַלענער תבואָה, אין דער ווייט ביי דער הינטערשטער וואַנט, איז געשטאַנען אַ לאַנגער, גרויסער קאַסטן פון דיקע הילצערנע ברעטער; איי-בערגעטיילט אינעווייניק אויף פיר גרעסערע און קלענערע חדריםלעך, וואוהין מען האָט אַריינגעשאַטן, דורך פיר באַזונדערע לעכער אין דער אויבערשטער דעק, דעם מעשר, וואָס די גוים האָבן אָפּגעגעבן פאַרן מאָלן. די גרעסטע קאַמערל איז געווען פאַר קאַרן, די צווייטע נאָך איר פאַר גערשטן, נאָך איינע פאַר האַבער, און די קלענסטע, אַ גאַנץ שמאַלע, פאַר וויין.

אַ דיקע ציגלנע וואַנט האָט אָפּגעטיילט די מיל פון דער שטוב. אין איין אָרט איז די וואַנט געווען אויפגעבראַכן ביז אַ העלפט פון איר גרעב. עס האָט אויסגעזען ווי אַ קאַמין, ווי איך זע עס היינט. דאָרטן איז געשטאַנען אַ דרייפוס, און דער טאַטע פלעגט אויף אים קאַכן, פרייטיק פאַרנאַכט, פיש אויף שבת. איך פלעג אים באַדינען, צוברענגען אַלע וויילע פון שטוב מער זאַלץ און פעפער. ביים אָנהייב פון דער דאָזיקער וואַנט, גלייך ביים אַריינקומען פון דרויסן איז געווען די געשאַלעוועטע טיר, וואָס האָט געפירט אין שטוב אַריין. די טיר האָט אין זומערדיקע פרימאַרגנס דורכגעזיט קורצע שטראַלן דינעם ליכט, און ווינטער האָט זי דורכגעלאָזט פראַסט. האָט מען זי דעריבער באַ-שלאָגן מיט פאַסן וואַליק פון וואַרעמקייט וועגן. פונדעסטוועגן איז זי אין קאַלטע טעג געווען באַדעקט פון אינעווייניק מיט אייז ביז וואַנען די אַנגע-הייצטע אויוונס האָבן דערוואַרעמט די שטוב, און דעמאָלט פלעגט דער אייז צעגיין און אַראַפרינען אין טרערן אויפן דיל, און מחמת דעם וואָס ווינטער האָט מען געטראָגן גרויסע שטיוול און וואַליקעס, אונטערגענייט מיט לעדער,

און מ'האט אָפּגעקלאַפּט די פּיס אויף דער זייט טיר, איז דער דיל דאָרטן שטענדיק געווען נאָס און אָנגעפּוילט.

אין אַ פּאָואַדקע, וואָס פּאַלט אויס אַ פּאַר וואָכן פּאַר פּסח, האָבן מיר געמוזט זיך אַריבערקלייבן אין דאָרף אויף אַ גאַנצע וואָך אָדער מער, ווייל די שטוב איז פּאַרטרונקען געוואָרן. דאָס וואָסער איז אַרויפגעקומען פון אינעווייניק: פון די שפּאַלטן אין דיל, פון קאַטוך און פון פּיררויז. די פּאַר מענטשן, וואָס זיינען פּאַרבלויבן צו היטן דאָס הויז, האָבן געמוזט אויסלייגן קורצע קלע-צער, אויף זיי קלאַדקעס און איבער דעם גיין. די בעטן האָט מען אויך אַרויפגעשטעלט אויף קלעצלעך. ביינאַכט האָבן אין דרויסן פּאַר דער מיל געברענגט שטורקאַצעס, כדי צו ווייזן די מענטשן, וואָס פּאַרן מיטן גרעבליע, וואָס איז אינגאַנצן געווען באַדעקט מיט וואָסער, דעם גלייכן מאַרשרוט.

* * *

אונדזער וואוינונג האָט געהאַט צוויי גרויסע חדרים־שטיבער, איינע הינטער דער אַנדערער. מיר האָבן פּאַר זיי קיין באַזונדערע נעמען ניט געהאַט. זיינען מיר געזעסן אין דער ערשטער שטוב, האָבן מיר גערופן די צווייטע — "יענע" שטוב; זיינען מיר געזעסן אין דער צווייטער שטוב האָבן מיר גערופן די ערשטע שטוב — "יענע" שטוב. אָבער איך וועל זיי געבן נעמען. די ערשטע וועל איך רופן די גויאישע שטוב, און די צווייטע — די יידישע. אין דער גויאישער שטוב האָבן זיך געפונען די גויים, וואָס זיינען געקומען מיט זייערע וועגענער צו מאַלן קאַרן אויף ברויט: די אַרבעטער פון מיל, וואָס זיי נען געקומען אין שטוב עסן; דורכגייער, אַרעמעלייט און קאַראַבעלניקעס, וואָס זיינען אָפט פּאַרגאַנגען מיט הילצערנע קערב אויף די פלייצעס און גרויסע אָפּגעשיילטע ווייסע שטעקנס אין די הענט, וואָס זיי האָבן געהאַלטן ניט ביי די שפיצן, נאָר אַ ביסל נידעריקער, ווי די פּאַסטוכער, וואָס מיר זעען אויסגעמאַלט אויף די יעזוס בילדער. עס האָבן זיך אָפּגעשטעלט ביי אונדז, זומער, אין די פריע באַגינענס — גערטנער און סעדער־האַלטער, קרובים אונדזערע, וואָס האָבן געפירט זייער סחורה אין שטאָט אַריין. זיי פלעגן זיך אָפּשטעלן, כדי אַריינצוכאַפּן אַ דאַוונען אין אַ יידיש הויז און אַמאָל אויך אָפּצועסן אַן המוציא ברויט מיט מילך. דער טלית און תפילין; דאָס לאָבן ברויט און דער לאדיש מילך האָבן גענעכטיקט פּאַר זיי אויפן טיש.

אין דער יידישער שטוב איז געזעסן אונדזער אייגן הויז־געזינד און מענטשן וואָס האָבן זיך געפונען ביי אונדז צוליב געשעפט אָדער אַזוי אַן אָנגעלייגטער גאַסט. דאָרט איז מען געשלאָפּן, געגעסן און געדאַוונט. אַהין האָט זיך אויך צוזאַמענגעקליבן שבת דער מנין, ביידע שטיבער האָבן געהאַט אויף דער זייט צו צוויי קאַמערן. די גויאישע שטוב האָט געהאַט צוויי קאַמערן מיט פענצטער צו מערב. אין דער יידישער שטוב זיינען די קאַמערן געווען צו מזרח אַן פענצטער, און האָבן געצויגן זייער ביסל בין־השמשותדיקע ליכטיקייט פון דער שטוב. אין איינער פון די קאַמערן, אַמאָל אין אַ ליכטיקער, אַמאָל אין

א פינצטערער, האָט זיך אויפגעהאלטן אַ פּאַר פּאַלק אויף קעסט. אַמאָל מיט אַ קליין קינד.

אין דער ערשטער שטוב, אין דער גויאישער, זיינען געשטאַנען צוויי אויוונס — דער גרויסער אויוון און דאָס אויוועלע, מיט די פלייצעס אויס-געדרייט צו דער יידישער שטוב. דעם גרויסן אויוון האָט מען סיי ווינטער און סיי זומער געהייצט צוויי מאָל אַ טאָג. עס האָבן זיך געקאַכט אין גרויסע גע-דראַטעוועטע טעפּ אַלערליי גרינצייג, און גרויפנס, און בולבעס; עס האָט זיך אויך געוואָרעמט ווינטערצייט צוויי מאָל אַ טאָג וואָסער פאַר די צובערס. דאָס קליינע אויוועלע, האָט מען מערסטנס געהייצט ווינטער, צוליב וואָרעמקייט וועגן און אַמאָל זומער, ווען מען האָט ניט געוואָלט מאַכן דעם גרויסן אויוון. דאָס קליינע אויוועלע האָט מען אויך גערופן פון שיינקייט וועגן — די קאַכעלע, כאָטש זי האָט ניט געהאַט קיין איין קאַכעלקע אין זיך, פונקט ווי די פיש-בולבע האָט ניט געהאַט קיין פיש. דער גרויסער אויוון האָט געהאַט אַ פריפעטשאַק, אַזוי גרויס ווי אַ בינע אין אַ קליינעם טעאַטערל, וואָס איז געווען אַלע מאָל פאַרשטעלט מיט טעפּ און טשוהונעס. די מאַמע איז געווען דער בינער-רעזישאָר, וואָס האָט קאַמאַנדעוועט מיט די טעפּ. אין אַ ווינקל, צווישן אויוון און וואַנט, זיינען געשטאַנען עטלעכע ווילקעס; גאָר גרויסע פאַר די טשוהונעס, און קלענערע פאַר די ליימענע טעפּ; צוויי לאַפעטעס — אַ ברייטע און אַ שווערע ווי טשינע, די בעקערקע, פאַר די 16-18 פונטיקע לאַבנס ברויט און אַ קלענערע אַ ווייסע, אַן איידעלע, מיט אַ לענגלעך פנים, ווי אַ יונג מיידל, פאַר די שבתדיקע חלות. דערביי איז אויך געשטאַנען אַ קאַטשערע און אַ פאַמעלע. מיט דער קאַטשערע האָט מען אַרויסגעשאַרט די הייסע קוילן פון אויוון און מיט דער פאַמעלע האָט מען אויסגעקערט דעם אויוון, איידער מען האָט אַריינגעזעצט די לאַבנס ברויט.

ביי די ווענט אין דער ערשטער שטוב, זיינען געשטאַנען, פון עטלעכע ברעטער צונויפגעשלאָגענע, צוויי זייער לאַנגע און זייער ברייטע, ווייסע, שטענדיק אָפגעשייערטע, בענק — אַ פליישיקע און אַ מילכיקע. איבער דער פליישיקער באַנק אויפן וואַנט זיינען געהאַנגען קופערנע פאַנען פון אַלערליי גרויסן; אַ קופערנע קאָך-לעפל און אַ מעשענע שיסל צו פאַרקנעטן טייג אויף חלה. איבער דער מילכיקער באַנק, זיינען געהאַנגען אויף קייטעלעך, צוגע-שלאָגן צום וואַנט, צוויי גראַטקעס — אַ מילכיקע און אַ פליישיקע. אין די גראַטקעס זיינען געווען אויסגעשטעלט, אָנגעשפאַרט אויף דינע לייסטלעך, טעלער און שיסעלעך, גלעזער און ספּאַדקעס פון פאַרצעליי, און אין דעם אונ-טערשטן געזימסל האָבן געשטעקט אין אויסגעזעגטע שפעלטעלעך די לעפל און גאַפלען.

ביי דעם איינציקן פענצטער אין דער שטוב איז געשטאַנען אַ ווייסער טיש, אַרום אים זיינען שטענדיק געזעסן די גוים, די זאַוואָזשניקעס, וואָס האָבן געוואָרט אויף זייער ריי. אין די נעכט האָט מען זיך דערציילט מעשיות וועגן שדים, וועלף און ווייטע נסיעות, אַדער געשפילט אין קאַרטן. זיי האָבן מיט

היץ און מיט אימפעט אָנגעוואָרפן אַ טיש מיט אָפּגעבליאַקעוועטע און ברודיקע קאַרטן. יעדע קאַרט איז געפאַלן ווי אַ הילכיקער פּאַטש. דאָס שפּיל האָט זיך גערופן דער „וואַגן“. ווער עס האָט פאַרשפּילט האָט געדאַרפט צושלעפּן צו זיך אַלע קאַרטן, דעם גאַנצן וואַגן.

ביי דער וואַנט צווישן צוויי קאַמערן האָט געהויערט אַ הויכער, ברייטער אַלמער, וואָס איז געווען איבערגעצאַמט אין מיטן פאַר מילכיקע און פליישיקע זאַכן. לעבן אים — אַ צוגעדעקטע דיזשע צו קנעטן ברויט און, צייטנווייז, איינמאַל אַ וואַך, אַ צובער מיט לויג, צו ווייזן וועש, איבערגעדעקט מיט אַ ליילעך און פאַרבונדן אַרום און אַרום מיט אַ לייצע. אויפן ליילעך אַ בערגעלע קוילן „אַפּגעלאָשן“ מיט הייסע וואַסער. אין די זומער חדשים איז ביי דער צווייטער זייט אַלמער געשטאַנען אַ גרויסע פּאַס, אָנגעפּילט מיט קוואַס און אַרומשווימנדיקע שטיקלעך שוואַרצע ברויט. אויף דעם הילצערנעם דעקל אַ ליימענער קריגל. ווער עס האָט געוואָלט, האָט אָפּגערוקט דעם קיילעכדיקן ברעט, ווי יעקב דעם שטיין אויפן ברונעם אין דעם מדבר, און אָנגעשעפט קוואַס, קאַלטן און ווייניק, מיר האָבן גערופן די פּאַס „כלי“. (אַלע פעסער גאָר גרויסע און קליינע האָבן מיר גערופן כלי, אַזוי אַז אין מיין געדאַנק האָט זיך דאָס וואָרט אויסגעלייגט — קיילע.)

האַלב אַריינגערוקט אונטער דער מילכיקער באַנק, איז געשטאַנען די פּאַמויניצע, אַ גרויסער צובער, וואוהין מען האָט אַריינגעגאַסן דאָס איבער-בלייבעכץ פון דעם עסן און דאָס וואַסער פון נטילת ידים. די פּאַמויניצע פלעגט פול ווערן עטלעכע מאָל אין טאָג און צוויי מענטשן האָבן זי פאַר די „עווערלעך“ אַרויסגעטראָגן אין דרויסן און אויסגעגאַסן אויפן סמיעטניק אַנטקעגן שטוב. עס איז געווען נאָך אַן „אינסטיטוציע“ אין אונדזער שטוב. דאָס איז דער קאַטוך, דאָס הינער-שטיבל אונטער דעם גרויסן אויוון; אַ מין קעלער אויסגעבעט מיט טונקל גרויען אַש. אַהין האָט מען פאַרטריבן די הינער אויף ביינאַכט און פאַרשפאַרט דעם אַריינגאַנג מיט אַ ברעטל וואָס מען האָט גערופן — זאַשלינקע. דאַרטן האָבן זיי איבערגענעכטיקט און גע-לייגט די אייער מיט די זיסע, געשמאַקע געלכלעך... אויף מאָרגן אין דער פרי האָט מען זיי אַרויסגעלאָזן און די מאַמע האָט מיך אָפט אַריינגעשיקט אין קאַטוך צונויפצוקלייבן די איבערגעלאָזענע אייער. דאָס איז געווען איינע פון די מלאכות וואָס איך האָב גערן דורכגעפירט. (איך מוז זאָגן, איך בין יעדעס מאָל אַריינגעקראָכן אַהין מיט דער דערוואַרטונג, אַז איך וועל דאָרט געפינען עפעס אַ נייע זאַך. ניט איינמאַל האָב איך גענישטערט אין די באַהאַלטענע ווינקלען פון שטוב און פון מיל, מיט אַ געהיימפול געפיל, אַז עס וועט זיך פאַר מיר אויפדעקן עפעס אַ סוד, אַן אַלט-נייע זאַך, וואָס איך האָב נאָך קיינמאַל ניט געזען, אָבער וואָס מיין האַרץ האָט נאָך דעם געבענקט. עס האָט זיך מיר אַלע מאָל געדוכט, אַז ערגעץ אין די פאַרבאַרגענע, מיט דיקן שטויב צוגעדעקטע ערטער, אין מיל, זיצן יינגלעך און מיידלעך אין קאַלירטע אַנ-טועכצן און וואַרטן אויף מיין קומען. ווען איך בין שוין געווען אַ יינגל פון אַ

יאָר צוועלף, האָט מיר די מאַמע באַוווּזן אַ קורץ רעקעלע, מיט אַ שוואַרץ סאַמעטן קעלנערל וואָס איך האָב געטראָגן ווען איך בין אַלט געווען פיר אַדער פינף יאָר. איך האָב עס גענומען אין ביידע הענט און זיך איינגעקוקט אין דעם, ניט ווי אין אַן אַלטן בגד, נאָר ווי אין דעם פנים פון אַ קינד, אַ חברל, וואָס איז ערגעץ אַוועקגעפאַרן און איז איצטער געקומען צוריק).

אַ צווייטע מלאכה איז געווען אויסצושלאָגן פוטער אין באַיקע. אמת, פון שלאָגן האָבן מיר שטענדיק פאַרחלשט די הענט. איך האָב אָבער דערפאַר געהאַט אַ געגנבעטן פאַרגעניגן: ווען די פוטער האָט שוין געהאַלטן ביים ווערן אויפגעשלאָגן און פאַרגליווערטע טראַפנס זיינען אַרויפגעקומען אין דער הויך, האָב איך מיטן צונג אַרומגעלעקט דאָס שטעקעלע, דעם שלעגער, פאַר דער ערשטער מלאכה האָט מיר די מאַמע אויסגעלעט דאָס פנים מיט אַ וואַרע-מער איי און נאָך באַצאַלט מיט אַ פיינקוכן. פאַר דער צווייטער — מיט אַ גלאַז כוואַליענדיקע מאַשלינקע. עס איז אָבער אויך געווען אַ דריטע מלאכה, וואָס די מאַמע פלעגט צושטיין צו מיר, אין די לאַנגע, שלעפערדיקע, זומערדיקע שבת בייטאָגן איך זאל עס טאָן. דאָס איז געווען — אַפּוזאָגן אַ האַלבן תהילים פון איר קרבן מנחה. מיר איז עס ניט געווען צום האַרצן. אין תהילים האָב איך קיין סודות נישט געזען, און טראַפנס פוטער זיינען פון סידור ניט גערונען, און זי פלעגט זיך ביי מיר לאַנג דאַרפן בעטן.

* * *

אין דער גויאישער שטוב האָט מען ווינטער צוויי מאָל אַ טאָג, אין דער פרי און פאַרנאַכט, אַריינגעטראָגן די צובערס פאַר די בהמות, אַנגעשאַטן זיי מיט מעקענע און פאַרברייט מיט הייסע וואַסער, איך האָב שטענדיק געהאַלפן אַרויסטראָגן די צובערס אין דרויסן און נאָך שטיין מיט אַ שטעקן און היטן, אַז די גרעסערע און שטאַרקערע בהמות, די בעלות-קרנים, זאלן ניט פאַרטרייבן די שוואַכערע שוועסטער פון זייערע צובערס נאָך דעם, ווי זיי אַליין זיינען מיט זייער אייגענער וועטשערע גיך פאַרטיק געוואָרן. אַזוי איז אַפט אַריינגעפאַלן צו אונדז אין אַ מיטן שבתדיקן וואַרמעס אונדזער רייכער שכן עסן אַ צווייטן מאָל קוגל.

פון דער גויאישער שטוב צו דער יידישער האָט געפירט אַ שמאַל און קורץ קאַרידאָרל, אַרום אַכט פוס לאַנג. מיר האָבן עס גערופן „דאָס געסעלע“. איין זייט געסעלע האָט פאַרנומען די וואַנט פון דעם קליינעם אייוועלע. אין די ווינטערדיקע אָונטן, פלעגן מיר, די מאַנסבילן, (די ווייבער האָבן קיין צייט ניט געהאַט), שטיין מיט די הענט פאַרלייגט אויף אַהינטער און וואַרעמען זיך און טראַכטן אַלערליי מחשבותן. איך האָב געקענט אַפּשטיין שעהן-לאַנג און טראַכטן וועגן שטעט, וואָס איך האָב קיינמאָל ניט געזען און נאָר געקענט זייערע נעמען, איך האָב זיך זיי אויסגעמאַלט אויף מיין אופן; אַדער איך האָב זיך מתיחד געווען מיט די העלדן פון די ביכער, וואָס איך האָב געלייענט.

אין דער צווייטער שטוב, דער יידישער, ווי איך רוף זי איצטער, זיינען געווען צוויי קליינע פענצטער, איינס צום מערב און דאָס צווייטע צו צפון. אַ גאַנצן טאָג איז דאָרט געווען טונקל, נאָר פאַרנאַכט האָט דורך דעם מערב־פענצטער אַריינגעקוקט אַן אומעטיקע זון; איבערהויפט אין די שבתדיקע פאַרבאַכטן ווען דער צעפאַסעוועטער רויטער הימל האָט דערמאַנט אַן פייער־דיקע גיהנום־ריטער און דער בלייכער ניגון פון דער שבתדיקער מנחה האָט געקלעמט דאָס האַרץ. דאָס צווייטע פענצטער האָט געהאַט פאַר מיר זיין יחוס, אַן זיין שאַרפן ציגעלנעם קאַנט, האָט דער טאַטע אָנגעקלעפט חנוכה די וואַקסענע ליכטלעך און געשמאַלצענע טראָפנס וואַקס האָבן געקלעפט צו די ציגל לאַנגע וואַכן נאָך חנוכה.

דאָס מעבל פון שטוב איז באַשטאַנען פון אַ רויט אָפגעפאַרבטער שלאָף־באַנק ביי איין וואַנט און אַ האַרטער סאָפּקע ביי אַ צווייטער וואַנט. ביי די איבעריקע ווענט — אַ הויכער, ברייטער קליידער אַלמער, מיט אַ פּאַליצע אינעווייניק פאַר ספרים און לשון קודשדיקע ביכער, און אַ בעט, וואו איך בין געשלאָפן. (שפעטער, ווען איך האָב זיך געקליבן פאַרן אין דער וועלט, האָב איך בעסער אויסגעקליבן די האַרטע, פּלאַכע סאָפּקע. ווען אַלע האָבן שוין געשלאָפן, פלעג איך אַוועקוואַרפן דאָס קישעלע פון אונטערן זייט און אַמאָל אויך פון צוקאַפנס, כדי צוגעוואוינען זיך צו פרעמדע האַרטע געלעגערס). ביי אַ ברעטער־ווענטל, וואָס האָט אָפגעטיילט די שטוב פון די פינצטערע קאַמערן, איז געשטאַנען אַן אַלט־אַלטער קאַמאַד מיט שופּלאָדן פאַר טישטוכער און לילעכער. דער גאַר איבערשטער שופּלאָד איז געווען איבערגעצאַמט מיט סעקרעטלעך, פאַרדעקטע קעסטעלעך אַזוינע, וואו עס זיינען געלעגן: דער קאַנטראַקט פון מיל, מיין עלטערן ברודערס געקויפטע „קוויטאַנציע“, וואָס האָט אים באַפרייט פון מיליטער־דינסט און אַנדערע וויכטיקע פאַפירן געשריבן אין פּויליש, וואָס איך האָב ניט געוואוסט זייער באַדייט. איבערן קאַמאַד, אויך אויף קייטעלעך, איז געהאַנגען דער אַרון קודש. אין אַרון קודש איז גע־שטאַנען די ספר תורה. זי איז געווען אָנגעטאַן אין אַ פּיאַלעטעווער, סאַמעטענער מענטעלע, מיט גאַלדענע פעדים אויסגעשטיקטע לייבן און לעמפערטן און געטראָגן האָט זי אויף זיך אַ באַזילבערטן ציץ און אַ קונציק געשניצטן היל־צערנעם יד. יעדע צאָל אין אים אַ באַזונדערע שניצעכץ, ווי די רינגען פון אַ גאַרגל. עס זיינען דאָרט אויך געלעגן עטלעכע אַלטע, אויסגעטראָגענע מענטעלעך, וואָס מען האָט ניט אַרויסגעוואַרפן צוליב דער הייליקייט און אונדזער צוגעבונדנקייט צו זיי. אַז איך האָב געקוקט אויף איינעם פון די מענטעלעך, האָב איך זיך איבערגעטראָגן צו די יאָרן איידער איך בין געבוירן געוואָרן.

אַ גרויס און חשוב אַרט האָט פאַרנומען דער רויטער עס־טיש. פון צוויי זייטן האָבן אים אַרומגערינגלט די שלאָפ־באַנק און די סאָפּקע, וואָס אויף זיי איז מען געזעסן ביים עסן. ביי דער דריטער זייט פון טיש איז אַמאָל, ווען איך בין געווען אַ קליינער יינגל, געשטאַנען אַ לאַנגער, ווייסער בענקל. אָבער אין די שפעטערדיקע יאָרן, ווען דער נייער „צייט־גייסט“ האָט אָנגעהויבן

אַרײַנדרינגען אין אונדזערע מקומות און מײנע שוועסטער זײנען געשטאַנען אין שידוכים, האָט ראָמאַן, דער מילנער מיט די גאַלדענע הענט, געמאַכט קלײנע, פּיר־קאַנטיקע טאַבורעטקעס, און זײ אָפּגעפאַרבט אויף רױט. זײ האָבן פאַרנומען דעם אָרט פון דעם אַלטן בענקל בײם טיש.

ביסלעכווייז האָט מען בײ אונדז אײנגעפירט נאָך נײע זאַכן. מען האָט אויסגעהאַקט אַ פאַרטקעלע אין אײן פענצטער, וואָס מען האָט אַלע אין דער פרי געעפנט אויף אַ האַלבער שעה, אויסצולופטערן די שטוב נאָכן אויסקערן. אַגב, נאָכן אויסקערן די שטוב האָט מען דעם דײל דײק באַשאַטן מיט געלן זאַמד. עס האָט טאַקע אויסגעקוקט שײן, אָבער, אַז מען האָט עס צעשאַרט ניט ווילנדיק מיט די שטױוול, האָט עס אויפגעהויבן אַ שטױב, וואָס האָט געשטיקט אין האַלדז און פאַרשאַטן די אויגן. נאָך אַ נײער אײנפיר איז געווען, דער טאַטע אַפילו האָט נאָכגעגעבן, מען זאַל דערלאַנגען שבת צו וואַרמעס דעם קוגל נאָכן פלײש. על פי מנהג האָט מען דעם קוגל געדאַרפט עסן אינמיטן דער סעודה, צווישן די געריכטן, ווײל דער קוגל איז אַ זכר למן, וואָס איז געלעגן צווישן צוויי שיכטן טױ. מען האָט זיך אַפילו געקליגלט צו טרײנקען שבת בײטאַג טײ, ניט פון אַ טשאַלנט ליאַק, נאָר פון אַ קאַכעדיקן סאַמאַוואַר, וואָס די גויע, די דינסט, האָט שוין געוואוסט ווען אַנצושטעלן.

אונדזערע גוײם, די אַרבעטער, זײנען געווען ממש למדנים. זײ האָבן בײ אונדז געדינט לאַנגע יאָרן. און אײנמאַל, בײם דעקן די סוכה, האָב איך געהערט, ווי מאַטשײ מיט יעזעבען, האָבן געפירט אַ וויכוח, מאַטשײ האָט געזאַגט, אַז דורך דעם סכך דאַרף זיך דורכלייכטן דער הימל בײטאַג און יעזעב האָט געזאַגט, אַז עס דאַרפן דורך אים אַרײנפליקלען די שטערן בײ נאַכט. אלו ואלו דברי אלהים חיים.

בײ אונדז אין שטוב איז געווען דער שטענדיקער מנין און אין דער וואַך פון ערב ראש השנה, האָט מיך אויפגעוועקט פאַרטאַג דער זיסער ניגון פון די עניני'ס און סלח לנו'ס. איך האָב ליב געהאַט אויפצושטיין אין יענע קילע פאַרטאַגן, זען ווי דער הימל אין מזרח נעמט זיך בלייבן, און זיך פילן ווי אַ דערוואַקסענער מענטש.

געזאַנג און קלאַנג

מײן טאַטע, מײן מאַמע, מײנע ברידער און שוועסטער, האָבן ניט געזונגען. מײן מאַמע איז געווען אַן עלטערע, פאַרהאַרעוועטע אידענע, וואָס איז געקומען פון אַ נײט־ווייטן אַרײמען ישוב — זי האָט קײנמאַל ניט געזונגען. איך געדענק ניט, אַז זי זאַל מיך פאַרוויגן מיט אַ ליד. אין די זומערדיקע פאַרנאַכטן, ווען נאָך אַ גאַנצן טאַג אַנלויפן זיך האָבן מיר אַנגעהויבן ברעכן

די קני און איך בין געקומען צולויפן אין שטוב מיט א געוויין, האָט זי מיך אויסגעטאָן, אַריינגעלייגט אין בעט און אויסגעריבן די פיס מיט עסיק; אַ קוש געטאָן, אָבער געזונגען האָט זי דערביי ניט.

מיין טאָטע, אַ ליטוואַק, האָט שבת ביים עסן קיין זמירות ניט געזונגען, קיין אשת-חילל ניט געזאָגט מיט אַ ניגון אין דער הויך, דאָס איינציקע וואָס ער האָט זיך פאַרגונען איז צו דאוונען ביים עמוד אַ שבתדיקע קאַלטע מנחה, ווען די זון איז געשטאַנען ביים ברעג הימל.

מייענע שוועסטער האָבן אויך ניט געזונגען, אין די פרייטיק און שבת צו-נאַכטן, צווישן מנחה און מעריב, געדענק איך, זיינען די שוועסטער זאַלבע-דריט, זאַלבע-פערט, (אונדזער גאַנצע געזינד איז באַשטאַנען פון דריי זין און פיר טעכטער) געזעסן אויף אַ ברייטער בעט און דערציילט זיך מעשיות וועגן זייערע ווייטע באַקאַנטע און אַפילו ניט-באַקאַנטע, ביי אונדז אין שטאָט אָדער אין אַנדערע נאָענטע שטעטלעך, מיט וועלכע מיר האָבן געהאַנדלט; ווער עס האָט חתונה געהאַט און מיט וועמען, איבערהויפט וועגן די שיינע, רייכע מיידלעך, וואָס זיינען געווען ביי אַלעמען אויף די ליפן. ווער עס איז געפאַרן קיין דרוזגעניק זיך היילן פון רומאַטעס און ווער עס איז געשטאַרבן יונג אין קימפעט.

מייענע ברידער זיינען געווען פאַרנומענע מענטשן און אין דער לידיקער צייט האָבן זיי זיך אַרומגעקריגט מיט די שוועסטער. עס האָט געדאַרפט זיין אַ שטילע און אומעטיקע שטוב. און דאָך איז די שטוב און דער אַרום-שטוב געווען פול מיט געזאַנג און קלאַנג כמעט דעם גאַנצן מעת-לעת:

מיך האָט אויפגעוועקט אינדערפרי דער געקלאַנג פון ווילקעס, וואָס האָבן זיך אַרומגעכאַפט מיט אייזערנע טשוהונעס און ליימענע טעפ אויף דעם פריפטישאַק פון אויוון. דער פייער האָט געקנאַקט צוליב די נאַסע שייטלאַך האַלץ, וואָס האָבן זיך ניט געלאָזט פאַרברענען.

דאָס הודזשען פון קאַכיקן הייסן וואָסער, וואָס מען האָט אַריינגעגאַסן אין צובערס, אַנגעפילט מיט מעקענע פאַר די בהמות; מיין מאַמעס שטיל-טרויעריקער דאוונען מיט דעם קרבן מנחה אויף די הענט; מיין טאָטנס מעביר זיין די סדרה אַרום דריי דעם זייגער שבת בייטאָג, אויפשטייענדיק פון נאַכן-וואַרמעס-שלאַף.

אַמאָל אין אַ שבת, אין די סוף-זומערדיקע חדשים, זיינען געקומען בחורים און מיידלעך פון אַ נאָענטן דאָרף, איז אַחוץ דעם קלאַנג פון מעסערס און לעפעלעך ביי די גרויסע אַנטאַנאווער עפל און ספאָדקעס מיט איינגעמאַכץ, האָט זיך אַפט געהערט ווי פייגעלע, יונה דעם שמידס, זינגט אַ יידיש ליד, אַ ישיבה-בחור וואָס איז געקומען איבערויין ביי אונדז אַ פסח אָדער אַ ימים-נוראים ביז אַ וואַך נאָך סוכות, האָט געזונגען חזנישע שטיקלעך און אַמאָל טאַקע אַפגעדאוונט אַ יום-טובדיקן מוסף מיט אַ קלינגנדיקן ניגון; און דאָס ליינען די הפטורה פון אַ יונגן יינגל מיט אַ דיניגן קולכל האָט

זיך אויך אַמאָל געלאָזט הערן.

איך געדענק דאָס קלינגען פון זילבערנע מטבעות וואָס זיינען געפאלן אין טעצעלע, בעת די שכנים האָבן זיך צוזאַמענגעקליבן חנוכה ביי אונדז אין שטוב צו שפילן קאַרטן.

ווען מיין טאַטע און מאַמע זיינען שוין ניט געווען און אַלע שוועסטער מיינע זיינען שוין געווען אויסגעגעבן, פלעגט דער יינגסטער שוואַגער מיינער, נחמן, אַ וואויל־געלערנטער יונגערמאַן, שבת צווישן מנחה און מעריב שפאַצירן איבער דער גרויסער שטוב איינער אַליין און זאָגן קאַפיטלעך תהילים. עס איז געווען אַ גרויסער פאַרגעניגן צו הערן זיין קלאַרע אויסשפראַך מיט אַ קוים באַטאַנטן ניגון.

אלי דער קאַראַבעלניק, אַן אַלטער ייד אָן אַ סימן פון אַ באַרד, וואָס האָט געדראַטעוועט טעפּ אין די דערפער, פלעגט זיך אַפּשטעלן ביי אונדז אַמאָל אויף אַ שבת, האָט ער צווישן קוגל און פלייש, ווען מיר זיינען צו אים שטאַרק צוגעשטאַנען, געזונגען פאַר אונדז פון די לאַנגע פורים־לידער. (ער האָט אין זיינע יונגע יאָרן געשפילט „אחשורוש“). ער האָט געזונגען אין גראַמען לאַנג און כאַפּנדיק און דאָך קיינמאָל ניט אויסגעזונגען אינגאַנצן.

אַ גאַנץ יאָר האָבן געזאָנג און קלאַנג אַנגעפילט דעם אַרום.

אַ גאַנצן ווינטער — דער געקלאַפּ פון דער אַכט־זוואַניקער ראָד, וואָס האָט זיך געדוכט, אַז זי גייט אַרויף און אַראָפּ, אַרויף און אַראָפּ, ניט רונדיק, נאָר ווי אַניקין דער הינקענדיקער מיט אַ שטעקן אין האַנט, גייט אויף דער שלעכט־ברוקירטער גאַס.

דאָס ריטמישע דערציילן פון די גוים זייערע מעשיות און געשיכטעס וועגן שדים און רוחות.

און אין די שטאַרק פראַסטיקע נעכט איז דאָס וואָסער אין טייך געוואָרן אַזוי נידעריק, אַז די מיל האָט זיך אַפּגעשטעלט, קיין נייע זאַוואַזשיקעס זיינען ניט געקומען אין מיל אַריין און די מעלער זיינען זיך צעפאַרן אַהיים, האָט די מיל געשוויגן מיט אַ פּחד־דיקן קלאַנג. אַז איך האָב זיך אויפגעכאַפט אין מיטן נאַכט האָב איך גע־הֶעֱרַט ווי די מיל שווייגט.

און אין די פּסחדיקע טעג דאָס הילכיק געקראַך פון דעם אייזערנעם רעסל אין דער לאַנגער שורה ניס אויף דער פּאָדלאַגע לעבן דער געשאַליע־וועטער טיר.

* * *

אַבער די קלאַנגען און אויבער־קלאַנגען זיינען מער אַרום מיל, אין דרויסן.

שטענדיק האָט מען געבויט אין מיל און אַרום מיל. עס ליגן אויף דעם גרינעם גראַז ביים טייך שורותווייז קלעצער און ברעטער. עס הערט זיך ווי די העק טיעסן די קלעצער; טוען זיי אויס פון זייערע קליידער און פון טיף־ברוין ווערן זיי ווייס, ווי נאַקעטע לייבער.

מען זעגט. די קלאַץ ליגט אויף הויכע געשטעלן, די זעגער שטייען איינער אונטער דער קלאַץ און דער אַנדערער שטייט אויף דער קלאַץ אין דער הויך. אין בויך פון קלאַץ שטעקט אַ לאַנגע, שווערע זעג. די זעגערס ציען די זעג אַרויף און אַראָפּ און בעת די זעג גייט אַראָפּ שניידט זי זיך איין מיט אימפעט און הייזעריקן געשריי אין פלייש פון קלאַץ און בייסט אַפּ קליינע שטיקעלעך זעגעכץ פון דעם האַלץ. די ברעקלעך, ווי דער שטויב, שיטן זיך אויף דעם גרינעם גראַז. עס הערט זיך דאָס הילכיקע קלאַפּן פון טשוועקעס אין האַלץ.

דערביי רוישט דאָס וואַסער וואָס שטראָמט אַרויס פון פאדערניע און פאַלט אַרונטער אין טייך.

עס הערט זיך דאָס געקלאַפּעריי פון אַ ליידיקן וואַגן, וואָס פאַרט אין וואַלד אַריין נאָך האַלץ; די ברעטער, די אויסבעטעכץ פון וואַגן, שפּרינגען אין דער לופטן ווי די גרינגע ברעטער אין דעם שיטערן פאַמאַסט פון בריק.

פון דער אַפענער מיל הערט זיך דאָס זילבער-געקלאַנג פון קלעוועסעס, וואָס פּיקן די מילשטיינער. דער פאַרטויבנדיקער טומל, וואָס די שעטראַק-זיפּ מאַכט. דאָס שטילע, אַלטע דרייען זיך פון די פאַר וואַלצן, בעת זיי צעקוועטשן צווישן זייערע דינע ציינדלעך די אַראָפּגעפאַלענע אויף זיי קערנער ווייץ אַדער קאַרן.

דער דינער, זינגענדיקער קלאַנג בעת די גויים שאַרפּן זייערע קאַסעס איידער זיי הייבן אָן שניידן דעם היי. די אונטערגעהאַקטע, שטילע געזאַנגען פון די קאַסעס און פון די שיקסעס וואָס קערן איבער דעם היי צום טריקענען.

עס שטייען פורן אַרום דער מיל מיט גרויסע, אויסגעשפאַנטע שלאַכעצקע פּערד און איינער אַ יונג זערעבטשיקל זויגט פון דער מאַמעס ברוסט. פון צייט צו צייט גיט ער אַ דריי דעם קאַפּ און דאָס הענגענדיקע גלעקל אויף זיין האַלדז גיט אַ פאַרפיעשטשעטן קלונג. פּלוצלונג גייט עמיצער פאַרביי, דער זערעבטשיקל דערשרעקט זיך און אַנטלויפט מיט אָן איבערגעשראַקענעם גלעקל-געקלאַנג.

פון פעלד גייען שיקסעס און גויעס מיט די סערפעס אויף די אַקסלען און זינגען הויך וויסרוסישע פאַלקסלידער.

אַ הייסער זומערדיקער פאַרנאַכט. מענטשן שפּרינגן פון הויכן ברעג אין וואַסער אַריין מיט אַ פּלויך און גערויש.

עס איז שפּעטער פאַרנאַכט, מיר, שטוביקע, זיצן אויף דער הילצערנער באַנק לעבן שטוב אַדער אויף דער ערדענער פּריזבע. מיטאַמאַל דעהערט זיך קוים אַ געזאַנג, וואָס קומט פון דאַרף און וואָס ווייטער ווערט ער אַלץ נעענטער און העכער. דאָס פאַרן יונגע שקצים און שיקסעס אויף נאַכט פאַשע צום פאַסטערניק. זיי רייטן אויף די פּערד. די שיקסעס מיט די ספּאַדניצעס צונויפגענומען אונטער זיך, זיצן מיט די ברייטע געזעסן ווי מענער אויף זאַטלען.

אין מיטן ווינטער שטעלט מען אויף א צלם פון איין אויפן טייך לעבן
אונדזער שטוב און אז דער גלח מיט די אַרויסהעלפערס קומען פראווען זייער
הייליקע עבודה הערן מיר זייער געזאנג. אין דער וויינאכט קומען קליינע
שקצימלעך זינגען ביי אונדז אונטערן פענצטער פרומע לידער, און מיר גייען
אַרויס און גיבן זיי קליינגעלט.

דריי טעג פאַר פסח נעמט מען ראַמען די הויז פון פאַרוואַלגערטן חמץ.
מען טראַגט אַרויס אין דרויסן די ספרים און מען צעלייגט זיי אויף לאַנגע
בענק. דער ווינט הויבט די בלעטער מיט אַ מילדן גערויש. מען טראַגט אַרויס
אין דרויסן די טישן און די בעטן. אויף אַ שמאַלן דורכגאַנג קלאַפט זיך אַפּ אַ
טיש אָן אַ בעט מיט אַ פריילעכן געקלאַנג — זיי גייען אויף דער זוניקער
פרישער לופט.

אַ פאַר וואַכן נאָך פסח טרייבט מען געהילץ מיטן טייך. פרעמדע גוים
שטייען מיט פאַרקאַשערטע הויזן אויף די קלעצער אין וואַסער און רופן זיך
איבער פון איין ברעג טייך צום צווייטן. זיי לאָזן דורך אַ שמאַלן שליוז די
לאַנגע קלעצער און די קורצע שפאַלן און די קלעצער שפרינגען פון דעם
הויכן וואַסער-וואַל אין טיפן אַפּגרונט מיט אַ שרעקגעשריי. זיי קומען אַבער
באַלד ווידער אַרויס מיט אויפגעהויבענע קעפּ און שווימען ווידער אַוועק רואיק
אויף גאַטס באַראַט.

* * *

עס האָט געדאַרפט זיין אַ שטילע און אומעטיקע שטוב און דאָך איז די
שטוב און דער אַרום-שטוב געווען פול מיט קלאַנג און געזאַנג. אַזוי כמעט
דאָס גאַנצע יאָר.

פ י ע נ ע

ר. אייזלאַנדן

די שומיגע, שוימיגע וואַסער-לייט,
ווי גוייס פון דעם פריצט פאַדער-שטוב,
ווערן פון דער ראַד אַרויסגעשטופט
אין טיפן תהום. זיי הויזן ניט גוט

צווישן זיך. זיי הויבן אויף
אַ דומפן געשריי ביז צום הימל אַרויף.
זיי בוכצן זיך איינער דעם צווייטן אין זייט
און קאַפּ אויף קאַפּ גייט אין שטרייט.

דער טייך ווערט פינסטער אונטער זיי
ווי זומפיקע גרעבליע-ערד.

און איבער דעם וואָסער, ווי אויפגעקערטער שניי,
שווימען די אויסגעפליקטע בערד.
נאָר ווייטער אַ ביטל, אַ דריי הונדערט טריט,
איז קלאָר און שטיל דעם טייכס געמיט.
און דעם מילנערס זון, זעכצן יאָר אַלט,
שטייט אויפן ברעג זוניק און הויל
און שפּיגלט אין וואָסער זיין געשטאַלט
פון קאַפּ ביז צום זויל.

מיינ מאמע און מיינ טאטע

איך האָב צו מיינ מאַמען ניט געהאַט די צאַרטע, זיסע, ראַמאַנטישע
געפילן, וואָס אַנדערע יינגלעך און אַפילו דערוואַקסענע זיך האָבן צו זייערע
מאַמעס. און אַז איך לייען ווי קינדער ריידן וועגן זייערע עלטערן מיט רינד-
דיקער בענקשאַפט, גלויב איך זיי ניט, אָדער איך מוז זיך אליין באַשולדיקן
אין קאַלטקייט און אומדאַנקבאַרקייט לגבי מיינע עלטערן; כאַטש איך שאַץ
אַפּ און דערמאָן מיינ מאַמעס און מיינ טאַטנס אַלע גוטע מידות.
אפשר איז דאָס דערפאַר וואָס איך בין געווען דאָס לעצט קינד ביי
איר. ווען איך בין נאָך געווען אַ קליין יינגל, איז מיינ מאַמע שוין געווען
אַן עלטערע פרוי פון אַ יאָר פּופציק אָדער מער. זי האָט שוין געהאַט אויסגע-
טראָגן און אָפּגעהאַט אַלע אירע זיבן קינדער. זי האָט פאַר מיר ניט געקענט
האַבן דעם ווייבערשן חן, וואָס יונגע מאַמעס האָבן ביי זייערע זין. איך בין
מיט איר ניט געגאַנגען אונטערן האַנט שפּאַצירן, בין ניט געווען איר קאַוואַ-
ליער און זי איז ניט געווען מיינ דאַמע. אין אונדזערע מקומות און אין אונ-
דזערע אומשטענדן האָט מען פון דעם ניט געוואוסט.
מיינ מאַמע איז געווען אַ נידעריקע, מיט הענט פאַרהאַרעוועטע און צע-
קאַרבטע פון שטענדיקן בולבעס-שאַבן און שלעפּן שווערע טעפּ אין און פון
אויבן. זי האָט ניט אויסגעטאַן דעם פאַרטוך פון די לענדן און דעם טיכל
פון קאַפּ. זי האָט ניט געקענט שרייבן אָדער איבערלייענען וואָס אַנדערע האָבן
געשריבן. זי האָט אַבער געקענט דאַוונען און לייענען דעם טייטש-חומש. מיך
האַבן שטענדיק פאַרכאַפט די מעשיות אין טייטש-חומש, וואָס זי האָט געלייענט
מיט אַ באַזונדערן ניגון שבת בייטאַג, און איך בין געזעסן ביים טיש איר אַנט-
קעגן. זי האָט געדאַוונט יעדן טאַג, געשטאַנען אויף איין אָרט און געהאַלטן
דעם שווערן קרבן-מנחה אין די אויפגעהויבענע הענט. ווען-ניט-ווען נאָר
געכאַפט אַ קוק צו די טעפּ. זי האָט געפאַסט בה"בס. דאָס ווייס איך, ווייל
מיינ שוועסטער, ריינע, די מיזינקע צווישן די טעכטער און די נאָענטסטע
צו איר, האָט זיך אָפּט מיט איר געקריגט צוליב דעם. זי איז געווען פרום און
גוט צו מענטשן — צו די אַרבעטער פון מיל, צו די דינסטן, צו די גוים

פון דארף, וואָס זיינען געקומען אין מיל, כאָטש אַ גויאישע חתונה איז ביי איר געווען אַ „כאַסליערע“, אַ גויאיש קינד — אַ „ממזר“ און אַ גויאישער מת — אַ „פגר“. עס האָט קיין שלעכטס ניט געשטעקט הינטער דעם. עס איז געווען נוסח, עס איז פון אונדזער שטוב קיינער ניט אַוועק קיין הונגעריקער און מיר האָבן ביי קיינעם ניט גענומען קיין געלט פאַרן עסן אָדער איבערנעכטיקן, אַפילו ביי פאַרמעגלעכע. אַז עס איז געקומען אַ פור מיט אורחים אַרעמעלייט אָדער אַזוי דורכפאַרער אין מיטן נאַכט, איז די מאַמע אויפגעשטאַנען פון בעט און געמאַכט דעם אויוון פאַר זיי, און אַמאָל אַפילו צוגענומען די קישנס ביי אונדז פון צוקאַפנס און אַוועקגעגעבן די אורחים.

זי איז געווען אַ קלוגע, האָט אַלעמאָל געפרוואווט פאַרהיטן דעם טאַטן פון טאַן אַ ניט־אויסגערעכנטע זאַך און אים אַפגעהאַלטן פון אַ קריג, אָבער עס איז אַפט אויסגעקומען, אַז דעם טאַטנס צאָרן וואָס זי האָט אַפגעווענדט פון אונדז אָדער פון די זאַוואָזשניקעס (גויים וואָס פלעגן קומען צו אונדז מאַלן זייער קאָרן אויף ברויט) אין מיל, האָט זיך אויסגעגאַסן אויף איר אַליין.

מיין טאַטע איז געווען אַ הויכער, אַ שיינער, מיט אַ טונקל, פול־בלוטיק פנים און אַ שוואַרצער באַרד, די האָר פון קאָפּ זיינען ביי אים ניט אויסגעקראַכן און אַפילו ניט גרוי געוואָרן אויף די עלטערע יאָרן, בלויז אין באַרד האָבן זיך שטאַרק דורכגעוואָרפן ווייסע האָר.

אַמאָל, נאָך איידער ער האָט געהאַלטן דעם מיל אין זשוכאַוויץ און אַפילו דעם מיל אין מישיקי, לעבן שטויבין, אין די גאָר יונגע יאָרן זיינע, איז ער געווען אַ פישער. האָט געכאַפט פיש אין טייך און זיי געפירט אין מינסק פאַרקויפן. ביי דעם עסן, שבת אין דער פרי, פלעגט ער אונדז דערציילן אַ סך מעשיות ווי מען כאַפט פיש אום ווינטער אונטערן איין.

קיין צו זאַכלעכער, אויסגערעכנטער מענטש איז ער ניט געווען. ער האָט געלעבט אין אַן אויסגעטראַכטער וועלט (אַזוי בין איך איצט זיך משער, ווייל איך אַליין בין אַ ביסל געראַטן אין אים). ער איז געווען אַ סענטימענטאַל־לער, אַ היציקער, פלעגט פאַרכאַפט ווערן פון יעדער נייער אידייע אין זיין וועלט. ער האָט געהאַט אַ יראת הקודש פאַר ספרים. ער האָט געקענט גוט דערציילן אַ מעשה. אָבער דאָס האָבן געקענט אַלע ביי אונדז אין שטוב און ניט נאָר ביי אונדז, אויך די שכנים אונדזערע, און די דאַרפישע גויים אַפילו, האָבן געקענט איבערגעבן אַ פאַסירונג, אַן אמתע צי אַן אויסגעטראַכטע, מיט אַלע פרטים. עס דערמאַנט זיך מיר ווען איך טראַכט פון זיי, שאַלאַכאַווס „שטילער דאָן“ ווי די קאַזאַקן דערציילן זיך מעשיות אין די נעכט אויף די ביוואַקען.

* * *

מיין מאַמע און מיין טאַטע האָבן מיר, זייער בן־זקונים, זייער ליב געהאַט; אָבער יעדערער פון זיי אויף אַן אַנדער אופן. מיין מאַמע האָט מיר געשיקט קריגלעך פוטער, ווען איך האָב געלערנט אין שטאַט. און אַז איך בין געקומען

אויף שבת אהיים האָט זי מיך געבאָדן אין אַ גרויסער מולטער לעבן וואַרעמען אויוון, האָט פאַרריכט מיינע זאַכן און זונטיק גאַנץ פרי מיר אויסגעוואָשן אַ העמדל און אַ פאַר נאַזטיכלעך און אויפגעהאַנגען זיי אויפן הילצערנעם פלוזט טריקענען. איך געדענק ווי איך פלעג נאַכלויפן דער מאַמען און וויינען. איך האָב שטענדיק מוראָ געהאַט, אַז מיינע זאַכן וועלן זיך ניט אויסטריקענען און די פור, וואָס שטייט ביים טיר, גרייט אָפצופאַרן אין שטאַט צום מאַרק, וועט אַוועקפאַרן אָן מיר. אָבער זי האָט מיך שטענדיק באַרואיקט מיט אַ שפּאַס און איך האָב טאַקע קיינמאַל ניט פאַרשפּעטיקט.

איך געדענק, ווי מיין מאַמע האָט מיר איינמאַל אין אַ ווינטערדיקן פריי-טיק-ביינאַכט, ווען מיר זיינען ביידע געלעגן אויפן וואַרעמען אויוון, מיט אַ קישן אָנגעשפּאַרט אויף עטלעכע שייטלעך האַלץ צוקאַפּנס, דערציילט וועגן אונדזער יחוס — ווער עס איז אונדזערער אַ קרוב, וועמען מיר האָבן פון אונדזער משפּחה אין די אַנדערע דערפער אָדער אין די שטעטלעך אַרום אונדו. איך געדענק טיף-ווינטערדיקע אָונטן, די מיל „שטייט“, אין שטוב איז שטיל. די שוועסטער זיינען זיך צעגאַנגען צו די שכנים.

צווישן צוויי ציגל פון אויוון, וואו די ליים איז אָפגעקראַכן שטעקט אַ קין און ברענט מיט אַ פלאַקערדיק פייער. אָט איז די פלאַם גרויס און באַ-ליכט אַ האַלבע וואַנט און אָט פאַלט זי איין. די טונקל-רויטע פונקן אין אָפגע-ברענטן קין לעשן זיך אויס איינס נאָך איינס, אָבער די שוואַרצע קויל האַלט זיך נאָך.

די מאַמע זיצט אויפן גרינעם, געשמידטן קופערט ביי דער פראַשניצע און שפינט. זי באַנעצט אַלע וויילע צוויי פינגער און ציט אַ זשמוט נאָך אַ זשמוט פון דעם פלאַקס, וואָס איז צוגעבונדן צום קאַפּ פון פראַשניצע. די שפינדל טאַנצט און הוזשעט צווישן אירע פינגער. אָט דערווייטערט זי זיך און אָט קומט זי ווידער צו נאָענט, ווי אַ קינד וואָס רייצט זיך מיט זיין מאַמען. איך שטיי מיט די הענט אויף אַהינטער צוגעטאַן צום אויוון און באַוואונ-דער ווי פונעם גולמדיקן פלאַקס ווערט אַ לעבעדיקער פאַדעם.

אָדער איך זיך מיט אויפגעהויבענע הענט און צעשפרייטע פינגער, ווי אַ כהן בעת'ן דוכענען און די מאַמע פאַרציט אַ מאַטיק פון בלויזן וואָל אַרום מיינע הענט. איך בין מיד, די אויגן קלעפן זיך, די עלנבויגנס חלשן, אָבער איך לאָז די הענט ניט אַרונטער. איך ווייס, פון דעם וואָל וועט די מאַמע אויספרענטלען פאַר מיר אַ פאַר איין-פינגערדיקע הענטשקעס.

* * *

אויף אַ הויכן שטול

אַ קינד בין איך ווידער געוואָרן
און זיך אויף אַ קינדערשן שטול:
מיט גלעזערנע לעמפלעך און צאַצקעס,
מיין קינדערשער חדר איז פול.

איך שפיל זיך מיט לעמפעלעך קליינע,
מיט גלעזעלעך רויט, געל און גרין.
אַט צינד איך זיי אָן, אַט פאַרלעש איך :
איך שפיל זיך אָן ציל און אָן זין.

אַ, לעמפעלעך ליכטיקע, ריינע
איר ברענגט מיר מיין קינדהייט צוריק, —
דעם לאַמפּ מיט דעם מילך־ווייסן טעלער,
מיין מאַמעס מילד־האַרציקער בליק.

מיין מאַמע, זי האָט מיך געלערנט
אי לאַכן, אי ריידן, אי גיין
און פלעגט אין פאַרנאַכטן דערציילן
מיר מעשיות אי סטראַשנע, אי שיין.

זי האָט מיך פיל זאַכן געלערנט,
וואָס האָבן גענוצט מיר דערנאָך.
צום ביישפּיל: די ציפּער פון זייגער,
די נעמען פון טעג פון דער וואָך.

זי האָט מיך די ציפּער געלערנט,
דעם חשבון איצט מאַך איך אַליין ;
פונקט זעקס שפּרינג איך אויף פון געלעגער
און אייל זיך אין שאַפּ אַריין גיין.

מיין אַרבעטס־טאַג דויערט צען שטונדן,
פאַר מיטאַג — פונקט דרייסיק מינוט ;
און ווידער דעם רוקן געבויגן,
געיאָגט ווי פון אונטער דעם קנוט.

מיין מאַמע, זי האָט מיך געלערנט
צו ציילן די טעג פון דער וואָך :
פון זונטיק ביז זונטיק איז זיבן, —
איך בין אַלע זיבן אין יאָר.

און נאָך זאַכן האָט מיר מיין מאַמע
דערציילט וואָס קלינגט איצט אַזוי שיין,
דערמאָן איך זי איצטער — מיר דוכט זיך :
בין ווידער אי יונג נאָך, אי קליין.

א קינד בין איך ווידער געוואָרן
און זיך אויף אַ קינדערשן שטול :
מיט גלעזערנע לעמפלעך און צאַקעס
מיין קינדערשער חדר איז 19.

מיין מאַמע איז געשטאַרבן פון אַ שווערער קראַנקייט אַפּמוטשענדיק זיך
אַ לאַנגע צייט. זי האָט געקראָגן וואַסער אין בויך און האָט ניט געקענט שטיין
אָדער ליגן אין בעט. זי האָט געמוזט זיצן, דעם קאַפּ אויף די עלנבויגנס, אַנגע-
שפּאַרט אויף אַ טישל. אַזוי טעג און נעכט חדשים לאַנג. זי האָט קיינעם ניט
שווער געמאַכט. האָט שטילערהייט געקרעכצט פאַר זיך. אַ פאַר טעג פאַר איר
טויט איז דאָס וואַסער אַליין פון זיך אַרויסגערוּנען פון איר. ווען זי האָט גענומען
אויסגיין האָבן מיינע שוועסטער זי „אַפּגעשריען“, אָבער אין אַ שעה אַרום איז
זי געשטאַרבן.

מיין שוועסטער, באַשקע האָט מיך אַרומגענומען אַרום האַלדו, אירע
הייסע טרערן זיינען געפאַלן אויף מיין פנים און זי האָט מיך כמעט געצוואונ-
גען צו וויינען.

* * *

מיין טאַטע האָט מיך ליב געהאַט אויף אַ מער שטורמישן אופן. איך
געדענק ווי ער האָט מיך אַרומגעטראָגן אין שטוב אויף די הענט, ווען איך
בין שוין געווען אַ היפשער יינגל.

איינמאַל, נאָך אַ לאַנגן זומער טאַג, בין איך געקומען צולויפן אין שטוב,
ווען עס האָט אַנגעהויבן פינצטער ווערן, אַן אַנגעשפילטער און אַ הונגעריקער.
די מאַמע איז געשטאַנען ביים אויוון און געקאַכט. איך האָב אַ פרעג געטאָן
צי די וועטשערע איז שוין פאַרטיק. די מאַמע האָט געענטפערט, אַז נאָך ניט.
בין איך אַוועקגעלאָפן אין דער לעצטער קאַמער און זיך אַ וואַרף געטאָן אויפן
בעט. איך בין געווען אויסגעמאַטערט און געהאַלטן ביים איינשלאָפן. מיטאַמאַל
דערהער איך ווי דער טאַטע איז אַריינגעקומען אין שטוב און הויך אַ פרעג
געטאָן : „ס'קינד האָט שוין געגעסן?“ און נאָך דעם — ווי די מאַמע שרייט :
„משוגענער, וואָס קערסטו איבער די טעפּ?“

געזעסן בין איך ביים עסן די שבתדיקע סעודות ביים טאַטנס רעכטער
האַנט, ביז איך בין אַלט געוואָרן אַ פּערצן-פּופּצן יאָר, געגעסן מיט אים פון
אין טעלער; מיין קליינער חלק פלייש איז געלעגן אַנטקעגן זיינעם, דעם
גרעסערן. אין די זומערדיקע שבת-טעג, ווען ער איז געגאַנגען שלאָפן נאָכן
טשאַלנט, האָט ער מיך אַוועקגעלייגט הינטער זיינע פלייצעס. אָבער מיך האָט
געצויגן אין דרויסן צו מיינע חברים. פלעג איך זיך פאַמעלעכניקע אויפהייבן
פון בעט און אויף די שפיץ-פינגער זיך אַרויסגנענען פון קאַמער. דריי
אַזיגער בייטאַג בין איך שוין געווען צוריק אין שטוב מעביר צו זיין די סדרה
מיטן טאַטען.

אין מיטן מעביר זיין די סדרה האָט מיין שוועסטער געוויינטלעך צוגעטראָגן צוויי גלעזער קרעניצע-וואַסער מיט קאַרשן-סאַק. דאָס איז געווען זומער. ווינטער האָט זי דערלאָנגט טיי פון אַ ליאַק.

מיין טאָטע האָט מיך טאַקע ליב געהאַט, אָבער קיין חברשע געמיטלעכ-קייט, ווי מיט דער מאַמען, איז צווישן אונדז ניט געווען. אַזוי איז אויך געווען צווישן מיר און מיין ברודער, וואָס איז געווען מיט אַכט יאָר עלטער פון מיר. איך בין געווען אַפּנהאַרציקער מיט די שכנישע, דערוואַקסענע בחורים ווי מיט אים. איך האָב זיך געשעמט פאַר אים און מורא געהאַט, ער זאָל זיך ניט דערוויסן, אַז איך בין שוין אויסגעוואַקסן. אויך ער האָט מיך ליב געהאַט און אפשר זיך געגרויסט מיט מיר, אָבער מיר האָבן קיינמאַל ניט גערעדט צווישן זיך אינמיטן.

מיין טאָטנס כאַראַקטער

מיין מאַמעס אַ ווייטער קרוב איז געווען, נח-נחום, וואָס האָט געהאַלטן אַ וואַסער-מיל ניט ווייט פון אונדז, ער איז געווען אַן אַנגעזעענער מענטש אין געגנט, געטראָגן אַ זילבערנעם זייגער און געהאַט אַ גרויס געזינד פון זין און טעכטער.

ער האָט די מיל געהאַלטן שוין לאַנגע יאָרן און איז געווען אַ חשוב ביי דער פּריצטע, דער אייגענטימערין פון מיל. נאָר צוליב עפעס אַ סיבה האָט ער זיך מיט איר צעקריגט, און אויפגעהערט צאָלן די ראַטע, פאַרלאָזנדיק זיך אויף דעם, וואָס ער זיצט שוין אין מיל אַזויפיל יאָרן און לויט דעם אַנגענומען-נעם געזעץ פון „דאַוונאַסט“ וועט זי אים ניט קענען אַרויסוואַרפן. אָבער נאָך דריי יאָר משפטן זיך, האָט זי אים יאָ אַרויסגעוואַרפן פון מיל און ער איז געבליבן ווי אויפן וואַסער. ער האָט געפרוּאוּוט זיך נעמען צו אַנדערע געשעפטן, אי אויפן לאַנד, אי אין שטאָט, אָבער עס איז אים ניט געגאַנגען. דערווייל איז זיין ווייב געשטאַרבן, און די זין און טעכטער זיינען זיך צעפאַרן אין ווייטע מדינות און ער איז געבליבן אַליין עלבט און אַן אַ גראַשן געלט. האָבן אים מיינע עלטערן אַריינגענומען צו אונדז אין הויז.

מיין טאָטע מיט אים זיינען געווען אויף „דו“ און ער איז געווען דער איינציקער פרעמדער מענטש וואָס האָט געזאָגט מיין טאָטן „דו“.

עס פלעגט מיר זיין אי טשיקאַווע, אי אַנגענעם צו הערן ווי זיי „דוצן“ זיך, די צוויי אַלטע פריינט.

ער האָט ביי אונדז געהאַט גרויס כבוד און פריינטשאַפט. פרייטיק צו נאַכטס און שבת בייטאָג האָט ער געמאַכט קידוש נאָכן טאָטן; אָבער עס איז אויסגע-קומען ניט ווי דער צווייטער קידוש נאָכן טאָטנס, נאָר אַ זעלבטשטענדיקער קידוש, ווי מען פלעגט גיין הערן אַ חזן אין דער אַלטער שול נאָכדעם ווי מען האָט אַפּגעדאַוונט אין אייגענעם בית-המדרש.

ווען מיין ברודער איז געגאנגען דינען אין מיליטער, האָט נח נחום איבער-גענומען די פירונג פון מיל און דער טאַטע האָט אים קיינמאָל קיין קרום וואָרט ניט געזאָגט. ניט אַזוי איז געווען מיט מיין ברודער מיט וועמען דער טאַטע פלעגט זיך כסדר אַרומקרייגן.

מיר האָבן אים גערופן מיטן טיטול „רב“. ער איז געווען אַ בר-אוריין און אַ ביסל חסידיש גענייגט. האָט ער שבת אין דער פרי געהאַלטן דעם זוהר ביים טיש און אין אים פון צייט צו צייט אַריינגעקוקט און דאָס האָט צוגעגעבן חשיבות צום שבתדיקן מאָלצייט.

איך בין געווען דער איינציקער אין שטוב וואָס האָט זיך מיט אים אין די עלטערע יאָרן אַרומגעקרייגט וועגן פרומקייט, אָבער אויך מיטן טיטול: „רב נח-נחום“.

ער האָט מיט אונדז געוואוינט אַ פינף-זעקס יאָר און האָט נאָכדעם חתונה געהאַט מיט אַן אַלמנה אין אַ קליין שטעטל. זי האָט אים געבוירן אַ טאַכטער, וואָס איז אויסגעוואָקסן אַ שיין מיידל.

* * *

מיין טאַטע איז געווען אַ מענטש ניט קיין אָפגעמאַסטענער אין זיינע האַנדלונגען מיט מענטשן, אַ פאַנטאַזיאַר. אין מסחר איז ער געווען ניט אויס-גערעכנט. צום ביישפּיל: נאָך אַ פּאַוואָדקע, אַ פאַרפלייצונג, אָ דער שטראָם האָט אַוועקגעטראָגן אַ שטיק גרעבליע און געלאָזן נאָר די דאַרע אונטערשטע צווייגלעך, האָבן מיר געדונגען אַ צען אָדער מער גוים מיט פּורן אויף אַ טאָג אָדער צוויי און זיי האָבן אָנגעגראָבן זאַמד אויפן פּריצישן פּאַסטערניק און די גרעבליע פאַרריכט. אָבער אַמאָל פלעגט זיך מיין טאַטע איינשפּאַרן, אַז ער וועט עס מאַכן ביליקער. ער פלעגט אַוועקפאַרן אויפן יאַריד און קויפן אַ דריי-פיר פּערד, און אין איילעניש באַצאָלן אַ הויכן פּרייז, דינגען פיר גוים זיי זאָלן אַלע טאָג אַרבעטן מיט די פּערד אויף דער גרעבליע. האָבן די גוים מיט די פּערד געאַרבעט וואָכן גאַנצע און עס האָט געקאָסט אַ סך געלט און ווען זיי זיינען פאַרטיק געוואָרן, האָט מען די פּערד פאַרקויפט ווי אַ סחורה וואָס מען וויל דערפון פטור ווערן, פאַר וויפּיל עס האָט זיך געלאָזט.

ער איז געווען אַ גוטער און דער נאַטור אָבער מיט קאַפּריזן. איינמאָל האָט אַ הונגעריקער שליאַכטשיץ אַוועקגענומען פון טיש אַ האַלבן לאָבן ברויט און זיך געלאָזט גיין אַהיים. אַז דער טאַטע האָט זיך דערפון דערוואוסט, האָט ער געהייסן אַן אַנדער גוי דעריאָגן דעם שליאַכטשיץ און אים ברענגען צוריק אין מיל ווי אַ גנב. אַז דער שליאַכטשיץ איז צוריקגעקומען אין שטוב האָט דער טאַטע אויף אים זיך צעשריען און אַוועקגענומען פון אים דעם האַלבן ברויט און אים געגעבן אַ גאַנצן לאָבן. אים האָט פאַרדראָסן, וואָס דער שליאַכטשיץ האָט זיך ניט געווענדט צו אים נאָר אַליין גענומען. וועגן דער חרפה וואָס ער האָט דעם שליאַכטשיץ אָנגעטאַן פאַר אַנדערע גוים אין די אויגן, האָט ער ניט געטראַכט.

ער האָט זיך שטענדיק אַרומגעקריגט מיט מיין ברודער משה, וואָס האָט געפירט די מיל. אַז דער ברודער איז אַהיימגעקומען פון שטאָט יעדן — מאָנטיק און דאָנערשטיק אַרום צוועלף-איינס אַזייגער ביינאַכט, איז דער טאַטע אויפגעשטאַנען פון בעט און אים גענומען אויף אַ פאַרהער און עס איז געוואָרן אַ קרייגעריי. ער האָט דעם ברודער אויסגעפרעגט אויף יעדער קאַפיקע, וואָס ער, דער ברודער, האָט דורכן טאָג איינגעמאַנט פון אונדזערע מעלער און געשריען, אַז דער ברודער פירט שלעכט די מיל און פאַרטאַכלעוועט אַ פאַר-מעגן.

ער האָט זיך מתקנא געווען אין ברודער, וואָס יענער האָט אַ גלייכן קאַפ און איז פראַקטישער פון אים אין געשעפט.

אַז מיין מאַמע איז געשטאַרבן איז מיין טאַטע געבליבן אַליין און אפשר גאַרניט געטראַכט פון חתונה האָבן נאַכאַמאַל. אָבער אין עטלעכע יאָר אַרום, אַז מיין ברודער האָט זיך געקליבן חתונה האָבן, איז מיין טאַטע אַוועקגעפאַרן אין שטאָט און דאַרטן געשטעלט אַ חופה שטילערהייט. אויף מאַרגן נאָך דער חתונה, האָט מיין ברודער געבראַכט זיין ווייב צו אונדז אין שטוב און אין אַ פאַר שעה אַרום איז דער טאַטע געקומען צופאַרן פון שטאָט מיט זיין נייער ווייב. אין שטוב זיינען אַריינגעקומען צוויי נייע באַלעבאַסטעס און מ'האַט ניט געוואוסט ווער ס'דאַרף פירן די באַלעבאַטישקייט, ביז די יינגערע, די שוועגערין האָט נאַכגעגעבן.

דערצו איז נאָך אין שטוב פון פריער געווען מיין שוועסטער, ריינע, וואָס איז געווען אַ כלה און האָט ניט געקאַנט חתונה האָבן צוליב די קריי-גערייען צווישן איר חתן און דעם ברודער צוליב געשעפט-זאַכן; אָבער זי האָט געפירט די שטוב, און איצט, אַז עס זיינען אַריינגעקומען צוויי נייע באַלע-באַסטעס, האָט זי זיך ניט געהאַט וואו אַהינצוטאָן.

מיין טאַטע האָט זיך אַלעמאַל אַרומגעקריגט ניט פון שלעכטסקייט, נאָר פון ניט האָבן קיין טאַקט. אַז ער איז אַרויסגעגאַנגען אין מיל אָפנעמען מעסטל ביי אַ גוי, האָבן מיר באַלד דערהערט געשרייען פון מיל אויפן הויכן קול. דער טאַטע האָט געמיינט, אַז דער גוי וויל אים אָפנאַרן — דאַרף מען זיך קריגן מיט אים. פלעגט אָבער דער ברודער אַרויסגיין מאַכן אַ טאַלק און אַלץ איז צוגעגאַנגען אויף אַ שטילן אופן.

א באַלעבאַטיש הויז

ביי אונדז איז געווען אַ באַלעבאַטיש הויז; וועדליק פאַר דאַרף-איינ-וואוינער, אַפילו אַן אינטעליגענט הויז. מיין טאַטע איז ניט געווען קיין עס-הארץ. ער האָט געקענט אָפלערנען אַ פרשה חומש מיט רש"י. אַלע שבת בייטאַג, ווען איך בין שוין געווען 15-16 יאָר אַלט, פלעגט ער מיט מיר מעביר זיין די

סדרה (איך האָב ניט געקענט אויפהויבן מיין קול און זינגען, דאָס האָט מיר אויסגעקוקט נאַריש) פון אַ גרויסן אין גוטן לעדער-געבונדענעם חומש מיט ל"ב פירושים. און נאָך דער העברה פלעגן מיר ביידע איבערזאָגן אָדער איבער-לייענען דעם כלי-יקר, וואָס קומט געוויינלעך באַזונדער נאָך דער סדרה. מיר האָבן אויך געהאַט אַ גאַנג משניות אין שטוב און מיינע עלטערע ברידער האָבן געלייענט העברעאיש און געהאַט אַ ביסל העברעאישע ביכער, ניט קיין סך, אָבער מער ווי אין אַנדערע הייזער. צו אונדז איז שטענדיק געגאַנגען אַ העברעאישע צייטונג אין שטוב, אַ זאָך וואָס איז ניט רגיל אַפילו אין שטאַטישע הייזער. מיינע עלטערע ברידער האָבן געלערנט ביי תנ"ך-מלמדים, אָבער פון מיר האָט דער טאַטע געוואַלט מאַכן אַ לערנער. האָט ער מיך געגעבן צו די בעסטע גמרא-מלמדים, וואו איך האָב געלערנט צוזאַמען מיט דעם רבס אייניקל און דעם ראשי-שיבהס אייניקל, כאַטש מיין האַרץ און מיין קאַפּ איז ניט געווען ביי דער גמראַ. ווען איך בין שוין געזעסן אויף דער פּור, וואָס האָט מיך געדאַרפט נעמען צו דער באַן אויף דער סטאַנציע גאַראַדייע און פון דאָרט פאַרן קיין אַמעריקע, איז מיין טאַטע צוגעקומען צו מיר און געפרעגט, ווי מען פרעגט עפעס וועגן אַ ניט-וויכטיקער זאָך: "אפשר וואַלסטו פאַרט געגאַנגען צוריק אין ישיבה?"

מיר האָבן געהאַלטן אַ גרויסע מיל אין אַרענדע — אייגנטלעך צוויי מילן. דער טייך האָט אַרויסגעלאָזט פון זיך אַן אַרעם און עס זיינען געוואָרן צוויי טייכן און אונדזער שטוב איז געשטאַנען אויף אַן אינדזל. איין מיל איז געווען פאַר די גויאישע דערפער אַרום, וואו מען האָט געמאַלן קאַרן אויף ברויט און אין דער צווייטער מיל האָט מען „געפיטליעוועט" ווייץ פאַר אונדזער שטאַט און דערבייאיקע שטעטלעך. אונדזער מיל איז אַלעמאַל געווען די ערשטע אין געגנט, מיר האָבן די ערשטע איינגעפירט וואַלצן און דערנאָך טורבינען און אַנדערע נייע אויסבעסערונגען. מיר האָבן דאָס געמוזט טאָן, ווייל די אַנדערע מילן האָבן אונדז נאָכגעיאָגט און קאַנקורירט מיט אונדז. אָבער ווייל מיר האָבן געוואַלט און געווען געצוואונגען, אַז אונדזער מיל זאָל זיין די גייעסטע, האָבן מיר אַליין געלעבט אין דחקות און געווען פאַר-באָדן אין חובות.

מיין טאַטע האָט געהאַט אַ תשוקה צו „סטרודען". ער איז אָבער געווען אַ שלעכטער בעל-חשבוך, ער פלעגט קויפן טייער און פאַרקויפן ביליק, ער איז שטענדיק אַרויס מיט הפסד. ער פלעגט אַנלייען געלט וואו נאָר ער האָט געקענט, ביי יידישע פּראָצענטניקעס און ביי שכנישע גוים. ער פלעגט אַראַפּברענגען מעכאַניקער פון פרעמדע שטעט זיי זאָלן בויען, און ניט געהאַט מיט וואָס צו באַצאָלן. איך בין נאָך דעמאַלט געווען אַ גאַנץ קליינער יינגל און האָב ניט פאַרשטאַנען וואָס עס טוט זיך אַרום. איך האָב נאָר געוואוסט, אַז עס קומען אַ סך מענטשן, יידן און גוים און מען בויט. זעגן סקריפן, העק הילכן, האַמערס קלאַפן און העבעלס הויבן אויף ווייסע, שמע-קענדיקע סטרושקעס און עס איז מיר געווען פריילעך.

און אפילו היינט, אן איך גיי פארביי א קראם וואס מען בויט אדער ווען איך הער פון אינעווייניק דעם קלאנג פון האק און האמער, פרייט עס מיך און איך ווער ניט ברוגז אויף א שכן, וואס קלאפט טשוועקעס אין וואנט אויף דער צווייטער זייט. עס געפעלט מיר בכלל דער הילך פון האק און האמער.

מיר האבן אפט געהאט „געסט“, בעלי-חובות. צו אונדז פלעגט אמאל שבת צו ווארמעס, קומען א שכן, א קריסט, האלב פריצל, האלב פויער. ער פלעגט זיך אריינשפארן מיט דער גרויסער פווע און אראפהענגענדיקע וואנצעס און זיך אוועקזעצן הארט לעבן טיש ביים טאטנס זייט. מען האט אים גערופן : פאן סודניק. דער טאטע פלעגט אים מכבד זיין מיט בראנפן און קוגל. ווי איך האב זיך דערוואוסט שפעטער, ווען איך בין א ביסל עלטער געווארן, זיינען מיר אים שולדיק געווען געלט און מיר האבן אים געמוזט דולדן ביים שבת-יום-טובדיקן טיש.

מיין טאטע האט מורא געהאט צו ווייזן זיך אין שטאט. איינמאל, ערב פסח, קומענדיק אין שטאט פארקויפן דעם חמץ און פירנדיק מיך פארן האנט איבערן מארק, אין מרחץ אריין, האט אים באגעגנט אן עלטערע אידענע און אים באפאלן מיט קללות און זידלערייען. איך האב בשעת מעשה ניט פאר-שטאנען, וואס האט די אידענע צום טאטן. אבער שפעטער האב איך זיך דערוואוסט, פון א ווארט דא און א ווארט דארטן, אז דאס איז געווען א בעל-חוב, וועמען דער טאטע האט ניט געקענט באצאלן. דאס זעלביקע איז געווען ווען מיין ברודער איז אויסגעוואקסן און האט געפירט דעם געשעפט. מיר האבן געדארפט יעדע וואך צאלן וואכער און שטייענדיקע חובות און אויסצאלן דעם שניט-קרעמער פאר א שוועסטערס חתונה-גארדערזאבע, וואס מיר האבן אנגענומען אויף בארג מיט א יאר צוריק.

מיר זיינען געווען א גרויסע פאמיליע : דריי זין און פיר טעכטער — מיט איידעם און שניר, מיט אייניקלעך און א דינסט און אן אים פאר א שוועסטערס אדער א ברודערס א קינד. און אלץ איז געהאנגען אויפן מיל. עס איז קיינמאל ניט געווען גרייט דער נדן, האבן די מיידלעך געמוזט זיך עלטערן ביז זיי האבן חתונה געהאט. און אז די איידעם האבן אפגעגעסן דעם קעסט, זיינען זיי אוועק אין געשעפט און קאנקורירט איינער מיטן צווייטן. פלעגן אויסברעכן מחלוקות. געוואוינט האט מען א שטוב קעגן א שטוב. געקריגט האבן זיך אן אויסגעגעבענער ברודער מיט אן אויסגעגעבענער שוועסטער אדער כלה-מיידל, וואס האט ניט געקענט חתונה האבן צוליב דעם וואס עס איז קיין נדן ניט געווען און קיין איבעריקער צימער וואו זי זאל קענען וואוינען מיט איר מאן נאך דער חתונה.

איך האב זיך נישט געמישט אין די קריגערייען. אבער מיין הארץ פלעגט אלעמאל אפשטארבן אין מיר צוהערנדיק זיך און צווענדיק וואס עס טוט זיך ביי אונדז אין שטוב. די וואס זיינען נאך געזעסן אויף קעסט, האבן ניט דערלאזט, אז די ניט-אויסגעגעבענע זאלן חתונה האבן, עס וואלט זיי געווארן ענגער.

עס איז שטענדיק געהאנגען קריג, געשריי און היסטעריקע ביי אונדז און שטוב. און דערפאר אפשר קען קיין פריינד און קיין האפענדיקייט מיט מיר לאנג ניט הויזן, אז איך גיי אין גאס דוכט זיך מיר, אז מ'יאגט זיך נאך מיר. איך בין עמפינדלעך צום קלענסטן גערויש, צום מינדסטן קריג צווישן פרעמדע מענטשן, פונקט ווי עס וואלט געווען מיין קריג.

ק ל י י נ ע פ ר י י ד נ

א חוץ די גרויסע געשעענישן אין אונדזער מיל, ווי בויען א נייעם בריק, איבערקומען די פאוואדקע און א חתונה ביי איינער פון מייע שוועסטער, זיינען געווען, כמעט אלטעגלעכע פאסירונגען, וואס האבן אנגעפילט דאס הארץ מיט זיסער דערווארטונג אדער מיט שטילע, געמיטלעכע איבערלעבענישן. יעדער חודש אין יאר, כמעט אלע פאר וואכן נאכן לוח נאך, האט געבראכט עפעס נייעס.

דאס וואס איך דערצייל וועגן זיך אליין, קען איך מיט זיכערקייט זאגן וועגן אלעמען ביי אונדז אין שטוב.

גענדזעלעך פיקן זיך אויס

באלד נאך פסח, ווען דאס ערשטע גענדזעלע האט מיטן שנאבל אויפגע-
בראכן די שאלעכץ פון איי, האב איך עס באגעגנט מיט א פלאטערנדיק הארץ, ווי א נס האט זיך עס אנטפלעקט פאר מיר. פון אנהייב נאר א שוואך, ניט זיכער קלעפעלע, ווי איינער וואס פרואווט א פרעמדע טיר. דערנאך א ביסל א שטארקער קלעפל און דאס איי ווערט אויפגעבראכן א קליין ביסעלע. נאר דאס שנאבעלע האט ניט קיין כוח ווייטער צו קלאפן און מען מוז אים צוהעלפן. דער מענטש וואס שטייט דערביי — מערסטנס איז עס געווען אן עלטערע שוועסטער — ברעכט אויף אפגעהיט נאך א קליין שטיקל לוסקע און עס באווייזט זיך אן אפגעווייקט פייגעלע מיט צונויפגעלייגטע פליגעלעך. אין א וויילע ארום טוט עס אן אנדער צייטיק געווארן גענדזעלע, וואס רייסט זיך צו זען די ליכטיקע וועלט. ניט אלע גענדזעלעך ווערן געבוירן אין איין טאג. אנדערע פראלן אויף די טויערן מיט א טאג אדער צוויי שפעטער. ביים געבוירן ווערן זיינען זיי אזוי מילד און האבן אזא גריך-ראזעווען קאליר, ווי גרינע גראז אין דער פארנאכטיקער זון, אז עס ווילט זיך אריינעמען דאס קליינע שנאבעלע אין מויל אריין — וואס מיר האבן טאקע אויך געטאן.

דאס קעלבל

אין דער צווייטער העלפט פון ווינטער, אין חודש טבת אדער שבט, אין די גרויסע פרעסט, האט זיך אפגעקעלכט א בהמה, מען האט דאס קעלבל אריינגעטראגן אין שטוב, ווייל עס איז געווען צו קאלט צו לאזן עס אין שטאל. עס האט א פאל געטאן אויף די דינע קני, זיך געפרוואוט עטלעכע מאל אויפ-

שטעלן און אומגעפאלן צוריק; און צום סוף דאך געבליבן שטיין א ציטערנ-
דיקע און אלע וויילע צוגעקראגן מער כוח אין די פיס.
די מאמע האט עס געגעבן אין א דאניצע פוילע. אויף מארגן האט עס
שוין ארומגעטאנצט אין שטוב און אָנגעטאָן היזק. געקראַכן מיט דער ראָזעווער
מאָרדע צו די טעפ און פאַרטשעפעט די בענקלעך.
די מאמע האט געבאָקן לאַטקעס פון דער קינפעטאַרינס מילך, וואָס מען
האַט גערופן „מאַלאָדזשינע“, און עס איז געווען אַ שטיקל געמיטלעכער יום-
טוב; אַ פּריוואַטער יום-טוב פאַר אונדזער געזינד אַליין, ווי עס זיינען פאַראַן
יום-טובים, וואָס האָבן גאָר אַ שייכות צו געוויסע שטעט אָדער גאָר משפחות.
מען רופט זיי: פורים של כ"ג כסלו, אָדער פורים של י"ד שבט.
אין אַ פאַר טעג אַרום האַט מען צוריק אַריינגעלאָזט דאָס קעלבל צו דער
מוטער אין שטאַל אַריין אויף עטלעכע טעג, עס זאל זויגן פון דער מוטערס
פולע אייטערס און אָנקלייבן פלייש אויף זיך. צו דער וואָך האַט מען עס
אוועקגעפירט אין שטאַט צום קצב. די מאמע זיינע האַט געמוקעט און געמוקעט
עטלעכע טעג נאָכאַנאַנד.

דאָס ראַבע קעצל

עס איז געווען די אַלטע קאַץ, עלטער פון מיר; אַ היימישע, אַן אייגענע.
אַז איך האָב זיך אויפגעכאַפט אין דער פרי, איז זי שטענדיק געלעגן אין בעט
אויף מיינע פיס.
זי האַט זיך געקעצלט מיט זעקס אָדער מיט זיבן קעצעלעך אויף אַ מאָל,
אַבער ווייניק פון זיי האָבן זיך אָפגעשטעלט. אָדער מיר האָבן זיי יונגער הייט
אוועקגעשאַנקן צו די גויים, וואָס פלעגן קומען אין מיל, אָדער אַ פרעמדער
הונט האַט זיי פאַרצוקוט.
מיר האָבן זיי געקאַרמעט מיט זיסע מילך אין אַ טעלער אויף דער ערד,
זיי פלעגן זיך אַרומשטעלן און לעקן און קנאַקן מיט די ראָזעווע צינגלעך, מיר
פלעגן שטיין און גוטמוטיק זיך צוקוקן.
געווען איין קעצעלע, אַ ראַבע, וואָס האַט זיך געהאַלטן אַ ביסל לענגער.
זי איז געווען זייער אַ קלוגע און אַ גרויסע שטיפערקע. זי פלעגט זיך שפילן
מיט אַ צעלאָזענעם קנייכל פאַדעם, מיט אַן איינציקער שטרוי אויף דער
פאַדלאַגע, ווי מיט אַ מיזל; ווי נייע רעקרוטן מושטירן זיך מיט שטעקנס
אַנשטאַט ביקסן. זי פלעגט אויפכאַפן די שטרוי מיט די פאַדערשטע צוויי פיסלעך
און באַלד אָפּשטויסן זי פון זיך צוריק און ווידער כאַפן. אַז דער טאַטע איז
געשטאַנען שמונה-עשרה און די ציצית פון תלית זיינען אַרונטערגעהאַנגען,
פלעגט זי זיך אַנכאַפן אַן אַ ציצה און אַ צי טאַן דעם תלית פון טאַטנס אַקסל.
איך בין זיכער, אַז מער ווי איין ברכה פון די אַכצן האַט פאַרבלאַנדזשעט
אויפן וועג צום הימל, צוליב דער ראַבער קעצל.
ווער עס איז אַריינגעקומען אין שטוב, אַן אייגענער צי אַ פרעמדער, האַט
איר אָנגעקוקט מיט אַ פריינדלעכן שמיכל אין די אויגן. אַ פרעמדער הונט

האָט איר פאַרצוקט טאַקע ביי אונדז אין מיל.
מען האָט זי דערמאָנט אַפילו מיט יאָרן שפּעטער: „די ראַבע קעצל“.

באַדן זיך

אין די גרויסע היצן זיינען מיר, יינגלעך, געלעגן אין טייך גאַנצענע טעג; אָבער פאַרנאַכט זיינען אויך געקומען די דערוואַקסענע זיך באַדן, איבער-הויפט אין די פרייטיקס.

איך בין געווען אַ קנאַפער שווימער, געקענט נאָר ליגן אויף דער פלייצע און זיך אָפּשטופּן מיט די פיס אויף אַהינטער, ווי מען שטופּט זיך אָפּ פון אַ האַרטער זאַך, אָבער די עלטערע בחורים, אונדזערע שכנים, זיינען געווען מיידים אין וואַסער. זיי האָבן געקענט שווימען מיט צעשפרייטע הענט און פיס, ווי אַ זשאַבע; זיי האָבן געקענט זיך אונטערטוקן אין איין אַרט און אַרויסקומען אויפן וואַסער ערשט מיט אַ הונדערט טריט ווייטער. זיי האָבן אויך געקענט שווימען מיט אַ האַלבן גוף איבערן וואַסער, ווי זיי וואַלטן גע-גאַנגען מיט די פיס. אָבער ליב געהאַט האָבן איך צו זען, ווי זיי „לייגן קלאַפּ-טער“: ווי זיי שטרעקן אויס אַ האַנט און לייגן זי אַוועק אויפן וואַסער-פלאַך, אַזוי שטיל און אָפּגעהיט, ווי דאָס וואַלט געווען די פלייצע פון אַ מיידל, וואָס זיי רירן אָן.

די ווייבער און מיידלעך האָבן זיך געבאַדן הינטערן מיל, וואו דאָס וואַסער שטראַמט אַרויס פון אונטער די רעדער און עס איז אימפעטיק און באַדעקט מיט ווייסן שוים. דער צוגאַנג צום אַרט, וואו זיי האָבן זיך געבאַדן, איז געווען דורך פאַרפלאַנטערטע הויכע געוויקסן.

קיינער האָט ניט געטאַרט זען און אַפילו וויסן וואו זיי באַדן זיך. פונ-דעסטוועגן האָבן איך אַלעמאַל דערפילט, אַז די שטוב איז מיטאַמאַל ליידיק געוואָרן פון אַלע ווייבער און איך פלעג כאַפן אַ קוק דורך אַ שמאַלן פענצטערל פון דעם הינטערשטן בוידעם.

די פרויען האָבן זיך אָפּטמאַל געבאַדן ביינאַכט, ביים שיין פון דער לבנה. זייערע ווייסע לייבער האָבן שימערירט, ווי די וואַסער-מיידלעך, וואָס וועגן זיי האָבן איך שוין געלייענט ביי די רוסישע פאַעטן.

זונטיק אין דער פרי זיינען געקומען די גויים פון דאַרף זיך באַדן; אָבער זיי האָבן זיך אויסגעטאַן אויף אַן אַנדער אַרט און געשפּונגען מיט מסירת נפש פון הויכן ברעג אין וואַסער אַריין. זיי פלעגן שווימען אויף אַ פרימיטיוון אופן, בויטשן מיט די גראַבע פיס און זיך גיך אויסמאַטערן.

מלחמות

אונדזער שטוב איז געשטאַנען ביים וועג. פאַר אַ וויאַרט ווייט פון דער רעכטער זייט איז געווען דער ווייס-רוסישער דאַרף פון אַן ערך אַ הונדערט הייזער. און פון דער לינקער זייט, אויך אַזוי ווייט פון אונדז, זיינען געלעגן פינף קליינע פוילישע דערפלעך, צו אַכט און צו צען הייזער אין אַ דערפל. די

דערפלעך האָבן געטראָגן נעמען נאָך די עלטסטע פון די משפחות. די אייני-וואוינער זיינען געווען זייער אַרעם אָבער זיך געהאַלטן גרויס ביי זיך. מען האָט זיך גערופן כסדר: „פאַן כאַמעץ“, „פאַן סודניק“, „פאַן זאַמידע“. זייערע פעלדער זיינען געווען פול מיט שטיינער און די זאַנגען זיינען געוואַקסן שיטער און מאַגער, אָבער זיי האָבן זיך ניט געקליידט ווי די דאָרפישע פויערים, ניט געטראָגן קיין לאַפּטשעס און קיין סערמיגעס, געמאַכט פון אייגענעם געוואַנט. אונדזערע אַ לאַנקע אָדער פאַשע ביים ברעג טייך האָט זיך געגרעניצט מיט זייערער. פלעגן די בהמות, אַמאָל אונדזערע, פאַרקריכן אויף זייער פאַשע — און אַמאָל זייערע, אויף אונדזערע פעלדער. אַז זיי האָבן דערזען אונדזערע בהמות אויף זייער פאַשע, זיינען זיי געקומען צולויפן און פאַרנומען זיי אין דערפל און מיר האָבן זיי דערנאָך געמוזט צאָלן אויסלייז־געלט. און פאַרקערט, אַז מיר האָבן דערזען זייערע קי אויף אונדזער לאַנקע, האָבן מיר זיי פאַרנומען און געבראַכט צו אונדז אין שטאַל און זיי, די שליאַכטעס, האָבן געמוזט קומען מיט דער היטל אין האַנט און בעטן זיך, אַז מען זאָל זיי אומקערן זייערע בהמות אָדער כאַטש לאָזן זיי אויסמעלקן, כדי די מילך זאָל ניט צעשפאַרן די אייטער.

איז, אַז מיר האָבן דערזען פון ווייטן ווי די שליאַכטעס לויפן פאַרנעמען אונדזערע בהמות, האָבן מיר אַלע, אנשים, נשים וטף, מיינע ברידער און די אַרבעטער פון מיל, די שוועסטער און די דינסטמיידלעך, זיך אַרויסגעלאָזן פון שטוב און געלאָפן אָפּשלאָגן די קי פון געפאַנגענשאַפט. די מאַנסבילן האָבן זיך באַוואַפנט מיט שטעקנס און די ווייבער מיט ווילקעס, קאָטשערעס און אַבי וואָס עס איז זיי געקומען צו דער האַנט — אַפילו אַ האַקמעסער, האָט מען מיט־גענומען.

מערסטנס האָבן מיר פאַרנומען זייערע בהמות. מיר פלעגן זיי טרייבן אין פאַראַויס מיט נצחון און טריאומף. עס האָבן נאָר געפעלט מלחמה־לידער און שלאַכט־פאַנען. די ווייבער האָבן זיך באַרימט מיט די גבורות וואָס די מאַנסבילן האָבן באַוויזן אין קאַמף. נאָך גרעסער איז געווען די שמחה, ווען מיר האָבן אָפּגעשלאָגן אונדזערע קי פון די הענט פון די פלישתים. אָבער אין דער אמתן איז אין דער גאַנצער מלחמה געווען מער אויפ־רעגונג און שפּיל, ווי קאַמף. קיין בלוט איז ניט פאַרגאַסן געוואָרן און קיינער איז אַפילו ניט געקומען צוריק מיט אַ בייל אויפן שטערן. מען האָט נאָר געהאַט אַ האַלבן טאַג וואָס צו רייזן און דערציילן. און די זעלביקע שליאַכטעס, וואָס האָבן מיט אונדז נעכטן געהאַלטן מלחמה, זיינען אויף מאַרגן געקומען אין מיל מאַלן זייער קאַרן, ווי די פריינד־לעכסטע שכנים.

דער נייעווער

ערב אַ יידישן יום־טוב פאַרן אָן פון שטאַט עטלעכע מעשטשאַנעס מיט אַ נייעוועד צו כאַפן פיש. דער נייעוועד באַשטייט פון צוויי באַזונדערע געשטריק־

טע נעצן, וואָס מען לאַזט אַראָפּ אין וואַסער, אַ פּאַר הונדערט פּוס איינע פּון דער אַנדערער. אויף די אונטערשטע זיימען פּון די נעצן הענגן בליינע געוויכטן, וואָס שלעפּן זיי אַרונטער ביז צום סאַמע דעק פּון טייך. זיי בלייבן שטיין אַזוי ווי צוויי ווענט. דערנאָך ציט מען זיי מיט שטריק פּון ברעג. איינע אַנטקעגן דער אַנדערער, נעענטער און נעענטער, ביז זיי קומען זיך צונויף אַ באַק צו אַ באַק. און די פּיש, וואָס געפינען זיך אויף דעם שטח, ווערן צו־נויפגעשפּאַרט צווישן די ווענט. דעמאָלט ציט מען די גאַנצע משאַ אַרויף אויפן ברעג, מען סאַרטירט זיי אויס לויט זייערע מינים נאָך: העכט, קאַרעסן, שליינע, אַקונס און גאַר קליינע פּלאַטקעס. מען לייגט זיי אָן אויף די ברייטע וועגענער און מען פּירט זיי אַוועק אין שטאַט פּאַרקויפּן.

ווענטשערס

אין אַ מיטן־זומערדיקן הייסן נאַכמיטאָג קומען פּון אַ נאַענטן דערפּל שלאַכטעס מיט ווענטשערס. דאָס זיינען אַזעלכע געשטריקטע נעצן, אָנגעטאַן אויף רייפּן — גרעסערע און קלענערע. זיי זיינען קאַנוס־פּאַרמיק — פּון פּאַרנט ברייט און וואָס טיפּער אַלץ שמעלער, ביז זיי פּאַרענדיקן זיך מיט אַ קנופּ. פּון פּאַרנט זיינען די ווענטשערס צוגעבונדן צו אַ הויכן פּון אונטן פּאַרשפיצטן שטעקן. זיי האָבן אויסגעזען ווי אַ היינטיקער לופּט־באַלאָן. די פּישער גייען צו פינף און זעקס פּאַר אַמאָל און טראָגן די נעצן אויף זייערע פּלייצעס. זיי גייען אַריין אין זייערע קליידער ביזן גאַרטל אין וואַסער; שטעלן אויס די ווענטשערס אין דער ברייט פּון טייך, גראָבן זיי איין מיט די פּאַרשפיצטע שטעקנס אין ווייכן שליים און פּאַרצאַמען דעם וועג פּאַר די פּיש. דערנאָך פּאַר־גייען זיי אַ לאַנגן וועג אויף צוריק און מיט די פּיס בויטשען זיי דאָס וואַסער און טרייבן אַריין די פּיש אין די ברייטע מיילער פּון די נעצן.

אין אפּאַרניע

מיר האָבן אויך געהאַט אַן אופּן ווי צו כאַפּן קליינע פּישלעך. דאָס איז שוין געווען אַן ענין פּאַר די קליינע יינגלעך און מיידלעך. דער מילנער לאַזט פּלוצים אַרונטער די זאַסטאַווקע, שליוז, דער שטראָם האַקט זיך אָפּ; דאָס וואַסער אַנטלויפט אויף די ביידע זייטן פּון דעם הילצערנעם דיל, וואָס מען האָט גערופּן „אַפּאַרניע“, אָבער די קליינע פּלאַטקעס אָספּייען ניט צו אַנטלויפּן צו־זאַמען מיטן וואַסער, בלייבן זיי ליגן אויף די נאַקעטע ברעטער, צאַפּלען זיך און טאַנצן, ווי קליינע שטיקלעך זון־שטראַלן. דעמאָלט קומען די יינגלעך מיט פּאַרקאַשערטע קאַלאַשעס און די מיידלעך מיט פּאַרהויבענע קליידלעך מיט דאַניצעס און שיסלען, און קלייבן אויף מיט די הענט די לעבעדיקע פּלאַטקעס.

מען עסט זיי הייטערהייט
מיט סמעטענע און ברויט.

דער אַרטעל

וואו זאל מען מאַכן דעם מצה־אַרטעל?
אין מיל. וואָסער און מעל —
ביי דער האַנט. קלייבט מען צונויף
דריי מיידלעך פון „הויף“
אינע פון שענק און אייגענע טעכטער
פיר. צוזאַמען אַכט.
ניט גענוג. האָט מען מיט אַ פּור געבראַכט
„פייגעלעך“ צוויי: פייגעלע יונה דעם שמידס,
פון קליין־זשוכאַוויץ
און פייגעלע פון בורזשעוויץ.
הענט — צען גאַנצע פּאַר.
אַרבל פּאַרקאַשערט,
מיט טיכלעך פּאַרנומען די האָר,
האָט מען זיך געוואָשן און געכשרט
און געשטעלט מיט געזאַנג און געלעכטער
ביים טיש וועלגערן טייגלעך.
ביי אַ מעשענעם שיסל אויף אַ טאַבורעט
זיצט די פּאַכטערקע און קנעט
און טיילט אויס די מעירע.
מיידלשע אַרעמס און הענט
וועלגערן מצות רונדיק און דין
און ווייס ווי לייב.
און לייגן זיי אויפן רעדלערס טיש
ווי מען לייגט אַוועק צינדז ביים שררהס פּיס.
דער רעדלער, אַ בחור מיט אַ טשוב,
פּאַרט מיטן רעדל הין און צוריק,
ביז דער גאַנצער מצה־בלאַט,
אַ גלאַטער און אַ רונדער,
איז צערונצלט און צעפּיקט.
און אין צווייטן עק שטוב
פּאַר אַן אַפענעם אויוון, ווי אַנטקעגן דער זון,
שטייט האַלב־נאַקעט דער זעצער מיט די לאַנגע הענט,
מיט אַ פּנים, וואָס איז גלי און בלענד,
און וויקלט אַראָפּ פון אַ דינעם שטאַק,
אויפן גליאיקן טאַק, —
געדולדיק און צאַרט יעדער מצה באַזונדער,
ווי אַ מאַמע לייגט שלאָפּן מיט אַ קוש און אַ גלעט

די קינדער אירע אין דער זויבערער בעט.
 דער גאנצער ישוב איז איין געזינד :
 דער זעצער איז דער טאָטע, די קנעטערקע זיין ווייב,
 די וועלגערקעס און דער רעדלער — די פרוכט פון איר לייב,
 טאָטע־מאָמע ציטערן איבערן איינציקן זון,
 די שוועסטער ברענגען אים זייער מי און פאַרמעג,
 ווי עס פירט זיך ביי יידן פון אייביקע טעג.

געהילץ טרייבן

צום סוף ווינטער איידער דער טייך האָט געלאָזן, קומט אַראָפּ פון
 געבן אין גרויסן פוטער דער וואַלד־סוחר און רעדט צו אונדז מיט תקיפות,
 אַז לויטן געזעץ מוזן מיר דורכלאָזן דאָס געהילץ דורכן בריק אומזיסט. נאָר
 צוליב זיין גוטהאַרציקייט וועט ער אונדז פאַרגיטיקן מיט עטלעכע רובל. מיר
 האָבן אים געענטפערט צוריק מיט דער זעלביקער תקיפות און געשטעלט אונז
 דזער מקח.

אי מיר, אי דער וואַלד־סוחר, האָבן געוואוסט, אַז כאָטש מיר מוזן אים
 געבן וואַסער, קענען מיר אים אָבער אַנטאָן אַ סך צרות ניט איבערטערעטנדיק
 דעם געזעץ. מיר קענען, אַנשטאָט צו עפענען נאָר איין שליוון אין בריק, כדי
 דאָס וואַסער זאָל זיין דאָרט הויך און עס זאָל זיין גרינג פאַר די גראַבע קלעצער
 דורכצוגליטשן זיך, קענען מיר עפענען עטלעכע שליוון מיט אַמאָל און דער
 שטראָם וועט ווערן גידעריק און דאָס געהילץ וועט בלייבן ליגן, ווי אַ פיש
 אויף דער יבשה. מיר קענען אויך שפעטער, ווען דאָס געהילץ וועט שוין זיין
 ווייט אַוועק פון אונדזער מיל, און דערגרייכן ערגעץ אַ פלאַכן אַרט, אויפן
 טייך, אָפּשטעלן דעם מיל און דאָס געהילץ וועט דאָרט בלייבן ליגן און ער,
 דער סוחר וועט מוזן קויפן ביי אונדז וואַסער.

מען פלעגט זיך לאַנג דינגען, אַמאָל אַ פאַר שעה און אַמאָל אַ גאַנצן טאָג ;
 אַמאָל אויף אַ געלאַסענעם אופן און אַמאָל מיט אַ זעץ מיטן קולאַק אין טיש.
 סוף־כל־סוף איז מען דורכגעקומען.

שאַפאַרעט

אין די ערשטע וואָכן נאָך פסח האָבן זיך פלוצים באַוויזן לעבן אונדזער
 הויז פרעמדע גויים מיט לאַנגע בוסאַקעס אין די הענט. דאָס זיינען געווען
 די געהילץ־טרייבער, וואָס האָבן אַנגעזאָגט מיט זייער קומען, אַז באַלד, אין אַ
 פאַר טעג אַרום וועט אַנקומען דאָס געהילץ, וואָס זיי וועלן דורכלאָזן דורך אונז
 דזער בריק.

צוזאַמען מיט זיי פלעגן אויך אַנפאַרן די שאַפאַרעס, אַנגעשטעלטע פון
 די וואַלד־סוחרים, וואָס האָבן געדאַרפט אַכטונג געבן ווי דאָס געהילץ ווערט
 געטריבן, צי איז ערגעץ ניט געבליבן שטעקן אַ קלאַץ אין דעם אאיר ביים

ברעג, אדער דאָרט וואו דאָס וואָסער איז צו פליטקע. זיי, די שאַפאַרעס, פלעגן בלייבן ביי אונדז אין הויז עטלעכע וואָכן, שוין לאַנג נאָכדעם ווי דאָס געהילף איז אַדורכגעגאַנגען און האָט שוין אַנגעשאַפאַרט וואו ביי אַן אַנדער מיל. דאָס זיינען געווען געזונטע און פריילעכע יידן, וואָס האָבן זיך געלאָזט וואוילגיין. מיר פלעגן פאַר זיי מאַכן גוטע מאכלים; פאַמפּושקעס און בלינצעס געפילט מיט קאַרשן און באַגאַסן מיט סמעטענע. זיי האָבן גוט באַצאָלט על חשבון הגביר. דאָס זיינען געווען די איינציקע פרעמדע מענטשן ביי וועמען מיר האָבן גענומען געלט פאַרן עסן. זיי האָבן זיך מיט אונדז גוט צונויפגעלעבט. אַנדערע פלעגן קומען פון יאָר צו יאָר און זיינען געוואָרן ווי אייגענע ביי אונדז אין שטוב.

עס וואָכט זיין האַרץ

אַז דער טייך איז שוין אין די ברעגן צוריק;
 די צעריסענע גרעבליע איז שוין פאַרריכט;
 ביים מיל שטייען גויאישע פּורן געדיכט
 און אויף אַלע שליוון איז פאַרמאַכט דער בריק.
 די רינעס זיינען מיט וואָסער פול
 די שטיינער זיצן אין די זאָטלען פעסט
 און די שפע זיצט אין ברייטן שטול —
 אַט דעמאָלט באַווייזן זיך וואו ניט וואו
 די ערשטע, אַרימע חתונה געסט,
 אַ שפּאַל, אַ שליפער. זיי שפאַרן זיך צו
 ביי אַ זומפיקן ברעג, באַוואַקסן מיט גראַז,
 און איינער ליגט אויפן וואָסער־גלאַז
 פאַרשעמט, פאַרלאָרן, נאַקעטערהייט.
 נאָר פאַר אַ יינגל פון דרייצן יאָר
 וואָס האָט זיינע אויגן צעעפנט ברייט
 איז דאָס אַ גרויסע שמחה גאָר.
 עס וואָכט זיין האַרץ אַ גאַנצע נאַכט,
 ער האַלט די אויגן ניט פאַרמאַכט.
 ער לויפט צום פענצטער זען צי עס טאָגט —
 דער מאַרגן — אַלץ וואָס ער פאַרמאַגט.

טעג פון נאָך פסח

די טעג פון נאָך־פסח זיינען גוטע טעג,
 קיין בעסערע ניט צו געפינען.
 אַ שאַד אַזאָ טאָג צו פאַרשלאָפן אין בעט, —
 גיי אַרויס, הויב אים אָן פון באַגינען.

אַ נייעם גרעזל וועסטו זען פאַרן שוועל,
אין סטריכע אַ נייעם פּויגל;
אין אַן אָפּגעלייגטן ווינקל פון טייך
דרייען זיך פּישלעך, אין אַ בייגל.

אין אַט אַזאַ פּרימאַרגן אין איר,
ווערט דער טייך באַדעקט מיט אַ סטעליע
פון טונקל-קאַריגע דוב און יעל,
פון שפּאַלן און שליפּערן געלע.

און מענטשן מיט דראַנגען אין די הענט,
הויזן איבער קני פאַרריסן,
שפּרייזן איבערן טייך ווי כּישוף-לייט
פון אַ מעשה-בוך אַרויסגעריסן.

זיי לייגן אויס קלעצער איינס הינטער איינס
באַהעפטן די עקן מיט דראַטוועס
און לייגן אויס אַ ווייסן וואַסער-וועג
ווי מען לייגט אויס אַ גרעבליע אויף בלאַטעס.

דער וועג פּירט צו ביזן סאַמע בריק
וואו עס הענגען די זשליזן אין ראַמען,
וואו עס פּאַטשן די רעדער, וואו עס שיפט דער טייך
זיין פּרילינגס-שפּע אין נייעמען.

און אַלע שליוזן ווערן צוגעמאַכט
נאָר איינע איז אָפּן געבליבן,
אַהין גייט דער אימפעט פון וואַסער, אַהין
ווערן קלעצער ווי שעפּסן געטריבן.

זיי גליטשן זיך פון הויכן וואַסער-וואַל
און טוקן זיך בלינדערהייט אונטער,
ווי קינדער וואַס שפּרינגען פון טאַרפיקן ברעג
אין גרינלעכן וואַסער אַרונטער.

ערשט שפּעטער שטעקן זיי אַרויס די קעפּ
מיט וואַסער-צעפּ באַהאַנגען,
און פּלאַכטעדיק פּאַלן זיי ווידער אַוועק
ווי אונטערגעהאַקטע זאַנגען.

און לאָזן זיך טראַגן פון פול-ברוסטיקן טײך
צווישן הויכע, פאַרגליווערטע ברעגן
פאַרדרעמלט און מיד און חלומען געוויס
פון נאָך ניט באַשוואומענע וועגן.

מיין הייס, איד קען דיך אַנדערש ניט זען
נאָר אין שיין פון זון אַדער שטערן
וויפיל וואַלקנס עס זאָלן איבער דיר ניט גיין
וועסטו אַנדערש פאַר מיר ניט ווערן.

קאַרטן

אין די שבת-צונאַכטן, אַרום חנוכה, פלעגן שכנים מיט זייערע דער-
וואַקסענע זין און טעכטער קומען צו אונדז שפילן אין קאַרטן. זיי פלעגן
אַריינקומען אין גרויסע גויאישע פעלצן, פון וועלכע עס האָט געשלאָגן אי קעלט,
אי וואַרעמקייט צוגלייך.

געשפילט האָט מען אין „אַקע“; אַ קלוגע, אויסגערעכנטע, ניט קיין
אַזאַרטע שפיל, יעדנפאַלס ניט פאַר אונדזערע שפילער. יעדערער פון די שפילער
האַט געהאַט פאַר זיך ליגן אויפן טיש צוויי קאַרטן מיט די פנימער איינס צום
אַנדערן און אַנדערע צוויי צונויפגעקושטע קאַרטן געהאַלטן אין האַנט.

אַמאָל האָט זיך צו אַ יונגענמאַן צוגעזעצט אַ יונגע שוועסטער אַדער אַזוי
אַ שיינע מיידל, פאַר גוטן מזל וועגן, און אַ מיידל וואָס האָט געקענט שוואַך
שפילן, האָט זיך שעמעוודיק געלאָזט פירן פון אַ בחור, אַ ווייסער.

די שפיל איז באַשטאַנען אין דעם, וואָס ווייניקער צו לאָזן דערגיין דעם
קעגנער, דעם סוד פון די אייגענע קאַרטן און וואָס מער צו דערגיין פון דעם
קעגנערס אַ וואָרט אַדער אַ מינע, דעם אינהאַלט פון זיינע קאַרטן.

מען האָט גערעדט געציילטע ווערטער, אַמאָל נאָר אַ וואונק מיט די אויגן
אַדער אַ הויב מיט די ברעמען. דער וואָס האָט געהאַט דריי מלכים האָט
געפרואווט אָפנאַרן דעם קעגנער מיט אַ זיפץ און דער וואָס האָט געהאַט צוויי
אַרימע „אונטערס“ אַדער „ניינטלעך“, האָט געמאַכט אַ באַרימערישע מינע און
געפאַדערט פון דעם קעגנער, אַז ער זאָל זיך אונטערגעבן אָן באַדינגונגען.
די הויפט מחותנים זיינען געווען די טאַטעס, די געניטע געשעפטס-לייט,

די געווינסן און אַנווערס — גריווניעס.

עס איז געווען אַן אמתע מלוכה: די „טייז“ זיינען געווען די קעניגיןס, די
מלכים — די שרים; די „מלכהס“ — די הויף-דאַמען; די „אונטערס“ די
לייב-גוואַרדיע; די „צענטלעך“ — די סוחרים; און די „ניינטלעך“ — דאָס
גרינג געשעצט פּראָסט פּאַלק.

אַרום צוועלף אַזייגער ביינאַכט האָט די מאַמע אַרויפגעשטעלט אויפן טיש
אַ שיסל מיט רעטשקענע לאַטקעס, איבערגעוואָרפן מיט פוטער. פאַנאַדערגיין
זיך פלעגט מען שפעט, נאָך האַלבע נאַכט.

פ ו ר י ס

דער יוס־טוב פורים איז ניט קיין יוס־טוב ביי דער וועלט,
אבער איך וואלט אים ניט פאָרקויפט פאַר גאָר דער וועלטס געלט:
פאַר דעם לאַנגן ווינטער וואָס האָט זיך געעקט,
פאַר דער ערדס לייב וואָס האָט זיך אַנטפלעקט,
פאַר דער ליכטיקער זון, פאַר דעם פריילעכן זשום
פון וואָסערלעך וואָס יאָגן זיך פון אומעטום.
מען זעט ניט קיין מענטשן דאָך טראָגן זיך רייד
אין נאָענטן אַרום.
און הינטער אַ ראַג, דאַכט זיך, פאַכעט אַ קלייד.

ווי מען האָט געוואָסן שעפסן

איז אַ טאָג אין מיטן סיון איז געקומען אין מיל דער פּקיד פון הויף מיט
עטלעכע פאַראַבקעס.
זיי האָבן אויסגעקליבן אַן אַרט וואו דער טייך איז שמאַל און דאָס וואָסער
— אימפעטיק, עס איבערגעצאַמט מיט אַ לאַנגער דראַבינע, דאָס וואָסער
זאָל קענען פריי שטראָמען, אָבער אַ שעפּסענער קאַפּ זאָל ניט קענען דורכשטופּן
זיך צווישן די געדיכט־אַנגעזעצטע פּלעקלעך.
אויף צו מאַרגנס האָט מען די גאַנצע סטאַדע געבראַכט צו טרייבן אויף
דער לאַנקע ביי דעם רעכטן ברעג פון טייך.
אַ צענדליק יונגע שיקסעס און עלטערע גויעס זיינען געשטאַנען אין זייער
אַנטועכץ ביזן גאַרטל אין וואָסער און צוויי שטאַרקע גויעס האָבן אַלע וויילע
אַנגעכאַפט אַ שעפּס פאַר דעם אַש־גרויען, מיט שטויב־אַנגעגעסענעם וואָל, און
אים אַריינגעוואָרפן צו די גויעס אין טייך אַריין.
די שיקסעס — זאָלבע צווייט, זאָלבע דריט — עס האָט זיך געווענדט אין
דער גרויס פון דעם שעפּס — האָבן אַרומגענומען די טייערע מתנה, מיט די
פינגער פאַרנאָדערגענומען די געדיכטע וואָל און געלאָזן דאָס וואָסער פלייצן
מיט זיין אימפעט.
דער שעפּס האָט זיך ניט געלאָזט, געדרייט מיטן קאַפּ, געשריען, ווי אַ
פינג־זעקס יאָריק קינד, ווען די מאַמע וואָשט עס ערב שבת ביי דער מולטער
און די זיף־מולינעס פאַרביטערן אים די אויגן.
דערנאָך האָבן זיי, די שיקסעס, דעם שפּעס אַרויסגעשטופּט איבער אַ
קלאַדקע אויף דעם צווייטן, קעגנאיבערדיקן באַגראָזטן ברעג, וואו עס האָבן זיך
געפאַשעט די פריער אויסגעוואָשענע שעפּסן.
דער שעפּס איז געלאָפן מיט אַ וויינענדיקן מעע־מעע־מעע איבער דער
לאַנקע, טענהדיק און מסרנדיק פאַר די אַנדערע שעפּסן, וואָס מען האָט אים
געטאַן. האָט זיך אָבער באַלד, אן אויסגעהוינגערטער און אַן אויסגעמאַטערטער,
צוגעכאַפט זיך צום שמעקענדיקן גראָז. ער האָט פון צייט צו צייט נאָך אַלץ

געטאָן אַ מעקע, אַט ווידער ווי אַ קליין קינד, וואָס האַלטנדיק שוין די חלה מיט פּוטער אין מויל, קען נאָך אַלץ ניט אָפּשטעלן די טרערן.

אויסגעוואָשענע, ווייסע, גריזשען זיי דעם פּאַרנאַכטיקן זוך-באַשיינטן גראָז און עס ווילט זיך זיי זאַגן: „ווי ווייס איר זייט, ווי שוין איר זייט, ווי ריין איר זייט“.

אויב איר זענט פּריער געווען פינצטער ווי אַש, זענט איר איצט ליכטיק ווי שניי.

מײן ערשטער פאַרדינסט

אין דעם ווינטער „צווישן מינסק און וואַרשע“ איז געקומען צו אונדז אַ סוחר, וועמענס האַלץ מען האָט געפירט פון אַ וווייטן וואַלד צו אונדזער טייך, און האָט מיר פּאַרגעשלאַגן איך זאל זיין דער אָפּנעמער פון די געהילצן ביים ברעג. ער האָט מיר געגעבן דערפאַר פּופּצן רובל פאַרן גאַנצן ווינטער, אַזוי לאַנג ווי דער וועג וועט שטיין.

אַזיגער איינס צוויי בייטאַג פּלעגן אָנהויבן קומען די פּורן, ווער מיט פיר-פּירקאַנטיקע שפּאַלן אָדער מיט אַ קיילעכדיקן קלאַץ, אַמאַל אַ דריי-קלאַפּטערדיקער, אַמאַל אַ פירער און אַמאַל טאַקע אַ פינפּער און אַ זעקסער אויך.

איך פּלעג אַנטאָן דעם טאַטנס פּראַסטן פּעלץ און די גרויסע, מיט לעדער אַרומגענייטע וואַליקעס און אַרויסגיין צום ברעג טייך.

דאָרטן האָב איך אין אַ ביכעלע פּאַרצייכנט יעדן גויס נאָמען און וואָס ער האָט געבראַכט. דערנאָך, אַז עס האָבן זיך אָנגעקליבן אַ צען-פּופּצן פּויערים, זיינען מיר אַריין אין שטוב, וואו איך האָב אַרויסגעגעבן צו יעדן איינעם אַ צעטעלע, אַ קבלה, אויף דעם וואָס ער האָט געבראַכט.

דאָס צעטעלע איז געווען אַ קורצס און האָט זיך געלייענט אַזוי: „קבלתי על חשבון הגביר ראָזענבלום אַ פּור מיט פיר שפּאַלן“, אָדער „אַ קלאַץ פון אַזאַ און אַזאַ לענג“. און זיך אונטערגעשריבן: יוסף ראָלניק.

די גוים האָבן אָנגעטראָגן אין שטוב שניי און בלאַטע, אָבער מיינע שוועסטער און דער ברודער האָבן עס אָנגענומען פאַר ליב, זיי איז געפּעלן געווען וואָס איך לערן זיך צו פּאַרדינען אַ רובל.

איך אַליין בין אויך געווען צופּרידן מיט מיינע ערשטע פּאַרדינסטן אין לעבן.

פאַר דעם געלט האָב איך זיך געמאַכט אַ נייעם גאַרניטור.

אונדזערע שנים

צווישן די שנים ארום אונדז, אויף א שטח פון א פאָר רוסישע מייל, האָבן זיך געפונען יידן לומדים, קלוגע וועלט-מענטשן און אפילו משכילים. איך רייד דאָ ניט וועגן די וואויל-לערנענדיקע איידעמס, וואָס זיינען געקומען פון דער פרעמד און געזעסן אויף קעסט ביים שווער און שוויגער, אָדער גע-פירט די געשעפטן, וואו דער שווער האָט זיי אַריינגעזעצט. איך מיינ ישובניקעס, וואָס האָבן דעם גרעסטן טייל פון לעבן פאַרבראַכט אין דאָרף אָדער אַזעלכע וואָס זיינען גאָר געבוירן געוואָרן אין דאָרף.

יודאָרע

א ייד אַ זעכציקער, די באַרד אַ שאַרפער קליין;
ביז די טריט אַ זשופיצע פון ראַצעמאַרע.
דאָס איז ר' יודע אַרע וואָס וואוינט אין הויף,
נאָר אַרויסגערעדט האָט מען פאַרקירצט — יודאָרע.

צווישן בהמות, קעלבער, יונגע מעלקערינס,
די שיך פאַרשמירט אין מיסט פון דער אַבאָרע;
נאָר ביז נאָך האַלבער נאַכט, ביי אַ ווייסן טיש,
לערנט אויפן קול יודאָרע.

אין מסחר מיט דער שטאַט איז ער, דער לערנער, כולו דין,
זיינס נאָכצוגעבן — דאָס שטויסט דער יצר-הרע;
נאָר פאַר דעם יורדיקן און פאַרשעמטן ייד
עפנט ברייט דעם זאָק דער קעז-מאַכער יודאָרע.

אַ פנים לאַנג און שמאַל, אַ קליין פאַרשטעמעט מויל,
און טרוקענער פון קעז איז זיין הברה;
נאָר אַ בעל-בכי, אַ טיפער טרערן-קוואַל;
ביי אַ פראַסטן שבת דאוונען איז יודאָרע.

מאַשע דאַבראַטשיצער

ווען איך בין שוין געווען אַ בחורל פון אַ יאָר זעכצן, האָט מען מיך
איינמאַל אין אַ זומערדיקן באַגיבען, געשיקט מיט אַ פור צו אַ יידן אין אַ
דערפל, אַ פאָר מייל פון אונדז, ער זאָל קומען מאַכן אַ טאַלק אין אונדזערע
סיכסוכים צווישן ברידער און שוועסטער, איידעמס און שניר.
איך בין אַריינגעקומען אין אַן אַרימער, דאַרפישער שטוב, וואו דריי
הויכע מוידן, מיט רויטע האָר און פנימער איינגעטונקט אין זומערשפרינקעלעך,

זיינען אַרומגעגאַנגען האַלב-אַנגעטאַן און איינגעשטעלט לאַדישעס מילך אויף פּוטער, וואָס זיי האָבן פאַרקויפט אין שטאָט.

דער פּאָטער איז געווען אַ הויכער, ברייט-פלייציקער ייד מיט אַ רויטער באַרד. ער האָט געהאַט אַ שם פאַר אַ קלוגן, געלאַסענעם מענטשן, מיט אַ גלייכן שכל און מען פלעגט אים רופן אויף בוררות. ער האָט געהאַט זין אויך אַזעלכע הויכע און רויט-האַריקע, ווי ער אליין. זיי האָבן געקענט לערנען און געווען גרויסע בעלי-דיקדוק.

געציל דער פאלענעצקער

אַ פינף וויאַרסט פון אונדז, אויף אַ זייטיקן טראַקט, האָט אַ מיטל-יאַריקער ייד געהאַלטן אַ קליין וואַסער-מילכל. מען האָט אים גערופן געציל דער פאַלענעצקער, אויפן נאָמען פון זיין דאָרף. אין די יונגע יאָרן האָט ער געשריבן אין „המליץ“. וועגן וואָס ער האָט געשריבן און מיט וואָס פאַר אַ נאָמען ער האָט זיך אונטערגעשריבן, ווייס איך ניט. עס איז געווען ניט פאַר מייע יאָרן. אָבער די שכנים האָבן וועגן אים גערעדט אַ ביסל מיט חוזק און פאַרדאַכט, ווייל אַ שרייבער אין יענער צייט האָט ביי אונדז געמיינט: אַ פּראַשעניע-שרייבער; אַ באַשרייבער פון די שטעטלשע פּירונגען און מחלוקות און אַמאָל אַפילו אַ מסור. אָבער ער האָט גאָר געשריבן „מאמרים“. דאָס האָב איך זיך דערוואוסט צופעליק פון אַנדערע.

ווען איך בין שוין געווען אַ גרויסער, בין איך, פאַרבייפאַרנדיק זיין מיל, אַראַפּגעגאַנגען זיך באַקענען מיט אים. איך האָב אים געטראַפּן טראַגן די מעסטל צום קאַס און אַן איינגעפּוליעטן פּון קאַפּ ביז די פּיס אין מעל. די מיל איז געווען אַ קליינע און האָט ניט געטראַגן צו האַלטן אַ מענטשן. איך האָב זיך געשעמט אים פּאַנאָדערצופּרעגן וועגן זיינע אַרטיקלען אין „המליץ“. זיין אמתער פּאַמיליע-נאָמען איז געווען מנקר.

אַברעמל ניעניצער

אין יענער געגענט, אין אַ גאַר פאַרוואַרפענעם ווינקל, וואוהין עס איז ניט געווען אַפילו קיין אויסגעפאַרענער וועג, האָט געהאַלטן אַ קליינע פּאַכט פון אַ דרייסיק בהמות, אַ ייד, וואָס פלעגט פון צייט צו צייט קומען צו אונדז אין מיל מיט אַ זעקל קאָרן אַפּצומאַלן אויף ברויט פאַר זיין הויז-געזינד. ער האָט אַריינגעבראַכט ליכטיקייט און זעליקייט מיט זיין קומען. ער איז געווען קליין-געוויקסיק און זייער רירעוודיק. ער האָט געהאַט אין זיך עפעס יינגלשעס און שפּילעוודיקעס. ער איז געווען אַזוי גוטמוטיק-וויצלדיק, אַז עס איז געווען זייער פּריילעך צו זיין מיט אים.

ראש-השנה און יום-כיפור האָט ער געדאוונט „אַנהייבנס“ ביים מנין. זיין קול האָט געקלונגען ווי אַ זילבערן גלעקל.

יודל דער זשאַזשווייער

ניט ווייט פון אונדז, אין אַ הויף, האָט נאָך אַ ייד געהאַלטן אַ קליינעם פּאַכט ביי אַ פּריץ מיטן נאָמען „ווענדראָף“. ער איז געפאַרן אין שטעטל איינקויפן פּראָוויאַנטן פאַרן פּריצס שטוב. געגאַנגען אין שליחות און איז געווען ביים פּריץ „אַ מענטש“.

אַרום און אַרום איז ער געווען אַ ייד אָן אַרימאָן. ער האָט געהאַט אַ גרויס געזינד מיט דערוואַקסענע, פאַרגרעבטע טעכטער און אַ קראַנקן, שוואַכזיניקן זון.

יודל איז געווען אונדזערער אַ ווייטער קרוב. אַז עס איז געווען אַ שמחה ביי אונדז אין שטוב, אַ חתונה אָדער אַ ברית, איז ער געקומען צופאַרן. זיינע מלבושים האָבן געטראָגן אויף זיך די סימנים פון אַן אַרימען, פאַרברודיקטן לעבן.

כאָטש ער איז געווען אַ סך עלטער פון מיר, פונדעסטוועגן האָט ער זיך מיט מיר געחברט. עס קען זיין, אַז ער איז געקומען צו אונדז נאָר כדי צו זען זיך מיט מיר און אויסריידן זיך פאַר מיר, ווייל ער האָט ניט געקענט אָדער ניט געהאַט פאַר וועמען אַנדערש.

מיר פלעגן ביידע אַוועקגיין ווייט פון שטוב און שמועסן וועגן העברעאישע ביכער, און שרייבער.

וועגן זיין אייגענעם לעבן האָט ער מיט מיר קיינמאָל ניט גערעדט: אָבער איך פאַרשטיי, אַז אַמאָל האָט ער מסתמא געלערנט גמראַ אין אַ ישיבה און שטילערהייט געלייענט העברעאישע ביכלעך. ער איז אָנגעקומען פאַר אַן איידעם צו אַ ישובניק אין דאַרף, ווען ער איז אַראָפּ פון קעסט מיט זיין ווייב און אַ פאַר קינדער, האָט ער שוין ניט געהאַט וואוהיין צו גיין.

זיין באַליבטע טעמע איז געווען שלמה מיימון, וואָס איז געבאַרן געוואָרן אין אונדזער געגענט, לעבן דעם שטעטל „מאָהילנע“. עס קען זיין, אַז ער האָט שלמה מיימונס פּילאָסאָפּיע ניט באַנומען און אַפילו זיין אויטאָביאָגראַפּיע ניט געלייענט, אָבער עס איז פאַר אים געווען אַ גרויסע טרייסט און אַ שטאַלץ צו וויסן, אַז אין אונדזער פאַרוואַרפּענעם העק איז געבוירן געוואָרן אַ גרויסער פּילאָסאָף, וואָס די אומות העולם, דערהויפּט זיין אייגענער, פּוילישער פּריץ, האָבן געקענט זיין נאָמען.

אַ פּילאָסאָף איז ביי אים געווען אַ גרעסערער יחסן, ווי אַ גרויסער רב, אַ גאון און אַפילו ווי דער שר משה מאָנטשיפּאַרע.

און איינער אַ שלעכטער שכן

גאָטס וועגן זיינען קלוגע און גערעכטע אויך, ער הויבט אויף פון דער נידער, פון סאַמע שטויב דעם געפאַלענעם און פון וואַלקנס הויך וואַרפט ער אַרונטער דעם גרויסהאַלטער און גביר.

אָ ביישפּיל זאָל אונדז זיין דער פּאַסעסאָר שיינע-לייב,
וואָס האָט געפּריצט איבער הויפּן פּיר,
מיט פּערד אויף דער סטאַוויניע. לאַקייטן ביי דער טיר,
און אַז ער איז געפאַרן אין קאַליאַס אויף די צוויי ווייסע פּערד
איז אים געלאָפּן אַנטקעגן ניט דער וועג, נאָר די גאַנצע ערד.
ער פּלעגט געבן „שלוס“ מיט די לעצטע צוויי פּינגער פּון האַנט,
מער פּלעגט ער אונדז ניט פּאַרגינען;

נאָר מיט אַלע פּינף פּינגער, מיט דער גאַנצער האַנט,
האָט ער געפּאַטשט דעם בעל תּפּילה ביים מנין,
וואָס האָט זיך שבת צום עמוד געשטעלט
איידער ער האָט אים באַפעלט.

ער'ט פּאַרבעטן צו זיך פּון שטאַט די גבירים
און געמאַלצייטיקט מיט זיי זייט ביי זייט;
אַבער נאָר אַ קלייניקן טעפעלע מיט יסורים
האָט זיין ווייב געהאַט פּאַר די אַרימעלייט.
און אורחים האָבן זיין הויף אויסגעמיטן,
סיידן דער שבת האָט זיי פּאַרכאַפט אינמיטן.

אמת, שפּעט קומט דער משפּט, ווייל גרויס די געדולד,
נאָר גאָט האָט אויפּגעמאַנט פּון פּאַסעסאָר די שולד.
אויפּן זעכצנטן יאָר פּון זיין ממשלה —
האָט גאָט אויף אים אַנגעשיקט אַ גרויסע בהלה.
אַ שטורעם האָט אין פעלד זיין תּבוּאַה פּאַרנומען
און ווינטער אַ פּייער — זיינע שטאַלן פּאַרלענדט.
און וואָס עס איז געבליבן פּון פּייער און ווינט
האָבן בעלי-חובות אויסגעלעקט ווי הינט.
און אַז ער האָט זיין ראַטע באַצאָלן ניט געקענט,
האָט אים דער גראַף פּון הויף אַרויסגעשטעלט,
און די געזינד האָט זיך צעלאָזן איבער דער וועלט.

און די זין האָבן זיך אין אַפּטיקן געשטעלט קרייטעכער מיטן
און די טעכטער האָבן געגעסן ביי איינגעבעטענע טישן.
און ער אַליין האָט פּון זיך אַראַפּגעוואָרפּן די שאַנד
און מיט אַ כתב פּון שטאַטישן רב אין האַנט
איז ער אַוועק איבער די טיפּע וואַרשעווער הויפּן
וויסאַציקס טיי פּון די קענענעס פּאַרקויפּן.

* * *

דאָ האָבן איך געבראַכט נאָר עטלעכע נעמען פּון מענטשן, וואָס האָבן
געוואוינט אויף אַ שטח פּון עטלעכע מייל. די אַלע ישובּניקעס, אַפּילו די וואָס

האָבן אַליין ניט געקענט לערנען און געווען פאַרטאָן אין פרנסה, האָבן געהאַט אַ בענקשאַפט און אַ דרך-אַרץ פאַר העכערע זאַכן. עס זיינען געווען צעזייט און צעשפּרייט אין די פּריציזשע הויפּן און אין די דערפער צווישן גוים, זין פון פּאַכטאַרן, קרעטשמערס, סמאָליאַרניקעס און מיל-אַרענדאַרן, וואָס האָבן געלערנט אין ישיבות אָדער געגאַנגען אין אַ רוסישער שטאַטישער שולע.

די רייכערע יידן האָבן געהאַלטן גוטע מלמדים ביי זיך אין דער היים ; און אַז די קינדער זיינען אונטערגעוואַקסן, האָבן זיי גענומען וועלטלעכע לערער צו זיי. זיי האָבן אויסגעשריבן העברעאישע און רוסישע זשורנאַלן און געקויפט גוטע ביכער צום לייענען.

ביי אונדז אין שטאַט האָבן זיך געפונען עטלעכע זייער אַנגעזעענע באַ- לעבאַטיס, וואָס האָבן זיך נאָך אַלץ גערופן אויף די געמען פון די דערפער, וואו זיי האָבן פּריער געוואוינט.

אונדזערע מילנער

יודע דער הויפטמילנער

יודע, דער הויפטמילנער אין דעם נייעם מיל איז געווען אַ ייד אין די מיטעלע יאָרן. מיין טאַטע איז געווען עלטער פון אים. ער איז שטענדיק געווען אַ פאַרפּיליעטער, ווי ער וואָלט געטראָגן — סיי זומער און סיי ווינטער — אַ גאַרניטור פון ווייסן לייווענט.

ער האָט געהאַט אַ ווייב, מאַריאַשע, אַ הויכע, שיינע, געראַטענע אידענע און זיבן קינדער, אַלע זין. די דריי עלטערע זין האָבן איך כמעט ניט געקענט, ווייל זיי זיינען געווען גרויסע בחורים און האָבן געאַרבעט אין אַנדערע מילן. זיי פלעגן קומען אַהיים צו טאַטע-מאַמע נאָר אַמאָל אויף אַ יום-טוב.

די פיר יינגערע זיינען געווען — אַדער מיט אַ פאַר יאָר עלטער, אַדער יינגער פון מיר, און מיר האָבן זיך געחברט, ווי מיר וואָלטן געווען איין משפּחה. יודעס שכירות זיינען געווען ניט קיין גרויסע, אפשר אַ הונדערט און פופציק רובל אַ יאָר ; אָבער עס האָט אים גאַרנישט ניט געפעלט. ער האָט גע- האָט אַ גרויסן גאַרטן הינטער אונדזער שטאַל, אַ שיינע קו, וואָס האָט פאַרשעמט אונדזערע בהמות מיט איר וואוקס און פולע אייטערס. סטאַדעס געגנו, ענטלעך און הינער האָבן פאַרדעקט דעם גאַנצן שטח אַרום זיין שטוב און מעל — שוואַרצע אויף ברויט און ווייסע אויף חלות, האָט ער גענומען פון מיל אַזוי ווי מיר.

זיין ווייב, מאַריאַשע, איז געווען אַ בריה. זי האָט שטענדיק געקאַכט און געבאַקן. אירע פירעזשקעס און טייגלעך זיינען אַלע מאָל געווען געראַטן. אַז מיר פלעגט זיך פאַרבענקן אין אַ וואָך אַרום נאָך אַ יום-טוב, נאָך אַ געשמאַקן ביסן,

א נאשעריי, האָב איך נאָר געדאַרפט אַרײַנגיין צו מאַריאַשען און זי האָט מיר געגעבן אַ שטיקל שטרודל אָנגעפילט מיט ראָזשינקעס.

זי האָט אויסגעלערנט איינעם פון אירע יינגלעך, דודן, אָפצוקאָכן אַ וואַרמעס, אויסקערן די שטוב און מאַכן די בעט.

אונדזערע הייזער האָבן געלעבט גוט צווישן זיך, כאָטש באַהאַלטענע קנאַה איז יע געווען פון אונדזערע ווייבער צו דער מילנערקע, צוליב איר שיינער בהמה, אירע פעטע גענדז און צוליב די שמאַלץ און פוטער, וואָס זי האָט געהאַט מער ווי מיר.

פורים צו דער סעודה האָט זי אונדז געשיקט אַלערליי טאַרטן און מיר האָבן איר אָפגעשיקט טייגלעך מיט אַ גרויסער פלאַש 96 עער פאַר יודען.

די שטיבעלע וואו די גאַנצע משפחה האָט געוואוינט איז געווען אַ קליינע; אינגאַנצן איין צימער. דער ברייטער אויוון פון איין זייט און אַ ברייטע קליי-דער-אַלמער פון דער צווייטער זייט, האָבן אין אַ ווינקל ביי אַ פענצטער אויס-געפאַרמירט אַ קאַמער, וואו עס זיינען געשטאַנען צוויי בעטן ווי אַ „ד“. עס איז נאָך אַלעמאַל געווען אַ מלמד אין שטוב, וואָס האָט געלערנט מיט אירע זין און די שכנישע יינגלעך און מיידלעך.

עס פלעגט מיר זיין טשיקאַווע צו הערן, ווי יודע האָט זיך געקריגט מיט מיין טאַטן. דער טאַטע האָט נאָכאַנאַנד געשריען „דו, יודע“, און דער, יודע — צוריק מיט די העכסטע קולות פלעגט שרייען צום טאַטן נאָך אַלץ „איר, ר' וואַלף!“

געקריגט האָט מען זיך דערפאַר, וואָס יודע פלעגט אין אַ מיטן יאָר וועלן אַ ביסל שכירות און דער טאַטע האָט ניט געהאַט וואָס צו געבן אים.

איך האָב פאַרשטאַנען דעמאַלט, נאָך אַלס קליינער יינגל, אַז דער „ר' וואַלף“ איז געווען ניט נאָר ווייל מיין טאַטע איז געווען עלטער פון יודען, נאָר אויך דערפאַר, וואָס ער איז געווען זיין ברויטגעבער.

געקריגט האָט מען זיך אין אָפענעם דרויסן. די הייזער זיינען געשטאַנען איינע קעגן די אַנדערע אַ דריי הונדערט פוס ווייט. אין מיטן איז געלעגן די ברייטע גרעבליע, איז אַדער מען איז אַרומגעגאַנגען איבער דער גרעבליע איינער אַנטקעגן דעם אַנדערן הין און צוריק, אַדער איטלעכער איז אַרומגעגאַנגן גען לעבן זיין אייגענער שטוב, אויך הין און צוריק און געטענהט און געשריען.

* * *

מאַריאַשע, די מילנערקע איז געשטאַרבן ווען איך בין אַלט געווען אַ יאָר צוועלף-דרייצן. איך געדענק ווי איך בין געזעסן אַנטקעגן איר בעט און צו-געזען ווי זי מאַטערט זיך אין די לעצטע שעה פון איר לעבן.

איר מאַן און די קינדער, זיינען אַוועק צום מנין — עס איז געווען שמינה עצרת און זיי זיינען געווען כהנים, האָבן זיי געדאַרפט דוכענען, בענטשן דעם עולם, כאָטש עס איז געווען נאָך אַ משפחה כהנים וואָס האָבן געדאַוונט ביים מנין, אָבער זיי האָבן מסתמאָ ניט געוואַלט דורכלאָזן די מצוה פון דוכענען. האָט מיך מיין מאַמע געשיקט, אַז איך זאָל היטן דעם גוסס.

נאך זיין ווייבס טויט, האָט יודע אַריינגענומען אַ דינסט-מיידל אין שטוב, וואָס איז געשלאָפֿן אויפֿן אויוון.

איינער פֿון זיינע זין — דער מיטלסטער, יאַשע, — האָט געוואוינט אין אַמעריקע און איז געוואָרן זייער רייך, האָט ער צוגענומען דעם טאַטן מיט די קלענערע ברידער קיין דע-מאַיען, אַמעריקע.

קחת

אַ קאַלטער ערב פסח פאַרנאַכט. דער גרויסער אויוון האָט געפלאַקערט. די שטוביקע מענטשן זיינען געווען פאַרהאַוועט, אַרומגעלאָפֿן היין און צוריק פֿון איין שטוב אין דער צווייטער. אויסגעשטעלט די כוסות אויפֿן טיש, גע- שטויסן מצה אין אַ גרויסער סטופּע, געשאָבן כריין, וואָס מ'האַט ניט לאַנג געבראַכט פֿון פעלד און צוגעגרייט דעם חרוסת.

אין יענעם ערב-פסחדיקן פאַר-ליכט-בענטשן, האָט זיך אַן עפֿן געטאָן די דרויסנדיקע טיר און אַ יונגער בחורל פֿון אַ יאָר 15-16 איז ווי אַריינגעפאַלן אין שטוב און איז גלייך צוגעלאָפֿן צום ברענענדיקן אויוון, אַנצואוואַרעמען די צעפֿאַרענע פינגער פֿון די הענט.

ער איז געווען אַ טונקעלער, כמעט אַ שוואַרצער און אַנגעטאָן איז ער געווען אין אַ לאַנגער, ניט פאַר אים גענייטער, קאָזאַטשינקע.

מיר האָבן זיך אַלע געוואונדערט ווער דאָס קען זיין; נאָר דער טאַטע איז אַריין פֿון דער צווייטער שטוב און האָט אים גלייך דערקאַנט. דאָס איז געווען זיינס אַ פאַרשטאַרבענעם ברודערס אַ זון.

מיין טאַטע האָט געהאַט דריי ברידער. איינער האָט געוואוינט אין דעם דאָרף זשוכאַוויץ ניט ווייט פֿון אונדזער הויז און האָט געהאַלטן אַ קראָם פֿון זאַלץ, גאַזע, קאַרטון און אַנדערע ביליקע סחורות פאַר די גוים.

צוויי אַנדערע ברידער זיינע, זיינען געשטאַרבן יונג און איבערגעלאָזן נאָך זיך יתומים. זיינען די קינדער פֿון איין ברודער — מאַטעס — געוואָרן: איין זון אַ באַלמעלאַכע און געוואוינט אין דעם שטעטל נאַווי-האַראַדאַק און דער צווייטער זון איז געווען אַ לערער, אַ משכיל און געוואוינט אין דעם שטעטל קוידענאַוו. נאָר די קינדער פֿון דעם צווייטן ברודער האָבן זיך אַרומגע- שלייעט אין דער שטאָט מינסק. אַז דער טאַטע איז אַמאָל געקומען אין מינסק, האָט ער זיי אויפגעזוכט און געהאַט אַ סך האַרצווייטיק פֿון זיי. אפשר האָט ער זיי אַ ביסל געהאַלפֿן מיט געלט, אָבער געשריען אויף זיי האָט ער גאָר אַ סך. דער בחורל, וואָס איז אַריינגעפאַלן צו אונדז אין שטוב איז געווען דער יינגסטער פֿון שמעונס. דעם טאַטנס צווייטן ברודערס, פיר זין.

דער טאַטע האָט אויך דאָס מאָל זיך צעשריען אויף אים און אים אַנגע- רופן מיט די ערגסטע נעמען: קעשעניק און גנב (איינער פֿון די פיר זין, טעוויל, איז טאַקע געווען אַ פראַפעסיאָנעלער גנב).

* * *

ער, קחת, איז ביי אונדז אַפגעווען דעם יום-טוב פסח און נאָך יום-טוב האָט דער טאַטע אים צוגענומען אין מיל אַלס אַן אַרויסהעלפער. זיין אַרבעט

איז געווען צו טראַגן מיט די מעל-פאַרוואַקסענע טרעפּ די מעסטל אויפן קאַפּ צום קאַס. דאָס גאַנצע מעל איז דורכגעגאַנגען עטלעכע מאָל פון קאַסטן צום קאַס און פון קאַס צוריק צום קאַסטן, ביז וואָנען עס איז געוואָרן עכט-ווייס און אַ ביסל פאַרטראַגן אין אַ געלקייט, „קאַסקע“, האָט מען יענע מעל גערופן. דאָס איז געווען דער בעסטער סאָרט מעל, וואָס די מיל האָט אַרויסגעגעבן. דערנאָך האָט מען דעם מעל אַרויסגענומען פון גרויסן קאַסטן און עס אָב-געשאַטן אין זעק צו פינף פּוד אין אַ זאַק. די מיל איז געווען וואָך אייביטאָג אייבינאַכט. אויף די ביישטידלעך פון די פענצטער זיינען געשטאַנען קליינע, בלעכענע לעמפעלעך מיט פיטשינקע קוימענדלעך. פון זיי האָבן אַרויסגעשטעקט קליינע וואַלענע קנייטעלעך, וואָס האָבן געברענט מיט אַ קליין פּייערל און פאַרשפּרייט אַ טונקעלע ליכטיקייט איבער דער מיל.

אין מיל אויפן צווייטן גאַרן, אין דעם מזרח-צפונדיקן ווינקל, איז געווען אַ קאַמערל, אויסגעבויט פון ברושעס. מען האָט עס גערופן „דאָס שטיבעלע“. דאָרט איז געשטאַנען אַ הילצערנער וואַרשטאַט מיט געצייג פאַרן מילנער. אַ ברייטע קלאַץ אויף וואָס דער מילנער האָט געהאַקט און געטשעסעט האַלץ צו פאַריכטן ווען עס איז עפעס קאַליע געוואָרן אין מיל. צוויי הילצערנע בענק, צונויפגעשלאָגן פון רויע ברעטער מיט עפעס אַ האַרטן אָנבעט צו שלאָפן אויף דעם און אַ ציגלנע אויוועלע, באַשלאָגן מיט אייזבלעך. אַז איין מילנער איז געשלאָפן האָבן די איבעריקע דריי געוואַכט ביים קאַסטן און געטראָגן די מעסטלאַך צום קאַס און אַפילו דער וואָס איז געשלאָפן, איז געווען האַלב-וואַכעדיק און זיך איינגעהערט צי די שטיינער גייען גלאַט, צי עס סקריפעט ניט אַ ראָד, ווי מײן רבי אלי מרימ׳ס, שלאָפנדיק אויפן באַנק לעבן טיש, האָט זיך איינגעהערט צי מאַכט ניט ווער פון די תלמידים אַ גרייז איבערחורנדיק די גמראַ פון נעכטן.

שבת האָט קהת גערוט, כאַטש געשלאָפן איז ער אין מיל, אין שטיבעלע. אָבער צו קבלת שבת האָט ער געדאוונט מיט אונדז צוזאַמען און געגעסן ביים אַלגעמיינעם טיש, ניט ווי אַ גאַנצע וואָך ביי דעם טיש וואו די גויאישע אַרבעטער עסן.

קהת האָט אָפגעאַרבעט ביי אונדז אין מיל ביז ער איז געוואָרן 21 יאָר און איז אַוועק דינען דעם קיסר אויפן אמור.

ער איז געווען אַ שטילער, האַראַפאַשנער בחור און געווען פאַררעכנט ווי איינער פון דער משפּחה. איך געדענק ווי מיר האָבן זיך אינטערעסירט און זיך געפּרייט, ווען ער האָט אויף זיין 18טן יאָר אָנגעטאַן אַ נייעם גאַרניטור אויף ראש השנה, אַ שוואַרצן מיט ווייסע קעסטעלעך.

אַז ער האָט אָפּגעדינט זיינע דריי יאָר מיט אַכט חדשים, איז ער ווידער געקומען צו אונדז, ווי צו אַ מאַמען אַהיים. ער האָט ווידער אָפּגעאַרבעט ביי אונדז אַ צוויי יאָר. זיינע שכירות זיינען געווען 70 רובל אַ יאָר, נאָר פאַר דעם לעצטן יאָר האָבן מיר אים ניט באַצאַלט.

עס איז געווען שפעט אין אָונט און איך בין שוין געלעגן אין בעט. דער טאַטע איז מיט קהתן געזעסן ביים טיש און געמאַכט אַ חשבון פון דער הכנסה און הוצאה פון דער מיל און עס איז אויסגעקומען, אַז זי טראַגט ניט גענוג צו באַצאָלן אים פאַר זיין אַרבעט. און עס איז טאַקע געווען אמת. קיין גרייט נעלט איז אין שטוב ניט געווען.

איז אויף מאַרגן קהת אַוועקגעפאַרן קיין מינסק אַרבעטן אין דער גרויסער מיל „סערעברענקאַ“, איבערלאַזנדיק אַ יאָר שכירות ביי אונדז אין מיל. ער האָט אין מינסק חתונה געהאַט מיט אַ טויבער מיידל און אַוועקגעפאַרן אין לאַנדאָן זוכן אַ בעסער לעבן.

ווען איך בין מיט יאָרן שפעטער געקומען אין לאַנדאָן האָב איך אים אויפגעזוכט און געגעסן ביי אים אַ מיטאַג. נאָכן עסן האָט מיר זיין פרוי אויפֿ־געוואָרפֿן, אַז ווען ביי אונדז אין מיל איז מען געפאַרן אויף אַ פאַר פערד אין שטאַט אַריין, האָט מען אים, קהתן ניט באַצאָלט פאַר אַ יאָר שכירות. איך האָב זיך פאַרשעמט און ניט געהאַט וואָס צו ענטפערן. פון אים אַליין האָב איך קיין איין ביזי וואָרט ניט געהערט.

איז לאַנדאָן האָט ער געאַרבעט אין אַ פאַבריק פון שאַקאַלאַד און פאַר־דינט אַנדערהאַלבן ענגלישע פונט אַ וואָך, וואָס האָט אפשר אויסגעמאַכט ווייניקער ווי 70 רובל אַ יאָר פאַר אים מיט זיין ווייב און צוויי קליינע קינדער. קהת'עס עלטערע ברידער, ווען זיי זיינען געווען סאַלדאַטן — פריער איינער און נאָכדעם אַ צווייטער — פלעגן קומען צו אונדז אויף פּסח. ביידע שיינע, ציגיינעריש־שוואַרצע בחורים, מיט מוסקולירטע אַרעמס. איך געדענק זיי שטייענדיק אין מיליטערישע גרינע רובאַשקעס און שטויסנדיק מצה אין אַ סטופע אויף פאַרמעלעך און מעל.

ביידע זיינען געווען שלאַסערס אין מינסק. זיי פלעגן צובויען די אייזערנע באַלקאַנען צו די פענצטער פון די הויכע און שיינע מויערן.

ביידע האָבן באַלאַנגט צום בונד און איינער, דער יינגערער, אבא, האָט זיך באַנאַרישט אין דער באַוועגונג און מ'האַט אים אָפּגעגאַסן דאָס פנים מיט קאַרבאָליק. זיין ווייב האָט אים פאַרלאָזט. זיי האָבן געהאַט אַ טאַכטער, אַ יונג מיידל, זייער אַ שיינע און אַ טאַלאַנטפולע פיאַנאַ־שפילערין, וואָס האָט גע־וואוינט מיט דער מוטער.

ווען איך בין געווען אין מינסק, אין 1906, האָב איך דער מוטער און דער טאַכטער געזען. זיי האָבן געוואוינט אויף טורעצקער באַרג אין דעם הויז פון גאניטש און געהאַלטן עטלעכע קוואַרטיראַנטן. ווען איך בין געווען ביי זיי האָבן דאָרט געוואוינט קלמן רייזען (אברהם רייזענס פאָטער). זיין זון, זלמן רייזען און כאַטשע מונוועזן.

דער מילנער ראַמאַן

עס איז געווען אַ הייסער און טרוקענער זומער. תבואות אויף די פעלדער זיינען צעברענט געוואָרן. פאַשע־גראָז האָט אויסגעטריקנט און בהמות און

שעפסן זיינען אויסגעגאנגען פון דאָרשט און הונגער. וואָסער-מילן האָבן ניט געקענט מאַלן, דאָס וואָסער אין טייך איז איינגעפאַלן, ניט געקענט צוקומען צו די רעדער. דער שטרוי אויף די דעכער פון שטיבער האָט אויסגעטריקנט און זיך אָנגעכאַפט אַן יעדן דורכפליענדיקן פונק און איינציקע הייזער און דערפער גאַנצע זיינען אַוועק מיטן רויך.

ערשט תשעה-באב אַרום דריי אַזייגער בייטאַג, נאָכדעם ווי אַלע יידן זיינען אין די זאַקן געקומען פון בית-עולם, איז מיטאַמאַל שוואַרץ געוואָרן דער הימל און עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ נאַוואַליצע. עס האָט געגאַסן דריי טעג און דריי נעכט. מען האָט געמיינט עס איז געקומען אַ צווייטער מבול.

מיר איז דאָן געגאַנגען פון ניינטן אויפן צענטן יאָר און איך האָב געלערנט ביי אַ מלמד אין שטאַט.

מיין עלטסטע שוועסטער האָט געבוירן אַ יינגל און שבת האָט געדאַרפט זיין דער ברית. פרייטיק פרי איז געקומען אַ פור נאָך מיר מיטן מוהל און אויך איינצוקויפן עסנוואַרג פאַר דער שמחה.

די קאַלייעס אויפן וועג זיינען געווען פול מיט וואָסער. עס האָט מער ניט גערעגנט; אָבער דער הימל איז געווען וואַלקנדיק און בלייך, ווי צווישן איין רעגן און אַ צווייטן.

אַז מיר זיינען צוגעקומען צום ברעג פון באַרג, וואו דער וועג פאַלט אַרונטער אין טאָל, אַרום צוויי וויאַרסט פון אונדזער שטוב, האָב איך ניט דערקענט דעם גאַנצן געגנט. דער טייך איז געווען אויסגעשטרעקט אויף אַ וויאַרסט די ברייט און אויף אַ רוסישן מייל די לענג. וואָס נידעריקער און געענטער מיר זיינען צוגעקומען אַלץ ברייטער און לענגער איז דער טייך געוואָרן. ער האָט צוגעדעקט די לאַנקעס און די גרעבליעס, וואָס הויערן גע-וויינטלעך איבער די לאַנקעס. אַלץ איז געוואָרן איין שטיק וואָסער. נאָר די פינף בריקן, פיר קלענערע און איינער אַ לאַנגער, האָבן זיך געפינטלעך אויפן וואָסער, ווי פלעשער-קאַרקעס אין אַ מולטער וואָסער און די צוויי מילן און אַ פאַר קליינע שטיבלעך האָבן זיך איינגעעקשנט און ניט געוואַלט גיין מיט דער פאַוואַדקע. די פור איז געפאַרן ביז די קלעצלעך פון די רעדער אין וואָסער. איך האָב געציטערט דער אימפעט פון דעם לויפנדיקן שטראָם זאָל אונדו ניט אַראַפּשטויסן פון וועג.

מיר זיינען מיט דער פור צוגעפאַרן האַרט צום שטוב, וואו עס איז גע-לעגן אַ הויכער סמיעטניק און האָט דעם וואָסער ניט געלאָזט צוקומען. אין שטוב איז געווען טומלדיק און פריילעך, ווי אין אַן ערב-שבת און אַן ערב-שמחה דערצו. די ווייבער זיינען אַלע געווען פאַרנומען מיטן צוגרייטן דעם שבת און אַלע וויילע געפרעגט ביים אַריינקומענדיקן ראַמאַן, דעם מילנער אין דעם אַלטן מיל, וואָס עס הערט זיך ביי דער קינפעטאַריין. די קינפעטאַריין איז געלעגן אין אַ צווייטער שטוב ניט ווייט פון אונדו. אַז מען האָט געדאַרפט עפעס ברענגען פון איין שטוב אין דער צווייטער, האָט עס

געטאָן ראַמאַן מיט דער טשייקע (אַ קליינע שיפל פאַר אַ דריי־פיר מענטשן).
ער האָט אויך געבראַכט דעם מוהל צו דער קינפעטאָרין און דעם מגין
יידן פון דאָרף שבת אינדערפרי צום דאווענען.

* * *

ראַמאַן איז געווען אין דער צייט, ווען איך האָב אָנגעהויבן צו דערקענען
מענטשן אַרום זיך, אַ מאַן פון אַ יאָר פינף־זעקס־און־דרייסיק; מיט לאַנגע
בלאָנדע וואַנצעס און אַ געדיכטן קאַפּ האַר, אָפּגעשאַרן פון הינטן גלייך איבערן
האַלדז, ווי מיט אַ שווערער האַק אָפּגעהאַקט. ער איז געווען אַ דאָרפישער
גוי, וואָס האָט ביי אונדז געאַרבעט אַלס מילנער פון זיינע יונגע יאָרן אָן. ער
האַט געהאַט „גאַלדענע הענט“. זיינע „פינגער“ און „קולאַקעס“* צו די רעדער
זיינען געווען פיין און גלאַט. אַ הויפּן פון זיי אויף דער פּאָדלאָגע פון מיל איז
געווען אַ פאַרגעניגן אַנצוקוקן, ווי אַ נייע טאַש צעשאַטענע קאַרטן אויף אַ
טיש.

ער האָט פאַר אונדז אויך געמאַכט די גרויסע בעטן מיט די פאַררונדיקטע
בילצעס און די קליינע, רויטע טאַבורעטקעס, וואָס האָבן פאַרביטן די לאַנגע
באַנק אַרום טיש און אַפילו דעם רויט־אָפּגעפאַרבטן אַרונ־קודש פאַר דער
רייניקייט.

אַז ער האָט זיך אַמאָל אָנגעשיכורט און צעקריגט מיט אונדז און פאַרלאָזן
די מיל און מיר האָבן צוגענומען אַן אַנדערן מילנער, האָט ער זיך ניט פאַרדונג־
גען אין קיין אַנדער מיל; ער האָט געוואַרט ביז וואַנען מיר האָבן אוועקגע־
שיקט דעם נייעם מענטשן און דאָן איז ער צוריק אָנגעקומען צו אונדז. מיר
האַבן אָן אים און ער אָן אונדז לאַנג ניט געקאַנט אויסקומען.

ערב אַ פּאַוואַדקע, ווען דער גרויסער בריק איז געווען אָפּן אויף אַלע
זאַסטאַווקעס (שליזן), אָבער די טייכן זיינען נאָך ניט אַרויס פון די ברעגן, האָט
ראַמאַן אַרויסגעצויגן די טשייקע אויף דער יבשה, זי איבערגעקערט מיטן דעק
אַרויף, אויסגעשטאַפט אַלע שפּעלטעלעך מיט קאַנאַפליעס, באַגאַסן מיט הייסע
סמאָלע און איבערגעקוקט און איבערגעטאַפט זאָרגפּעלטיק יעדן ברעטעלע
און לייסטעלע. אַזוי קוקט אַרום אַ מאַמע דאָס אַנטועכץ פון איר קליינעם,
שיינעם יינגעלע איידער זי שיקט אים אַרויס אין חדר.

טשיקאַווע איז געווען צו זען, ווי ראַמאַן פירט די טשייקע אין דער
פּאַוואַדקע, ווען דאָס וואַסער טראַגט זיך מיט אימפעט איבער די גרעבליעס און
גלייכט אויס די לאַנקעס מיט דעם אמתן טייך. — איין ברייטער שטח וואַסער —
עס גייען גאַנצע טייכן פון דרום צו צפון. דאָרט וואו דאָס וואַסער איז טיף,

* דאָס זיינען די הילצערנע פּלעקלעך, דינערע און דיקערע, וואָס מען
שטעקט אַריין אין די רעדער, זיי זאָלן פאַרטשענען די סעסטשערנע און מאַכן
זי רעדער זיך דרייען.

גייט ער פאמעלעך, געלאַסן, ווי צעלאָזענער בליי אין דעם שבתדיקן פּורעם, וואָס די אַלטע יוהאשע, די אָפּשפּרעכערקע, גיסט אויס פאַר אַ קראַנקן. און דאָרט וואו דאָס וואַסער איז פּליטקע, לויפט עס מיט האַסט און אימפעט, אַזש מיט פיר פאַר פּערד ניט צו דעריאַגן.

ראַמאַן נעמט דעם לאַנגן אַשץ אין האַנט, שטופּט זיך מיט אים אָפּ פון ברעג און לאָזט זיך אַוועק איבערצושניידן דעם טייך אין דער ברייט. ער שטייט אין עק פון שיפל, וואָס איז אַ ביסל איינגעזונקען אין וואַסער, דער שפיץ פון שיפל שווימט אין דער לופטן און רירט ניט אָן דאָס וואַסער, ווי ניט געזעענע מלאַכים וואַלטן זי געטראָגן אויף די פּלייצעס.

דער פּריץ פון הויף האַט אין אַ קאַרעטע מיט פיר פּערד געדאַרפט אַריבערפאַרן מיטן בריק אויף דעם צווייטן זייט טיך. האַט ער ניט געטרויט דעם פּורמאַן און די פיר פּערד און האַט בעסער געבעטן ראַמאַנען, ער זאָל אים אין זיין קליינעם שיפל אַריבערפירן.

אין די טעג פון דער פאַר־פּסחדיקער פּאוואַדקע, איז ער געשטאַנען מיט דעם „בוסאַק“ (אַ לאַנגער שטעקן מיט אַן אייזערנעם האקן ביים שפיץ) און האַט אָפּגעהיט די קריעס זאָלן זיך ניט אַנקלאַפּן אָן די סלופּעס פון בריק און ניט צעטרייסלען זיינע פּונדאַמענטן.

אַט דאָס איז געווען דער מילנער ראַמאַן.

* * *

דער יאָר, פאַר פּריצים און תּבוּאַה־סוּחרים, איז ניט געווען קיין גוטער. איין דריטל פון די קערנער איז צעברענגט געוואָרן אין די זאַנגען; אַ צווייטער דריטל איז צעווייקט געוואָרן און אַרויסגעוואַקסן פון די העמדלעך און געהאַט אַ צעוירענעם אויסזען און פון דעם ברויט, וואָס מען האַט געבאַקן פון די בייִדערליי קערנער האַט זיך אַדער געהערט סמאלענעס, אַדער עס האַט געהאַט אַ ביטערן טעם.

ק א ט א ס ט ר א פ ע ס

ביי אונדז אין מיל האַבן געטראָפּן עטלעכע אומגליקן מיט מענטשן, וואָס האַבן ביי אונדז געאַרבעט.

איין מאָל, צום ערשטן סדר, איז געקומען צו לויפן אַ מענטש פון „נייעם מיל“ און עפּעס אַ זאָג געטאַן. אַלע האַבן זיך פּלוצלינג אויפּגעהויבן פון טיש און זיינען אַוועקגעלאָפּן.

אין אַ היפּשער וויילע אַרום איז מען צוריקגעקומען צעשראַקענע און צעטומלטע. נאָר איינציקע ווערטער האַב איך געכאַפּט און פון זיי אַרויסגע־

נומען, אַז אַ מילשטיין, וואָס מען האָט ערשט אָנגעזעצט, איז צעשפרונגען גע-
וואָרן און דערהרגעט אַ מענטשן. מען האָט זיך געהיט פאַר מיר צו רעדן, ווייל
איך בין נאָך געווען זייער יונג. ווי אַזוי דאָס איז פאַרגעקומען, פאַר וואָס דער
שטיין איז צעשפרונגען געוואָרן, ווייס איך נאָך ביזן היינטיקן טאָג ניט. מען
האָט מיר קיינמאָל נישט געזאָגט און איך האָב זיך געהיט צו פרעגן.

אַ צווייט מאָל, שוין אין דער מיל, וואו מיר האָבן געוואוינט, האָט
מען אַרויפגעצויגן אַ נייעם שטיין אויף די „ווישקעס“, (די ווישקעס, דאָס איז
געווען אַ האַלב-אַפּענער בוידעם, ווי אַ גאַלערייע אין אַ טעאַטער, וואוהין מען
האָט געדאַרפט אַרויפגיין מיט טרעפּ און עס האָט פאַרנומען אַ טייל פון מיל.
אונטער די ווישקעס האָבן זיך געפונען די רעדער און אויבן זיינען געזעסן די
שטיינער אין זייערע זאַטלען).

מען טוט עס געוויינלעך אַזוי: מען לייגט אַוועק זייער דיקע און זייער
ברייטע ברעטער, וואָס מען רופט „דילעס“, אַזוי אַז די אונטערשטע עקן פון
די ברעטער שפּאַרן זיך איין אין דער ערד און די אויבערשטע שפיצן זיינען
אָנגעשפּאַרט אויף די ווישקעס. דעמאָלט גאַרטלט מען אַרום דעם שטיין מיט
אַ דיקער שטריק און אַ האַלבער טויך מענטשן, וואָס שטייען אין דער הויך
אויף די ווישקעס, שלעפּן פאַרן שטריק דעם שטיין, כדי דער שטיין זאָל נישט
אַרונטערגיין פון גלייכן וועג, שטייען ביי די זייטן פון די דילעס צוויי מענטשן
מיט דרוקעס אין די הענט און קירעווען אים. האָט זיך געמאַכט, אַז איינער
פון זיי האָט נישט איינגעהיט און דער שטיין האָט זיך אַראָפּגעגליטשט און
אַרויפגעפאַלן אויף זיין פּוס. דאָס איז געווען גלייך לעבן שטוב-טיר. אָבער
אויך דאָס מאָל האָט מען מיך נישט אַרויסגעלאָזן פון שטוב, איך האָב נאָר
געהערט דעם טומל אויף יענער זייט טיר.

אַ גרוס פון דער היים

אויך ביי אונדז האָט אַמאָל אַזוינס געטראָפּן.
דער מייסטער, אַ יונגער און זיכערער אין זיין פּאָך,
איז שפּעט, ביינאַכט פאַרן גיין שלאָפּן
געגאַנגען זען צי יעדע זאָך
איז אויף דעם ריכטיקן אָרט און שטעל:
צי שייערט זיך ניט איין שטיין אָן צווייטן,
דער קאָס צי איז פול און צי דאָס מעל
איז קאָסטן וואָקסט אין ווייסע, געטורעמטע בייטן,
און אין דעם שאָפענעם פעלך, צעשפּיליעטן און לאַנג,
איז ער מיט אַ בלעכענער לאַמטערנע אין האַנט,
די אפּאָרניע אָנקוקן געגאַנגען,
וואו דער פּראָסטיקער אייז האָט די וואָסער-ראַד
אַרומגענומען פון ראַנד צו ראַנד.

דאָרט האָט אים דער וואָל מיט זיין פאַמעלעכען טראַט
פאַר דער רעכטער פּאַלע געכאַפּט
און האָט זיך מיט אים, געלאָסן און קאַלט,
פיר מאַל איבערגעדרייט
און אַן קאַנטיקן באַלקן געקלאַפּט.
אויף זיין פיר-מאַליקן געשריי
האַט מען אַפּגעשטעלט די מיל —

אויך ער איז געווען שטיל.

ניט דורך אַ בריוו און אַפּענע רייד
איז מיר די בשורה אָנגעקומען —
פון מויל צו מויל, פאַרשטעלטערהייט
איז זי צו מיין ברעג צוגעשוואומען.
און כאַטש איך אַליין בין געווען אַ קנעכט
און אַן אייביקע ראַד געדרייט, —
האַב איך אין די לאַנגע ווינטער-נעכט
געזען מייע פינגער טריפן רוים.

* * *

אַז מיר האָבן אַרויסגעשיקט מעל אין אַן אנדער שטאַט, האָבן מיר אויס-
געקליבן איינעם פון די גוים, וואָס האָבן געפירט דאָס מעל, דעם קליגסטן
און בכבודיקסטן, און אים געמאַכט פאַר דעם פירער אָדער אַפּוטרופּוס איבער
דעם געלט, וואָס מען דאַרף איינמאַנען פאַרן מעל.
איינמאַל האָבן מיר אַרויסגעשיקט פינף פורן מעל אין אַ צווייטן נאַענטן
שטעטל, און איבערגעגעבן מאַקסים קאַרקיי, דעם שענסטן און אָנגעזעענסטן
צווישן זיי, אַז ער זאָל איינמאַנען דאָס געלט. שפּעט ביינאַכט זיינען צוריקגע-
קומען נאָר פיר גוים און האָבן דערציילט, אַז דער אַפּוטרופּוס האָט נישט גע-
וואָלט פאַרן מיט זיי. ער האָט צוגענומען דאָס געלט און איז אַוועק שיכורן. אויף
מאַרגן איז ער אויך ניט געקומען. מיר האָבן מוראַ געהאַט, אַז ער וועט
פאַרטרינקען דאָס גאַנצע געלט. האָט מיין ברודער געדונגען אַ גוי מיט אַ
פור און אַוועקגעפאַרן אים זוכן אין יענעם שטעטל. ער האָט אים טאַקע גע-
פונען אין אַ שענק מיט נאָך אַ ביסל געלט ביי זיך. מיין ברודער האָט אים
מיט גוטן איינגערעדט, אַז ער זאָל פאַרן אַהיים. מען האָט זיך אַריינגעזעצט אין
די שליטנס. ער, מאַקסים קאַרקיי אויף זיין אייגענער פור, איז געפאַרן פריער
און מיין ברודער, אין אַ געדונגענער פור מיטן אַנטרייבער — הינטער אים.
עס איז געווען אַ שטרעקע פון אַכצן וואַרסט. ווען מען איז געקומען צו אונדזער
הויז, איז מיין ברודער אַרונטער פון שליטן און אַריין אין שטוב און די צוויי
גוים, איינער דער שיכור, און דער צווייטער, וואָס האָט געפירט מיין ברודער

אין זיין שליטן, זיינען אָוועקגעפאַרן ווייטער, ווייל זיי האָבן געוואוינט אין דאָרף, אַ וויאַרסט פון אונדזער מיל.

אויף מאַרגן פרי האָט מען געפונען מאַקסימען טויט אין זיין שליטן. דער פערד האָט אים אַליין געבראַכט צו זיך אויפן הויף. ער איז געשטאַרבן אָדער פון שיכרות, אָדער פון קעלט, אָדער פון ביידע זאַכן צוזאַמען. זיינע שטוב־מענטשן האָבן ניט געוואוסט, אַז דער מאַן און טאַטע ליגט אויפן הויף אַ טויטער.

עס איז געקומען דער סליעדאָוואַטעל און גענומען מיין ברודער אויף אַ פאַרהער; אָבער דער גוי, מיט וועמען מיין ברודער איז געפאַרן האָט עדות געזאָגט, אַז דעם גאַנצן וועג וואָס זיי זיינען געפאַרן אַהיים פון דעם שטעטל, האָט מיין ברודער קיין איין מאָל נישט פאַרלאָזן דעם שליטן. עס איז געווען אַ היפשער גרונט צו שרעקן זיך, אַז די גוים פון דאָרף זאָלן ניט וואַרפן די שולד אויף דעם יידן.

אונדזערע מעלער

אין די ווינטערדיקע חדשים האָבן זיך שטענדיק געפונען ביי אונדזער טיש מעל־סוחרים און בעקער פון נאָענטע און ווייטע שטעט, וואָס זיינען גע־קומען אין מיל „פיטליעווען“.

צו עטלעכע פון זיי האָב איך זיך צוגעבונדן. זיי זיינען געווען גוט צו מיר און האָבן מיך געבאַלעוועט. שיימע גינזבורג, פון מינסק, אַ שיינער, פריינדלעכער ייד, פלעגט זיך מיר לאָזן שפילן מיט זיין פערלמוטערנעם, פיל קלינגלדיקן מעסערל, עפענען און צוריק פאַרמאַכן אַלע גרויסע און קליינע קלינגלען, וויפיל איך האָב נאָר אַליין געוואַלט. שמואל צייטלין, אויך פון מינסק און דוד מאַטעסעס, פון שטויבין, אונדזערער אַ קרוב, האָבן זיך מיט מיר געחברט ווי מיינס אַ גלייכען.

געווען אויך צוויי יידן פון אונדזער שטאָט גופאַ. זיי זיינען שטענדיק געקומען צוזאַמען אַלע פאַר וואַכן; שמואל־זלמן, אַ קליין־געוויקסיקער, אַ דאָרער, מיט אַן אַש־קאַלירטער לענגלעכער באָרד, און גרשון עלקעס, אויך ניט קיין הויכער ייד, אָבער אַ ברייטער, מיט אַ פיר־קאַנטיקער באָרד ווי איינער פון די מלכים פון אשור. ביידע זיינען זיי געווען בעקער. ביי די אויוונס און ביי די פאַרקויף־טישן זיינען געשטאַנען זייערע ווייבער און טעכטער. זיי אַליין זיינען אָדער געזעסן אין בית־המדרש אָדער ביי אונדו אין מיל.

אין די אַוונטן זיינען זיי אַריינגעקומען פון מיל אַנגעפרוירענע און זיך געזעצט ביים גרויסן סאַמאָואַר, וואָס איז געשטאַנען אויפן טיש, און אויסגע־טרונקען צו צען און צוועלף גלעזער טיי; געשוויצט און געווישט זיך דעם שטערן מיט גרויסע, גרינע, געקעסטעלטע פאַטשיילקעס. זיי האָבן גערעדט פון מקחים אויף ווייץ און מעל און זיך אויך דערציילט מעשיות פון גאונים און רבנים.

שפעטער, ווען איך בין עלטער געוואָרן, האָב איך אין די "מלכים" פון קאַרטן אָפגעזוכט זייערע געשטאַלטן און געשטעלט אויף זיי "סטאַווקע".

זיסל דער שווערזונער

געווען אַ מעלער, אַ ייד אַ משכיל, וואָס איז אָפט געקומען צו אונדז אין מיל אַרײַן. אין די הייסע זומערדיקע טעג נאָך מיטאַג, האָט ער גיך געשפּרייזט פון אונדזער שטוב ביז צום נייעם מיל — אַן ערך דריי היגע בלאַקס — הין און צוריק אין איין העמד און גאַטקעס. קיין חרפה ניט געהאַט פאַר קיינעם. אַז ער האָט אָפגעמאַכט אַ וואָרט אין מסחר און אויף מאַרגן חרטה געהאַט, האָט מען אים געפרעגט: "סטײטש, ר' זיסל, איר האָט דאָך נעכטן אַליין מיט אונדז אָפגעמאַכט"? האָט ער געענטפּערט: "איך האָב אָפגעמאַכט? דאָס האָט אַ הונט געבולן".

ער איז געווען דער אייגנטסטער ביי אונדז אין שטוב. אין שטאַט האָט ער געהאַט אַ קליין דירהלע פון צוויי צימערן פאַר זיך און זיין ווייב לאה און זייערע צוויי זין. אין איינעם פון די צימערלעך איז געשטאַנען אַ קליינער אַלמערל, וואו עס האָבן זיך געפונען אַלטע יידישע ספרים און אויך די נייע העברעאישע ליטעראַטור, אויסגעשריבן פון וואַרשע. אין דעם יאָר 1931, ווען ער איז געווען אַרום 90 יאָר אַלט, האָב איך באַקומען פון אים אַ לשון־קודשדיקן בריוו, אין וועלכן ער בעט מיך, אַז איך זאָל אים העלפן אַרויסגעבן זיינעם אַ פירוש אויף אַ ספר תנ"ך, ווייל ער אַליין האָט ניט קיין געלט.

פריע קינדהייט

1. איך ליג אין אַ וויגעלע, וואָס הענגט אונטערן באַלקן און איז פאַרבונדן מיט אַ קנופ אין טאַטע־מאַמעס קאַמער. איך האַלט אין די הענט אַ האַלב־פולע פלעשעלע מילך צום זויגן. איך בין מסתמא אַ קינד פון אַ יאָר און אַ האַלב. (עס קען זיין, אַז איך געדענק דאָס ניט פון דער ווירקלעכקייט, נאָר איך האָב עס געהערט דערציילנדיק וועגן מיר און איך שטעל זיך עס פאַר). דער האקן אין סטעליע איבערן וויגעלע האָט געשטעקט אַ לאַנגע צייט.
2. עס איז שבת אינדערפרי, אין שטוב איז אַ מנין. איך שטיי אין אַ געלב־לעכער קינדערשער רובאַשקע אויף אַ באַנק ביים טיש.
3. און דאָס געדענק איך קלאָר: עס איז שמחת־תורה בינאַכט. מען טראַגט דורך פאַרביי מיר די ספר תורה צום לייענען. איך גיב זי אַ קוש. מ'גייט צו הקפות. איך האַלט אַ פאַן אין האַנט און דריי זיך מיט אַלע קינדער צוזאַמען. ביי איין וואָנט פון שטוב שטייען די ווייבער. איינע פון זיי איז פרינצע, דעם

פאטשט-האלטערס טאכטער, א שיינע, דערוואקסענע מיידל. שפעטער זיינען אירע עלטערן ארויסגעפארן פון דארף אין דער שטאָט ניעסוויזש. דער נאָמען פון איר פאָטער איז געווען איינזשטאָט.

4. איך בין אויף אַ ברית ביי מיין ברודער אין אַ פּאָכט. דעם ברית געדענק איך ניט. איך געדענק אָבער דעם ביינאָכט פּאַרן שלאָפֿן-גיין. עס שטייט אַ לאַנגע אויפלייג-באַנק, מיט אַ הינטערשטער ווענטל. די ברעט פון באַנק אויף וואָס מען זיצט איז אַראָפּגענומען און אינווייניק ליגן לאַבנס ברויט.

5. עס איז ביינאָכט. מיר האָבן אַ זעקס-זיבן מעלער אין הויז, אונדזערע קונדן. קיין בעטן און קישנס סטייען ניט פאַר אַלעמען. נעמט מען אַרונטער די ברעט פון גרויסן, רויטן טיש און מען לייגט עס אַוועק אין דער ברייט אויף דער פּאַדלאַגע און מען בעט זיך אויף דעם אויס. איינער אַ מעלער, וואָס איז ערשט אָנגעקומען פון שטאָט דערציילט אַ מעשה, וואָס ער האָט געהערט אין שטאָט: אַ גלח האָט געהאַדעוועט אַ קאַץ ביי זיך אין שטוב. ער האָט זי זייער ליב געהאַט. זי פלעגט זיצן מיט אים ביים טיש און עסן פון זיין טעלער. האָט ער זי געכאַפט פאַרצוקנדיק אַ מויז און האָט אויף איר אָנגעשריען. האָט זי אים ביינאָכט, אין שלאָף, איבערגעביסן דעם גאַרגל.

יענע נאָכט האָב איך מוראָ געהאַט זיך צו לייגן שלאָפֿן.

6. דער פּריץ וואו מיין ברודער האָט געהאַלטן דעם פּאָכט, האָט אים אַרויס-געוואָרפֿן פון געשעפט. האָט ער, דער ברודער, מיטן ווייב און קינדער, זיך אַריבערגעקליבן צו אונדז. עס זיינען געווען דריי קינדער: צוויי מיידעלעך און אַ יינגלעלע. די מיידעלעך האָט מען גערופן מאַנטעלע און מאַטליע און דעם יינגלעלע ישראַל-אהרן. מאַנטעלע האָט געטראָגן אַ העל-בלויזען מאַנטעלע און מאַטליע אַ טונקל-רויט קליידעלע מיט שוואַרצע פינטעלעך.

עס איז אַ זומערדיקער, ליכטיקער פּרימאַרגן. די מאַמע שיקט מיך מיט די קינדער אויף יענער זייט טייך אויפן פּאַסטערניק, זען ווי מען וואַשט שעפּסן. די מאַמע זאָגט מיר אָן ווי איך זאָל אַריבערגיין דעם ברייטן, זאַמדיקן גראָבן. און טאַקע יענעם סוף-זומער זיינען אַלע דריי קינדער אין איין וואַך אויסגעשטאַרבן אין דער דיוזנטעריע-מגפה.

איך בין דעמאָלט אַלט געווען אַ יאָר פינף, איידער איך האָב אָנגע-הויבן לערנען אַלף-בית.

7. איך געדענק דעם אַלטן קרעטשמער זעליג, וואָס האָט געהאַלטן די קרעטש-מע נאָך איידער חיים-גדליה האָט עס איבערגענומען. זיי האָבן זיך געביטן מיט די שענקען. זעליג האָט זיך איבערגעקליבן פון זשוכאַוויץ קיין לוק און חיים-גדליה פון לוק קיין זשוכאַוויץ. זעליג איז געווען אַ ייד מיט אַ ברייטער, געלער באַרד.

8. צו מיינער אַ שוועסטער קינד, אַ מיידל ניט קיין שיינע, איז געקומען אַ חתן. די טרעפונג איז געווען ביי אונדז אין הויז. האָט מען מיין שוועסטער, איידלע, אַוועקגעשיקט פון שטוב אויף דער צווייטער זייט פון דער מיל צום מילנער, זי זאָל זיך ניט וואַרפֿן אין די אויגן.

איך האָב איר געטראָגן עסן, גייענדיק בינאָכט איבער דעם דיקן באַלקען
וואָס איז געלעגן איבער דער רינע.
דאָס אַלץ איז געשען נאָך איידער איך בין געגאַנגען אין חדר.

מיינע מלמדים

מיין טאַטע האָט מיך געוואַלט שיקן אין חדר צו פיר יאָר, אָבער ווייל עס
איז אין יענעם יאָר געווען אַ מגפה אין אונדזער געגנט, האָט מען דאָס אָפֿ-
געלייגט אויף איבער־אַ-יאָר. און איך האָב אָנגעהויבן לערנען צו פינף, ווי
אַלע אַנדערע יינגלעך. און ווייל איך בין געווען אַ מוזיניק און אַ ציטערדיקער
ביי מיינע עלטערן, האָט מען מיך ניט געשיקט אין שטאָט צו אַ מלמד, נאָר
גענומען אַ רבי צו אונדז אַהיים, און אָפּגעגעבן אים אַ באַזונדער שטיבל, לעבן
הויז, וואו ער זאָל לערנען נאָר מיט מיר אַליין.

מ'האָט מיך געהאַלטן פאַר אַ יינגל מיט אַ גוטער תּפּיסה. צום סוף פון
ערשטן זמן האָב איך שוין געלערנט חומש און אויפן פּערטן זמן האָב איך
געלערנט גמראַ. אָנגעהויבן האָט מיט מיר דער רבי פון "הכּונס צאן לדיר" אין
בבא קמא.

דער טאַטע מיינער האָט זיך געגרויסט מיט מיר, אַז עס איז פאַרפאַרן
צו אונדז אַמאָל אַ ייד אַ לערנער, איז ער פון אים ניט אָפּגעטראָטן ביז יענער
האָט מיך געמוזט פאַרהערן. און צווישן די מעלערס און בעקערס, וואָס זיינען
ביי אונדז אין הויז געווען כּמעט שטענדיקע "זיצערס", האָבן זיך אויך
געפונען אַזעלכע, וואָס האָבן געקענט אָפלערנען אַ פּרשה חומש און אָפּילו אַ
בלאַט גמראַ.

זיי פלעגן מיך אויספּרעגן וועגן די קרבנות וואָס אין ספר ויקרא. איך
האָב געוואוסט אויף אויסווייניק יעדן קרבן, אויף וואָסער חטא ער איז מכּפּר און
יעדע אַרימע מנחה פאַרוואָס מען ברענגט זי.

יענעם זומער האָט מען ביי אונדז געבויט דעם נייעם מיל, און די יידישע
מעכאַניקער האָבן געבראַכט מיט זיך גאַנצע קאַסטנס געצייג: אַלערליי הער-
בעלס, גרויסע און קליינע, וואָס עס האָט זיך געוואַלט זיי נעמען אין די הענט
און שפּילן זיך מיט זיי. אַלערליי עגבערס, לאַנגע און דינע, ווי דאָס האַלדז פון
אַ גאַנדז און קורצע מיט צעשפּרייטע רויבערישע הענט, וואָס פלעגן ניט בויערן,
נאָר צעפליקן די ברעט אַרום זיך. אָפּצווענגעס מיט קרומע מיילער, ווי ביי אַ
פּיש, זעגן אָנגעצויגענע, ווי אַ פּייל און בויגן. העק און העקעלעך, האַמערס און
האַמערלעך, הילצערנע "ווינקלען" און שפּילקעס מיט לאַנגע שנורן, אָנגעוויקלט
אויף זיי צו מעסטן און פעסטשטעלן די הויך און גלייכקייט פון אַ וואַנט. יעדער
געבער און יעדע זעג האָט געהאַט אַ באַזונדער נאָמען, ווי אין אַ שטאָט

זיינען פאַראַן משפּחות גאַנצע מיט אַן אַלגעמיינעם נאָמען אָבער יעדער איינער פון דער משפּחה האָט אַ באַזונדער נאָמען.

אָבער אָפּטמאָל האָבן די שטיקלעך געצייג אָנגענומען די געשטאַלט פון די קרבנות און פון די זינד אויף וועלכע זיי זיינען געקומען מכּפּר זיין. און אַמאָל פאַרקערט: דער קרבן אָשם איז געוואָרן דער גרויסער העבעל, דער באַראַן, וואָס שינדט די ברעטער און דער קרבן חטאת — די אָנגעצויגענע זעג.

מיינ ערשטער מלמד

ווען איך בין אַלט געוואָרן זיבן יאָר האָט מיך דער טאַטע גענומען אין שטאָט אַריין צו יאָשע דעם פּערעמאַלניק. אַ תנ"ך און גמרא מלמד, ער זאָל מיך פאַרעהרן. דאָס איז געווען אין אַ פאַרנאַכט אום חול-המועד סוכות. אַז דער רבי האָט אויסגעשפּרייט די גרויסע גמרא, האָב איך געהערט ווי די רביצין האָט באַמערקט: „די גמראַ איז דאָך גרעסער פון אים“.

מיט אַ זמן פּריער האָט ביי אים געלערנט אַ יינגל אַן עלי, מיטן פאַר-צויגענעם נאָמען „זוניע“. ווען ער האָט מיך „אָנגענומען“ האָט ער זיך גע-טרייסט, אַז איך וועל ביי אים פאַרנעמען זוניעס אַרט. איך בין קיין צווייטער זוניע ניט געוואָרן.

מען האָט מיר מיטגעגעבן מיינ שוועסטער, ריינע, וואָס איז געווען מיט אַ פינף יאָר עלטער פון מיר, זי זאָל אויף מיר אַכטונג געבן. מיר זיינען געשלאָפּן ביידע אין איין בעט הינטער דעם גרויסן אויוון אין דעם רבינס שטוב, וואו מיר זיינען אויך איינגעשטאַנען סטאַנציע. פאַרן שלאָפּנגיין האָבן מיר פאַר-בונדן די אויערן און די מיילער מיט טיכלעך, אַז קיין וואַנצן אָדער פּרייסן זאָלן אַהין ניט אַריינקריכן.

מיינ רבי איז געווען זייער אַ פרומער ייד אין די פּופציקער יאָרן. ער איז געווען דער בעל-קריאה אין דער גרויסער שול, כאָטש אַליין האָט ער געדאַוונט אין וותיקין-שטיבל. אָבער אין דער זעלבער צייט, איז ער געווען דער ערשטער בעל-דיקדוק אין שטאָט און געלערנט מיט די קינדער חומש און תנ"ך מיט מענדעלסאָנס ביאור. ער האָט געהאַט צוויי גאַנגען תנ"ך מיטן ביאור, איין גאַנג מיט יידישע אותיות אין דייטש לעבן העברעאישן טעקסט און אַ צווייטן גאַנג מיט גאַטישן שריפט, אויך לעבן טעקסט.

אין זיין באַנעמונג אָבער מיט די קינדער איז ער געווען אַ כּעסן און אַ ווילדער. ער האָט געשמעקט טאַבאַק, האָט ביי אים שטענדיק געקאַפּעט פון נאָז מיט ברוינע טאַבאַק-טראַפּנס אויף דער גרינער פּאַטשיילקע, וואָס איז גע-לעגן אויסגעשפּרייט אויף דעם ספר פון וועלכן ער האָט געלערנט און די הענט זיינען ביי אים שטענדיק געווען בריוין און נאָס פון טאַבאַק. אַז ער איז אין כּעס געוואָרן אויף אַ יינגל האָט ער אַ יינגל, וואָס די חברים האָבן אויף אים זיינע פייכטע הענט. איינמאָל האָט ער אַ יינגל, וואָס די חברים האָבן אויף אים פאַר עפעס אָנגעמסרט, אַזוי געשלאָגן ביז דער יינגל איז אַרונטערגעפּאַלן

אונטערן טיש און ערשט דעמאלט אים געבריקעט מיט די פיס. איך בין אליין געווען דערביי און דאס בילד שטייט מיר נאך איצטער פאר די אויגן. איך האב ביי אים געלערנט פיר זמנים. דורכגעגאנגען גאנץ נביאים און כתובים, אחוץ תהילים. (תהילים האט מען געדארפט לערנען דעם קומענדיקן זמן).

אז איך בין ארויס פון זיין חדר האב איך געקענט גוט תנ"ך, איבערהויפט איוב, דאס איז געווען דער לעצטער ספר. איך האב קיינמאל ניט געהאט קיין געדולד צו חזון אויף אויסנווייניק, אבער אז מ'האט מיר א זאג געטאן אן ערשטן ווארט פון א פסוק אויף יידיש, האב איך גלייך איבערזעצט אין געדאנק דעם ווארט אין אריגינאל און אפגעזאגט א דרייפיר פסוקים נאכאנאנד. צו גמרא האב איך ניט געהאט ניט קיין קאפ און ניט קיין הארץ, כאטש איך האב געקענט פארשטיין א גרינגן שטיקל מהרש"א.

מיין צווייטער מלמד

אבער דער טאטע מיינער האט נאך אלץ געמיינט, אז איך וועל אויס-וואקסן א לערנער, האט ער מיך אוועקגעגעבן צו אלי-הירשל, דעם גמרא-מלמד. ביי אים האט מען געלערנט תנ"ך נאר צו פארבייסן. ער איז געווען א ביסל יינגער פון דעם פריערדיקן רבי'ן א ייד א גברן, מיט ברייטע פליצעס און א שווארצער בארד. געגאנגען איז ער ריין אנגעטאן און געשמעקט ווייניק טאבאק, ער איז געווען ניט קיין כעסן אבער א רשע, א שלעגער.

אזוי ווי איך בין געווען דער יינגסטער יינגל אין חדר האט ער מיך אוועקגעזעצט לעבן זיך, ביי דער רעכטער האנט און מיטן גראבן פינגער געטוקעט מיר אין זייט, אין די ריפן אדער מיטן צונויפגעלייגטן קולאק געזעצט איבערן שפיציקן אקסל מיינעם צום ריטם פון זיין שאקלען זיך ביים לערנען. ער האט אן רחמנות געפאטשט די קינדער און געגעבן צו צען און פופצן פעטש פאר א מאל. מיר האבן געציילט. אז ער האט מאנטיק געפאטשט ראובנען האבן מיר אלע געציילט, און אז ער האט דינסטיק געפאטשט שמעונען האבן מיר ווידער געציילט און צווישן די ציילער איז שוין געווען ראובן. מיך, אזוי ווי איך בין געווען צו נאענט צו אים און ער האט ניט געקענט פאנאנדערפירן די הענט, האט ער געפאטשט מיט דער לינקער זייט האנט, כלאחר יד, מיט די קנאכן פון די פינגער, און דאס האט נאך מער ווי געטאן.

דאס מוז איך צוגעבן, אז קיין באליידיקונג פון די פעטש האבן מיר ניט געפילט. עס איז געווען, ווי מען גייט אין א פראסט און עס פריירן די אויערן. עס טוט וויי, עס שטעלן זיך טרערן אין די אויגן, אבער באליידיקט איז מען ניט. דער חדר האט זיך ניט געפונען ביים רבין אין שטוב (ער האט געהאט א צעפלאסטענע, פארשלומפערטע ווייב, זי האט גערעדט מיט אן אטדישקע). נאר ער פלעגט דינגען א חדר אויף א זמן אין א פרעמד הויז פאר זעקס רובל א זמן. מיר, די חדר-יינגלעך האבן געצאלט יעדער איינער א רובל, אזוי אויך

האָבן מיר, די חדר־יינגלעך, געקויפט קעראַסין פאַר אונדזער געלט. (אגב איז דאָס וואָס מען דערציילט וועגן די ליטוואַקעס פון זייער שפּאַרעוודיקייט אָדער קאַרגיקייט ניט קיין אויסגעטראַכטע זאַך. אויף דעם ברייטן טעלער פונעם לאַמפּ איז אַלעמאַל געלעגן אַ האַלב־אַפּגעברענטע שטרוי, וואָס דער רבי האָט איבער־געלאָזן פון נעכטן. און אַז ער האָט אָנגעצונדן דעם לאַמפּ מיט אַ שוועבעלע, איז אָדער ער האָט זי פריער צעשפּאַלטן אויף צווייען, אָדער ער האָט זי שנעל אויסגעלאָשן, כדי ער זאָל דאָס העלצל קאַנען באַנוצן אַ צווייטן מאָל).

עס איז אויסגעקומען אַזוי, אַז אין די געדונגענע חדרים האָט זיך שטענדיק געפונען אַ יונגע, שיינע פרוי. אַמאָל די באַלעבאַסטע פון שטוב און אַמאָל אַ דינסטמיידל, ווען די באַלעבאַסטע איז ניט געווען קיין שטוביקע. דער רבי האָט ליב געהאַט מיט זיי צו פאַרברענגען שעהן לאַנג. ער האָט זיי דערציילט מעשיות און אויסגעהערט פון זיי אַלערליי שטאַטישע רכילותן. די יינגלעך פלעגן זיך אויך צוהערן. אַז ער האָט זיך געכאַפט, אַז עס איז שוין שפעט און געוואָלט אַניאָגן די פאַרלאָרענע צייט, האָט ער עס דעריאָגט מיט פעטש.

אַחוץ די זעקס טעג אַ וואָך, פון ניין אינדערפרי ביז האַלב־צען אין אָונט, וואָס מען האָט געלערנט אין אונדזער חדר, ווי אין אַלע חדרים, האָבן מיר געמוזט קומען אין די ווינטערדיקע פרייטיק־צונאַכטן, נאָך וועטשערע צו אים אַהיים איבערחזרן דעם גאַנצן שיעור פון דער וואָך און שבת ביטאָג האָבן מיר געלערנט חומש. תנ"ך האָבן מיר געלערנט יעדן אָונט נאָך ניין דעם זייגער.

געווען ביי אונדז אין חדר אַ יינגל דוד. זיין טאַטע איז געווען אַן אַרומ־פאַרנדיקער אַגענט און דער יינגל האָט זיך געהאַדעוועט ביי אַ זיידן, אַ וואַטער־מאַכער — אַ ייד ניט קיין גביר. דוד האָט געהאַט אַ צעלאָזענע פאַנטאַזיע, פלעגט ער קומען אין חדר און דערציילן זאַכן וואָס ניט געשטויגן און ניט געפלוּיגן. איינמאָל איז ער געקומען און דערציילט, אַז גנבים האָבן ביים זיידן געוואָלט אַרויסגנבענען דריי שענק מיט זילבערוואַרג, נאָר מ'האַט זיי איבער־געשלאָגן אין מיטן. מיר האָבן פון אים געלאַכט, ווייל מיר האָבן געוואוסט, אַז ביי זיין זיידן אין די אַלמערס איז ניטאָ אַפילו קיין זילבערנער בעכער אויף קידוש און הבדלה צו מאַכן. אין אַ פאַר טעג אַרום — אין אַ זונטיק, איז גע־קומען דער זיידע און פאַרמרטט זיין אייניקל, אַז ער איז אַ ליגנער און טראַכט אויס זאַכן. ער וויל, אַז דער רבי זאָל אים אָפּגעוואוינען דערפון.

אַז דער אַלטער וואַטער־מאַכער איז אוועקגעגאַנגען, האָט דער רבי אַרויס־גענומען דודן פון טיש, אים געהייסן אַרונטערלאָזן די פלידערן און אים אָפּגעשמיסן מיט דעם פאַסיק פון די הויזן. ווען דער יינגל האָט זיך גענומען פאַרשפּילען זיינע מיטקעס, האָב איך צופעליק אַ קוק געטאָן אויפן וואַנט־זייגער. עס איז געווען 40 מינוט אויף איינס. פון דעמאָלט אָן, אַז מיר האָבן געוואָלט דעם יינגל אַ שטאָך טאָן אָדער אַ רייך־טאָן זיך מיט אים, זיינען מיר צוגעגאַנגען נאָענט צו אים און אַ זאָג־געטאָן אויפן אויער: „זונטיק, 40 אויף איינס“. דאָס איז געווען גענוג.

מיינ גרויסער הטא

פון חמישה עשר באב אן האבן מיר, יינגלעך, נאכן לערנען גענומען מיט זיך אהיים די גמרות און אפעסנדיק וועטשערע, ווידער געגאנגען אין וותיקין-שטיבל לערנען אליין, אן דעם רבין.

דאס איז געווען א פרייוויליקע ביישטייערונג, וואס די יינגלעך האבן צוגעטראגן דעם רבין סוף-זמן און א ביסל אויך אוואנטורע.

מיר האבן געהאט איין גמרא אויף יעדע צוויי יינגלעך. איינמאל ביים איינ-טיילן זיך מיט די גמרות האבן מיינע חברים מיך שטארק געקרייודעט און איך בין ארויסגעלאפן א וויינענדיקער פון שטיבל. לויפנדיק איבערן שול-הויף האב איך אנגעטראפן מיינעם א ווייטן קרוב, א בחור מיט עטלעכע יאר עלטער פון מיר, א הויך-געוויקסיקער מיט לאנגע הענט. ער האט מיך גע-פרעגט פארוואס איך ווין, איך האב אים דערציילט פון מיינ קרייודע. «וואו זיינען זיי? האט ער מיך געפרעגט. «דא אין וותיקין», האב איך אים געענט-פערט. אז איך בין אריינגעקומען צוריק מיט דעם הויכן בחור, האבן זיך די יינגלעך דערשראקן און אנגעהויבן קריכן אונטערן טיש; אבער ער האט זיי מיט זייערע אייגענע גמרות געקלאפט איבער די קעפ און איבער די רוקנס. אייניקע האבן זיך געלאזט לויפן צו דער טיר, אבער זיי זיינען אומגעפאלן איבערן שוועל און ער האט זיי דעריאגט און ווידער געשלאגן. קיין איינעם ניט דורכגעלאזן.

אויף מארגן אינדערפרי האב איך מורא געהאט צו קומען אין חדר. איך האב געוואוסט, אז מיינע חברים האבן מיך פארמרט פארן רבין. די שטוב וואו איך בין געשטאנען סטאנציע האט זיך געפונען אין עק גאס. איך בין אוועק אונטערן שטאט, אנשטאט צו גיין אין חדר. דארט האב איך געפונען א באקאנטן יינגל פון דער זעליביקער גאס, וואס האט געפאשעט זיין שוואגערס בולאנעם פערד. איך האב זיך צוגעזעצט צו אים אויפן גרינעם גראז און מיר האבן געשמועסט.

אזוי ווי עס איז געווען די לעצטע עטלעכע טעג איידער די מלמדים לאזן פאנאנדער די חדרים און די יינגלעך בלייבן אינדערהיים ביז א וואך נאך סוכות, האב איך גערעכנט, אז איך וועל זיך אויסבאהאלטן די עטלעכע טעג און ניט גיין אין חדר. אבער אין א פאר שעה ארום האב איך דערזען צוויי יינגלעך פון מיינ חדר אַנקומענדיק פון שטאט. דאס האט זיי דער רבי געשיקט, זיי זאלן מיך ברענגען אין חדר. זיי זיינען געקומען אויף מיינ קווארטיר, דארט האט מען זיי געזאגט, אז איך בין אוועק אונטערן שטאט. האבן זיי מיך געטראפן ביי זייער ניט קיין שיינער מלאכה — פאשענדיק א פערד און חברנדיק זיך מיט א קלעזמערס א יינגל. איך האב קיין ברירה ניט געהאט און געמוזט מיט זיי גיין אין חדר.

אונדזער רבי האט געהאט א מנהג, אז קומענדיק פון ווארמעס-עסן, ארום צוויי דעם זייגער בייטאג, האט ער זיך צוגעשפארט אויף דער קאנאפע וואס

איז געשטאנען אין פירהויז פון חדר און געשלאָפן ביז דריי. אין יענער שעה פון צוויי ביז דריי איז געקומען אין חדר דער לערער, וואָס האָט מיט אונדז געלערנט יידיש־שרייבן פון אַן „אפאָר“, מיט זיין אייגענער האַנט געשריבן און מאַכן „זאָדאָטשעס“. זיין נאָמען איז געווען יוסף ווינער, אָבער מען האָט אים גערופן — אונטער די אויגן, פאַר שטייט זיך, „יאַשקע פאַרטשיק“ אַ צונע־מעניש, ווייל זיין טאַטן האָט מען גערופן „בערטשיק“ און ווייל ער האָט געהאַט זייער אַ שיינעם פאַטשערק (האַנטשריפט). פון די צוויי ווערטער איז אַרויס־געקומען אַ דריטער וואָרט — פאַרטשיק.

דער רבי איז אַריינגעקומען פון וואַרמעס און האָט געפרעגט צי מען האָט מיך געבראַכט און אַז מען האָט אים געענטפערט, אַז יע, איז ער אַוועק כאַפן זיין געוויינטלעכן דרעמל. אַז די חברים מיינע האָבן מיך דערזען, זיינען זיי געוואָרן מלא שמחה און אויפגעהייטערט, מ'האַט שוין געוואָרט, אַז דער רבי זאָל אויפשטיין און נעמען זיך צו מיר. זיי האָבן זיך אָבער ניט געקענט דערוואָרטן און אַלע וויילע איז איינער אָדער אַ צווייטער צוגעקומען צו מיר און געגעבן מיר אַ קניפ אין אַרעם און אַ שושקע אויפן אויער: „מען וועט דיך באַלד שמייסן“. איך בין געזעסן און ניט געענטפערט קיין וואָרט. הוילע אַנגסטן האָבן מיך אַרומגענומען, אָבער איך האָב געשוויגן. איך בין געווען איינער קעגן פינף און האָב אויך מורא געהאַט צו געבן אַ געשריי, דער רבי זאָל זיך דערווייל ניט אויפכאַפן.

דער זייגער איז שוין געווען דריי. דער לערער איז שוין אַוועקגעגאַנגען און דער רבי איז נאָך ניט אויפגעשטאַנען. עס איז שוין געוואָרן האַלב פיר און ער איז נאָך אַלץ געשלאָפן. איך בין געזעסן דעם קאַפ אַריינגעטאַן אין דעם העפט פאַפיר, כלומרשט געשריבן און געציילט — ניט די מינוטן, נאָר די רגעס. — איך האָב געפילט, ווי איינער וואָס זיצט הינטער אַ וואַנט און ריכט זיך אַלע וויילע, זי זאָל אויף אים אַרויפפאַלן. אָבער דער רבי איז נאָך אַלץ גע־שלאָפן. עס האָט אַנגעהויבן וואַקסן אין מיר אַ ציטערדיקע האַפענונג, אַז דער רבי זאָל שלאָפן אַזוי לאַנג... אַזוי לאַנג... און דער רבי איז טאַקע געשלאָפן לענגער ווי אַלעמאַל.

אַז ער האָט זיך אויפגעכאַפט, איז שוין געווען אַזוי שפעט, אַז ער האָט זיך מיט מיר ניט געקענט פאַרנעמען. ער האָט מיר נאָר ביז צוגעוואָרפן: „עס איז דיין גליק“... איך בין געזעסן מיט אַלע יינגלעך און געלערנט פון מיין גמראַ, די פליצעס איינגעצויגן אין זיך און נאָר מורא געהאַט דער רבי זאָל ניט חרטה האָבן.

ווי איך פאַרטשיי איצטער איז געווען נאָך אַ סיבה פאַרוואָס דער רבי האָט מיך ניט געשמיסן. עס איז געווען סוף זמן און ער האָט מורא געהאַט, אַז איך וועל קומען אַהיים און דערציילן דעם טאַטן, אַז דער רבי האָט מיך געשמיסן, וועט ער מיך אַוועקנעמען פון אים. ער איז אַלעמאַל סוף זמן געוואָרן גוט צו מיר און פאַרלויבט מיך פאַרן טאַטן און געשטאַרקט זיינע האַפענונגען.

גייענדיק פארנאכט פון חדר אהיים, האב איך זיך גערייצט מיט מיינע
חברים: „אהא! אהא! ניט געשמיסן, ניט געשמיסן“. די יינגלעך אבער האבן
מיד „געטרייסט“: „ער וועט דיך שמייסן מארגן“...
ער האט נישט געשמיסן.

נאר קומענדיק אין עטלעכע טעג ארום פון שטאט אהיים, האב איך פון
מיינ טאטן געכאפט א פאר ווארעמע פעטש פאר א גאנץ קלייניקן חטא. — ער
האט ביי מיר דערזען צו לאנגע נעגל — איך האב געוואוסט, אז די אמתע סיבה
איז דער גרויסער חטא אין שטאט.

איך האב ביי אלי-הירשלען געלערנט זיבן זמנים. מיט קיין גוטן ווארט
קען איך אים ניט דערמאנען.

מיון דריטער מלמד

דער דריטער מלמד מיינער, אלי מרימס, איז געווען גאר אן אנדער סוג
מענטש. ער האט זיך גערעכנט פאר דעם עלטסטן און גרעסטן מלמד אין
שטאט. ווען ער איז געגאנגען אין גאס מיט דעם לאנגן, אטלעסענעם אויבער-
בגד אויף זיך, מיט דעם הויכן שטעקן אין האנט און די עכט-ווייסע בארד
צעשפרייט אויפן הארצן, האט מען געקענט מיינען, אז דאס גייט דער מרא
דאתרא אדער א חסידישער רבי. עס האט נאר געפעלט דער שטאט-שמש ביי זיין
זייט. ער האט געוואוינט אין א גויאישער גאס אין אן אייגענער שטיבל מיט
א גארטן. ער האט ניט געהאט קיין ווייב און אנדערע קינדער אחוץ איין זון,
אן אויסגעגעבענער, וואס האט געוואוינט ניט ווייט פון אים און וואס האט אים
אלע פרייטיק אינדערפרי געבראכט אין א טעפעלע אויסגעכשרטע פלייש
אויף שבת. דער רבי האט אליין געקאכט זיינע מאלצייטן און אין די פרימארגנס
(דאס איז געווען זומער) האט ער געארבעט אין גארטן. ער האט אונדז דער-
לויבט צו העלפן אים גראבן, יעטן און אויסזוכן די צייטיק-געווארענע קליינע
אוגערקעלעך, אבער קיינמאל ניט געשאפן זיך מיט אונדז ביים אויוון. ער האט
ליב געהאט גאר אפט צו נעמען א ביסל משקה. מיר האבן אים קיינמאל ניט
געזען טרינקענדיק, אבער די גאנצע שטאט און מיר, די חדר-יינגלעך, האבן
געוואוסט, אז ער טרינקט. ער האט געהאט א גרויסע קווארטיקע גרינע פלאש
מיט א גלעזערנעם שטעמפל אויפן אקסל ביים העלדזל. מיט דער דאזיקער פלאש
פלעגט ער מיד שיקן דריי מאל א וואך אין מארק צו הינדע-רייזל דער שעני-
קערקע. (די אנדערע צוויי יינגלעך האט ער ניט געוואלט שיקן. זיי זיינען געווען
שטאטישע און זייערע עלטערן האבן טאקע געוואוינט אויפן מארק האט ער
מסתמא מורא געהאט, אז זיי זאלן ניט אנטרעפן זייערע טאטע-מאמע).

די גאנצע צייט פון לערנען, איבערהויפט ביים איבערחזרן דעם שיעור,
איז ער געלעגן אויף דער הילצערנער באנק ביים טיש מיט צוגעמאכטע אויגן,
ווי ער וואלט געשלאפן, אבער ער האט געהיט אונדזער יעדן ווארט און יעדן
קלענסטן גרייז, וואס מיר האבן געמאכט, האט ער דערהערט און פארריכט.

מיר האָבן ביי אים געלערנט דריי בלאַט גמראַ אַ וואָך מיט תוספות און מהרש"א. ער האָט מיט אונדז אויך געלערנט חשובונען. אַנהייבנדיק פון תשובות, און איבערגייענדיק צו חלוקת השותפים, שלישית און דערגרייכנדיק ביז די ערשטע כללים פון אַלגעברע. ער האָט אונדז געוויזן אַלערליי המצאות אין דער חכמת החשבון.

איך געדענק איינמאָל איז צו אים ארויפגעקומען זיינער אַן אַמאָליקער תלמיד, דעמאָלט שוין אַ דערוואַקסענער און וואָס האָט שוין געהאַט סמיכה אויף רבנות. זייער אַ שיינער יונגערמאַן, מיט אַ קיילעכדיק בערדל, וואָס האָט אַרומגעראַמט זיין טונקעלן פנים. ער האָט פאַרבראַכט אין חדר אַ היפשע וויילע. זיי האָבן גערעדט וועגן דעם ים הנחשת אין בית-המקדש און וועגן זיין הקף, מלגו און מלבר.

ביי אים אין חדר בין איך געוואָרן בר-מצוה. ער האָט מיך אויסגעלערנט אַ דרשה מיט אַ פלפול. עס האָט זיך אַנגעהויבן מיט אַ קשיה אויף אַ געוויסער משנה, אויף דער קשיה איז געקומען אַן אַנדער קשיה, פון רמב"ם און אויף דער קשיה ווידער אַן אַנדער קשיה פון זבחים. און אַזוי כסדר איינע אויף דער אַנדערער. עס האָבן זיך אַנגעקליבן אַ סך בעלי-חובות און איך האָב ניט געהאַט מיט וואָס צו באַצאָלן. אָבער אַז עס איז געקומען צו דער גיינטער קשיה, האָבן זיי זיך אַנגעהויבן צו פאַרענטפערן אַליין פון זיך. די בעלי-חובות זיינען איינציקווייז אַפגעטראָטן אויף צוריק איינער נאָכן אַנדערן, פון אויבן אַרונטער. ווי אַן אַנגעצויגענע ספרונזשינע, וואָס מ'לאָזט זי פלוצלינג אַפ און די שטאַלענע רייפלעך הויבן זיך אַן מיט אימפעט אַפצואוויקלען.

ביי אים האָב איך געלערנט נאָר איין זמן — אַ זומער.

מיין פערטער מלמד

מיין פערטער מלמד, שוין נאָך מיין בר-מצוה ווערן, איז געווען אַן אויסטערלישער מענטש.

מיט יאָרן צוריק האָט אַ גביר אין אונדזער שטאָט אַראַפגעבראַכט פון אַ נייט-ווייטער שטעטל — אוודע — אַ מלמד, ער זאָל לערנען מיט זיינע געראַטענע קינדער. און שפעטער, אין יאָרן אַרום, ווען עס איז אין דער משפחה אונטער געוואַקסן נאָך אַ יינגל, האָבן די פריערדיקע תלמידים, שוין באַווייבטע יונגעלייט, זיך דערמאַנט אַן אים און אים איינגעלאָדן צו קומען אין דער מיר, כדי צו מאַכן אַ חדר. האָט מען צו דעם יינגל צוגעשפאַנט נאָך צוויי: מיך און אַ מלמד אַ יינגל.

ער איז געווען אַ מיטל-יאָריקער ייד, אַ הויכער מיט שמאַלע פלייצעס, מיט אַ בלאַס איינגעפאַלן פנים און פרומע גרויסע אויגן, וואָס ער האָט שטענדיק געהאַלטן אַרונטערגעלאָזן צו דער ערד, ווי אַ שעמעוודיקער 19-יאָריקער בחורל. ער איז געווען אַ גרויסער למדן, אַ בעל-חשבון און אַ חסיד — ניט אין דעם זין, ווי מ'רופט איינעם וואָס פאַרט צו אַ חסידישן רבין און

דאוונט אין דער חסידישער שטיבל, נאָר אַ חסיד אין זיינע פירונגען. ער איז געווען אָפּגעהיט אין זיין ריידן. קיינמאָל ניט אַרויסגעלאָזט פון זיין מויל קיין זילזול אָדער אַ כעסדיקן וואָרט. קיינמאָל קיין יינגל ניט געגעבן קיין קלאַפּ און ניט געשריען אויף אים. אָפּילו דער פריערדיקער מלמד, וואָס איז געווען זייער גוט צו זיינע תלמידים, פלעגט פון צייט צו צייט אַ פאַטש טאָן אַ יינגל.

ער איז אויך געווען אַ שטיקל משורר, ער האָט אונדז געוויזן די שירים וואָס ער האָט מחבר געווען צו די חתונות פון זיינע געוועזענע תלמידים. די שירים זיינען געווען אין אַראַמיש, אין דעם לשון פון ר' שלמה לוריא.

אין יענער צייט, נאָך מיין בר־מצוה, אַנטוענדיק אויף זיך מיט שמחה דעם שווערן יאָך פון יידישקייט, בין איך אַליין געווען פרום, איבערהויפט געוואָלט זיין פרום. און ווי שלמה המלך, האָב איך ביי גאָט ניט געבעטן ניט קיין רייכקייט, ניט קיין חכמה אָפּילו — נאָר אַ גוט און פרום האַרץ. איך האָב זיך געפּעדערט אַריינצוקומען אין צימער, וואו מיר האָבן געלערנט מיט אַ האַלבע שעה פריער, ווען דער רבי האָט געגעסן זיין אָנבייסן, און אַרויסנעמען אַ מוסר־ספר, ווי דעם קב הישר אָדער דעם שבט מוסר און אַריינלייענען זיך אין אים. היינט ווייס איך וואָס עס האָט אַזוי געוועקט מיין חשק צו זיי. דאָס איז געווען דאָס ביסל פּאָעזיע וואָס איך האָב אַרויסגעקוועטשט פון די שילדערונגען פון גהינום, ווי מען שטראָפט די רשעים אויף יענער וועלט, ווי די שדים וואָרפן זיי אַרײַן מיט די אייזערנע גאָפלען אין די זודיקע קעסלען מיט סמאָלע און ווי מען קייקלט זיי דערנאָך אין שניי. איינמאָל האָב איך אָנגערטראָפּן אויף אַן אַרט, וואו עס האָט זיך דערציילט, אַז איינע אַ זינדיקע פרוי האָט מען אויפ־געהאַנגען פאַר אירע בריסטן און ביים עפּענען דעם ספר האָב איך יעדעס מאָל אויפגעזוכט יענע שטעלע.

עס איז מיר געגאַנגען דער פּערצנטער יאָר.

אַבער עס איז מיר באַשערט געווען טאַקע יענעם ווינטער, דעם ערשטן

זמן פון מיין לערנען ביי אים, אינגאַנצן איבערצוקערן זיך.

איך בין יענעם ווינטער קראַנק געוואָרן אויף מאָלען, האָט מיר מיין שוועסטער, וואָס איז געקומען אין שטאָט זיצן מיט מיר, געליען ביי אונדזערן אַ באַקאַנטן מעלער מאַפּוס עיט צבוע. און דער דאָזיקער בוך האָט געמאַכט אין מיר אַ גאַנצע איבערקערעניש. איך בין געוואָרן אויס גלויביקער און אויס פרומער. און אַז איך בין געקומען צוריק אין חדר, נאָך מיין געזונט ווערן, האָב איך אָנגעהויבן דעם רבין שטעלן פּראָגעס וואָס זיינען גאַרניט געקומען פון שבט מוסר. איך האָב זיך גענומען מתוכח זיין מיט אים וועגן פרומקייט און אמונה.

דער רבי האָט מיר געענטפּערט מיט געדולד און געלאַסנקייט, איז קיינ־מאָל ניט אין כּעס געוואָרן. ער האָט מיר נאָר איינמאָל געזאָגט, אַז איך וועל אַמאָל חרטה האָבן און וועל אים דערמאַנען, וואָס ער האָט מיר געזאָגט. איז קיין חרטה האָב איך ניט, אַבער דערמאַנען, דערמאַן איך אים יע. איך האָב אַ ליכטיקע דערמאַנונג וועגן אים.

כדי אַרויפצופירן מיך צוריק אויפן ריכטיקן וועג, האָט ער אונדז דער-
 ציילט מעשיות פון דער הייליקער שטאַט צפת אין א"י, פון של"ה הקדוש און
 פון רמב"ן. און כאַטש איך האָב שוין מער ניט געהאַט די אמונה אין די אַלע
 מעשיות ווי פריער, האָב איך דאָך ליב געהאַט צו הערן זיי דערציילן. ער
 אַליין איז געווען אַן איש תמים; ער האָט אונדז אַליין דערציילט, אַז ווען ער
 איז געווען אַ יונגער בחורל און געלערנט מיט חברים אין אַ קלויז, איז ער
 איינמאַל אין אַ זומערדיקער נאַכט אַרויסגעגאַנגען אין דרויסן און אַריינקו-
 מענדיק צוריק אין קלויז, געזאַגט אויף שפּאַס: אַז אין דרויסן איז אַ ברענענ-
 דיקער פּראָסט. די יינגלעך האָבן זיך געכאַפט זוכן זייערע מאַנטלען, כאַטש
 עס איז געווען אין מיטן זומער, און קיינער איז ניט געקומען אין קיין אויבער-
 מאַנטל. קיינער האָט ניט חושד געווען אַז ער קען זאָגן אַ ליגן אַדער מאַכן אַ
 הלצה.

ביי אים האָב איך געלערנט אַ ווינטער מיט אַ זומער.

די ישיבה

פון דעם לעצטן מלמד בין איך אָנגעקומען אין ישיבה.
 איך אַליין האָב ניט געהאַט קיין גרויסן חשק ווייטער צו לערנען גמראַ
 און דער משגיח פון ישיבה, וואָס האָט מיך פאַרהערט, איז אויך ניט געווען צו
 גערן אַריינצונעמען מיך; אָבער עס איז געווען כמעט אַ טראַדיציע, אַז יעדער
 שטאַטישער יינגל, פון דעם שענסטן באַלעבאַס' קינד ביז דעם זון פון אַרימסטן
 שוסטער, אויב ער האָט זיך נאָר אַ ביסל אַריינגעפאַסט, האָט געלערנט אַ פאַר
 זמנים אין דער ישיבה.

מיין טאַטע האָט נאָך אַלץ געהאַפט, אַז עס וועט עפעס זיין פון מיר. פון
 דער צווייטער זייט, האָט דער משגיח ניט געקענט מיר אָפּזאָגן. מיין טאַטע איז
 געווען אַן אָנגעזעענער באַלעבאַס צווישן די נאָענטע ישובניקעס; מיר פלעגן
 נעמען אויף יעדן יום-טוב אַ ישיבה-בחור צו אונדז אַהיים אויף אַ וואָך צייט
 און אויף ימים נוראים אויף אַ גאַנצן חודש. ווען איך בין עלטער געוואָרן און
 געהאַט באַקאַנטשאַפט צווישן די ישיבה-לייט, פלעג איך אַליין אויסקלייבן דעם
 בחור אַדער יינגל, וואָס איז מיר געפעלן געוואָרן. מען פלעגט זיי ביי אונדז אין
 שטוב און אין די אַנדערע שכנישע הייזער גוט אויפנעמען. אַנדערע פון זיי
 האָבן געהאַט אַ שיינעם קול נגינה און האָבן געקענט זינגען חזנישע שטיקלעך
 און פלעגן פריילעך מאַכן די שטוב. איך האָב געהערט פיל מאָל, ווי מיינע
 שוועסטער האָבן דערמאַנט מיט באַגייסטערונג און בענקשאַפט נעמען פון
 בחורים, וואָס זיינען געווען ביי אונדז מיט יאָרן פריער. מען פלעגט זיי רופן
 אויף די נעמען פון די שטעט פון וואָנען זיי זיינען געקומען, דער קריניקישקער

און דער טערעספאליער, ווי זיי האָבן זיך גערופן אין דער ישיבה. אין מיין צייט בין איך געוואָרן מיט אייניקע זייער באַפריינדעט און אַפילו זיי ליב גע- קראָגן. דאָס איז געווען ווען איך האָב שוין אַליין ניט געלערנט אין דער ישיבה, איך האָב אָבער געפירט באַקאַנטשאַפט מיט די וועלטליכערע פון זיי. די ישיבה איז געווען אַ גרויסער בנין ניט ווייט פון שול-הויף. אינע- ווייניק זיינען געשטאַנען צוועלף טישן. צען אַרום די ווענט און צוויי אין מיטן פון ישיבה. צווישן די מיטלסטע טישן זיינען געשטאַנען צוויי דיקע, הילצערנע זילן, וואָס האָבן אונטערגעשפאַרט דעם סופיט. די צוויי טישן האָבן זיך גע- רופן: דער משמר-טיש און דער אַחורי-המשמר. ביי די צוויי טישן האָט מען געלערנט יום ולילה. אַז איין ישיבה-בחור איז אַוועק איז געקומען אַ צווייטער. אייניקע פלעגן לערנען ביז פאַרטאָג און אַנדערע פלעגן אויפשטיין פאַרטאָג און קומען זעצן זיך לערנען אויף זייער אַרט.

די איבעריקע צען טישן האָבן אויך געהאַט נעמען: פון די טישן, וואָס זיינען געשטאַנען אין מזרח אויף ביידע זייטן פון אַרון קודש האָט זיך איין טיש, דער אויף דער רעכטער זייט, גערופן אויפן נאָמען פון ראש ישיבה, ר' חיים-לייבס טיש; און דער טיש, וואָס אויף דער לינקער זייט אַרון קודש האָט זיך גערופן — דעם רבס טיש; צום אַנדענק פון אַ פריערדיקן רב, וואָס איז געווען דער באַליבטער רב ביי דער שטאָט, ר' חיים זלמןקע, וואָס האָט געוואַלט אַליין ווערן דער ראש ישיבה, אָבער נאָך אַ דין תורה ביי וועלכער די גרעסטע רבנים פון ליטע זיינען געזעסן אין בוררות (און געפסקנט) איז געבליבן ר' חיים לייב דער ראש ישיבה, האָט מען דעם רב מפייס געווען און אַ נאָמען געגעבן דעם צווייטן אין חשיבות נאָך ר' חיים לייבס טיש — דעם רבס טיש.

די דאָזיקע צוויי טישן האָבן געהאַט, אַזוי צו זאָגן, „אונטערטישן“. איך זאָג „אונטערטישן“ און ניט „הינטערטישן“, ווייל זיי זיינען געווען אַ ביסל נידעריקער אין חשיבות ווי די ערשטע טישן: אחורי ר' חיים לייב און אחורי הרב. ביי די דאָזיקע מזרח-טישן זיינען געזעסן די בחורים מיט די גוטע קעפּ און אפשר אַזוי יחסנים. נאָך זיי, ביי די דרום און צפון ווענט, זיינען געשטאַנען צוויי לאַנגע טישן. דער נאָמען פון איינעם איז געווען דער „זינגער-טיש“ ווייל איבער אים איז געהאַנגען דער וואַנט-זינגער. און דער צווייטער, ביי דער צפון-וואַנט, האָט זיך גערופן דער „דאַרף-טיש“. ביי די טישן זיינען געזעסן די גרויסע, דערוואַקסענע בחורים. זיי האָבן דאָס געדאַרפט רוקן די טישן צום שיעור און דער נאָמען „דאַרף-טיש“ איז געווען אַן אַנוואונק אויף זייער באַרוף.

עס זיינען געווען נאָך טישן, קלענערע אין מדרגה: דעם משגיח-טיש; ר' פּרצ'ס-טיש; (אויפן נאָמען פון אַ געוועזענעם משגיח) דער אויוו-טיש און דער טיר-טיש. צוזאַמען — צוועלף טישן. אין פירהויז זיינען געווען צוויי באַ- זונדערע שטיבלעך — איינס, אַ מין בית-מדרש און דאָס צווייטע, אַ פּרי- וואַטער חדר פאַר דעם ראש-הישיבה.

לערנען האָט מען אָנגעהויבן ניין דעם זייגער אין דער פּרי. דעמאָלט פלעגן די ישיבה־בחורים „אָפלייענען“ דעם בלאָט גמראַ, וואָס דער ראש־הישיבה דאָרף היינט זאָגן פאַר דעם שיעור. פונקט צוועלף דעם זייגער האָבן די בחורים פון זייגער־טיש און דאָרף־טיש אַלע מיטאַמאָל אַ רוק געטאָן זייערע טישן צום מיטן זאַל און זיך איינגעשפּאַרט אין די ביידע משמר־טישן, וואָס זיינען געשטאַנען צו מזרח און מערב, און עס האָט זיך באַקומען אַ קאַסטן מיט פיר ווענט. ביי דעם מזרחדיקן טיש האָט זיך געזעצט דער ראש־ישיבה זאָגן דעם שיעור און די ישיבה־לייט האָבן זיך אַרומגעזעצט אַרום אַלע פיר זייטן און די וואָס האָבן ניט געהאַט וואו זיך צו זעצן, זיינען געשטאַנען איבער די קעפ פון די זיצנדיקע און געהאַלטן אָפן די גמרות אין זייערע אויפגעהויבענע הענט. דער ראש־ישיבה האָט געזאָגט דעם שיעור פון אַן אָפּענער גמראַ, אָבער די גוטע קעפּ האָבן אים אַלע וויילע איבערגעריסן מיט זייערע קשיהס, וואָס זיי האָבן פון פריער שוין געהאַט צוגעגרייט און דער ראש־ישיבה האָט זיי די קשיהס צוריק אָפּגעשלאָגן אָדער פאַרענטפּערט. ניט אַלע ישיבה־לייט זיינען געבליבן אין דער ישיבה צום שיעור. אַ סך האָבן פאַרלאָזן די ישיבה ביז נאָך מיטאַג. דריי אַזייגער האָט מען זיך ווידער געזעצט לערנען ביי די טישן און מען האָט געלערנט ביז ניין אין אַוונט. מנחה און מעריב האָט מען געדאוונט אין ישיבה גופאָ סיי זומער, סיי ווינטער.

מיך האָט מען אַוועקגעזעצט ביים זייגער־טיש, ביי וועלכן עס זיינען געזעסן די דערוואַקסענע בחורים, אָבער ניט אין איין ריי מיט זיי, נאָר אויף איינעם פון די קליינע בענקעלעך ביי די עקן פון טיש. ביים שיעור־זאָגן, ווען מען האָט דעם זייגער־טיש גערוקט צום משמר־טיש, זיינען די קליינע בענקעלעך אַוועקגענומען געוואָרן און איך האָב ניט געוואוסט צי איך געהער יע צום זייגער־טיש אָדער איך געהער ניט.

* * *

די פירער פון דער ישיבה זיינען געווען: ר' חיים לייב, דער ראש־ישיבה, אַ קליינער און אַ רירעוודיקער, מיט אַ שניי־וויסער פענזיל־בערדל. ער פלעגט אַרומלויפן איבער דער ישיבה מיט קליינע, גיכע טריטעלעך, וואָרפנדיק זיינע בליקן אויף אַלע זייטן. פלוצלונג איז ער אויסגעוואַקסן הינטער די פלייצעס פון אַ ישיבה־בחור, וואָס האָט זיך געשאַקלט ביי דער גמראַ און אים געשטעלט אַ פּראַגע, טאַקע פון דעם זעלבן בלאָט גמראַ, וואָס דער בחור האָט געלערנט. (צו מיר איז ער קיינמאָל ניט צוגעגאַנגען, דערצו האָט מען געדאַרפט האָבן אַ זכיה).

אים האָט מען ניט פיינט געהאַט און ניט האַלט געהאַט — מען האָט פאַר אים געציטערט. מען האָט געזאָגט: פּגיעתו רע. אָבער אונטער די אויגן, ביי זיך אויף די סטאַנציעס האָט מען פון אים גערעדט מיט גרויס שטאַלץ און די וואָס האָבן פון אים געהערט אַ גוט וואָרט, זיינען גליקלעך געווען. ער האָט געזאָגט דעם שיעור פיר מאַל אַ וואָך.

ניט ליב געהאט און מזולל געווען אין זיין כבוד האט מען דעם ראש-ישיבהס זון: ר' אברהם, א הויכער, מיט א טונקל-רויטער בארד און קורץ-זיכטיקע אויגן. ער האט זיך ניט אויסגעצייכנט מיט קיין חריפות אין לערנען און ניט מיט קיין צופיל שכל אין זיין אומגאנג מיט מענטשן. (ר' חיים לייב האט געהאט נאך א זון, ר' שמואל, א געראטענערער פון ר' אברהמען, אבער יענער איז געשטארבן יונג, ווען איך בין נאך געווען א קליין יינגל.) ר' אברהם האט געזאגט דעם שיעור די אנדערע צוויי טעג פון וואך.

וועמען מען האט טאקע פיינט געהאט איז געווען ר' אידל, דעם משגיח, דעם ראש-הישיבהס א פלימעניק, מען האט געזאגט, אז ער האלט זיך אויף זיין שטעלע נאך דערפאר וואס ער איז דעם ראש הישיבהס א קרוב, א יונגערמאן, מיט א ציגן שווארץ בערדל, מיט ניט קיין גרויסע ידיעות אין לערנען, האט ער זיך אפגעגעבן מיט אפהיטן די כשרות פון די ישיבה-לייט און האט זיי אנגעטאן א סך צרות, ער פלעגט גיין מיט זיין משרת איבער די סטאנציעס, ווען די ישיבה-לייט זיינען געזעסן אין דער ישיבה און געלערנט און געזוכט טרפות אין זייערע קאמערן; ער פלעגט אפילו אויפרייסן זייערע קעסטלעך און זוכן דארטן לשון קודשדיקע ביכלעך, א רוסישע „גראמאטיקע“ אדער יעפ-טושעווסקיס „זאדאטשניק“ איז נאך געווען ווי עס איז, אבער פאר א לשון קודשדיקן ביכל האט ער באשטרעפט, ער האט דעם יינגל פארמרט פאר זיינע עלטערן אין א בריוו אדער אים אינגאנצן ארויסגעשיקט פון ישיבה.

א דריטן, וועמען מען האט פיינט געהאט איז געווען אט דער משרת, וואס האט געהאלפן דעם משגיח ביי זיינע אונטערזוכונגען, א יונגערמאן, א דער-שלאגענער, מיט א צעשויערט בערדל, אין א שטענדיק צעבראכענעם קאפע-ליוש, דערפאר, וואס ער איז געווען דער ארימסטער און שוואכסטער, האבן די בחורים צו אים אויסגעלאזן דעם גאנצן כעס און אכזריות, ביינאכט, צו דער מעריבדיקער שמונה-עשרה, האבן די ישיבה-לייט צונויפגעדרייט א האנטוך אין א הארטן קנאפ און געווארפן פון הינטן ארום דעם משרת אין קאפ אריין, זיי האבן דאס גערופן „שיקן א פעקל“. ער איז געווען דעם משגיחס מענטש, ער פלעגט פארמסרן די, וואס האבן זיך ניט כשר אויפגעפירט.

„דאס פעקל“ פלעגט אמאל פארבלאנדזשען צום משגיחס קאפעליוש אויך, ס'איז געווען נאך אן אופן פון א שטומער מרידה אנטקעגן די מנהיגים, אין די ווינטערדיקע נעכט, ווען אלע טישן זיינען געווען באזעצט, און אלע לאמפן האבן געברענט, האבן זיך עטלעכע בחורים ארויסגעכאפט אין דרויסן, צונויפגע-קנאטן הויפנס שניי אין הארטע קוילן און זעצנדיק זיך צוריק צום טיש, כלומרשט לערנען, האבן זיי פון אונטער די פאלעס געווארפן א קויל דא אויף איין לאמפ-דא אויף א צווייטן, און איינע נאך די אנדערע האבן די אנגעהיצטע לאמפן-גלעזער גענומען פלאצן, די בחורים, וואס האבן דאס געטאן, האבן זיך ווייטער געשאקלט מיט גרויס התמדה.

* * *

די בחורים, פון א צוויי הונדערט און פופציק ביז א דריי הונדערט אין צאל, האָבן געטאָן זייערע מענטשלעכע באַדערפענישן אויף אַ פיר-קאַנטיקן פּלאַץ, און ערד אַ הונדערט פּוס לאַנג און אַ הונדערט פּוס ברייט. פון דריי זייטן זיינען געשטאַנען הויכע ברעטערנע ווענט, וואָס זיינען ניט דערגאַנגען ביז צו דער סאַמע ערד, און פון דער פּערטער זייט איז געווען האַלב אָפּן. ביי די ווענט און איבער דער לענג און ברייט זיינען געלעגן דיקע קלעצער. אויף די קלעצער פלעגן די ישיבה-לייט זיצן און אָפּריכטן די עבודה. צואה און השתנה זיינען געווען אויסגעמישט אין איינעם און מען איז געזעסן אויף משכּולת. עס איז געווען אַ נס, וואָס מען האָט זיך ניט אַראָפּגעגליטשט אין דעם שיטערן זומפּ, צוליב דעם וואָס די קלעצער זיינען שטענדיק געווען נאַס. חזירים האָבן דאָרט אַרומגערויעט, ווייל איין האַלבע וואָנט איז געווען אָפּן און די איבעריקע ווענט זיינען געווען אַ ביסל אויפּגעהויבן פון דער ערד און די חזירים האָבן געקענט גרינג אַריינדרייגען נאַענט צו די מענטשן. מען האָט מיט די הוילע הענט זיי געדאַרפט אָפּטרייבן פון זיך. פונדעסטוועגן האָט עס נישט געשטערט די ישיבה-לייט, וואָס זיינען שוין פאַרטיק געוואָרן, צו שטיין דערביי און רויכערן און שמועסן גאַנצע האַלבע-שעהן-ווייז.

* * *

די מער היינטוועלטליקע, די יינגערע ישיבה-לייט האָבן געהאַט אַ שטיבל לעבן ישיבה, וואו זיי האָבן געדאַונט שבת בצניבור. איינער איז געווען דער בעל-שחרית, אַ צווייטער — דער בעל-מוסף און אַ דריטער — דער בעל-קריאה און די איבעריקע — איז ווער עס האָט געוואלט האָט געדאַונט אינעווייניק, און ווער ניט — איז געשטאַנען אין דרויסן און געשמועסט. עס איז געווען נאָך אַ מנין אין אַ שטוב אויפן שול-הויף. דאָרטן זיינען מיר אויך געקומען כלומרשט דאַונען שבת פרי. אָבער אין דער אמתן האָבן מיר זיך דאָרט געביטן צווישן זיך מיט העברעאישע ביכלעך. עס איז געווען אַ מין בירושע.

איך האָב געלערנט אין ישיבה אַ יאָר צייט — אַ ווינטער מיט אַ זומער. סוף זומער האָט די ישיבה אָפּגעברענגט און ניט נאָר די ישיבה אַליין, נאָר אויך דריי-פּערטל שטאַט. אויף מאָרגן נאָך דער שרפה זיינען די ישיבה-לייט זיך צעפּאַרן אַהיים, יעדערער אין זיין שטאַט. זיי זיינען געשטאַנען לעבן די באַלע-גאַלישע בוידן מיט זייערע אָפּגעראַטעוועטע קעסטלעך אין די הענט, צווישן זיי זיינען געווען נאַענטע חברים מיינע: דער פּינסקער, דער אַשמינער, דער מאָזירער, דער ביאַלאַסטאַקער, דער קערטשער און דער פּאַלאַטאָוער. איך האָב נאָך זיי אַ סך יאָרן געבענקט און געזוכט זיי איבער דער וועלט. עס קען זיין, אַז פון זיי זיינען אויסגעוואַקסן פּילאַזאָפּן, שרייבער און טוער אין געזעלשאַפטלעכן לעבן, אָבער דערפאַר וואָס די ישיבה-בחורים האָבן זיך גערופּן אויף די נעמען פון זייערע שטעט און ניט מיט זייערע פּערזענלעכע נעמען, האָבן איך קיינמאַל ניט געוואוסט ווי אַזוי אויסצוגעפינען זיי. און נאָך

היינט, אַז איך טרעף זיך מיט אַ מענטשן אין מיינע יאָרן, ווילט זיך מיר פּרעגן פון וועלכער שטאַט ער איז און צי האָט ער געלערנט אין דער מירער ישיבה. די ישיבה האָט געהאַט צוועלף „משולחים“ (אַזוי האָט מען זיי טאַקע גערופן) וואָס זיינען אַרומגעפאַרן איבער גאַנץ רוסלאַנד און אויך איבער אַנדערע לענדער. זיי האָבן אָנגעשפּאַרט ביז סיביר, קאַוקאַז, ענגלאַנד, אַמעריקע און אַפילו אַפּריקע. זיי האָבן געקליבן געלט אויסצוהאַלטן די ישיבה, אירע פירער און אויך צאָלן „וואַכער“ די ישיבה־לייט.

וואַכער האָט מען געצאָלט אַלע חודש, לויט דער סומע געלט, וואָס די שטאַט פון וואַנען דער בחור איז געקומען, האָט אַריינגעשיקט. געוויינטלעך האָט אַ גרויסע שטאַט געגעבן מער ווי אַ קליינע שטאַט, אָבער עס האָט זיך געמאַכט, אַז פון דער גרויסער שטאַט זיינען געווען פיר אַדער פינף ישיבה־לייט און פון אַ קלענערער שטאַט בלויז צוויי און אַמאָל גאַר איינער. האָט דער פון דער קליינער שטאַט באַקומען מער, ווי די פון דער גרויסער שטאַט. דער וואַכער האָט זיך אָנגעהויבן פון אַנדערהאַלבן רובל און אַרויפּשטייגן ביז פיר און פינף רובל אַ חודש. אין אויסנאַם־פאַלן, ווען דער בחור איז געווען אַ מתמיד אַדער געהאַט אַן אַנדער זכות, האָט ער געקראָגן אַ גרויסן וואַכער, אַפילו ווען זיין שטאַט האָט אַריינגעבראַכט ווייניק.

איבער די משולחים איז געווען דער בוכהאַלטער אַדער נאמען פון דער ישיבה, ר' העשל, אָבער די ישיבה־לייט האָבן ניט געהאַט אין אים קיין אמונה.

* * *

עס האָבן געלערנט ביי אונדז אין ישיבה בחורים פון אַלע עקן רוסלאַנד: ליטוואַקעס, פון די נאַענטע שטעט אַרום; וואַרשעווער, מיט לאַנגע קאַפּאַטעס און פּיאַות; בחורים פון באַלטישן געגענט, וואָס האָבן געבראַכט מיט זיך דייטשע ביכלעך. ווען איך בין שוין אַרויס פון דער ישיבה, האָב איך נאָך אַלץ אָנגע־האַלטן מיין באַקאַנטשאַפט מיט ישיבה־לייט און אַריינגעקומען צו זיי אויף די סטאַנציעס. ביי איינעם אַזאַ בחורל האָב איך געקראָגן דעם בוך לידער פון דעם רוסישן פּאַעט: פּאַליזשאַיעוו, און בין אַזוי פאַרשיכורט געוואָרן פון די לירישע לידער, אַז איך האָב אָנגעהויבן אַליין שרייבן רוסישע לידער. (פון ליערמאַנטאָוו און פּושקין האָב איך נאָך דעמאַלט ניט געוואוסט). אַ סיבירער יינגל, יאַשע, אַ בלייכער, מי טשניי־ווייסע ציין, אין אַ הויכער, גרויער פּאַפּאַכע; און אַ קאַוקאַזער בחור, וואָס האָט געבראַכט מיט זיך צוויי היטלען, ווי עס טראָגן די איינוואוינער פון זיין געגנט; איינע אַ רונדע, רויטע פעסקע מיט אַ מעשענער הענטל און אַ צווייטע — אַ פּירקאַנטיקע סויבעלנע שטריימל מיט אַראַפּהענגענדיקע קוטאַסלעך אין אַלע פיר עקן.

די צאָל נעמען פון די שטעט און שטעטלעך איז געווען אין די הונדערטער, און די עלטער פון די ישיבה־לייט — פון פּערצן ביז עטלעכע און צוואַנציק יאָר. קיין מוסמכים אויף רבנות צווישן די ישיבה־לייט זיינען ניט געווען.

* * *

אין די שפעטערדיקע יאָרן האָט זיך עס אַ סך געענדערט אין ישיבה, סיי דער אופן פון לערנען — עס זיינען ניט געווען מער קיין טישן, מען האָט געלערנט ביי שטענדערס — סיי דער אופן פון אויפהאלטן די ישיבה און תמיכה פאַר די בחורים. אָבער איך גיב נאָר דעם אויסערלעכן פנים און די פירונגען פון דער ישיבה אין מיין צייט.

צעשמערט אַ מנין

דער מנין פון דאָרף איז געווען ביי אונדז אין שטוב פון כמה יאָרן. מיר האָבן געהאַט אַ ספר תורה און די נאָענטע און ווייטע שכנים זיינען שבת און יום־טוב געקומען צו אונדז דאָוונען.

פאַר מיר האָט דער מנין געהאַט אַ באַזונדערע באַדייטונג. ערשטנס, דער־מיט, וואָס עס זיינען געקומען פרעמדע מענטשן אין שטוב, אַנגעטאָן אַלע שבתדיק, איבערהויפט מיינע חברים, די יינגלעך אָדער בחורימלעך פון חיים גדליה, דעם שענקער, אונדזער מחותן (מיין שוועסטער איז געווען פאַרהייראַט צו זיין זון). דער פאַטער איז געווען אַ רייכער אָבער אַ קאַרגער ייד און האָט זיך ניט געוואַלט לאָזן קאַסטן אויף קינדערשע מלבושים. זיינען די קינדער אַליין אַוועק צום שניט־קרעמער, טאַקע אַ שטיקל קרוב זייער טאַטנס, און דאָרט אויס־געקליבן די שענסטע און בעסטע סחורות פאַר זיך אויף גאַרניטורן. אַז דער פאַטער איז נאָך יום־טוב געקומען אין קראַם האָט ער געשריען און געשאַלטן די אייגענע קינדער, אָבער סוף כל סוף באַצאַלט וויפיל דער קרעמער האָט געהייסן.

און אַז די יינגלעך און בחורימלעך זיינען געקומען דעם ערשטן טאָג יום־טוב צום מנין, האָב איך ניט געקענט אַפרייסן די אויגן פון זייערע אַנצוגן און פילפאַרביקע זיידענע שניפסן. אַזוי איז דער יום־טוב פאַר מיר געוואָרן וויכטיק, ניט נאָר צוליב די גוטע מאַכלים, נאָר אויך צוליב דער יום־טובדיקער לופט, וואָס דער מנין האָט אַריינגעבראַכט אין שטוב.

איך געדענק אויך די פרימאַרגנס פון די ערב ראש השנהדיקע סליחות, ווען דער הויכער, גרויסער לייבע דער באַנדער האָט אויסגעזונגען די „עננוס“ איבער מיין בעט, וואָס איז געשטאַנען ביי אַ ווענטל הינטער דעם אַרון קודש. זיין קרעפטיק קול און דער ניגון האָבן מיך אויפגעוועקט פון שלאָף און איך, אַ האַלב אַנגעטאַנענער, בין אַרויסגעלאָפן אין דעם קילן, נאָך האַלב פינצטערן דרויסן און זיך דערפילט ווי איך וואַלט געווען אַ גרויסער, דערוואַקסענער מענטש.

אָבער איינמאָל, ווען איך בין געווען אַ יונגער בחורל, איז דער מנין צע־שטערט געוואָרן אויף אַ לענגערער צייט.

די מעשה איז געווען אזוי :

חיים גדליה דער שענקער און לייזער דער שמיד האָבן זיך געלערנט די מלאכה פון שמידעריי ביי חיים גדליהס טאָטן, גרשון דעם שמיד, וואָס האָט געוואוינט אין שטאָט. און איצט, אויף די עלטערע יאָרן, אַז זיי האָבן געוואוינט אין דאָרף אַ שטוב קעגן אַ שטוב, זיינען זיי אויך געבליבן די זעלביקע גוטע פריינט. זיי האָבן דאָך געלעבט פון באַזונדערע פרנסות. איז לייזער דער שמיד אָפגעלעגן זיין גאַנצע ליידיקע צייט פון דער מלאכה ביי חיים גדליהן אין שענק.

„אַז אַ גוי איז געקומען אַנטאָן אַ רייף אויף אַ ראָד אָדער אונטערשמירן אַ פערד, צי שאַרפן אַ קאָסע איז באַריש געווען דאָס ערשטע געבאַט.“

אַבער דאָס מזל איז געווען פאַרשידן ביי ביידן. דער שענקער איז געווען אַ ייד אַ גביר, האָט געהאַט פינף געראַטענע זין און צוויי שיינע טעכטער. לייזער דער שמיד האָט געהאַט אַן אַלט, באַריש ווייב און דריי קינדער, פון וועלכע באַר איינס איז געווען אַ געראַטנס און די איבעריקע צוויי קראַנקע און שוואַכ־זיניקע.

עס האָט זיך געפירט פון יאָרן און יאָרן, אַז לייזער איז געווען דער בעל־תפילה ביים מנין, ניט ווייל ער איז געווען דער גרויסער מבין במילות, באַר ווייל עס איז געווען אַן איינגעשטעלטע זאך און קיינער האָט עס ניט געוואָלט אַוועקנעמען ביי אים.

מאָכט זיך אָבער, אַז ביי לייזערן שטאַרבט דאָס אַלטע ווייב און ער האָט חתונה מיט אַ יונגער אַלמנה, טאַקע פון אונדזער דאָרף, אַן איינרייסערקע, און זי האָט אַוועקגעשטעלט אַ וואָג ביי דער קוזשניע אויפצוקויפן תבואָה ביי די פאַרבייפאַרנדיקע גויים צום מאַרק אין שטאָט, פונקט קעגנאיבער דעם שענקערס וואָג. פון דעמאָלט אַן איז די פריינדשאַפט איבערגערסן געוואָרן און מען האָט זיך גענומען קריגן.

אין יענער צייט האָט אויך געטראָפן, אַז ביי דעם שענקער איז געשטאַרבן די מאַמע און ער איז געוואָרן אַ יתום און אַנגעהויבן זאָגן קדיש יעדן שבת ביים דאַוונען. און אַז ער האָט געזען, אַז ער גייט אַרויס מיט גאַנצע ציין פון דער קדיש עברי, איז ער אין אַ ליכטיקן פרימאַרגן געקומען און האָט פאַרכאַפט דעם עמוד און זיך געשטעלט דאַוונען. לייזער דער שמיד, רעכענענדיק אַז די חזקה איז זיינע, האָט זיך אויך געשטעלט דאַוונען ביים גרויסן טיש, מיטן פנים צו מזרח, האָבן זיי ביידע געדאַוונט און איינער האָט אויסגעלאָזט אַ תפילה פריער און אַ צווייטער שפעטער. און מיר, דער איבעריקער עולם, האָט ניט געוואוסט אויף וועמעס תפילות צו ענטפערן „אַמן“.

אַלע האָבן געזען, אַז חיים גדליה איז אַריינגעקראַכן אין אַ פרעמדן רשות היחיד. און מיין ברודער משהקע, זייער אַ „ווספילטשיווער“, האָט עס אים פאַרגעוואָרפן. האָט חיים גדליה זיך אַנגעהויבן צו זידלען און אַנגערופן אונדז „אַנזעצערס“ (כאָטש די דריי הונדערט רובל, וואָס מיר האָבן ביי אים געליען צו זיין זונס חתונה מיט מיין שוועסטער, האָבן מיר אים שוין לאַנג געהאַט

אָפּגעגעבן מיטן פּראָצענט), און אויפגעוואָרפן מיינע מיידלעך שוועסטער, אָז די קליידלעך, וואָס זיי טראָגן זיינען געקויפט געוואָרן פאַר זיין געלט. האָט מיין ברודער אים דערלאָנגט אַ פּאַטש און איז אַנטלאָפן אין קאַמער זיך באַהאַלטן. אָבער הירשל, חיים גדליהס זון, אַ שיינער, קרעפטיקער בחור, האָט אים נאָכ־געיאָגט און ווען עס מיטן זיך ניט אַריין ראַמאַן, דער גויאישער מילנער און נאָך אַ פאַר זייטיקע מענטשן, וואָלט ער מיין ברודער דאָן צעממיתט.

אין דער גרויסער שטוב האָט זיך אין דער זעלביקער צייט אָפּגעשפּילט אַן אַנדער חתונה, דעם שמידס חסר־דעהדיקער זון האָט עפעס פאַרשטאַנען, אָז זיין טאַטע ווערט געקרייודעט פון דעם שענקער: האָט ער געכאַפט אַ לייכטער פון טיש און געוואָלט מיט דעם שפּאַלטן דעם שענקער דעם קאַפּ. איז צוגעשפּרונגן גען חיים גדליהס יינגערער זון און דערלאָנגט עטלעכע פעטש דעם שמידס קראַנקן זון און אים אַ וואָרף געטאַן צו דער ערד.

די סומאַטאַכע האָט אָנגעהאַלטן אַ היפשע וויילע ביז דער שענקער מיט די זין זיינען אַרויס פון שטוב מיט זידלערייען און חוזק־רופן קעגן מיינע שוועסטער.

און אין דרויסן, אויף דער גרעבליע, האָט שמואל, חיים גדליהס אַ יינגערער ברודער, וועלכער איז געקומען צו גאַסט אויף שבת, ווי אַרומגעשפּאַצירט איבער דער גרעבליע מיט אויפגעהויבענע הינטערשטע פּאַלעס פון דעם לאַנגן סורדוט, אַנטקעגן מיין עלטערער שוועסטער, באַשקע. און זי איז אים אויך אַנטקעגנגעגאַנגען איבער דער גאַנצער לענג פון וועג מיט אויפגעהויבענע הענט און געשאַלטן.

פון דעמאַלט אָן איז דער מנין צעשטערט געוואָרן אויף אַ לאַנגער צייט. מען איז ניט געקומען איינער צום אַנדערן אין שטוב און ניט גערעדט, ווען מען האָט זיך באַגעגנט.

אינטערעסאַנט איז געווען, וואָס נאָך דעם קריג האָבן מיר זיך אַלע מאַנטיק באַגעגנט אין שטאַט ביים מאַרק, מיר ביי אונדזער שוועסטער און ער ביי זיין זון אין שטוב, וואוהין מיר אַלע פלעגן פאַרפאַרן. מיר זיינען געזעסן ביי איין טיש, גענוצט דאָס זעלביקע קענדל ביים וואַשן זיך צום עסן, דעם זעלביקן מעסער ביים ברויט אָפּשניידן — באַזונדערע ברויטן; אָבער מען האָט ניט גערעדט צווישן זיך.

ע פ י ז א ד ן

עפיוזאד נומער איינס

אַנצוטאָן אַ נייעם גאַרניטור איז געווען אַ געשעעניש אין מיינע יינגלשע

יאָרן.

איך פלעג אנהויבן מאַנען, גיכער בעטן, אַ נייעם בגד אין מיטן זומער, אין די שטאַרקע היצן, געבעטן האָב איך ביי דער מאַמען און די מאַמע האָט געדאַרפט פאַרוואַרפן אַ וואָרט פאַר מיר ביים טאַטן, ווען ער איז געווען אויפֿ־געלייגט, און דער טאַטע האָט ערשט געדאַרפט אַנקומען צום ברודער, וואָס האָט געפירט די הוצאה און הכנסה פון מיל, ער זאָל גיין אין שניט־קראָם און נעמען אויף באַרג סחורה און אָפגעבן דאָס צום שניידער אויפצונייען.

דאָס פלעגט זיך אַמאָל פאַרציען אויף וואָכן און חדשים גאַנצע, דערווייל האָט דער זומער געהאַלטן ביים סוף און איך האָב געדאַרפט אַ ווינטערדיקן בגד, אין שטוב אָבער האָט מען נאָך אַלץ גערעדט וועגן דעם זומערדיקן, אַזוי איז אויך געווען ווען איך האָב געדאַרפט אַ ווינטערדיקן בגד, עס איז אויסגעקומען זייער אָפט, אַז אַ שטיק אין ווינטער האָב איך נאָך אַלץ געטראָגן אַ גרינגן בגד און אַ האַלבן זומער — אַ שווערן, דאָס איז ניט געטאָן געוואָרן צוליב מיין טאַטנס אָדער ברודערס קאַרגשאַפט אָדער נאַכלעסיקייט, נאָר ווייל עס איז קיינמאָל ניט געווען קיין גרייטער רובל אין שטוב, די הוצאה איז פאַרלאָפן דער הכנסה.

* * *

עס איז געווען אין מיטן ווינטער, איך האָב דעמאָלט געלערנט ביי אלי הירשל, דעם גמרא־מלמד און בין איינגעשטאַנען סטאַנציע אין אַ שטוב אויפן שול־הויף, פרייטיק פאַרנאַכט האָט מיר דער שניידער געבראַכט מיין נייעם לאַנג־דערוואַרטעטן גאַרניטור, ער איז געווען פון אַ ברוינעם, געקעסטלטן שטאָף, איך בין געווען שטאַרק אויפגערעגט און אומגעדולדיק, איך האָב געוואָלט, אַז די גאַנצע שטאַט זאָל אים זען, איך האָב אָבער געוואוסט איין שטוב, פון אונז־דזערנס אַ קרוב, וואוהיין איך וועל געוויס גיין ווייזן זיך אין אים מאַרגן נאָך וואַרמעס.

אין דעם הויז וואו איך בין איינגעשטאַנען האָט מען אין דער נאַכט פון פרייטיק אויף שבת אַנגעגאַסן אַזויפיל גאַזע אין לאַמפ, אַז עס זאָל סטייען אויף אַ גאַנצע נאַכט, איך בין געשלאָפן אויף אַ קאַנאַפע לעבן טיש וואו דער לאַמפ איז געשטאַנען, איך האָב זיך אַלע וויילע אויפגעכאַפט, די נאָענטקייט פון אַנגע־צונדענעם לאַמפ און דאָס תהילים־זאָגן פון דעם אַלטן יודע־זרח אין קיך, האָבן געמאַכט מיין שלאָף גרינג און קורץ־ווייליק.

דער אַלטער יודע־זרח איז געווען דער באַלעבאַס פון דער דירה, ער איז געווען אַ ייד פון איבער זיבעציק, ער האָט קיינעם ניט געהאַט, זיין איינציקער זון, איטשע, איז געווען פאַרשיקט אין סיביר פאַר האַנדלען מיט פאַלשע געלט און צוליב דעם טאַקע פלעגט דער אַלטער אויפשטיין אַלע פאַרטאָג און זאָגן תהילים מיט אַן אומעטיקן ניגון, אָבער מיט אַ קלאָרער אויסשפראַך, איך ווייס ניט צי דאָס איז געווען אַ תשובה, וואָס ער האָט אויף זיך גענומען אויף זיין זונס זינד אָדער אַ תפילה צו גאָט ער זאָל זיין גוט צו זיין איינציקן קינד ? דעם פאַטערס אומעטיקער ניגון פלעגט מיך אַלצאיינס אויפוועקן אַלע אין דער פרי.

אָבער דאָס מאָל איז נאָך צוגעקומען מיין אומגעדולד צוליב מיין נייעם גאַרניטור. איך האָב זיך קוים דערוואָרט ביז עס איז געוואָרן זעקס אַזויגער פאַרטאָג. איך האָב זיך אָנגעטאָן און בין אַוועק אין דעם באַלויכטענעם בית מדרש, וואָס איז געווען נאָר עטלעכע צענדליק טריט פון הויז.

אין בית מדרש ביי אַן אַלטן, צעקאַרבטן און צעשניצטן טיש, ביי איינער פון די צוויי הרובעס, זיינען געזעסן אַ צענדליק מענטשן. עטלעכע יונגע ישיבה-בחורים, וואָס זיינען געקומען פון ישיבה, אַ ביסל צעשטרייען זיך נאָך אַ גאַנצער נאַכט לערנען ביים משמר-טיש, און אַ פּאָר עלטערע יידן, צווישן זיי איינער ראובן, דער טשאַוואַק, אַן אַלטער מאַן, אַ נידעריקער, מיט אַ לאַנגער, ווייסער באָרד, וואָס איז געווען ערטערווייז גרין באַפלעקט פון שמעק-טאַבאַק. ער האָט געהאַלטן פאַרן עולם אַ „לעקציע“ אין אַסטראָנאָמיע: „די שטערן הענגען ווי די הענג-לייכטער אין דער קאַלטער שול. אַז די זון גייט אונטער קומען מלאַכים-שמשים און צינדן אַן די שטערן. פאַרטאָג קומען זיי ווידער און לעשן זיי אויס און דעמאָלט קומט די זון“.

מיר האָבן זיך אַלע צוגעהערט; ווער עס האָט אָנגענומען זיינע רייד פאַר אמת און ווער עס איז גלאַט טשיקאַווע געווען צו הערן אַ שיין מעשהלע. ביסלעכווייז האָבן אָנגעהויבן צו קומען יידן צום שבתדיקן דאָוונען.

* * *

איך האָב קוים אָפּגעגעסן וואַרמעס און בין אַוועקגעלאָפּן צו אונדזער קרוב, וואו עס איז געווען אַ יינגל, מיינער אַ חבר, און וואו איך האָב געוואוסט, אַז מען וועט באַוואונדערן און פרייען זיך מיט מיין נייעם גאַרניטור. די שטוב האָט זיך געפונען אין עק ווילנער גאַס. אָבער פריער האָט מען געדאַרפט דורכגיין דעם רבס גאַס, וואו עס האָבן געוואוינט די גבירים פון שטאָט און די איינציקע גאַס, וואָס האָט געהאַט הילצערנע טראַטוארן ביי די זייטן. איך בין געגאַנגען, כמעט געלאָפּן, מיט אַ פריילעך, קלאַפנדיק האַרץ. איך האָב מיר פאַרגעשטעלט ווי מען וועט מיך דאַרט באַגעגענען און ווינטשן: „טראַג-געזונט“.

דאָס איז געווען אין דער צייט, ווען מען האָט שוין אָפּגעגעסן וואַרמעס אין די הייזער און די דינסטן האָבן צוגעראַמט די געפעס פון די טישן. מיט-אַמאָל, ווען איך בין פאַרבייגעגאַנגען אַ גבירישע שטוב, האָט זיך אַן עפּן געטאָן אַ טיר און אַ דינסט-מיידל מיט אַ פולער פאַמויניצע, האָט אַ גאַס געטאָן דאָס אומריינע וואַסער און פאַרגאַסן מיין ווינטערדיקן מאַנטל און די נייע הויזן.

איך בין געוואָרן צעטומלט. עס איז מיר געווען, ווי אימיצער וואָלט מיר אומגעריכט דערלאַנגט מיט דער פולער האַנט אַ פאַטש איבערן פנים. איך בין געשטאַנען אַ וויילע און ניט געוואוסט וואָס צו טאָן. צי זאָל איך זיך אומקערן אַהיים אָדער גיין ווייטער. איצט האָב איך זיך שוין פאַרגעשטעלט דעם אויסגע-שריי וואָס זיי וועלן געבן, ווען זיי וועלן מיך דערזען אין אַזאַ מצב. איך האָב ניט געהאַט קיין נאָטור זיך פאַנאָדערצוואוינען ביי יעדן אומגליק און גראַד

דעמאלט, ווען דער ווייטיק איז געווען גרעסער, האָט זיך אָוועקגעשטעלט אַ
קנויל אין האַלדז און ניט געלאָזן וויינען.

עפיואָד נומער צוויי

געקומען צו אונדז צופאָרן פון אַ דרום־רוסישער שטאָט אונדזערער אַ
ווייטער קרוב, ק. אַ הויך־געוויקסיקער יונגערמאַן, פון אַ יאָר פינף־זעקס־אויף־
צוואַנציק, מיט אונטערגעשאַרענע, געדיכטע שוואַרצע וואַנצן.

ער האָט געזאָלט ווערן אַ חתן פאַר מיין שוועסטער, אָבער דאָס מיידל איז
געווען צו איינפאַך פאַר אים, אַ ישובישע מיידל, ניט קיין צו שיינע און ניט קיין
באַרעדעוודיקע.

ק. האָט געבראַכט מיט זיך אַ גרויען, געשמידטן קופערט מיט העברעאישע
ביכער און צוויי יאָרגענג ניט־געבונדענע „המליץ־נומערן“, וואָס מיר האָבן
איינגעבונדן און איך בין איבער זיי געזעסן און געלערנט פאַראַיאָריקע און פאַר־
צוויי־יאָריקע וועלט־פּאָליטיק און אַלערליי חכמות און „ידיעות־שובות“.

אָבער אזוי ווי ער איז פאַרמעל ניט געקומען אַלס חתן און מען האָט דערפון
ניט גערעדט אָפן, דערצו האָט זיין פאַטער, וועמען דער פריץ האָט אַרויסגע־
וואָרפן פון אַ מיל, זיך אויפגעהאַלטן ביי אונדז אין שטוב שוין עטלעכע יאָר,
(איך גלויב, אַז דאָס איז געווען טאַקע דער פאַטער זיינער, וואָס האָט געוואָלט
דורכפירן דעם שידוך אויס דאַנקבאַרקייט צו אונדז) איז ער אויך געבליבן זיצן
ביי אונדז אין הויז.

ער איז געווען ווי איינער, וואָס איז אָוועק אין וואַלד זוכן יאַגדעס און האָט
קיין יאַגדעס ניט געפונען, אָבער האָט דערווייל זיך פאַרבלאַנדזשעט אין וואַלד
און ניט געקענט געפינען דעם וועג צוריק.

זאָגן אָפן, אַז דאָס מיידל געפעלט אים ניט, האָ ער ניט געקענט. ער וואָלט
דעמאלט געמוזט פאַרלאָזן אונדזער הויז און קענטיק, אַז ער האָט ניט געהאַט
וואוהיין צו פאַרן. ער איז געווען אַ העברעאישער לערער און ווען ער איז אָוועק־
געפאַרן פון זיין שטאָט האָט ער אויפגעגעבן זיינע „אוראַקן“.

איך בין דעמאלט געווען אַ יינגל פון אַ יאָר זיבעצן, וואָס האָט געגלוסט נאָך
נייע באַקאַנטשאַפטן, נאָך אַ פרישן ווינטל, וואָס קומט פון אַ פרעמדער, גרויסער
שטאָט און ער האָט אין זיין איינזאַמקייט געזוכט אַ יונגע נשמה צוצוטויליען
צו זיך.

מיר האָבן צווישן זיך ווייניק גערעדט; ער איז געווען אַ שווייגער. נאָר
ווען ניט ווען זיך איבערגעוואָרפן מיט אַ וואָרט, מיט אַ מיינונג וועגן אַ לשון־
קודשדיקן בוך, וואָס איך האָב פריער געלייענט אָדער וועגן אַ נייעם בוך, פון די
וואָס ער האָט מיטגעבראַכט אין דעם געשמידטן קופערט. עס איז אַלעמאַל געווען
ער, וואָס האָט מיט מיר פאַרפירט דעם שמועס וועגן ביכער. איך האָב ניט
געוואָגט.

איך האָב ליב געהאַט ווען ער האָט מיך גערופן גיין מיט אים שפּאַצירן.
 אַ סך מאָל אין די שטילע זומערדיקע פּאַרנאַכטן האָבן מיר גענומען די
 טשאַיקע לעבן הויז, און אַוועקגעפּאַרן ווייט אויפן טייך.
 ער, דער גרויסער, דער שווערער, איז געזעסן אין איין עק פון טשאַיקע,
 געהאַלטן די וויעסלע און געטריבן, און איך, אַ יונגער, אַ גרינגער, אַ יינגל
 כמעט, אין צווייטן עק, צו שאַפן כאַטש אַ וועלכן עס איז קעגן־געוויכט, זיין
 העלפט זאָל ניט זינקען צו טיף אין וואַסער. איך האָב זיך געפילט זייער
 געוואַגט זיצנדיק אויפן „נאַז“, אויפן פּאַרשאַרפטן שפיץ פון שיפל, איבער־
 הויפט אין די טיפע ערטער, ווי אויפן שפיץ פון אַ טורעם.
 מיר פּאַרן שווייגנדיק אַבער עס איז אונדז ביידן גוט. מיר — צו פילן
 די זיכערקייט אויפן מיטן טייך מיט אַ גרויסן, שטאַרקן מאַן און אים —
 צו האָבן ביי זיין זייט אַ יונגן בחורל, אַ נושאַ כלים.
 די מיל, די שטאַלן און די איבעריקע הייזער דערווייטערן זיך פון
 אונדז, דרייען זיך אויס מיט די פלייצעס, ווערן פּרעמד, אַנדערש, ווי מיר
 וואַלטן אַריינגעפּאַרן אין אַ חלום־לאַנד.
 דאָס וואַסער איז גלאַט, ווי דער שטערן פון אַ יונגן יינגל אָן קיין
 איינציקן פּאַלב, נאָר די וויעסלע הויבט אויף מיט אַ שטילן גערויש אַ ברייטן
 וואַסער־וואַל, וואָס פּאַרשווענקט די געדיכטע גראַז, וואָס הענגט אַרונטער פון
 די נידעריקע טאַרפיקע ברעגן, ווי צעלאַזטע פרויען־האַר איבער אַ קלאַרן
 שיסל וואַסער.
 און אַט די שטילע, שווייגנדיקע נסיעות, דאָס זיין אַליין ווייט פון מיל,
 האָט אונדז געמאַכט נאָענט צווישן זיך, ווי מיר וואַלטן ביידע געהאַט אַ סוד,
 וואָס קיינער טאָר פון אים ניט וויסן.

* * *

עס איז געקומען ווינטער.
 איך האָב מיינע טעג און וואַכן געטיילט צווישן דאָרף און שטאָט.
 מיינע אָן עלטערע שוועסטער האָט געהאַט אָן אייגן הויז אין שטאָט,
 אין מיטן מאַרק, איך פלעג צו איר קומען אויף גאַנצע וואַכן. אויך ק. איז
 אָפט געקומען צו מיין שוועסטער אין שטאָט אויף אַ פּאַר טעג. אין שטאָט
 איז פּאַרט פּריילעכער. מען זעט מענטשן גייענדיק פּאַרביי די פענצטער.
 איך האָב שוין יענעם ווינטער ניט געלערנט אין ישיבה, אַבער איך האָב
 געהאַט נאָענטע חברים דאָרטן מיט וועמען איך האָב געלערנט צוזאַמען מיט
 אַ יאָר פּריער. איינער פון זיי איז געווען אלי אַשמיאַנסקי, פון פּאַלטאַווע.
 איך האָב אים גערופן מיט זיין אמתן נאָמען און ניט אויפן נאָמען פון זיין
 שטאָט, ווי עס האָט זיך געפירט צווישן די ישיבה־לייט. ער האָט געהאַט
 טונקל־בלאַנדע האָר און בלויע אויגן. די בלויע אַדערלעך ביי די שליפן זיינען
 אַרויסגעטראָטן אונטער דער צאַרטער הויט. מען האָט געקענט זען ווי דאָס
 בלוט לויפט דורך זיי, און ווי „דער אַדער שלאָגט“.

עס האָבן מיך פאַרבונדן מיט אים דינע פעדים.
ער האָט געוואוינט ביי זיינע קרובים אין אַ שטוב אויפן שול-הויף. זיי
האָבן געהאַט אַ טאַכטער פון אַ יאָר פּערצן-פּופּצן, מיט בלאַנדע האָר און
שוואַרצע אויגן מיט לאַנגע וויעס און זי האָט אויסגעקוקט עלטער ווי זי איז
געווען.

אין דעם דאָזיקן מיידל האָב איך זיך שפּעטער שטאַרק פאַרליבט. אָבער
דער צווייט פון דער שפּעטערדיקער, צייטיקער ליבע, האָט שוין געבליט אין
האַרצן.

מיין חבר, דער פּאַלטאַווער, האָט געהאַט אין דער היים אַ יונגערן
ברודער, ירמיה, וואָס האָט געשריבן העברעאישע שירים. אלי האָט פאַר מיר
געלייענט זיינע בריוו און די שירים. ער אַליין איז ניט געווען קיין פּאַעט,
אָבער ער איז געווען אַ באַגייסטערטער ליינער. איינמאַל אין אַ פּרייטיק
פאַרנאַכט, ווען איך בין געגאַנגען צו אים, האָב איך נאָך אויף דער זייט
טיר געהערט זיין קלינגענדיקן קול. ווען איך בין אַריינגעקומען איז ער גע-
לעגן אויפן בעט מיטן פנים אַרויף און אויסגעזונגען פון דעם גראָבן "כנסת
ישראל" המצייר מאַנעס ליד: "משאת נפשי".

איינמאַל שפּאַצירנדיק מיטן פּאַלטאַווער אין אַ שטילער, פּראַסטיקער
נאַכט, האָב איך געטראַכט ביי זיך, אַז איך וועל אים באַקאַנען מיט מיין קרוב
ק. וואָס האָט זיך גראַד דעמאַלט געפונען ביי מיין שוועסטער אין שטאַט.
כ'האָב האַרציק ליב געהאַט מיין יונגן חבר און זיך געגרויסט מיט
דער פּריינטשאַפט און נאַענטקייט, וואָס דער עלטערער און געבילדעטער ק.
ווייזט מיר אַרויס.

דאָס איז געווען אַרום עלף דעם זייגער ביינאַכט. מיין שוועסטער און
שוואַגער זיינען געשלאָפּן אין זייער קליינעם צימערל. ק. איז געזעסן ביים
באַלויכטענעם טיש לעבן טיר איינער אַליין. ער איז אויפגעשטאַנען עפּנען
מיר די טיר. אַריינקומענדיק האָב איך זיך אַנגערופּן, אַנווייזנדיק אויף מיין
חבר: "דאָס איז אלי אַשמיאַנסקי", און מיין חבר האָט אַ ביסל אויפגעהויבן
און אויסגעשטרעקט זיין האַנט צו אים, אָבער ער האָט זי ניט אַנגענומען
און אַזוי שטייענדיק אין זיין גאַנצער הויך, אַ כעסדיקער און מיט אַ ביטול
זיך אַנגערופּן צו מיר: "וואָס ווילסטו פון מיר, ווער דאָרף האָבן דינע חברים?"
איך ווייס ניט פאַרוואָס ער האָט זיך אַזוי באַנומען צו אונדז: צי וויל
עס איז אים געווען ביטער אויפן האַרצן האָט ער אויסגעלאָזן די ביטערקייט
צו מיר, אָדער עס איז אים ניט אַנגעשטאַנען, וואָס איך האָב אַרויפגעבראַכט
אַ יונגן יינגל ווי זיינעם אַ גלייכן. אין דער אמתן האָט ער דאָך מיך אַליין
אויך ניט געהאַלטן פאַר זיין גלייכן.

ווען איך האָב באַגלייט מיין חבר אַהיים, האָב איך ניט געהאַט קיין איין
טרייסט-וואָרט פאַר אים. איך בין געווען אַליין פאַרשעמט און דערשלאָגן,
נאָך מער ווי דעמאַלט, ווען די דינסטמיידל האָט אַפּגעגאַסן מיין נייעם
גאַרניטור.

עפיוזאָד נומער דריי

ווען עס איז מיר געגאנגען דאָס פּערצנטע יאָר, האָב איך געלערנט ביי מיין לעצטן מלמד, דעם „אוזדער“. ער איז געווען אַ גרויסער למדן, אַ בעל-חשבון און אַ מקובל.

עס איז געווען אַ געוויינטלעכע זאָך, אַז צו אַן עלטערן מלמד זאָל אַרױפ־קומען אין חדר זיינער אַ געוועזענער, שוין אויסגעוואַקסענער, און אַפילו אַ באַווייבטער, תלמיד.

אַמאָל איז אַזאַ געוועזענער תלמיד אַרױפגעקומען פאַרמסרן זיינעם אַן יינגערן ברודערל, וואָס האָט יענעם זמן געלערנט ביים רבין און אַמאָל אַזוי זיך דורכשמועסן וועגן אַ לומדישן ענין. די חדר-יינגלעך זיינען אַלעמאָל געווען דערפרייט מיט אַזאַ פּלוצלינגען גאַסט. ער האָט זיי אויף אַ ווילע אַוועקגענומען פון דער גמראַ און אַרױנגעטראַגן אַ ביסל „דרויסן“ אין חדר.

איינמאָל איז אַרױנגעקומען צו אונדז אין חדר אַ יונגערמאַן, אויך אַ געוועזענער תלמיד, וואָס האָט געקענט גוט לערנען און אויך געווען באַהאַונט אין יידישער געשיכטע. זיי האָבן פאַרפירט אַ לאַנגן שמועס. דער רבי איז געזעסן אויף זיין שטול ביים טיש, די גרינע פאַטשיילקע צונויפגעקנייטשט אויף דער גמראַ און דער יונגערמאַן, דער גאַסט, האָט אַרומגעשפּאַנט איבערן חדר הין און צוריק.

איך בין געווען צו יונג צו באַנעמען אַלץ וועגן וואָס זיי האָבן גערעדט. אָבער איינציקע ווערטער און נעמען האָב איך אויפגעכאַפט און זיי זיינען פאַרבליבן מיט מיר ביזן היינטיקן טאַג. מען האָט דערמאַנט דעם בעל שם און זיין מרידה קעגן די רבנים מיט זייער טרוקענעם גמראַ-לימוד און האַרטן פּילפול.

עס האָט זיך מיר דערהערט דער נאָמען ר' אַהרעלע; אַ יונגער רב, האָט פאַרלאָזן זיין שטאָט וואו ער האָט ניט געקענט אויסקומען מיט די באַלעבאַטים און איז אַוועק צו זיין שווער, וואָס האָט געהאַלטן אַ שענק אין אַ דאָרף, ווידער עסן קעסט.

זיין נאָמען איז געווען אהרן רמוז, אָבער זיי, דער רבי און זיין גע-וועזענער תלמיד האָבן אים גערופן מיטן פאַרצוויגענעם נאָמען: ר' אַהרעלע.

מער האָב איך וועגן אים ניט געהערט, כאָטש זיין שווער, ביי וועמען ער האָט זיך אויפגעהאַלטן, האָט געוואוינט אין אונדזער געגענט, אַ שכן כמעט. ערשט אין אַ פיר-פינף יאָר אַרום, „ווען איך בין אויף לידער קראַנק געוואָרן“, און מיין ברודער האָט זיך זייער געזאָרגט וועגן מיין חולאת, האָט מען זיך ביי אונדז אין שטוב דערמאַנט אַן ר' אַהרעלע, וואָס זיצט ביי זיין שווער אויף קעסט אין אַ ניט-ווייטן דאָרף.

מען האָט גלייך געדונגען אַ פור און איך האָב גענומען מייע העברעאישע און רוסישע שירים און בין געפאַרן אין דעם דאָרף „קאסיוקע“, וואָס האָט זיך געפונען אַ צוויי רוסישע מייל פון אונדז.

דאָס איז געווען אין מיטן ווינטער. דער נאָך־מיטאָג איז געווען אַ וואַלקנדיקער און אַ מילדער. די פּערדישע קאַפיטעס האָבן אָפּגעשלאָגן ווייך און ריטמיש אין דעם ניט־צו־טיפּן שניי.

איך בין אָנגעקומען אין בין־השמשות. די קרעטשמע איז געווען אַ גרויסע, פּיר־קאַנטיקע געביידע ניט ווייט פון דאָרף. דער ערשטער חדר, וואוהין איך בין אַריינגעקומען איז געווען זייער אַ גרויסער און כמעט אַ לידיקער. קיין מענטשן זיינען דאָרט ניט געווען, נאָר זייער גרויסע קויפּן מיט בראַנפּן זיינען געלעגן אויף נידעריקע געשטעלן ביי די ווענט. אין צווייטן חדר, אַ ביסל אַ קלענערן, זיינען געשטאַנען עטלעכע לאַנגע טישן און אַ פּאַר צענדליק גויים, בעלי־גופּים פון דאָרף, זיינען געזעסן אַרום זיי און גע־באַלאַקעט.

דער דאָרף

דער דאָרף האָט געלעבט אויף זיין אייגענעם אָפּן:
מיט שטיבער און שטאַלן און באַגראַזטע הויפּן,
און הינטער דעם שטאַל אַ ברייטער שייער,
און הינטער דעם שייער בייטן פּאַרזייטע:
מיט קרויט און מערן און בוריקעס רויטע.
ביי יעדער שטוב אַ טויער אַ נייער,
אין יעדן אויוון אַ פּריילעכער פייער.
און אַז עס האָט חתונה געהאַט אַ פּאַר —
האָבן זיי זיך פּאַרנומען אויף אַכציק יאָר
און אויפגעשטעלט אַ פּערטן דור.
אַז די זין וואַקסן אויף און נעמען זיך ווייבער,
נעמט מען זיי אויך אַריין אין געזינד,
כאַטש פעלד שרומפּט איין מיט געבוירענעם קינד.
און ביי דער נאַכט אויף דער ברייטער נאָרע,
ווערט אַ צונויפּזאַמלונג פון אַלערליי לייבער,
צווישן גוף און גוף קיין שמאַלע שפּאַרע.

אין די ווינטער נאַכמיטאָגס גייט מען אין שטענק.
מען זעצט זיך אויס אויף די לאַנגע בענק
און ניט נאָר מען טרינקט מען באַלאַקעט אויך
בייס בלויען, זינעם ליולקע־רויך.
מען הערט זיך צו מיט אָפענעם מויל
צו מעשיות פון וואונדער און קאַלטן גרויל,
וואָס זיינען פון דערציילן אַ טויזנט מאָל
ניט מערער, ניט מינדער געוואָרן אין צאָל.
דער ייד האָט זיין קלויז, דער פּריץ זיין קלוב —
דער בעל־הגוף — זיין בראַנפּן־שטוב.

די איבעריקע חדרים, שוין גארניט קיין גרויסע, מיט דיקע ווענט און קליינע פענצטער, האָט פאַרנומען דאָס הויז-געזינט.

עס האָט זיך מיר געוואָרפן אין די אויגן אַן אַלטע, געוויקסיקע יידענע, די באַלעבאַסטע פון הויז; איר טאַכטער, די רביצין, אַ פרוי פון אַ יאָר פינף-און-דרייסיק, אַ באַלייבטע, אַ שיינע און איר טאַכטער, אַ יונג מיידל, פון אַ יאָר פופצן, מיט שוואַרצע, סאַמעטענע אויגן; גלאַטע, צום קאַפּ-פאַרקעמטע האָר און צוויי ברוינע, ניט-לאַנגע צעפלעך, פאַרפלאַכטן מיט אַ סטענגע, ווי די מאַמע וואַלט זי ערשט אויסגעבאָדן.

עס זיינען געווען ביים רב אויך צוויי יינגלעך אין מיינע יאָרן, אַבער זיי זיינען אין דער היים ניט געווען, זיי האָבן געלערנט אין שטאָט.

אין אַ ווילע אַרום איז פון אַ זייטיקן חדר אַרויס דער איידעם, דער רב, ר' אַהרעלע. אַ מיטלואוואקסיקער, אַ טונקעלער, מיט אַ קליינער שוואַרצער באַרד.

נאָכדעם ווי מען האָט מיך אָנגעוואַרעמט מיט אַ גלאַז טיי, האָט מיר דער רב אַריינגעפירט צו זיך אין חדר. דאָס איז געווען אַ קליינע קאַמער מיט צוויי בעטן, איינע אַנטקעגן דער אַנדערער, הויך אָנגעלעגט מיט פערענעס און גרויסע פּוכאַווע קישנס און איבערגעדעקט מיט ווייסע קאַפּעס. ביי דעם איינציקן פענצטער אין צימער, איז געשטאַנען אַ קליינער טישל מיט צוויי שטולן ביי ביידע זייטן. ר' אַהרעלע האָט זיך אַוועקגעזעצט ביי איין זייט טישל און איך אַנטקעגן אים. ער האָט מיך געבעטן איך זאָל אים דערציילן וועגן וואָס איך בין געקומען צו אים. איך האָב אַרויסגענומען מיינע כתבים און אים געוויזן. ער האָט זיי אַ היפשע צייט געלייענט פאַר זיך און דערנאָך זיך געווענדט צו מיר, מיט גוטע, פריינטלעכע רייד. איך געדענק ניט גענוי די ווערטער, וואָס ער האָט מיר געזאָגט, אַבער איך געדענק, אַז ער האָט מיך געשטאַרקט אין מיין הילפלאַזיקייט און צוגעגעבן מוט אין מיין פאַרלאַרנקייט. ער האָט צו מיר גערעדט אי ווי צו אַ קינד, וואָס קומט צו אים לערנען, און אי ווי צו אַ גרויסן, דערוואַקסענעם, וואָס קומט נאָך אַן עצה אין אַ גויט. איך בין אַוועקגעפאַרן פון אים אַ געטרייסטער און אַ זיכערער אין זיך. און כאַטש איך בין געפאַרן צוריק אין מיל, אין אַ פאַרשטויסענעם העק, וואו עס איז פאַר מיר ניט געווען מיט וועמען אַ וואָרט איבערצובייטן, איז מיר פאַרט פריילעך געווען, ווי איך וואַלט געטראָגן די גאַנצע וועלט אין זיך.

* * *

אין אַ צייט אַרום, אַז איך בין געקומען צוריק פון אַמעריקע, האָב איך זיך דערוואוסט, אַז ר' אַהרעלע איז שוין רב פון עטלעכע יאָר אין דעם נאַענטן שטעטל, סנאָוו.

ווען איך בין איינמאָל געקומען אין יענעם שטעטל צו-גאַסט צו קרובים, בין איך דעם ערשטן פאַרנאַכט אַוועקגעגאַנגען אין שולכל, וואו ער האָט געדאַוונט.

איך האָב אים געוואָלט דערציילן, אַז איך בין געוואָרן אַ פּאַעט, דער־
מאַנען אים און באַדאַנקען אים פאַר זיינע אַמאַליקע דערמוטיקנדיקע רייד צו
מיר און דער עיקר ער זאַל זען, אַז איך בין אויסגעוואַקסן, געוואָרן אַ גרויסער,
אַן עטלעכע־און־צוואַנציק יאָריקער.

אַבער אַז איך בין אַריינגעקומען אין שול, האָב איך נאָך די ערשטע
פאַר באַגריסונג־ווערטער גאָרנישט ניט געקענט אַרויסברענגען.

איז דאָס געווען דער פּעקל סאַציאַליסטישע און אַנאַרכיסטישע ליטע־
ראַטור, וואָס איך האָב זיך אָנגעלייענט אין אַמעריקע און מיינע 24 רעוואָ־
לוציאַנערע לידער, וואָס האָבן זיך אוועקגעשטעלט צווישן מיר און אים?
אפּשר זיינען דאָס געווען טאַקע מיינע עטלעכע־און־צוואַנציק יאָר, וואָס האָבן
זיך ניט געוואָלט אומקוקן צו זייערע עלטערע ברידער? אַבער גיכער פּון
אַלץ, איז דאָס געווען אַן אומבאַוואוסטזיניקע טראַציקייט, וואָס האָט מיך
ניט געלאָזט נאָכגיין מיין גוטן פאַרלאַנג, וואָס עס טרעפט מיט מיר אַפילו
היינט.

עפיואַד נומער פיר

אַלטע אַסנעס

ווייל זי איז געווען שיין און איך יונג,
האַט מערער נאָך ווי עס קען די צונג
איר לויב־ווערטער זאָגן —
מיין האַרץ צו איר ליבשאַפט געטראַגן.

מיר האָבן איינער דעם צווייטן געקענט ביז גאָר,
געוואוסט דעם יחוס ביזן דריטן דור;
נאָר קיינמאַל קיין וואָרט פון מיין ליפּ ניט אַראַפּ,
בלויז אַ הויב די ברעם, אַ נויג דעם קאַפּ.

כאַטש איך האָב צו איר קיין וואָרט ניט גערעדט,
האַב איך געוואוסט וואָס מיט איר געשעט.
איך האָב געוואוסט ווען זי אָנבייטן עסט,
און ווען זי וואַשט און ווען זי פּרעסט.

ווער עס קומט צו איר בייטאַג אַריין,
און ווער עס זיצט ביים לאַמפּ־שיין;
אַז „קריג און פּרידן“ ליגט אויפן טיש אויפגעמאַכט,
און „יוגנט־זינד“ ליענט זי נאָך האַלבע נאַכט.

ניט פרעג, ווער האָט מיר אַלץ דערציילט
און ווער האָט דאָס מיר מיטגעטיילט ?
„דער פּויגל וואָס נעסטעט אין דעם סכך
און דער שטערן אויף איר דאָך“.

עס איז געווען אַ ווינטערדיקער פּרייטיק נאָך מיטאָג. איך בין געזעסן
אין מיין קאַמער און געקוקט דורכן פענצטער. אַ געדיכטער, נאַסער שניי האָט
גענידערט פון הימל. די איינצלנע שנייעלעך האָבן זיך אַ ווילע געדרייט אין
דער לופטן, ווי אויסקלייבנדיק אַן אַרט וואו צו פאַלן און צום סוף שטיל און
הכנעהדיק זיך אַוועקגעלייגט צווישן די אַנדערע ווייסע ברידער און געוואָרן
פאַראַנגענהייט.

די טיר פון קאַמער וואו איך בין געזעסן איז ניט גוט צוגעשטאַנען צום
אושאק און מען האָט געקענט אַריינטאָן אַ פינגער פון דער אַנדערער זייט
און אויפהויבן די קליאַמקע פון טיר. זיצנדיק אין קאַמער האָב איך געהערט
אויף אַ פאַרשטילטן אופן ווי עס קלינגען אַרום דעם גרויסן אויוון ווילקעס
און קאַטשערעס; ווי מען ברייט אַפּ מעקענע פאַר די בהמות און פאַרטויבטע
רייד פון די שטוביקע מענטשן.

מיטאַמאַל האָב איך דערהערט אַ פרעמדע שטימע, וואָס האָט מיך אי
דערפרייט, אי איבערגעשראַקן; און ווי מיין שוועסטער זאָגט: „הייסט דעם
באַלעגאַלע ער זאָל פאַרן אַהיים און איר בלייבט דאָ איבער שבת. עס איז שוין
שפעט און איר זייט אַ דערפּוירערענע.“ און די פרעמדע שטימע, איך האָב גע-
וואוסט קלאַר, אַז דאָס איז אַלטע אַסנעס, האָט זיך ניט אונטערגעגעבן. זי
האָט געזאָגט און איבערגעהורט אין איינצלנע אַפּגעריסענע ווערטער, אַז זי
פאַרט אין שטאַט. די מאַמע וועט ניט וויסן וואָס איבערצוקלערן. אין יענער
מינוט האָב איך זייער געוואָלט, אַז זי זאָל אַוועקפאַרן.

דערווייל האָט דער ברודער מיינער אַנגעקלאַפט אין טיר און אַנגעזאָגט,
אַז אַלטע איז דאָ אין שטוב און איך זאָל צו איר אַרויסגיין. איך האָב צוגעזאָגט
באַלד אַרויסצוגיין, אָבער בין ניט אַרויסגעגאַנגען. איך האָב געהאַפּט, אַז זי
וועט אַוועקפאַרן און מיך ניט זען. זי וועט מיינען אַז איך בין נישטאָ אין שטוב.
אָבער באַלד איז מיין ברודער ווידער צוגעגאַנגען צום טיר און שוין ניט
געוואָרט ביז וואָנען איך וועל אַרויסגיין, נאָר האָט אויפגעהויבן די קייטל פון
טיר און איז אַריינגעגאַנגען אין קאַמער. און דאָס מאַל מער מאַנענדיק גע-
פרעגט, פאַרוואָס איך גיי ניט אַרויס. איך האָב ניט געוואוסט און ניט געהאַט
וואָס צו ענטפערן און איך האָב אַ זאָג געטאָן: „איך בין מיט איר ברוגז“. מיין
ברודער האָט אַנגענומען מיין תירוץ. איך און אַלטע זיינען געווען אין די
זעלביקע יאָרן: אַרום זיבעצן-אַכצן און אין די יאָרן איז אַ געוויינטלעכע זאָך,
אַז מען ווערט ברוגז איינע אויף די אַנדערע, כאַטש מען האָט זיך ניט געקריגט.
אָבער אַלטע איז געבליבן.

אַרויסגיין האָב איך זיך געשעמט פֿאַר מיין ברודער און שוועסטער, איך האָב געמיינט, אַז זיי האַלטן מיך נאָך אַלץ פֿאַר אַ יינגל און זיי ווייסן ניט, אַז איך באַגעגן זיך אין שטאָט מיט מיידלעך און פיר ליבעס.

פֿאַר אַן אַנדערן, דרייטערן, איז נאָך געווען צייט אַרויסצוגיין און באַגריסן זיך, אָבער מיין האַרץ איז געווען שוואַך. מיין שוועסטער אָדער ברודער האָט איר איבערגעגעבן, אַז איך זאָג, אַז איך בין מיט איר ברוגן.

איצטער האָב איך זיך שוין געמוזט האַלטן אַן מיין אויסגעטראַכטן ליגן. פרייטיק צו נאַכט, צו וועטשערע, זיינען מיר געזעסן ביים לאַנגן טיש איינער אַנטקעגן דעם אַנדערן. איך האָב די גאַנצע צייט געהאַלטן מיין קאָפּ אַרונטערגעלאָזן און צו קיינעם ניט גערעדט; אַלטע אָבער האָט זיך אונטער־האַלטן מיט מיינע שוועסטער גאַנץ היימיש. אַז מיין בליק האָט זיך צופעליק באַגעגנט מיט אירן, האָט זיך אונדז בייזן געוואָלט פֿאַנאָדערלאַכן.

אַזוי איז איבערגעגאַנגען דער גאַנצער שבתדיקער מעת־לעת. אויף מאַרגן איז געווען אַ ליכטיקער פֿראַסטיקער טאָג. פֿאַרנאַכט זיינען געקומען צו אונדז געסט, די שכנים פֿון דאָרף. מען איז געגאַנגען שפּאַצירן איבערן גלאַטן, איינ־געפרוירענעם שניי. אָבער איך בין געזעסן אין שטוב, און ניט אַרויסגעגאַנגען.

איך האָב געטראַכט ביי זיך, ווי נאָר איך וועל קומען אין שטאָט, וועל איך אַריינגיין צו איר און דערציילן איר, ווי מען דערציילט דעם נאָענטסטן פריינט, פֿאַרוואָס איך האָב אויסגעטראַכט אַט דעם ליגן, איך האָב פֿאַרשטאַנען, אַז זי וועט לאַכן און מיר מוחל זיין און עס וואָלט מיך ניט געאַרט, ווען זי טרייבט מיך אָפּילו אַרויס פֿון שטוב, אָבער אויך דערצו האָב איך קיין מוט ניט געהאַט.

אין גיכן בין איך אַוועקגעפֿאַרן אין אַן אַנדער שטאָט און ווען איך בין געקומען צוריק, איז זי שוין געווען אַ חתונה־געהאַטע אין אַ קליין שטעטל ניט ווייט פֿון דער מיר איך האָב איר מער ניט געזען.

איך בין אַוועקגעפֿאַרן קיין אַמעריקע. איך האָב טיף אין האַרצן געהאַפּט, אַז ווען עס איז, ווען מיר וועלן ביידע זיין עלטערע מענטשן, וועל איך קומען צו איר, צו דער באַבען פֿון דעם טוצן אייניקלעך און אָפּצאלן דעם יינגלשן חוב. אָבער די באַבע און די אייניקלעך זיינען אַלע פֿאַרשניטן געוואָרן.

מיין ערשטע ליבע

מיין ערשטע ליבע איז ניט געווען די גרעסטע, די אמתע. פֿאַר דער אמתער זיינען געווען עטלעכע גרינגע, אַנזאָגער פֿון דער, וואָס דאָרף ערשט קומען. ווי אַן אַקראַבאַט, אַ קונצנמאַכער אין אַ צירק הייבט אַן פֿריער מיט גרינגע קונצן און וואָס ווייטער גייט ער איבער צו שווערערע, סכנותדיקערע פֿראַוון. אַזוי זיינען געווען מיינע ליבעס.

און נאך עפעס, מיינע ליבעס זיינען געווען צוגעגרייט פון פריער, דורך אנדערע מענטשן, דאס הייסט, דורך דעם וואָס איך האָב געהערט דערציילן, אָדער באַמערקן וועגן דער פרוי אין וועלכער איך האָב זיך שפעטער פאַרליבט. דאָס האָט ווייך געמאַכט מיין האַרץ. ווי דער פּרילינג־רעגן מאַכט ווייך די ערד אויפצונעמען די זריעה־קערנער.

* * *

ווען איך בין אַלט געווען אַ יאָר 11-12, האָט אַ יונגע־מאַן, אַן אַלמן, פון דעם הויז וואו איך בין איינגעשטאַנען סטאַנציע, חתונה געהאַט מיט דער טאָכ־טער פון אַ רייכן יידן, וואָס האָט געהאַלטן אַ הויף פון אַ פּריץ. דעם יידן האָט מען גערופן וויגדער סוכליצער, אויפן נאָמען פון דעם הויף סוכלין, וואָס ער האָט געהאַלטן.

ווען איך פלעג זען דאָס יונגע ווייבל, פלעג איך טראַכטן פון איר טאַטנס הויף און גרויסער עשירות.

מיט אַ פּאָר יאָר שפעטער, ווען איך בין געווען אין דער היים, איז אין אַ שטורעמדיקער סוף־ווינטער נאַכט, פורים צו דער סעודה, פאַרפאַרן צו אונדז אַן עלטערע, היכע, שיינע פרוי, וואָס איך האָב פריער קיינמאָל ניט געזען. מ'האַט איר אויפגענומען מיט כבוד און מיט ליבשאַפט. מען האָט מיר געזאָגט, אַז זי איז אונדזערע אַ קרובה. זי וואוינט אין אַ ווייטן דאָרף, פארוטשין און איר מאַן רופט מען וויגדער פארוטשינער. איר אַריסטאָקראַטישער אויסזען, איר שיינע פיגור און דאָס וואָס זי האָט געבראַכט מיט זיך אַ פלאַש רויטן וויין, און וואָס עס איז גראַד אויסגעקומען פורים צו דער סעודה, אויפן טיש — קיטקעס און המן־טאַשן, סטרינגאָווע ליכט ברענען, טעלער מיט אַלערליי טאַרטן און איינגעמאַכצן, איז דער געמיט אַ געהויבענער און עס איז שווער געווען אַפצוטיילן וואָר פון דוכטעניש. האָט דער נאָמען וויגדער מיך אַרויפגעפירט אויף יענעם וויגדער סוכליצער, דעם פאַסעסיע־האַלטער. און איך בין יענעם אויפדערנאַכט רייכער געוואָרן מיט אַ גביר אין דער משפּחה.

וואָכן און חדשים נאָכאַנאַנד האָב איך געטראַכט פון יענער פרויס וויזיט ביי אונדז און מיין האַרץ איז געווען אַנגעפילט מיט יום־טובדיקייט.

אין אַ צייט אַרום, איך ווייס ניט צי אין דעם זעלביקן יאָר, דאָס איז געווען חול־המועד סוכות, עס איז געווען אַ ליכטיקער, קילער, ווינטיקער טאָג, איך בין געקומען פון טייך. איך בין געפאַרן אין אַ שיפל מיט מיין גויאישן חברל באנאדיש, (אונדזער מילנערס זון). מיר זיינען געפאַרן אַנטקעגן ווינט. די כוואַליעס האָבן זיך געהויבן און ניט געלאָזן אונדזער טשייקע צושטיין צום ברעג. ווי נאָר מיר זיינען צוגעקומען נאָענט האָט איר דער ווינט אַפגע־שטויסן צוריק. ביז באנאדיש איז אַראָפגעשפרונגען אין וואַסער און האָט די טשייקע מיט די הענט אַרויפגעשלעפּט מיטן שפיץ אויפן ברעג. מיר האָבן זיך שטאַרק אַנגעהאַרעוועט. איך בין אַריינגעפאַלן אין שטוב אַ הונגעריקער און געבעטן עסן. מיין שוועסטער האָט מיר דערלאָנגט אַ טעלער הייסע, פאַרברוינטע

קאשע-בולבע מיט א גלאז קאלטע מילך. ווען איך בין געזעסן ביים טיש און געגעסן האָט מיר מיין שוועסטער געזאָגט זייער שטיל, אַז מיר האָבן אַ גאַסט. וויגדער פארוטשינער מיט זיין טאַכטער זיינען פאַרפאַרן צו אונדז מיט אַ פאַר שעה פריער. ער, וויגדער איז אַוועקגעפאַרן אין דער דערבייאיקער שטאַט מיר, און זיין טאַכטער האָט ער איבערגעלאָזן ביי אונדז ביז וואָנען ער וועט אין אַוונט פאַרן צוריק און זי נעמען אַהיים. דאָס מיידל איז געשלאָפן אויף אַ בעטל אין אַ קאַמער, דערפאַר האָט די שוועסטער גערעדט צו מיר אַזוי שטיל. אין אַ וויילע אַרום איז אַרויס פון קאַמער אַ הויכע, זייער שיינע שאַטינקע און מיין שוועסטער האָט מיך פאַר איר פאַרגעשטעלט. זי האָט פאַר-בראַכט מיט אונדז — דאָס הייסט, מיט מיינע שוועסטער און ברודער — דעם נאַכמיטאַג און אַוונט. איך אַליין האָב זיך געהאַלטן נאָך פאַר אַ יינגל.

שפעטער, אין אַוונט, ווען מיר האָבן דערוואַרט, אַז איר פאַטער זאָל זיך צוריקקערן פון שטאַט און זי נעמען אַהיים, האָבן מיר געגרייט דעם טיש פאַר איר צום עסן. גראַד איז אין יענער צייט קיינער ניט געווען אין דער שטוב וואו איך און זי זיינען געזעסן. זי איז געזעסן אויבן-אָן, וואו דער טאַטע מיינער זיצט אַלעמאַל, און איך — אין צווייטן עק פון שטוב אויף אַ בעטל. איך בין געזעסן אַ שווייגנדיקער, איך האָב ניט געוואוסט און ניט געהאַט וואָס צו זאָגן. איך האָב נאָר געקוקט אויף איר מיט פולע, אָפענע אויגן און ניט גע-שעמט זיך, ווי איך וואָלט געווען עפעס אַ חיה אין שטוב — אַ הונט אָדער אַ קאַץ, וואָס קוקט אויף אייך מיט אויסגעשטעלטע אויגן.

איך האָב געהאַט נאָר איין באַגער: איך זאָל אויף איר לאַנג קענען קוקן. וואָס מער איך האָב געקוקט אויף איר, אַלץ מער האָב איך זיך אַנגעזעטיקט מיט איר. דער טאַטע אירער איז שפעטער געקומען און זיי זיינען ביידע אַוועק-געפאַרן.

איך געדענק ניט איך זאָל האָבן נאָך איר געבענקט, נאָר אַז איך האָב געטראַכט פון איר, האָט זיך אַ וואַרעמקייט און אַ טריישאַפט צעגאַסן איבער מיין גאַנצן לייב.

* * *

מ י ין צ ו ו י י ט ע ל י ב ע

מיין עלטערן שוואַגערס אַ שוועסטער האָט זיך אויפגעהאָדעוועט אין מאַסקווע ביי אַ רייכן פעטער, מיטן נאָמען גלעבאָוו. דאָרט האָט זי זיך באַקענט מיט אַ יידישן סאָלדאַט, וואָס האָט געגעסן שבת ביי איר פעטער. (זיין נאָמען איז געווען מענדל שולמאַן, ער איז געווען אַ פלימעניק פון דעם העברעאישן שרייבער אלעזר שולמאַן).

זיי זיינען געוואָרן חתן-כלה, ווען ער האָט זיך אויסגעדינט זיינען זיי געקומען צו אונדז, דאָס הייסט, צו איר ברודער און מיין שוואַגער, צו פאַר- ברענגען עטלעכע וואַכן, ער איז געווען אַ נאַאיווער, בלאַסער יונגערמאַן, מיט אַ ישיבה-בחורישן אויסזען.

כאַטש ער איז געווען אַ סך עלטער פון מיר, האָט ער מיט מיר פאַר- בראַכט די אַוונטן אין קליינעם שטיבל. ער האָט מיר דערציילט מעשיות פון מאַסקווע, צווישן זיי איינע, וואָס געדענקט זיך מיר נאָך עד היום: אַ פראַ- פעסאַר האָט זיך פאַרליבט אין אַ גענעראַלס אַ טאַכטער. איינמאַל האָט ער זי גענומען צו זיך צו גאַסט, אָבער ער האָט זי צוריק ניט אומגעקערט צו אירע עלטערן, נאָר אַנשטאַט איר, האָט ער אָפגעשיקט אַ פרוי געמאַכט פון בלומען, וואָס האָט אויסגעזען פונקט ווי זי.

אין מיטן ווינטער איז געווען זייער חתונה ביי אירע עלטערן אין שטוב, אין אַ פאַרוואַרפענעם דערפל צווישן וועלדער.

ווען מיין שוואַגער און איך זיינען שוין געשטאַנען אין די שווערע פוטערס לעבן שליטן צו פאַרן אויף דער חתונה, איז מיין שוועסטער אַרויסגעקומען פון הויז און אַ זאַג געטאָן צו מיר: „דאָרטן וועט זיין רבקה, דעם פעטער נחם, פאַרליב זיך אין איר“.

מיר זיינען אָנגעקומען אין דאָרף אָנהויב אַוונט, ווען די זון איז ערשט אונטערגעגאַנגען און דער הימל איז נאָך געווען רויט. איך האָב דערזען אַ גרויסע שטוב, מיט נידעריקע פענצטער, וואָס האָט זיך געשוואַרצט אויפן ווייסן שניי. די פענצטער זיינען אַלע געווען באַלויכטן. פון אינעווייניק האָט זיך געהערט כלי-זמרים שפילן. אין שטוב איז שוין געווען פאַרוואַמלט דער גאַנ- צער חתונה-עולם, די נאָענטע קרובים פון דער ווייטערער שטאַט, דער רב פון דער נאָענטער קליינער שטעטל, אַ הויכער ייד מיט אַ בלאַנדער זיידענער באַרד; אַ קרוב, וואָס איז ניט לאַנג צוריק געקומען פון אַמעריקע, און אַזוי שכנים פון די אַרומיקע דערפער. אויף דער חתונה האָבן זיך אויך געפונען עטלעכע מיידלעך פון שטאַט און פון די דערפער אַרום, וואָס זיינען געקומען מיט זייערע עלטערן אָדער ברידער.

מיך האָט מען אויפגענומען ווי זייער אַ בכבודיקן גאַסט, ווי איך וואַלט געווען אַ דערוואַקסענער, אָנגעזעענער מענטש. אויף די מיידלעך האָב איך לכתחילה ניט אומגעקוקט זיך, אָדער געמאַכט זיך, אַז איך קוק זיך ניט אום.

איך האָב זיך דערפילט ווי אַלעמאַל, ווען עס ברענען אַ סך ליכט און מוזיק שפילט — אין האַלבן ליכט פון אָנהויב אַוונט, אַ ביסל פאַרשיכורט אין אַ ניט רעאַלן צושטאַנד. איך בין אומגעגאַנגען איבער דעם אָפגענעם קאַמער היז און צוריק אַ פאַרטיפטער און געסטאַרעט זיך צו מחבר זיין אַ לשון- קודשדיקן שיר. איך בין אַלט געווען אַ יאָר 15-16 און בין ערשט אַרויס פון ישיבה. איך האָב אויפגעכאַפט איינציקע ווערטער פון אַ געשפרעך, וואָס דער ייד פון אַמעריקע האָט געפירט מיטן רב. זיי האָבן גערעדט וועגן דעם רב

הכולל, וואָס די ניו־יאָרקער יידן האָבן אַראָפּגעבראַכט פון ווילנע און וועגן דעם, וואָס ער האָט ניט געוואוסט ווי אויסצוקומען מיט די פאַרשיידענע צדדים אין דער קהילה.

ביי דער וועטערע האָט מען מיך אַוועקגעזעצט לעבן חתן, שפעטער, ביינאַכט, ווען דער עלטערער עולם האָט זיך אָנגעטאַנצט און אַוועק שלאָפן, זיינען געבליבן נאָר די יונגוואָרג, די דאַרפישע און שטעטלשע מיידלעך און אינגאַנצן איין בחור — אַ שמיד. די מיידלעך האָבן געשפילט אין פּאַנזן און אין צעטעלעך און האָבן מיך אַריינגענומען אין קאַן.

די מיידלעך, וואָס כמעט אַלע זיינען זיי געווען דערוואַקסענע און אַ סך עלטער פון מיר, האָבן מיך אויפגענומען ווי זייער גלייכן, דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל אין מיין לעבן, וואָס איך האָב זיך ביי זיך אַליין דערפילט ווי אַ קאַוואַליער. צווישן די מיידלעך איז געווען איינע, אַ יינגערע, אין מינע יאָרן, וואָס איז צוגעגאַנגען צו מיר ריידן. איך האָב זי איינגעלאָזן גיין שפּאַצירן. עס איז געווען אַ שטילע, ליכטיקע נאַכט, אַ שמאַלע סטעזשקע אויפן ווייסן שניי האָט זיך געצויגן ביזן דאָרף. עס איז געווען זייער שטיל, אַפילו קיין הונט האָט ניט געבולן.

וואָס מיר האָבן צווישן זיך גערעדט, געדענק איך איצט ניט. נאָר אַז מיר זיינען ביידע אַריינגעקומען אין הויז האָב איך זיך דערפילט היימישער מיט איר. מיר זיינען שוין געווען כמעט נאַענטע מענטשן. אפשר האָט דאָס גע־מאַכט וואָס מיר זיינען אַזוי געווען אַליין אָן זייטיקע נאַכקוקער, און האָבן געהאַט אַ סוד פאַר זיך אַליין.

אויף מאָרגן זיינען מיר ביידע אַרומגעגאַנגען ווי אַלטע באַקאַנטע. צו וואַרמעס איז זי געשטאַנען אין מיטן שטוב און געזונגען חסידישע ניגונים (איר טאַטע איז אויך געווען אַ מנגן, ער איז געווען אַ חסיד און ער האָט גע־לערנט זיינע קינדער זינגען). איך געדענק, זי האָט געטראָגן אַרום טאַליע אַ גאַרטל פון זילבערנע מטבעות, האָט זי מיט דעם עוּדף פון גאַרטל צוגעקלונגען צום טאַקט פון די ניגונים.

ווען עס איז געקומען די צייט פאַר אונדז ביידן צו פאַרן אַהיים, יעדע־רער אין אַ באַזונדער אַרט, זיינען מיר אַריין אין אַ באַזונדערן חדר און מיר האָבן איינער דעם צווייטן געבעטן פאַרן צו אים אַהיים. איך האָב איר געבעטן פאַרן צו אונדז, דאָס הייסט, צו מיין שוואַגער און זי האָט מיך געלאָזן צו אירע עלטערן אין הויז. דער סוף איז געווען, אַז יעדערער פון אונדז איז צוריקגעפאַרן אַהין פון וואַנען ער איז געקומען.

פאַרנדיק דעם גאַנצן וועג בין איך געווען ווי פאַרשיכורט, אַבער אַריינ־קומענדיק צו אונדז אין שטוב האָב איך מיטאַמאַל דערפילט, אַז אַ נאַענטער מענטש פעלט מיר דאָ. איז דאָס געווען אַ ברודער, אַ שוועסטער? זיכער ניין. איך בין געגאַנגען און געזוכט אין אַלע קאַמערן דעם פעלנדיקן, אַבער ניט געפונען. ערשט שפעטער האָב איך זיך געכאַפט, אַז דער וואָס פעלט אין הויז איז ניט קיין היגער, נאָר אַ נייער מענטש, רבקה, פון דער חתונה.

איך האָב זיך אין איר שטאַרק פאַרליבט. אַז איך בין געגאַנגען פאַר-
נאַכט שפּאַצירן אויף דער גרעבליע, האָב איך געהערט טריט הינטער זיך,
אַז איך האָב זיך אומגעדרייט אַ קוק־טאַן ווער עס גייט הינטער מיר, איז
קיינער ניט געווען. ביינאַכט האָב איך זיך אויפגעכאַפט פון שלאָף און געזוכט
איר קאַפּ לעבן מיינעם אויפן קישן.

נאַר איר האָב איך שטאַרק געבענקט. עס האָט אָנגעהאַלטן אַ פאַר יאָר,
ביז זי איז געקומען צו גאַסט צו מיין שוואַגער און צו אונדז און דעמאָלט איז
געוואָרן אויס. זי האָט געוואָרפן אַן אויג אויף אַ בחור, אַן עלטערן פון מיר,
אַן איינגעאַרדנטן, מיט אַן אייגענעם געשעפט. און ווער בין איך געווען?
— אַ זיבעצן יאַריקער יינגל מיט שיינע פּראָזן און רוסישע לידער?

מיין דריטע ליבע

איצט קום איך צו דער דריטער, דער אמתער ליבע.
אירע אַן עלטערע שוועסטער מיט אַ יאָר פינף־זעקס, איז געווען אַ חברטע
צו מיין שוועסטער, וואָס איז געזעסן מיט מיר יענעם ווינטער אין שטאָט, ווייל
מיין מאַמע האָט מורא געהאַט צו לאָזן מיר, אַ זיבן יאַריקן יינגל, אַליין אין
דער פרעמד און האָט מיטגעשיקט מיט מיר מיין שוועסטער ריינע, וואָס איז
געווען עלטער פון מיר מיט אַ פינף יאָר, צו זיין מיין אָפהיטערין און אַויפ־
פאַסערין.

איינמאָל, אין אַ שבת, אין אַ וואַרעמען אַדליגע טאָג, נאָך וואַרמעס, האָט
מיר מיין שוועסטער גענומען צו גאַסט צו איר חברטע. דאָרט האָב איך זיך
באַגעגנט מיט איר קליין שוועסטערל, פּרומקע, אַ דיקלעכע מיידעלע, פון אַ
יאָר זיבן, מיט גאַלדענע האָר.

מיר זיינען ביידע אַרויס אויף דער גאַס און זיך געלאָזט באַרג אַראָפּ מיטן
גליטש וואָס האָט זיך געשאַפן פון דער פּאַמוניצע, וואָס מ'האַט אויסגעגאַסן
יעדן טאָג אין פּרימאַרגן.

אין אַ קורצער צייט אַרום איז די עלטערע שוועסטער געשטאַרבן און מיין
שוועסטער איז מער ניט געקומען אַהין אין שטוב און איך האָב מער דער דיק־
לעכער מיידעלע ניט געזען.

מיט פיר יאָר שפּעטער, ווען איך האָב געלערנט ביי אלי הירשל, דעם
גמראַ־מלמד, איז זיין געדונגענער חדר פאַרן זמן געווען ביי יאנקל נחום דעם
דיין, דעם מיידעלעס טאַטן.

איך בין דעמאָלט אַלט געווען אַ יאָר עלף. איך האָב זי אָפט געזען
קערנדיק די שטוב מיט אַ גרויסן בעזים; אַריינקומענדיק פון גאַס מיט אַ
בינטל מערן אַדער בוראַקעס, נאַר איך האָב זיך ניט אומגעקוקט אויף איר.

איך בין דעמאלט געווען אין יענעם עלטער, ווען יינגלעך חברן זיך ניט מיט מיידלעך, זיי זיינען זיי מבטל. עס איז ווי די פינצטערניש פארטאג, וואס פאלט אויף די שויבן איידער די זון גייט אויף.

עס זיינען אַוועק נאָך פיר יאָר. איך האָב שוין געלערנט אין דער ישיבה. איך האָב דאָרטן געהאַט אַ נאָענטן חבר, אַ ביאָליסטאָקער יינגל, מיטן נאָמען זישע מלאך און ער איז איינגעשטאַנען סטאַנציע ביי פרומקעס עלטערן אין אַ קאַמער. בין איך יעדן שבת אינדערפרי בעת מען האָט געלייענט ביים מנין די תורה, אַרויפגעקומען מיט מיין חבר צו אים אין צימער און זי, פרומקע, האָט אונדז דערלאָנגט ציקאַריע מיט אַ גרויסן שטיק באַבקע. זי איז פאַר דער צייט אויסגעוואַקסן און אויסגעקוקט עלטער פון אירע יאָרן. זי איז געווען פול-לייביק, מיט די זעלביקע רויטליכע האָר ווי פריער אַלס קינד און גרויסע שטילע שוואַרצע אויגן.

איך געדענק אפילו דאָס קלייד וואָס זי האָט אין די שבתים געטראָגן : אַ טויגל גרויע און אַ לאַנגע, ווי עס האָבן געטראָגן די דערוואַקסענע מיידלעך. איך ווייס עד היום ניט, צי בין איך דאָס אַרויפגעגאַנגען צו איר אין שטוב נאָר צו טרינקען דאָס ביסל ציקאַריע, אָדער כדי צו קוקן אויף אירע הענט און איינזאַפן אין זיך איר גאַנצע געשטאַלט.

איך האָב זיך יענעם זומער צוליב דעם ביסל ציקאַריע אין איר פאַרליבט.

אַרום סוף זומער, אין חודש אלול, האָט אויסגעבראַכן די גרויסע שרפה אין אונדזער שטאָט און ראַטעווענדיק זיך זיינען מיר, דאָס הייסט, מיין שוועס־טער מיט איר הויזגעזינד געלאָפן אויסערן שטאָט אויף דעם שטויבצער וועג אין מזרח און איר משפחה איז געלאָפן פון שטאָט אויף דעם נאָוואַראַדקער שליאַך, אויף דער צווייטער זייט פון שטאָט.

און אין דער פינצטערניש פון נאָכט האָב איך דערזען, ווי אויף דער וואַך, אויף דער צווייטער זייט שטאַט אַ געזינד זאַלבע־אַכט, צווישן זיי אַ מיידל מיט העל־רויטע האָר, ווי איך וואָלט געווען דער דאָזיגער פון שטאַט, וואָס אַלעמענס זאָרגן טוט ער טראָגן, האָב איך זיך געלאָזט מיט געוואַגטן טראָט איבער דער לאַנגער ווילנער גאַס יאָגן. און רייצנדיק זיך מיט פיין און געפאַר בין איך געלאָפן איבערן הייסן זשאַר דעם ראָק איבער די אויגן אַריבערגעצויגן, מיט שפעלטעלעך צוויי פאַר די אויגן. עס האָבן זיך גערויכערט דאָ און דאָרטן אַ ברוש פון אַ שטוב, אַ זשערד פון אַ גאַרטן

די לופט איז געהאנגען הייס און לויט
ווי נאך א שלאכט דאס פעלד פון טויט.

איך האב זי געפונען איידער וועלט האט געטאגט -
דאס הארץ די פיס האט אונטערגעיאגט.
און ווייל איך האב מיין לעבן געשטעלט אין קאן,
האב איך זיך צו איר פון דעמאלט אן
פארבונדן אויף יארן נאכאנאנד,
ווי צו א בוים געפלאנצט מיט אייגענער האנט.

אויף מארגן אינדערפרי האב איך זיך דערוואוסט וואהין עס האט זיך
אריינגעקליבן איר משפחה מיט זייער קווארטיראנט, ווייל הייזער אין שטאט
זיינען זייער ווייניק געבליבן, איך בין געקומען כלומרשט געזעגענען זיך מיט
מיין חבר, וואס איז דעם זעלביקן טאג אַוועקגעפארן קיין ביאליסטאק, ווייל
די ישיבה וואו מיר האבן געלערנט האט אויך אפגעברענט, אבער אין דער
אמתן האט זיך מיר געבענקט צו זען זי. איך האב זי געפונען אַנגעטאן אין
אַפגעטראָגענע זאַכן, וואָס זיינען איבערגעבליבן פון דער שרפה, דאָס האָט
אַרויסגערוּפֿן אַ ביסל מיטלייד צו איר און האָט זי געמאַכט נאָך מער באַחנט
אין מיינע אויגן.

די שרפה איז געווען סוף זומער און דעם קומענדיקן ווינטער האב איך
געזאָלט בלייבן אין דער היים, אין מיל. איז אין אַ פֿאַר טעג נאָך סוכות פֿאַר-
פֿאַרן צו אונדז אויף אַ פֿאַר שעה מיינער אַ חבר פון שטאָט. מיר זיינען אַרויס
אין דרויסן, זיך אַוועקגעזעצט לעבן טייך און איך האָב ביי אים גענומען אויס-
פרעגן נייעס פון שטאָט. האָט ער מיר צווישן אַנדערע זאַכן דערציילט וועגן
פרומקען, אַז זי פירט זיך אויף ניט גוט. זי וואוינט אין אַ גויאישער גאַס,
צייטווייליק, פירט זי באַקאַנטשאַפט מיט שקצים.

דאָס האָט מיך אויפגעבראַכט און איך האָב דערפילט אַז איך דאַרף זי
פֿאַרהיטן פון שלעכטע וועגן, ווי אַן עלטערער ברודער. אין דער אמתן איז
דאָס געווען די אייפערזוכט, וואָס האָט גערעדט אין מיר. און איך האָב באַשלאָסן
איבערצולאָזן דעם לערער, וואָס איך האָב באַשטעלט פֿאַרן ווינטער און פֿאַרן
אין שטאָט לערנען זיך ביי דעם לערער וואַלפּסאָן, וועלכער האָט געעפנט אַן
אויטשילישטשע, אַ שולע, (טאַקע צו דעם זעלביקן וואַלפּסאָן, וואָס האָט מיט אַ
דריי וואָכן צוריק פֿאַרמעקט דריי פערטל פון מיינעם אַ שריפט, וואָס איך
האָב אים געוויזן אויף מבינות).

אין אַ וואָך אַרום בין איך אַוועקגעפֿאַרן אין שטאָט און דאָרט פֿאַר-
בליבן דעם גאַנצן ווינטער.

פרומקע מיט אירע עלטערן האבן געוואוינט ווייט פון דער שולע, און
איך האב גראד געוואוינט ניט ווייט פון דער געביידע. האב איך פונדעסטוועגן
יעדן פרימאָרגן אַנגעלייגט וועג גייענדיק מיט ווילנער, דעם רבס גאָס און

א שטיק פון שול-הויף ביז וואָנען איך בין געקומען אין דער שמאַלער געסל וואו זי האָט געוואוינט און זי איז געשטאַנען אין פענצטער און געוואָרט אויף מיר. מיר האָבן זיך ביידע קוים דורכגעוואונקען מיט די אויגן. אזוי יעדן טאָג. ביינאַכט, אַ פּאַר מאָל אין וואָך, אזייגער עלף, בין איך פון צווישן צוויי נאַענטע שפייכלערס, וואָס זיינען געשטאַנען אַנטקעגן איר פענצטער, אַרויס-געקראַכן צו איר און מיט אַ נאַגל אַ קראַץ געטאַן אויף איר שויב. איר טאַטע און מאַמע זיינען שוין געשלאָפן און זי פלעגט אַנטאַן אַ שוואַרצן ווינטערדיקן שאַל אויף זיך און צו מיר אַרויסגיין. אַנטקעגן דער שטוב איז געווען אַ ליי-דיקער הויף און אויפן הויף איז געלעגן אַ דיקער שפאַל, דאָרט פלעגן מיר זיך אַוועקזעצן. מיר האָבן צווישן זיך קיין סך ניט גערעדט. אַמאַל האָב איך אַרויסגערעדט אַ וואָרט און אַמאַל זי.

ווען איך בין געווען ביי זיך אין הויז אָדער געלעגן אין בעט האָב איך צוגעגרייט זיסע און שטורעמדיקע ווערטער פאַר איר און איך האָב זיך גע-וואונדערט, פאַרוואָס איך האָב זיי קיינמאַל ניט געזאָגט. איך האָב זיך פאַרגע-שטעלט, ווי איך נעם זי אַרום און קוש זי. אָבער אַז איך בין געבליבן מיט איר אַליין, האָב איך קיינמאַל ניט געוואָגט אַרויפצולייגן מיין האַנט אויף איר, ווי זי וואַלט געווען אַ הייליקע.

איינמאַל אויפן צווייטן ווינטער פון אונדזער נאַענטער באַקאַנטשאַפט, זיצנדיק מיט איר אויף דעם שטענדיקן שפאַל, האָב איך זיך צוגעבויגן און איר אַ קוש געטאַן. זי האָט נאָר אַרויסגערעדט „קאַק ווי סמייעטיע“? און מיר האָבן אַפגענומען הענט און פיס. איך האָב זיך דערשראָקן פאַר דעם וואָס איך האָב געטאַן און מער נאָך פאַר איר פאַרוואָרף. די ווערטער זיינען מיר נאָכגעגאַנגען ווי אַ בת-קול פון הימל. עטלעכע וואָכן נאָכדעם האָב איך זיך מורא געהאַט צו ווייזן פאַר איר פענצטער.

נאָך אונדזערער אַ באַגעגעניש בין איך זאָט געוואָרן אויף עטלעכע טעג. אַז די פאַר טעג זיינען אַריבער, האָט מיך ווידער אַנגעהויבן הונגערן צו זען זיך מיט איר.

איינמאַל בין איך אַ גאַנצן ווינטער געזעסן אין דאָרף. בין איך אַלע מאַנטיק געקומען אין שטאָט בייטן אַ בוך אין דער ביבליאָטעק און איך בין פאַרבייגעגאַנגען דעם פענצטער וואו זי האָט געוואוינט. מיר האָבן ניט אַפגע-מאַכט אין וועלכער צייט איך וועל פאַרבייגיין און דעריבער האָב איך איר ניט געזען. אָבער אַז איך בין געגאַנגען פאַרביי איר הויז און געוואוסט, אַז זי איז אין דער היים, בין איך שוין מיט דעם אַליין זאָט געוואָרן אויף אַ גאַנצער וואָך ביז דעם קומענדיקן מאַנטיק.

* * *

זי האָט געהאַט אַ רייכן עלטערן ברודער אין וואַרשע און ביי אים פלעגט זי אַפזיין חדשים לאַנג. זי איז איינמאַל צוריקגעקומען פון ברודער און מיר

דערציילט, אז זי איז געוואָרן אַ כלה מיט אַ רייכן בחור, אַ וואַלד־סוחר פון רושענוי. זי האָט מיר אויך דערציילט אז זי האָט דעם שידוך ניט געוואָלט. נאָר דער רייכער ברודער האָט זי געצוואונגען אונטערצושרייבן די תנאים. גלייך ווי זי האָט עס מיר דערציילט, האָבן זיך מיינע געפילן צו איר געביטן. איך בין געוואָרן גלייכגילטיק צו איר. זי איז אַ כלה פאַר אַן אַנדערן. אַ פאַר־פאַלענע זאך. איך קאָן דאָ גאַרנישט ניט איבערמאַכן. איך האָב מער ניט געטאָן די נאַרישקייטן, ווי יענעם מאָל, ווען עס איז געקומען אַ בחור, אַ שוחט פון אַן אַנדער שטעטל און מען האָט גערעדט צווישן באַקאַנטע, אַז זיי ווערן חתן־כלה. איך האָב אָבער דערפילט אַ פוסטקייט אַרום זיך אין שטאַט און האָב באַשלאָסן אַוועקצופאַרן קיין וואַרשע. מיט דעם זעלביקן באַן און אין דעם זעלבן וואַגאָן מיט וועלכן איך בין דאָן געפאַרן קיין וואַרשע, איז זי געפאַרן צו איר חתונה.

אויף דער באַן האָט זי מיר געגעבן ווישניאַק און לעקאַך און איך האָב איר געוואונטשן מזל טוב ווי צו אַ באַקאַנטע אָבער פרעמדער מיידל. חתונה געמאַכט האָט מען איר ניט מיט קיין וואַלד־סוחר, נאָר מיט איינעם וואָס פירט פון וואַלד האַלץ צום טייך.

זיי זיינען אין גיכן נאָך דער חתונה אַוועקגעפאַרן קיין אַמעריקע. ער איז דאָ געוואָרן אַ "טראַק־דרייווער" פאַר אַ שאַפּ, האָט געטרונקען בראַנפן און זיך געחברט מיט אַזעלכע ווי ער אַליין. זי האָט ביי אים געהאַט אַ שלעכט לעבן.

מ י נ ס ק

די יאָרן פון 16 ביז 20, זיינען פאַר מיר געווען רייך אין איבערלעבונגען, אָבער איך קען ניט געדענקען גענוי, ווי אַלט איך בין געווען, ווען איך האָב גע־טאָן די אָדער יענע זאך; ווען איך בין געפאַרן אין דער אָדער יענער שטאַט. איך האָב קיינמאַל ניט געקענט געדענקען קיין דאַטעס פון זאַכן, וואָס האָבן פאַסירט מיט מיר, סיידן זיי זיינען געווען פאַרבונדן מיט דרויסנדיקע געשעענישן, וואָס זיינען אַרויפגעשטעלט געוואָרן אויפן קאַלענדאַר. עס איז געווען ווי אַ געשעפט, וואו מען קויפט און פאַרקויפט, אָבער עס פירט זיך אַן אַ בוכהאַלטער.

איך ווייס ניט, ווי אַלט איך בין געווען, אָבער אין יענער צייט האָט מיך געצויגן די פרעמדקייט, די ווייטקייט פון דער היים. עס איז מיר געווען ענג אין מיין טאַטנס שטוב און אַפילו אין מיין שטאַט — מיר. איך האָב זיך אָבער ניט געקענט דערבעטן, מען זאָל מיר געבן אויף הוצאות צו פאַרן אין דער פרעמד. מיינע שטוביקע האָבן מיך געהאַלטן פאַר צו יונג, אַפצורייסן זיך פון היימישן שוועל.

הָאָט זיך גראָד געמאַכט, אָז איך האָב זיך צעקריגט מיט דעם מיידל אין וועלכער איך בין דעמאָלט געווען פאַרליבט און צוליב דעם, אפשר, אָפּ געטאַן, אַ זאַך, אין תּוֹך אַן אומשולדיקע, וואָס האָט אָבער פאַרשאַפט עגמת-נפש מיין עלטערער שוועסטער איידליע, ביי וועמען איך האָב געוואוינט אין שטאָט. איך האָב זיך אַריינגעריסן אין דער מיידלשער קופאַלניע, וואָס האָט זיך געגרענעצט מיטן הילצערנעם בריקל, וואו די מאַנסבילן האָבן זיך אויס-געטאַן. מיר, עטלעכע אונטערגעוואַקסענע בחורימלעך האָבן פאַרפירט אַ שפּיל מיט די מיידלעך, וואָס האָבן זיך דעמאָלט געבאָדן. איינער פון אונדז האָט אַריבערגעוואָרפן צו די מיידלעך איבערן ווענטל אַ היטל, נאַטירלעך, ניט זיין אייגענע נאָר אַן אַנדערענס, און זיי האָבן זי צוריקגעוואָרפן. אזוי אַ דריי-פיר מאָל. די לעצטע היטל האָב איך אַריבערגעוואָרפן צו זיי. אָבער די מיידלעך האָבן שוין דאָס מאָל ניט געוואָלט צוריקוואָרפן. אזוי ווי איך בין דאָס געווען דער, וואָס האָט די היטל אַריבערגעוואָרפן, איז עס געווען מיין חוב זי אויפצו-מאַנען. די מיידלעך האָבן זיך איינגעשפאַרט און ניט געוואָלט אומקערן. עס האָט ניט געהאַלפן דאָס בעטן מיט גוטן. דעמאָלט, נאָך דריי התראות, האָב איך זיך אַריינגעריסן אין קופאַלניע. מ'האָט ניט געדאַרפט האָבן קיין צופיל מוט דערצו. עס איז ניט געווען קיין לייבן-גרוב און ניט קיין לעמפערטן-הייל, פאַרקערט, זיי האָבן זיך פאַרשטעלט איינע הינטער די אַנדערע, ווי שעפּסן אין מיטן פעלד, ווען אַ וואָלף איז זיי באַפאַלן; אָבער די היטל אוועקגעבן מיט גוטן האָבן זיי ניט געוואָלט. איך האָב די היטל מיט געוואָלד אַרויסגעריסן פון זייערע הענט, כאַטש איך האָב געדאַרפט פאַרווכן דעם טעם פון זייערע נאַסע האַנטוכער.

די נייעס האָט זיך פאַרשפּרייט אין מאַרק און די מאַמעס פון די מיידלעך, אַנגעזעענע באַלעבאַסטעס, זיינען געקומען צו מיין שוועסטער אויפן גאַניק פאַרמסרן מיך.

דאָס איז געווען אין אַ ליכטיקן פּרייטיק פּרימאַרגן. מאַנטיק איז מיין ברודער געקומען אין שטאָט אַריין צום מאַרק און אין אַוונט האָט מיין משפּחה זיך געהאַלטן אַן עצה און עס איז געבליבן, מען זאָל מיך בעסער לאָזן פאַרן אין דער ווייטער וועלט, איידער האָבן פון מיר בזיונות דאָ.

די ווייטע וועלט איז געווען די נאַענטסטע שטאָט מינסק. דאָס געלט, וואָס מען האָט מיר מיטגעגעבן, איז געווען זיבן רובל. די באַן האָט געקאָסט אַ רובל מיט דרייסיק קאָפּיקעס.

איך האָב געהאַפּט, אָז איך וועל פאַרדינען אויף מיין הוצאַה פון געבן אוראַקן אין רוסיש אָדער העברעאיש.

* * *

איך בין אַנגעקומען אין מינסק אין חודש אב. געפונען פאַר זיך אַ פּיטשינקן צימערל אין אַ הילצערן הויז מיט ניט קיין ברוקירטן הויף אויפן

ראג קוידענאווער און נייעמיע, וואו ביידע גאסן קומען זיך צענויף אין א שאַרף פון א מעסער.

באלד דעם ערשטן טאָג בין איך אַוועקגעגאַנגען צו פרומקינען אין בוך-געשעפט און זיך פאַרשריבן אַלס אַבאַנענט פאַר דרייסיק קאַפּיקעס אַ חודש. דער ערשטער בוך, וואָס איך האָב אַרויסגענומען אויף „פּראַקאַט“, איז געווען: זשוקאַווסקיס אַ דיקער באַנד איבערזעצונגען פון אינדישן און פּערסישן עפּאָס. די ערשטע זאַך, וואָס איך האָב געלייענט אין בוך, איז געווען די פּערסישע העלדן-מעשה פון רוסטעס און זאַראַב.

וועגן עסן האָב איך זיך ניט געזאָרגט. אַ פאַר פּונט שוואַרץ ברויט אַ טאָג מיט הייס וואַסער איז געווען גענוג פאַר מיר.

אין שטוב האָט זיך געפונען דער באַלעבאַסטעס שטיף-זון, בערל, אַ באַ-וואַקסענער מיט אַ בערדל און אַ ביסל אַ מרה-שחורהדיקער, וואָס האָט אויס-געקוקט אין מיינע אויגן ווי אַן אַלטער בחור, כאַטש ער איז געווען ניט עלטער ווי צוואַנציק יאָר.

ער האָט מיך אָפט גענומען אויף לאַנגע שפּאַצירן צום ווילנער וואַקזאַל, צום קליינעם בולוואַר און צום גובערנאַטאַרס סאַד.

אינמאַל אין אַ פּרייטיק-בייטאַג האָט מיך בערל גענומען אין אַ הויז אויף ליאַכאַווקע, לעבן דעם אַלטן בית-עולם.

אין יענעם הויז, טאַקע ביי מיין ערשטן וויזיט, האָב איך זיך באַקענט מיט אַ שיינעם יונגן מאַן פון אַ יאָר דריי-פיר-און-צוואַנציק, שוין אַ געקומענעם פון סלוזשבע. זיין נאַמען איז געווען יאַקאָו פעלדשער, פון סטאַראַבין, אַ קליין שטעטל אין מינסקער גובערניע. מיר זיינען באַלד געוואָרן גוטע פּריינט. אַז איך האָב געדאַרפט גיין אַהיים האָט ער מיך באַגלייט ביז צו מיין שטוב און די גאַנצע צייט זיינען מיר געגאַנגען אונטערן אַרעם.

אין גיכן האָב איך זיך אַריבערגעקליבן אויף זיין קוואַרטיר. די שטוב איז געווען זייער אַן אַרעמע. די דרויסנדיקע ווענט אויסגעשמירט מיט ליים און אינעווייניק די דירה — פיר קליינע צימערלעך, די ווענטלעך פון די קאַמערן זיינען געווען פון דינע ברעטעלעך, אַרומגעקלעפט מיט געבלומטן פאַפיר.

דאָס הויזגעזינד איז באַשטאַנען פון אַ פאַטער, לייזער, אַ מיטל-יעריקן ייד מיט אַ קורץ, רויט, בערדל, וואָס האָט געהאַט אַ שטעלע אין אַ האַלץ-סקלאַד און פּלעגט זייער פרי פאַרלאָזן דאָס הויז; זיין ווייב, די צווייטע ביי אים, אַ שיינע און אַ יחסנטע, מיט אַ קליין טעכטערל פון אַ יאָר 10, ראַ-זאַליע, דאָס צעפּיעסטשעט קינד אין הויז און דריי עלטערע קינדער פון ערשטן ווייב — אַ מיידל, ציפּע, אַ געליימטע אויף אַ האַנט, אַ ביסל אַ פאַר-צאַגטע; אַ יינגערע מיידל, רחל, אַ מאַדיסטקע, מיט פולע רויטע באַקן און בלישטשנדיקע שמאַלע אויגן, וואָס האָבן שטענדיק געלאַכט; און אַ בחורל, נאַמקע, צווישן די צוויי מיידלעך, אַ צעלאַזענער, וואָס האָט געדינט אין אַן אַפּטיק און זיינע קליינע פאַרדינסטן אויסגעגעבן אויף מיידלעך.

מיר זיינען אלע געווען אַרעם און האָבן געלעבט ווי איין געזינד. אין דער פרי האָבן זיך די ערשטע אויפגעכאַפט די מיידלעך מיט געזאַנג. באַלד האָט זיי צוגעהאַלפן מיין חבר פעלדשער און די מיידלעכס ברודער ניאַמקע. זינגען פלעגט מען: נעקראָסאַווס: „סאוואַשאַקאַ“; דאָבראַליובאַווס באַוואַוסט ליד: „יעסטשאַ ראַבאַטי אַוואו זשיזני מאַגאַ“; און נאַווראַצקיס: „יעסט נא וואַלגע אוטיעס“; אַבער אַפטער ווי אַלע און שענער ווי אַלע האָט מען געזונגען פּרוגס ליד: „אוניעסי מאַיו דושו“. דערנאָך האָט מען געגעסן אַנבייסן, — ברויט מיט טיי. איך געדענק ניט, וואָס די איבעריקע אין הויז האָבן געגעסן בייטאַג און אין אַוונט, אַבער איך האָב געקויפט יעדן אין דער פרי פאַר אַ צענערל דריי פונט מיט אַ דריטל סאַלדאַטסקע ברויט און דאָס אויפגעגעסן דורכן טאַג. אַז איך האָב געוואַלט אַנטאָן זיך אַ וואַילטאַג, האָב איך פאַרנאַכט, פאַרן שלאַפן גיין, געקויפט אַ קוכן פאַר דריי גראַשן און געגעסן מיט נישט.

מיין חבר פעלדשער האָט געגעבן אוראַקן און האָט איך מיר צוגעשאַרט איינעם. ער האָט געהאַט באַקאַנטשאַפט צווישן אַרבעטער־פאַמיליעס.

ער האָט מיך נאַראַיעט צו זיינעם אַ חבר מיטן נאַמען זרח, אַ שמיד, וואָס האָט געוואוינט מיט זיינע עלטערן אויף דער זיבעציקער גאַס, אין אַ גרויסן הויז ביים טייך. ער האָט געהאַט אַ ברודער אַ ינגערן פון זיך און צוויי שוועס־טער, איבערגעוואַקסענע מוידן, זרח אַליין האָט געקענט לייענען אַ רוסיש ביכל, געוואוסט אַ ביסל גראַמאַטיקע און געקענט „מאַכן“ אַ „זאַדאַטשע“. איך דער־צייל עס דערפאַר, ווייל, ווען איך האָב גענומען לערנען מיט די מיידלעך קיר־פּיטשניקאָווס גראַמאַטיקע, האָב איך ניט געוואוסט, פון וואַנען אַנצוהויבן און דאָס זעלביקע איז געווען מיט די „זאַדאַטשעס“. און ער, דער ברודער, וואָס איז געזעסן ביי די אוראַקן, האָט מיר, דעם לערער, אַרויסגעהאַלפן. זרח איז געווען זייער געדולדיק און איידל מיט מיר. אַבער איך בין געווען אין אַ פאַרלענגהייט און זיך זייער געשעמט און נאָך אַ דריי־פיר וואָכן האָב איך אַליין אויפגעהערט קומען אַהין.

* * *

אויף „טורעצקען“ (טראַיצקען) באַרג, אַנטקעגן דעם גלחשן סעמינאַר, אויף אַ ליידיק, בלאַטיק שטיק פעלד, איז געשטאַנען אַן איינזאַם שטיבל. כדי אַריינצוקומען אין דעם שטיבל האָט מען געדאַרפט אַרונטערגיין עטלעכע בלאַטיקע טרעפלעך. דאָרט האָט געוואוינט מיינס אַ שוועסטערקינד, אַ שלאַסער, מיט אַ ווייב און צוויי קינדער — אַ ינגל מיט אַ מיידל אין עלטער פון 8 און 10 יאָר. ער, מיין שוועסטערקינד און זיין ינגערער ברודער האָבן געמאַכט די אייזערנע באַלקאַנען צו די גרויסען שיינע מויערן אין מיטן שטאַט. זיי זיינען געווען מיין טאַטנס פלימעניקעס, קינדער פון זיינעם אַ ברודער וואָס איז יונג געשטאַרבן. ווען מיין שוועסטערקינד האָט געדינט אין סאַלדאַטן, איז ער אַ פאַרמאָל געקומען צו אונדז אויף פסח אין זיין מונדיר און שיעל. איך געדענק זיין גרינע רובאַשאַקע, ווען ער איז געשטאַנען ביי דער סטופע און געשטויסן

מצה אויף פארפעלעך און מצה-מעל. ער איז געווען א הויכער, שיינער, מוס-קולירטער בחור און א שווארצער ווי א מוריץ, איך געדענק ניט, ווי אזוי איך האב אים אויפגעזוכט אין מינסק, אדער אפשר האט ער מיך אָפּגעזוכט. איך דענק, אז דאָס האָט זיך, וואָס איז אויך געווען אַ שמיד, אים דערציילט וועגן איינעם אַ ראָלניק.

זיינע קינדער האָבן פריער געלערנט ביי אַ מלמד אין אַ חדר, איז אפשר דערפאַר, וואָס ער האָט געוואָלט מיר אַ טובה טאָן, האָט ער זיי צוגענומען פונעם מלמד און האָט מיך געמאַכט פאַר זייער רבין.

די וואוינונג, אַ סקלעפעניע, איז באַשטאַנען פון צוויי חדרים. אין דעם ערשטן חדר, מיט אַן ערדענעם דיל, איז געווען די מייסטערסקאַיע. דאָרטן האָט זיך געפונען דער בלאַזאַק, צוויי קאַוואָדלעס און אַנדערע שמידישע גע-צייג און אייזערנע שטאַבעס, וואָס זיי האָבן באַנוצט פאַר די באַלאַקאַנען. צוויי שקצים, אַרבעטער, האָבן שטענדיק געהאַמערט אויף די קאַוואָדלעס.

אין צווייטן חדר איז געווען די דירה: אַ טיש, אַ פאַר בעטן מיט בענקלעך איז געווען די גאַנצע מעבל פון שטוב, וואָס איז געווען אי אַ קיך, אי אַן עס-צימער, און אי אַ שלאַף-צימער. ווען איך האָב געלערנט מיט די קינדער, האָב איך געדאַרפט שרייען אזוי הויך, אז מייך קול זאל פאַרטויבן דעם הילך פון די האַמערס אין ערשטן חדר, אין פירהויז. עס איז געווען פאַר מיר אַן אַפּקומעניש.

אין גיכן האָב איך צוגעקראָגן נאָך אַן אוראַק, טאַקע אין יענעם געגנט, מסתמאָ דורך מייך שוועסטערקינדס סטאַרן זיך פאַר מיר.

לעבן דעם סעמינאַר איז געווען אַ גרויס געמויערט הויז, וואָס האָט זיך גערופן: "קאַפּל דעם שמידס מויער". זיינע אַ טאַכטער, אַן עגונה, האָט גע-וואוינט אין איינער פון זיינע דירות. זי האָט געהאַט אַ קליין, ציטערדיק יינגל. האָט זי מיך אַריינגענומען צו זיך אין שטוב צו לערנען מיט אים און דערפאַר האָב איך דאָרט געהאַט קוואַרטיר. אַבער עס איז מיר ניט איינגעגאַנגען. דאָס יינגל איז געווען אַ קרענקלעכעס און צעפיעשטשעטעס. אַז ער האָט ניט גע-וואוסט זיין אוראַק און איך האָב אים געמאַכט אויפמערקזאַם, פלעגט ער זיך פאַנגאָדערוויינען מיט ביטערע טרערן און די מוטער איז גלייך געקומען צו לויפן פון צווייטן צימער. זי האָט געמיינט, אַז איך שלאָג אים.

ווען איך האָב געלערנט מיטן יינגל איז אַפט אַריינגעקומען דער מוטערס אַ יינגערע שוועסטער, אַ מיידל אַ גימנאַזיסטקע, וואָס האָט זייער געהאַלטן פון זיך. איין מאָל אין אַ דיסקוסיע וועגן ליטעראַטור, האָב איך זיך אַרויסגעכאַפט מיט אַ וואָרט, אַז זי איז ניט גערעכט אַדער זי ווייסט ניט, וואָס זי רעדט. פון דעמאָלט אַז איז זי מיר געוואָרן אַ שונא און אַנגערעדט אויף מיר פאַר דער שוועסטער.

איך האָב געהאַט נאָך אַ דריטן אוראַק, אויך דערביי אַ כלה-מיידל פון אַ שפּייז-קראַם האָט געוואָלט אויסלערנען זיך אַ ביסל חומש, אויסצונעמען

ביים חתן. האָב איך מיט איר געלערנט אַ שעה אין טאָג. אַרום און אַרום האָב איך געהאַט דריי אוראַקן.

מיינע פאַרבינדונגען מיט מיינע פריינט אויף ליאַכאַווקע האָב איך ניט איבערגעריסן. איך פלעג קומען אַהין אַלע פאַר טעג, כאַטש געוואוינט האָב איך אויף „טורעצקער“ באַרג, אַ ווייטער מהלך ביז ליאַכאַווקע.

אַבער מיט איין מאָל איז געקומען אַ סוף צו אַלע מיינע אוראַקן. דער מלמד ביי וועמען מיין שוועסטערקינדס קינדער האָבן פריער געלערנט, איז ניט ברוגז געוואָרן אויף מיין קרוב, פאַרוואָס ער האָט ביי אים צוגענומען די קינדער, פאַרקערט, ער האָט אַנגעהויבן אַריינצוקומען צו אים אין הויז וואָס אָפטער, פון צייט צו צייט פאַרהערט די קינדער, פאַרשטייט זיך, אַז עס איז אים ניט אַנגעקומען צו שווער צו באַווייזן מיין שוועסטערקינד, אַז זיינע קינדער האָבן ביי מיר ניט געהאַט קיין פעולה. האָט מיך מיין שוועסטערקינד מיט אַ שווער האַרץ אָפגעזאַגט פון מיין מלמדות. און אַזוי ווי אַלע דריי אוראַקן האָבן זיך געפונען אין נאַענטער שכנות, האָבן זיך די עלטערן, איינע פון די אַנדערע, באַלד דערוואוסט וועגן דעם און האָבן אַלע אין איין טאָג מיר אָפגעזאַגט. דאָס האָט מיך געטראָפן ווי אַ דונער; איך וועל ניט זאָגן פון אַ קלאָרן הימל, ווייל איך האָב זיך געריכט אויף דעם, נאָר אַפילו פון אַ פאַרוואַלקנטן הימל איז אויך אַ דונער ניט קיין אַנגענעמע זאַך. איך בין פלוצלינג געבליבן אַן אַ קוואַרטיר און אַן געלט. אַבער ערגער פון אַלץ איז געווען, וואָס איך וועל מוזן פאַרן צוריק אין דאָרף אויפן גאַנצן ווינטער אין איינזאַמקייט און אומעט, ווייל מיט די מענטשן פון שטוב; מיין טאַטן און מיינע שוועסטער און ברידער, האָבן איך זיך געפילט פרעמד. איך האָב געהאַט מיין באַזונדער קאַמער, וואו איך בין שטענדיק געזעסן איבער אַ ביכל און זעלטן אַרויסגעגאַנגען צום טיש, ווען אַלע פלעגן עסן, אַ חוץ שבת צו די סעודות.

די לעצטע נאַכט פאַר מיין פאַרלאָזן די אומזיסטע קוואַרטיר האָבן איך זיך געלייגט אין בעט אַ פאַרזאָרגטער און אַ פאַרצווייפלטער. דער גאַנצער אומעט פון אונדזער דאָרפישער שטוב איז מיר געשטאַנען פאַר די אויגן, און מאַדנע, אַז איך האָב זיך אויפגעכאַפט אויף מאַרגן אין דער פרי, בין איך געווען ווי אַ נייגעבוירענער. די גאַנצע זאָרג און מוראַ איז אַוועקגעגאַנגען, ווי אַ כישוף-מאַכער וואַלט דאָ געקומען ביינאַכט און זיי אַריינגעלייגט אין זיין ברייטן זאַק און אַוועקגעטראָגן.

איך בין געווען רואיק און גרייט צו פאַרלאָזן מינסק.

אין דרויסן איז איבערנאַכט אַנגעפאַלן דער ערשטער שניי. דער הימל איז געווען בלוי, אַז איין וואַלקנדל און די מיל מיטן דאָרף האָבן זיך פאַר מיר אַנט-פלעקט אין זייער שטילקייט און זאַטקייט.

איך בין אַוועק אויף מיין אַלטער קוואַרטיר אויף ליאַכאַווקע צו מיין פריינט יאַקאָו פעלדשער.

* * *

אין מינסק זיינען געווען דריי ביכער-געשעפטן, אלע אויף גובערנאטארסקע גאס: פרומקיןס, פּרענקלס און גראָדזענסקיס. זיי האָבן געהאַט גרויסע, ברייטע אויסשטעל-פענצטער צו דער גאָס, וואו עס זיינען געלעגן די נייעסטע ביכער, אַריגינעלע רוסישע און איבערגעזעצטע פון אַנדערע שפּראַכן. יענעם ווינטער איז געלעגן אין די פענצטער אַ גרויסער באַנד געטהעס לידער, אַ קליינער באַנד היינע, לאַמבראָזעס אַ נייער בוך וועגן פּסיכאלאָגיע און מאַקס באַרדוויס „ענטאַרטונג“, אַדער „וויראַזשדעניע“ אויף רוסיש.

איך פלעג זיך אָפט אָפּשטעלן ביי דער ערשטער פון די דריי פענצטער, עס האָט זיך געווענדט פון וואַנען איך בין געגאַנגען. זיך צושפּאַרן צו דער אייזערנער שטאַבע, וואָס לאָזט ניט צו צו נאָענט צום שויב און לייענען די טיטלען אויף די פּאָדערבלעטער, פּראַוונדיק זיך אַריינדרייגען אין דאָס גע-דרוקטע הינטער דעם טיטל-בלאַט פון בוך. אַז איך האָב זיך אַנגעלייענט גענוג ביי איין פענצטער, בין איך איבערגעגאַנגען צו אַ צווייטער, צו אַ דריטער. איך בין זאָט געוואָרן, ווי איך וואָלט געבלעטערט די ביכער מיט מייע אייגענע פינגער. מער ווי די אַנדערע ביכער האָט מיך גערייצט און צוגעצויגן היינעס באַנד „נייע לידער“.

* * *

אויף דער גובערנאטארסקער גאָס, אַנטקעגן דער גימנאַזיע, איז געווען אַ פּאַטאַגראַפישע סטודיאָ. דעם פּאַטאַגראַפער האָט מען גערופן מיראַנסקי. אין דרויסן ביים טויער זיינען געווען אויסגעשטעלט אונטער אַ גלאַז די פּאַרטעטן, וואָס ער האָט געמאַכט. די בילדער האָבן שטענדיק פּאַרכאַפט מיין אויג און האַרץ. און איצטער, אַז איך האָב זיך געדאַרפט אָפּזעגענען מיט מינסק, האָב איך כאַטש געוואָלט מיטנעמען מיט זיך אַן אַנדענקונג פון מיין זיין דאַרטן און דערצו בין איך דעמאָלט געווען אין דעם עלטער, ווען מען צערטלט דעם אייגענעם איך, ווי אַ דריי יאָריק קינד שפּילט זיך מיט די פינגער פון די אייגענע פּיס.

דאָס איז געווען מיין לעצטע וואָך אין מינסק. איך האָב זיך געפּילט פּריי און אַן זאַרגן, ווי איינער, וואָס איז נאָר וואָס אַרויס פון שערער, וואו ער האָט אַרונטערגעוואָרפן פון זיך אַ גרויסע קודלע האָר און אַן אַנגעוואַקסענע באַרד.

פון די עטלעכע רובל, וואָס מ'האַט מיר צוגעשיקט פון דער היים אויף הוצאות האָב איך פאַר צוויי רובל געקויפט דעם באַנד „היינע“, וואָס איך האָב יעדן טאָג געזען ליגן אין פענצטער פון גראָדזענסקיס בוך-געשעפט, און דריי טעג פאַר מיין אָפּפּאַרן בין איך אַרויפגעגאַנגען אין מיראַנסקיס סטודיאָ צו פּאַטאַגראַפירן זיך.

איך בין אַריינגעקומען אין אַ האַלב-טונקעלן צימער מיט פאַרהאַנגענע פענצטער, וואו מיראַנסקי, אַ קליין-געוויקסיקער מענטש מיט געגאַלטע וואַנצעס, ווי אַן אַקטיאָר, האָט מיך פּאַטאַגראַפירט.

אין אַ צווייטן גרויסן צימער, וואו דאָס ליכט איז געפאלן פון דער גלע-
זערנער סטעליע, זיינען געשטאַנען אַ פינף-זעקס יונגע מיידלעך ביי שטענ-
דערס און מיט קליינע דינע פענדזלען געצויגן איבער ניט-פאַרטיקע בילדער.
דאָס צימער איז געווען שטאַרק באַלויכטן און די מיידלעך זיינען געווען
שיין אַנגעטאָן, ניט ווי די מאַדיסטקעס אָדער די נייטאַרינס ביי זייערע ניי-
מאַשינען.

ער האָט מיר געהייסן קומען אין אַ פאַר טעג אַרום פאַרן פראַבע-בילד.
ווען איך בין אַרויפגעקומען צו אים אַ צווייט מאָל, איז מיר דאָס אַרומיקע נאָך
מער געפעלן. איך האָב מיר געוואונטשן צו זיין דאָ אַלעמאָל.
איך געדענק ניט, און אפשר האָב איך טאַקע דעמאָלט אַליין ניט גע-
וואוסט, ווי אַזוי עס איז געקומען דערצו, אַז מיראַנסקי האָט מיר אַנגעבאַטן,
אַז איך זאָל אַנקומען צו אים זיך צו לערנען די מלאכה אָדער קונסט פון
פאַטאַגראַפיע.

די באַדינגונגען זיינען געווען, איך זאָל אַנקומען צו אים אויף דריי יאָר,
און געבן אים אין פאַראויס 150 רובל און איך זאָל וואוינען ביי אים אין דער
סטודיאָ. דער פונקט אין אַפמאָך איז מיר שטאַרק געפעלן געווען, וואָס קען
זיין אַ גרעסערע צוציאונג פאַר אַ בחורל פון 16-17 יאָר, ווי צו זיין אַ גאַנצן
טאָג, זעקס טעג אין וואָך, אין איין צימער מיט אַזויפיל יונגע, פיין-אַנגעטאַנענע
מיידלעך.

איך האָב גענומען דאָס פראַבע-בילד מיט זיך און צוגעזאַגט צו קומען אין
צוויי וואָכן אַרום צוריק קיין מינסק, צו בלייבן דאָרטן.
דאָס צווייטע אויסגעפאַרטיקטע בילד האָב איך געהאַפּט צו קריגן, ווען
איך וועל קומען צוריק פון דער היים.

צוויי זאַכן האָב איך געפירט מיט זיך אַהיים, וואָס האָבן מיך גליקלעך
געמאַכט. דאָס איז געווען די דערוואַרטונג, אַז איך וועל דעם קומענדיקן
ווינטער און אויף אַלע מאָל וואוינען אין דער שיינער, ליכטיקער שטוב מיט
אַזויפיל יונגע פרויען און היינעס בוך אין דער רוסישער איבערזעצונג פון
איינעם מיטן נאָמען מייסנער.

אַבער ווען איך האָב זיך אַריינגעזעצט אין באָן און אַרויסגענומען דאָס
בוך, פון וועלכן איך האָב דערוואַרט אַזויפיל תענוג און גענומען לייענען און
מישן די בלעטלעך, האָב איך זיך שטאַרק געוואונדערט, הזאת היינע? איז דאָס
דער זיסער, צאַרטער דיכטער, וועמענס איינצלנע לידער, וואָס איך האָב פריער
געלייענט אין אַ העברעאישער איבערזעצונג, האָבן מיך אַוועקגעטראָגן אין
אַ וועלט פון געזאַנגען? דאָ זיינען געווען טרוקענע, פעליטאַניסטישע פערזן.

דעם צווייטן אַפּשניט האָב איך געהאַט, ווען איך בין געקומען אין מיטן
נאַכט אַהיים, אויפגעוועקט מיין שוועסטער און אַן אומגעדולדיקער און באַ-
גייסטערטער, האָב איך איר גלייך אויסדערציילט, כמעט אויסגעשריען, אַלע
מינע פלענער.

אבער מיין שוועסטער האָט מיך אָפגעגאַסן מיט קאַלט וואָסער :
„וואָס, אַ פּאַטאַגראַפּטישק ווילסטו ווערן, און אַרומשלעפּן זיך פון שטאַט
צו שטאַט?“

די פּאַטאַגראַפּטישקעס האָבן ביי אונדז געהאַט ניט קיין גוטע רעפּו-
טאַציע. זיי פלעגן קומען אין אַ שטעטל, אָפּשטיין אַ פּאַר וואָכן אָדער אַ חודש
און אַוועקפאַרן אין מיטן נאַכט, צונעמענדיק די „אָדערופן“, וואָס חתנים און
כלות און יונגע ווייבלעך וועמעס מענער זיינען געווען אין אַמעריקע, האָבן זיי
געגעבן אויף בילדער.

יענעם ווינטער בין איך אָפגעזעסן אין מיל אין מיין קליין קאַמערל.
נאָר איינמאַל אין וואָך פלעג איך קומען אין שטאַט בייטן אַ בוך אין
דער ביבליאָטעק און פּאַרביילויפן דעם פענצטער, וואו עס האָט געוואוינט דאָס
מיידל, אין וועלכער איך האָב זיך געליבט. דאָס האָט מיך אָנגעזעטיקט אויף
אַ גאַנצער וואָך.

אין דער היים האָב איך אויך געהאַט מיינע צעשטרויאונגען: גיין אין
דאָרף באַשטעלן פּורן, אַרויסצושיקן מעל אין די נאָענטע און ווייטע שטעטלעך
אַרום אונדז; גיין מיט אַן אַרומגעפלאַכטענער, גלעזערנער באַטליע צום דאָרפישן
קרעמער נאָך גאַזע פאַר די אַלע לאַמפּן און לעמפּעלעך אין מיל און אָפּנעמען
די „פּאַטשט“ אין „וואַלאַסט“.

דאָס דאָרף האָט זיך געפונען אַרום אַ וויאַרסט ווייט פון דער מיל.
דער שניי סקריפעט אונטער די פיס; דער פּראָסט ברענט די אויערן
און קרעמפט די פינגער.

ווי מען האָט זיך געמאַרעט

די שוסטערס, די סטאַליאַרעס און אַנדערע באַלמעלאַכעס, וואָס האָבן זיך
געריכט צו ווערן סאַלדאַטן, האָבן זיך די לעצטע וואָכן פאַרן פּריזיוו געלאָזט
וואוילגיין פון דער אַרבעט און געלעגן אין די שענקען און איינפאַר-הייזער,
געגעסן געבראָטענע גענדז און פאַרטרונקען מיט ביר, מיט וואָס די באַלע-
באַטישע עלטערן פון זייערע ראַוועסניקעס האָבן זיי אונטערגעקויפט זיי זאָלן
ניט מאַכן קיין טומל, וואָס זיי וועלן דאַרפן גיין דינען פאַר יענע.

די באַלעבאַטישע בחורים, וואָס האָבן ניט געוואָלט און ניט געקלערט צו
דינען — האָבן זיך געמאַרעט. ניט געגעסן, ניט געשלאָפּן, אַרומגעגאַנגען איבער
די דאָרפישע וועגן ביז 15 און 20 וויאַרסט פאַר אַמאַל. זיי האָבן זיך באַרימט
איינער פאַרן צווייטן, ווי לאַנג זיי קאָנען אויסקומען אָן עסן און אָן שלאָפּן.
און נאָך אַנדערע האָבן זיך געמאַרעט דורך עסן אַ סך פלייש האַלב רוי מיט
נישט, וואָס האָט נישט געזעטיקט נאָר פאַרקערט, אָפּגעזעצערט.

אויפן 21טן יאר בין איך געשטאנען צום פריזיוו און בין ארויס „ניע גאדיך“. דאס וואלט אבער ניט געקאנט געשען, ווען איך וואלט זיך פריער ניט געמאָרעט, וואָרים איך בין געווען ניט קיין קראַנקער יינגל און אַזעלכע ווי איך האָט מען אָנגענומען.

דער פריזיוו איז געווען אין חודש נאָיאַבר און מיר, דאָס הייסט, איך און נאָך אַזעלכע ווי איך, באַלעבאַטישע בחורים, האָבן זיך אָנגעהויבן מאַרען מיט אַ פיר־פינף וואָכן פאַרן פריזיוו. כדי צו פאַרטרייבן דעם אַפעטיט צום עסן האָבן מיר געטרונקען אַ סך טיי און דעם שלאָף האָבן מיר בייגעקומען דורך שפילן אין קאַרטן.

מיר האָבן געשפילט אין „טערטל־מערטל“ אָדער דער „ניינטער וואַל“, אַ לעבעדיקע אַזאַרטע שפיל, וואו מען פאַלט ניט אַוועק אויפן נאָז אַרום דריי פאַרטאַג, פאַרקערט, מיר זיינען געווען לעבעדיק, איינשטעלערש און פול מיט געוואַגטקייט.

אַבער געשפילט האָט אַחוץ אונדז די גאַנצע שטאָט, ווער עס האָט נאָר געקענט האַלטן אַ קאַרט אין האַנט. עס האָבן געשפילט באַלעבאַטישע יונגע־לייט, וואָס זיינען געזעסן אויף קעסט, געשעפּטס־לייט, קרעמער, וואָס זייערע ווייבער האָבן געהאַט די לייזונג. אויך גויאישע שטינגאַוויקעס, דער פריסטאַוו און זיין סעקרעטאַר. דער אוראַדניק האָט פאַרשפילט זיין פערד און וועגעלע, אין וועלכן ער פלעגט אַרומפאַרן איבער די דערפער. און דעם קניאַזס זון, אַ יונגער אַפיצערל, וואָס איז געקומען פון מאַסקווע און וואָס פלעגט שפאַצירן מיט יידישע מיידלעך, האָט פאַרשפילט שווערע הונדערטער צו די „יידישע טאַוואַרישטשעס“.

איבערהויפּט האָט זיך אויסגעצייכנט אין דעם דאָזיקן שפיל מיין חבר, יונגער פון מיר מיט אַ פאַר יאַר, שלמה צינקין, וועמען מיר האָבן צווישן זיך גערופן „טשוהון“.

ער פלעגט פאַרלייגן אַ „באַנק“ אָנהייב אַוונט און פאַרקויפּען קאַרטן צו די מיטשפילער צו פאַרשיידענע פרייזן. און נאָך יעדן קאָז געמאַכט אַ חשבון אויפן קאַפּ פון יעדן פאַרלירער און יעדן געווינער, ניט פאַרצייכענענדיק מיט אַ בלייפּעדער אויפן פאַפיר. אַזוי אַ גאַנצע נאַכט און ערשט מיט טאַג צוגלייך האָט ער פאַרמאַכט די „באַנק“ און זיך אַפּגערעכנט מיט יעדן איינעם באַזונדער און קיינמאַל ניט געמאַכט קיין טעות.

* * *

איך געדענק, מען האָט ביי אונדז אין שטאָט געמאַכט אַ מיין משמר־טיש, ביי וועלכן מען האָט געשפילט אַ גאַנצע וואָך אין קאַרטן. מענטשן זיינען אַריינגעקומען, זיך אַוועקגעזעצט אויף אַ וויילע, אַפּגעשפילט אַ נאַכט אָדער אַ טאַג, איינגעמאַטערט זיך און אַוועק אַהיים. אין דער צייט וואָס זיי זיינען ניט געווען זיינען אַריינגעקומען אַנדערע און פאַרנומען זייער אַרט ביים טיש. די ערשטע האָבן זיך דורכגעשלאָפּן און ווידער געקומען שפילן. אַזוי אַ גאַנצע

וואך פון שבת-צו-נאכט ביז דעם פרייטיק-צו-נאכט איז דער טיש געווען באזעצט מיט שפילער. עס פלעגן זיך דורכווארפן פון צייט צו צייט ניט קיין שטענדיקע שפילער אויך, אבער איבערהויפט האבן ארומגערינגלט דעם טיש די שטענדיקע, וואס האבן געמאכט קארטן פאר זייער ליידישאפט.

(עס זיינען אויך געווען צווישן די פריזיווינקעס אזעלכע, וואס האבן אין קארטן ניט געשפילט. זיי זיינען געגאנגען פון שטעטל צו שטעטל איבער די לאנגע וועגן און אז זיי זיינען אריינגעקומען, פארמאטערטע און הונגעריקע, אין א שטוב וואו מען האט געשפילט אין קארטן, זיינען זיי דארט געווען פרעמדע, קיין אנטהיל אין שפיל ניט גענומען, נאר צוגעגאנגען צו א טישל, געקוקט א וויילע ווי אנדערע שפילן און צום סוף אזעקגעגאנגען אין א זיי-טיקער קאמער און דארט אזעקגעפאלן שלאפן.)

נאכן פריזיוו, ווען מען האט זיי אויסגעבראקירט, האט א טייל בחורים זיך אפגעזאגט צו עסן פולע מאלצייטן, עס זאל זיי ניט פארשאטן נאך די לאנגע תעניתים; אבער פון שפילן אין קארטן האבן זיי זיך ניט אפגעזאגט.

אין די טעג פון „מאָרען“ זיך

מיר האבן דורכגעמאסטן א לאנגן וועג:
פריצישע הויפן, דערפער, אפילו א שטאָט,
געשפאָנט און געשפאָנט גאַנצע טעג אָן אַ צוועק,
נאָר צוליב דעם איינציקן געבאַט
פון גיין ...

אין א נאכט אָנגעקומען אין מיין חברים היים,
אָן איינציק הויז אין אַ העק.
אַ שטראַל האָט געוואונקען פון ווייטן רוים,
דער ווייטער שטראַל האָט ניט אָפגענאָרט.
מען האָט פאַר אונדז געשטעלט מאכלים אַלערליי;
פאַרזוכט האָבן מיר ווייניק פון זיי,
די בעט קאַלט געלאָזט שטיין.
אָנטקעגן שלאָף זיך געשטאַרקט.
אויפן עלנבויגן זיך אָנגעשפאַרט,
געדערעמלט אַ מינוט
און עס גערופן — גערוט.
און מאָרגן פרי ווידער גרייט
מעסטן וועג, טאַפּטשען קויט.
און מיטגענומען האָבן מיר,
שוין אויף יענער זייט טיר,
אַ קוש פון אַ הונט
און אַ מאַמעס „גייט געזונט“.

מ י י ן א מ ע ר י ק ע

I

דער וועג פון מיין שטאָט מיר קיין ניו-יאָרק, האָט זיך געצויגן איבער ליבאווע, לאַנדאָן, ליווערפּול, קוויבעק און ניו-לאַנדאָן. געדויערט האָט די נסיעה זעקס אָדער זיבן וואָכן, ווייל אין איטלעכער פון די אויס-גערעכנטע שטעט זיינען מיר, עמיגראַנטן געבליבן שטיין צו עטלעכע טעג און אַמאָל אַ גאַנצע וואָך און אַפילו מער. מיט דער „גרויסער“ שיף זיינען מיר געפאָרן גאַנצע עלף טעג.

אין ליבאווע בין איך אָנגעקומען אין אַ שיינעם, אָנהייב-זומערדיקן פרי-מאָרגן און פאַרפאָרן אין אַ הויז, וואָס האָט אויפגענומען עמיגראַנטן — אַ קליינע אכסניה.

ווען איך בין אַריין אין דעם הויפט-צימער, וואָס איז אויך געווען דער עס-צימער, האָב איך דערזען צוויי מענטשן ליגן אין אַ בעט. דער וואָס איז געלעגן ביים ברעג איז שוין געווען וואָך. דאָס איז געווען אַ יונגער, שלאַנקער בחור פון אַ יאָר עטלעכע און צוואַנציק, מיט שוואַרצע געקרוינטע האָר. דער צווייטער איז נאָך געלעגן מיט דער קאָלדערע איבערן קאָפּ.

איך האָב געמיינט, אַז דער צווייטער איז אויך אַ מאַנסביל; אָבער אין אַ וויילע אַרום האָט דער מענטש אָפּגעוואָרפן אַ ברעג פון קאָלדערע און איך האָב דערזען אַ בלאַנדן מיידלשן קאָפּ האָר.

מיר איז ניט איינגעפאלן אַז דאָס זיינען מאַן און ווייב, ווייל זיי האָבן אויסגעזען צו יונג צו זיין חתונה-געהאַטע מענטשן. איך האָב געמיינט, אַז דאָס איז אַ בחור און אַ פרעמד מיידל, וואָס האָבן זיך דאָ אויף דער אַכסניה באַ-גענגט, און אַזוי ווי עס איז אין דער פרעמד, האָבן זיי ניט פאַר וועמען זיך צו שעמען.

אין גאַנצן קיין טעות האָב איך ניט געמאַכט. ווי איך האָב זיך שפּעטער דערוואוסט, איז דאָס געווען אַ פאַרליבט פאַרל, וואָס האָט אין דער היים, אין אַ קליין פּויליש שטעטל ניט געקאָנט חתונה האָבן, ווייל זי איז געווען אַ באַלע-באַטישע טאַכטער און ער — אַן אַרעמער שניידער-יונג; אָבער זיי האָבן זיך ליב געהאַט. זיינען זיי אַנטלאָפן פון דער היים און געבליבן שטעקן אין ליבאווע אויף זייער וועג קיין לאַנדאָן. עס האָט זיך ביי זיי אויסגעלאָזט דאָס געלט, האָט ער געוואָרט, אַז זיינער אַ פריינט פון לאַנדאָן זאָל אים צושיקן געלט אויף ווייטערדיקע הוצאות...

* * *

ווען איך בין אַרויס אין גאַס האָב איך דערזען דאָס ערשטע מאָל אין מיין לעבן אַ הויכע, רויטן פאַבריק-קוימען, מיט אַן אייזערנער רעשאַטקע אויפן שפיץ, ווי אַ קליין היטעלע אויפן קאָפּ פון אַ וואויל-יונגערישן בחור. איך האָב

באוואונדערט דעם קוימען ווי גלייך ער שטייט און בין געווען שטאלץ, וואָס איך געפין זיך אין אַן אמתער פאַבריק־שטאַט, וואו אַרבעטער גייען צו און פון דער אַרבעט אין בלויע בלוזעס און הויכע שטיוול, פאַרמורזשעטע אין סאָזשע און אויל.

איך בין געגאַנגען אַנקוקן די שטאַט. זיך אָפגעשטעלט לעבן קאַנאַל. עטלעכע מאַטראַסן אויף אַן עלעקטריש שיפל האָבן פאַרביי מיר דורכגעשטור־רעמט דאָס שטילע וואַסער.

איך האָב אָנגעטראָפן אויף ביכער־קראַמען, וואָס דאָס איז אַלעמאַל געווען מיין ערשטער באַגער צו זען, ווען איך בין געקומען אין אַ גרויסער שטאַט. (זינט איך האָב אויפגעהערט לויפן אַנקוקן שולן מיט זייערע שניצעכצן און פרוכתן אין די קליינע שטעטלעך אַרום אונדז, איז מיין צווייטע תאוה געווען צו שטיין ביי די פענצטער פון ביכער־געשעפטן). דאָ אין ליבאווע האָב איך אין אַ שווי־פענצטער געזען אויסגעלייגט דייטשישע ביכער. איך האָב זיך דערפילט ווי איך בין שוין כמעט אין דייטשלאַנד, אין אייראָפּע.

דער באַלעבאַס פון דער אַכסניו האָט מיך מיטגענומען יעדן מאָל, ווען ער איז געגאַנגען אין שטאַט איינקויפן פראַוויאַנט. ער האָט מיך איינמאַל גענומען צום ים, אָבער דער ים האָט אויף מיר קיין שטאַרקן איינדרוק ניט געמאַכט. עס איז געווען אַ כמאַרנער, ווינטיקער פאַרנאַכט, און איך האָב נאָר געזען לאַנגע גרעבליעס אָנגעשטאַטן מיט שטיינער. אין דער לענג און ברייט פון וואַסער. קיין שיפן האָב איך ניט געזען און קיין מענטשן זיינען ניט געזעסן אויף די בענק, וואָס זיינען געשטאַנגען אויפן זאַמד ביים ברעג ים.

* * *

אין ליבאווע בין איך געווען אַ וואַך צייט. אין איינעם אַ נאַכמיטאַג, אַרום דריי אַזיגער, בין איך געשטאַנגען אויף דער דעק פון שיף, וואָס האָט מיך געדאַרפט פירן אין דער פרעמד.

אחוץ עמיגראַנטן זיינען אויך געפאַרן אַ סך שטאַטישע מענטשן און נאָך מער זיינען געקומען זיי באַגלייטן. ווען די שיף האָט זיך אָנגעהויבן פאַמעלעך צו רירן, האָבן די מענטשן אויפן ברעג אָנגעהויבן צו פאַכן מיט ווייסע טיכעלעך צו די וואָס זיינען געשטאַנגען אויף דער שיף. האָט זיך מיר אין יענער מינוט זייער געוואַלט, אַז עמעצער זאָל צו מיר אויך פאַכן מיט אַ ווייס גאַז־טיכעלע. עס זיינען מיר געשטאַנגען טרערן אין די אויגן. אַזוי האָב איך געפילט, כאַטש איך האָב זיך געהאַלטן פאַר אַ פאַרהאַרטעוועטן פיזיש און גייסטיק קעגן סעג־טימענטן. (איך בין די לעצטע פאַר יאָר פאַר מיין אַוועקפאַרן פון דער היים געשלאָפן אויף אַ האַרט געלעגער. ווען מ'האַט אויסגעלאָשן דעם לאַמפּ, האָב איך אַוועקגענומען דאָס קישעלע פון אונטער דער זייט. יעדע נאַכט פאַרן שלאָפן־גיין אויפגעגעסן אַ שטיק שוואַרץ ברויט איינגעטונקט אין זאַלי, און פאַרטרונקען מיט אַ גלאָז קאַלט וואַסער, און גערעדט גראַבע רייד, ווען איך בין געווען מיט מיינע חברים).

די שיף איז ניט געווען די „גרויסע שיף“ וואס האט אונדז געדארפט פירן קיין אמעריקע, נאָר די קליינע, די ערשטע, וואס פאָרט נאָר ביז לאַנדאָן. קיין שיף־קראַנקייט האָט קיינער ניט געליטן. שוין דעם ערשטן אָונט האָבן מיר, די יידישע פּאַסאַזשירן, זיך באַקענט צווישן זיך; מיר האָבן זיך אָפּילו געפילט היימיש מיט די מאַטראַסן, וואָס האָבן גערעדט רוסיש.

אין די אָונטן איז מען געזעסן אויף דער דעק און געזונגען יידישע און רוסישע לידער, אַ יונג פּאָרל פון אַן אוקראַינער שטאָט — יחיאל און שרהקע — האָבן געשפּילט טעאַטער.

אַ טאָג אָדער צוויי איז אונדזער שיף געגאַנגען זייער פּאַמעלעך. דאָס זיינען מיר דורכגעפאַרן דעם „קייזער ווילהעלם־קאַנאַל“. דער קאַנאַל איז געווען אַזוי שמאַל ווי דאָס געסעלע, וואָס האָט אין דער מיר געפירט פון מאַרק צום שולהויף און וואו צוויי פורן האָבן זיך ניט געקענט אויסמיידן.

אויפן פערטן טאָג פאַרנאַכט, זיינען מיר אַריינגעפאַרן אין די וואַסערן פון דעם טייך טעמעז, דעם באַרימטן טייך, וואָס זיין נאָמען איז מיר שוין לאַנג געווען באַקאַנט פון ביכער און צייטונגען.

עס איז געוואָרן טונקל. די לאַמפן אין די פאַבריקן האָבן זיך אָנגעצונדן און באַלויכטן די פענצטער אויף ביידע זייטן טייך. עס איז געווען אַ בילד, וואָס האָט מיך אינגאַנצן צעטומלט. איך האָב ניט געוואוסט אין וועלכער זייט איך זאָל קוקן. האָב איך געקוקט צום רעכטן ברעג, האָט מיר געקלעמט דאָס האַרץ, וואָס איך קען ניט זען וואָס עס טוט זיך אויפן לינקן ברעג. און ווען איך האָב געקוקט צום לינקן ברעג, האָב איך געזשאַלעוועט דעם דורכ־געלאָזענעם רעכטן ברעג. אַזוי בין איך אַרומגעלאָפן פון איין זייט שיף צו דער צווייטער אָן אויפהער. עס האָט זיך מיר געוואַלט זיין צוויי אַנשטאָט איינעם, אָדער לכל הפחות האָבן נאָך אַ פאַר אויגן אין פּאַטילניצע. מיר זיינען געפאַרן אַ גאַנצע נאַכט און מיר זיינען אָנגעקומען אין לאַנדאָן אַרום אַכט אַזיגער אינדערפרי.

מען האָט אונדז אַלעמען געבראַכט אויף אַ שטויביקן הויף לעבן אַ גרויסן שפייכלער. עס איז געוואָרן צען און צוועלף דער זייגער. דער טאָג איז געווען אַ הייסער, אַ פאַרנער. מיר זיינען געשטאַנען אונטערן בלויען הימל און אַ ביסן ברויט און אַן אַ טרונק וואַסער.

ערשט אַרום צוויי דעם זייגער נאָך האַלבן טאָג האָט מען אונדז אַלעמען — אַ פּערציק־פּופּציק מענטשן, געבראַכט צופּוס אויף „קאמאירשעל ראוד“ אין יידישן שעלטער, — דאָס יידישע עמיגראַנט־הויז.

מיר זיינען דורך אַ שמאַלן קאַנטאַר אַריינגעקומען אין אַ קליינעם צימער מיט אַ גלעזערנעם דאָך. די זון האָט אונדז געבאַקן אין קאַפּ און טייכן שווייס זיינען גערונען פון אונדז. אָבער מען האָט אונדז געהאַלטן פאַרשפאַרט ביזן אָונט. דורכן טאָג האָט מען אונדז איינמאַל געגעבן „סענדוויטשעס“ און קאַפּע.

ערשט אין אָונט האָט מען אונדז אַרויסגעלאָזן אויף דער גאַס, אָבער מיר האָבן מורא געהאַט אַוועקצוגיין ווייט, מיר זאָלן ניט פאַרבלאַנדזשען. און

אז מיר האבן געוואלט איבערגיין די גאס, האבן מיר, דערוואקסענע מענטשן, זיך געהאלטן צו דריי-פיר פאר די הענט, ווי קליינע קינדער.

ווען מיר זיינען געשטאנען אין דרויסן לעבן שעלטער, זיינען פארבייגע- פארן עטלעכע לאנגע קארעס אָנגעזעצט מיט דערוואקסענע און קינדער, וואָס האָבן הויך געזונגען. מ'האָט אונדו געזאָגט, אַז דאָס זיינען אַרבעטער מיט זייערע פאַמיליעס. זיי פאַרן פון אַן אויספלוג אַהיים. איך האָב אין דעם געזען די גוטע מערכה פון די ענגלישע אַרבעטער.

* * *

שפעט בינאכט האָט מען אונדו געבראַכט צו אַן אונטערערדישן וואַקזאַל און אַריינגעזעצט אין באַן, וואָס האָט אונדו געדאַרפט ברענגען קיין ליווערפּול.

מיר זיינען פאַרבייגעפאַרן אַ צאַל באַלויכטענע סטאַנציעס אויפן וועג. אַבער מיר האָבן געמיינט, אַז מיר פאַרן נאָך אַלץ אונטער דער שטאַט לאַנדאַן, און די פינצטערע שטרעקעס זיינען די לאַנגע, אָן אַ שיעור לאַנגע, טונעלן.

ווען עס איז ליכטיק געוואָרן האָבן מיר דערזען גרויע, שיפּעדיקע בערג אויפן האַריזאָנט מיט הויכע און שאַרפע רוקנס, ווי דעכער פון הייזער. אין דאָ און דאָרטן, אויפן ברייטן, גרויען שטח פון די בערג, שטיינערנע שטיבער, אָנגעזעצט, ווי באַנקעס אויף אַ נאַקעטער פלייצע אין אַ באַד. איך האָב גע- טראַכט, אַז דאָס זיינען געוויס די שלעסער פון אַמאָליקע ריטער און באַראַנען, אַבער זיי האָבן ניט אויסגעזען אַזוי אימפּאָזאַנט ווי אין די אַלטע ענגלישע באַלאַדן און אין וואַלטער סקאַטס ראַמאַנען.

די גאַנצע צייט זינט איך האָב פאַרלאָזן מינסק, איז מיר אויסגעקומען צו באַגעגענען טיכן און בערג, שטעט און לענדער, וואָס וועגן זיי האָב איך זיך אָנגעהערט דערציילן פון מענטשן און זיך אָנגעלייענט אין ביכער. אַנדערע זיינען אין דער ווירקלעכקייט ניט געווען אַזוי שייך און מאַיעסטעטיש, ווי איך האָב זיך זיי פאַרגעשטעלט — און אַנדערע ווידער האָבן איבערגעשטיגן מיין פאַרשטעלונג וועגן זיי.

אַזוי איז געווען די שטאַט קאַפּענהאַגן, וואו מיר האָבן זיך אָפּגעשטעלט אויף אַ דריי-פיר שעה בעת מיר זיינען געפאַרן מיט דער ערשטער שיף פון ליבאַווע קיין לאַנדאַן.

עס איז געווען אַרום זעקס אַזייגער אין דער פרי. די פאַראַדנע גאַסן זיינען נאָך געשלאָפן. נאָר וואו-ניט-וואו האָט אַ גרויסער הונט געפירט אַ וועגעלע מיט מילך און אַ פרוי, אין אַ גרויסן, וויסן טשעפיק ביז איבער די אויערן, איז נאָכגעגאַנגען פון הינטן. מיר האָבן איבערגעשפּאַנט קאַנאַלן אין מיטן שטאַט, מיר זיינען פאַרבייגעגאַנגען גרויסע קאַנטאַר-הייזער, מוזייען און די שטאַטישע בערזשע. אונדזער פירער — אַן אָנגעשטעלטער אויף דער שיף — איז מיט אונדו דורכגעגאַנגען דעם קעניגלעכן הויף וואָס האָט אויסגעזען ווי אַ גרויסער וואַרשעווער מויער, מיט אַ פיר-קאַנטיקן הויף אין מיטן. אין

איין טויער זיינען מיר אריין און דורכן צווייטן ארויס. ביי די טויערן זיינען געשטאנען שומרים אין קורצע קליידלעך און לאנגע זאָקן מיט האַלעבארדן אויף די אַקסלען. די גאַנצע שטאַט האָט מיר דערמאַנט אַן דער שלאָפנדיקער פרינצעסין.

אויפן וועג האָט דער פירער אונדז אַריינגעפירט אין אַ שענקל, וואָס איז שוין געווען אָפן. ער האָט געהייסן דערלאנגען אונדז צו גלעזלעך קאַנאַק. עס איז געווען געשמאַק און עס האָט געקאַסט ביליק. האָט ער אונדז צוגערעדט און מיר האָבן געקויפט — ווער אַ פלאַש און ווער צוויי — מיטצונעמען אויף דער שיף. אונדזערע דערוואַרטונגען זיינען געווען גרויס. אָבער אז מיר זיינען אַרויף אויף דער שיף און געעפנט די פלעשער, האָט דער קאַנאַק געהאַט אַזאָ חלשותדיקן טעם, אַז מיר האָבן זיי אַלע אַריינגעוואָרפן אין ים. דער מאַטראַס האָט געוואוסט וואוהין ער האָט אונדז געפירט...

* * *

אין לאַנדאָן אויפן וואַקזאַל, בעת איך האָב זיך געטראָגן מיט מיין קערבל צו די וואַגאַנעס, האָב איך זיך אַנגעטראָפן מיט אַ בחורל אין מיינע יאָרן, אויך אַן עמיגראַנט ווי איך. מיר האָבן זיך פאַנגאָדערעגרעדט און באַפריינדט. אפשר האָט מיך געצויגן צו אים, דאָס וואָס ער האָט געזאָגט, אַז ער קומט פון ראַסטאָוו, אַ גרויסע שטאַט, און דאָס וואָס ער האָט געטראָגן אַ גרינע, סאַמעטענע קעפקע, וואָס מיר איז זייער געפעלן געוואָרן. ער איז געווען אַ שניידער און זיין נאַמען איז געווען טאַקאַרעוויטש (ווען מיר זיינען שוין ביידע געווען אין ניו-יאָרק, האָבן מיר זיך נאָך לאַנג געחברט, ביז ער איז אוועקגע- פאַרן אַרבעטן אין אַ קליין שטעטל אַרום באַסטאָן).

ווען מיר זיינען אַנגעקומען אין ליווערפּול, האָט מען אונדז געבראַכט אין אַ גרויס, פיר-שטאַקיק הויז. אינעווייניק איז געווען ווי אין אַ שיף. אַלע פיר עטאָזשן זיינען געווען פאַרשטעלט מיט בעטלעך איינס לעבן אַנדערן. דאָרטן זיינען די עמיגראַנטן געשלאָפן און דאָרטן זיינען אויך געשטאַנען זייערע קערבלעך.

איך מיט מיין נייעם חבר האָבן ווייניק פאַרבראַכט אין «האַטעל». מיר האָבן זיך אַריינגעכאַפט נאָר אַפצוועסן. דעם גאַנצן טאַג זיינען מיר אַרומגע- גאַנגען איבער די גאַסן פון די וואוינ-געגנטן און אויך אַריינגעקוקט אין די האַנדל-גאַסן.

די וואוינ-גאַסן זיינען געווען איינטאָניק, זיי האָבן אַלע געהאַט איין פנים. גאַס נאָך גאַס אין די צענדליקער און אפשר הונדערטער — מ'גייט און מ'גייט און מ'מיינט נאָך אַלץ אַז מ'איז אין דער זעלביקער גאַס. די הייזער אַלע פון טונקל-ברוינע ציגל, צוויי שטאַקיקע, מיט וואַזאַנעס אויף די קליינע פענצטער- לעך. קיין מענטשן אויף דער גאַס זעט מען נישט, ווי אויסגעשטאַרבן. דערפאַר די אַלטע, די האַנדל-גאַסן פון שטאַט זיינען אויסערגעוויינלעך. אימפּאַזאַנט

און שייך. די געביידעס גרויסע, פון טונקל-גרויען גראַניט, מיט אַלערליי אַר-
נאַמענטן.

מיר זיינען אַריינגעגאַנגען אין אַ הויף, וואָס איז געווען געבויט אין
אַריענטאַלישן סטיל. דאָרט האָט געשלאָגן אַ פּאַנטאַן און אַרום אים אַ גרופע
מענטשלעכע פיגורן אויסגעהאַקט פון שוואַרצן מאַרמאָר. אַ דיקע קייט, דורכ-
געצויגן דורך די אויפגעהויבענע עלנבויגנס, האָט זיי באַהעפט איינע מיט דער
צווייטער. איך געדענק ניט אַקוראַט, צי די קייט איז געווען אַן אייזערנע, אַ
דרויסנדיקע, אָדער אויך אַ מאַרמאָרנע. איך געדענק אויך ניט צי עס איז גע-
ווען אַן אויפשריפט אויפן פעדעסטאַל; אָבער מיר דוכט, אַז די סטאַטוען
האַבן מיט זיך פאַרגעשטעלט אַ שקלאַפן-גרופע און אפשר אַ טאַנץ פון די
ווילדע אין אַפריקע.

אַ גרויסן טייל פון די טעג האָב איך מיט מיין חבר פאַרבראַכט אין שטאָד-
טישן מוזיי. מיר האָבן דאָרטן געזען בילדער, און אַז איך דערמאָן זיך אַן
ליווערפּולער מוזיי, דערמאָן איך זיך אויך אַן אונדזער אַלטער, הילצערנער
שול. ס'איז אַזאַ אַסאַציאַציע פאַראַן, וואָס בילדער קומען איינס נאָכן אַנדערן,
ווען איך צי אַרויס דעם שופּלאַדל אין מאַרד. אַזוי דערמאָן איך זיך איצטער,
אַז ווען איך בין געשטאַנען אויף אַ סקווער, האָב איך געזען אַן עדה מענטשן
שטיין מיט הוילע קעפּ און טוען תפילה. איך האָב אַרונטערגענומען מיין קאָ-
פעליוש און זיך געשטעלט מיט זיי צוזאַמען.

אין ליווערפּול זיינען מיר געשטאַנען מער ווי אַ וואָך. דאָרטן האָבן מיר
זיך געזעצט אויף דער גרויסער שיף. מ'האַט גערעדט צווישן זיך, אַז די
גרויסע שיף מיט וועלכער מיר פאַרן איז אַן אַקסן-שיף. פון אַמעריקע קיין
ענגלאַנד פירט זי אַקסן און צוריק — עמיגראַנטן.

מיר, די עמיגראַנטן זיינען געשלאָפן גאַר אונטן. ניט אין קיין באַזונדערע
קאַיוטעס פאַר צוויי אָדער פיר מענטשן, נאָר אין אַ לאַנגן גרויסן באַראַק, וואָס
האַט פאַרנומען דעם גאַנצן אונטערשטן עטאַזש און וואָס איז געווען איבערגע-
טיילט ווי אין אַ טעאַטער מיט שמאַלע סטעזשקעס.

קיין באַזונדערע בעטן, אָפּגעטיילט איינע פון דער צווייטער זיינען אויך
ניט געווען. עס זיינען געווען ברייטע נאַרעס און נאָר אַן איינציקע אויפ-
געשטעלטע דינע ברעט האָט אָפּגעטיילט איין מענטשן פון אַנדערן, אַזוי, אַז
יעדער שלאָפּנדיקער מענטש איז געלעגן צווישן צוויי ברעטער, ווי אין אַ
קעסטל.

אויף יעדן בעטל איז געלעגן אַ האַרטער מאַטראַץ מיט אַ קישעלע פון
רויער זאַקסחורה, אַנגעשטאַפט מיט היי און אַ דינע קאַלדרע. די בעטלעך
זיינען געווען שמאַלע, פאַר איין מענטשן. אויף דער ברייט פון די ברעטלעך
זיינען געשלאָפן אַמאָל אַ געזינד זאַלבעפערט, אַמאָל פיר פרעמדע מענטשן און
אַמאָל מאַן-און-ווייב און צוויי פרעמדע.

אויפן צווייטן טאַג, ווען מיר זיינען אַריינגעפאַרן אין אַטלאַנטישן אַקעאַן,

האָט דער עולם אָנגעהויבן ברעכן. אויך די, וואָס האָבן זיך אַרומגעשפּילט און אַרומגעטאַנצט אויף דער ערשטער שיף, זיינען דאָ געלעגן ווי געקוילעטע קעלבער. אָבער אַפילו דאָ זיינען ניט אַלע געווען גלייך קראַנק. אַנדערע שווע-רער, און אַנדערע גרינגער. די ווייניקער קראַנקע האָבן געהאַלפן די מער קראַנקע און אַרויסגעוויזן אַ סך מיטגעפּיל, ניט נאָר צו זייערע אייגענע און פּריינט נאָר אויך צו פרעמדע.

אַ באַזונדערע אויפּמערקזאַמקייט האָט געצויגן צו זיך אַ פּאַר-פּאַלק וואָס איז געשלאָפּן אין אונדזער ריי. דער מאַן איז געווען אויסערגעוויינלעך גוט צו דער ווייב, איר קלענסטער פּאַרלאַנג איז באַלד דערפּילט געוואָרן. ער האָט זי געניאַנטשעט ווי מען ניאַנטשעט אַ קינד. ניט אָפּגעטראַטן פּון איר אויף אַ מינוט. די גאַנצע שיף האָט גערעדט וועגן זיין איבערגעבנקייט צו איר. אָבער אויפן עלפּטן טאָג פּון דער רייזע האָט די גאַנצע שיף ווידער גערעדט וועגן זיי, אָבער שוין גאַר אַנדערש. — עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז זי, די ווייב, איז ניט זיין ווייב, נאָר זיין ווייבס אַ יינגערע שוועסטער.

די יינגערע עמיגראַנטן האָבן געגעסן, אין די טעג ווען זיי האָבן געקענט עסן, ביי דעם אַלגעמיינעם טיש. די עלטערע — טאַטעס און מאַמעס — האָבן ניט געוואָלט עסן די שיף-עסנס. האָט מען זיי געגעבן יעדן איינעם אַ הערינג מיט ברויט און קאַווע. אָבער אזוי ווי אַ גאַנצער הערינג איז צופּיל פּאַר אַ מענטשן אויפּצוועסן פּאַר איינמאַל, האָבן אַנדערע אויפּגעגעסן נאָר אַ האַלבן הערינג און דעם צווייטן האַלבן אַריינגעלייגט אין קעשענע און מיטגענומען אונטן און באַהאַלטן אונטערן קישן. אויף מאַרגן האָט מען זיי ווידער געגעבן צו הערינג יעדן און זיי האָבן ווידער באַהאַלטן אַ האַלבן, אזוי ווי נעכטן.

אַז דער באַדינער פּון שיף איז געקומען אויפּראַמען די געלעגערט, האָט ער געפונען די האַלבע הערינגס אונטער די קישנס. ווען ער האָט קיינעם ביים בעט ניט געפונען האָט ער נאָר אַרויסגעוואָרפּן די ניט-געווינטשטע, אָבער אַז דער אייגנטימער פּון געלעגער איז געווען דערביי, האָט ער אים אָדער זי גע-פּאַטשט מיטן הערינג איבערן פנים.

די עלטערע פּאַסאַזשירן האָבן זיך אַלעמאַל געקלאַגט אויפן מאַנאַטאַנעם הונגערנדיקן עסן.

ביים אַלגעמיינעם טיש האָט מען געגעבן טרוקענע, מאַגערע ביסקוויטן. די וואָס האָבן ביים אַלגעמיינעם טיש ניט געגעסן, האָבן מקנא געווען יענע, ווען אַ באַדינער פּון קיך אָדער פּון עס-צימער האָט זיך באַוויזן אונטן צווישן די עלטערע פּאַסאַזשירן, האָבן זיי אַלעמאַל געבעטן מען זאָל זיי ברענגען די קיכלעך. אָבער די מענטשן פּון קיך האָבן זיך צו זיי ניט צוגעהערט. ערשט אויפן צענטן טאָג, אַ טאָג איידער מ'האַט געדאַרפּט אַרונטער פּון שיף, האָט אַ מאַטראַס געבראַכט אַ גרויסן זאַק קיכלעך און האָט עס אויסגעשאַטן אויפן דיל פּון שיף.

מיר האָבן זיך אַלע דערפּילט זייער באַלידיקט און ניט געוואָלט צורירן זיך צו די קיכלעך. און כּדי איינעם זאָל ניט איינפּאַלן אויסצושטרעקן אַ האַנט

צו זיי, האָבן מיר, די יינגערע, געמאַכט אַ קייט פון הענט און קיינעם ניט צוגעלאָזן באַענט. אזוי זיינען מיר געשטאַנען אַ היפשע וויילע. די עלטערע יידן און די ווייבער זיינען געשטאַנען מיט הונגעריקע אויגן און האָבן געקוקט מיט גלוסטונגען, אָבער ניט געוואָגט צוצוגיין באַענט.

איינער האָט ניט אויסגעהאַלטן, איז אַרונטערגעקראַכן אונטער דער קייט און צוגעכאַפט זיך צום מן; דעמאָלט האָבן זיך אַלע מיטאַמאַל פון אַלע פיר זייטן אַרויפגעוואָרפן אויף די היטער פון יידישן כבוד, דורכגעריסן די קייט און אויסגעכאַפט אַלץ וואָס איז געלעגן אויפן דיל. די יינגערע האָבן רע-זיגנירטע און פאַרשעמטע זיך צוריקגעצויגן.

* * *

אויף מאַרגן איז די שיף אָנגעקומען אין קוויבעק, קאַנאַדע.

איך האָב דאָרטן ווידער דערזען אויף דער וואָר זאַכן וועגן וועלכע איך האָב פריער נאָר געלייענט אין ביכער. הויכע פעלדזיקע בערג און פון צווישן די פעלדזן קרישטאַל-ריינע וואַסערפאַלן.

ניט ווייט פון ברעג איז געשטאַנען אַ ביידל, וואו צוויי פראַנצויזישע מיידלעך האָבן פאַרקויפט סאַדע-וואַסער, קיכלעך און פאַרשיידענע פרוכטן. מיר האָבן זיך אויסגעשטרעקט אויפן גראַז, צופוסנס פון באַרג און זיך צוגעהערט צום רויש פון די לויפנדיקע און פאַלנדיקע וואַסערן צווישן די פעלדזן. דער הימל איז געווען בלוי, די לופט שטיל און די געגנט ווילד.

אַרום האַלבן טאָג האָט מען אונדז אַלעמען געבראַכט צו דער באַן-סטאַנציע. דאָס איז געווען אַ גרויסער, פוסטער שאַלאַש, אינעווייניק לעבן טויער זיינען געשטאַנען עטלעכע אַמעריקאַנער באַאַמטע און מיר האָבן פאַר זיי דורכגעמאַרשירט מיט בלויוזע קעפּ און אַרונטערגעלאַזטע הענט.

נאָכדעם האָט מען אונדז אַריינגעזעצט אין די וואַגאַנעס צו פאַרן קיין ניו-יאָרק. געוויינלעך געדויערט אַזאַ פאַרן פערצן שעה, אָבער מיר זיינען גע-פאַרן דריי טעג און צוויי נעכט, ווייל די באַן איז געווען אַן עמיגראַנטן-באַן און זי האָט זיך אַלע וויילע אָפגעשטעלט דורכצולאָזן אַנדערע באַנען, וואָס האָבן געאַיילט פאַרביי. עס איז געווען אַן איינפאַר רעלסנדיקער וועג. מיט אונדז האָט מען זיך ניט געאַיילט. מיר האָבן געמעגט קומען שפעטער אַ ביסל.

אויף דער דריטער נאַכט זיינען מיר אָנגעקומען אין ניו-לאַנדאָן, קאָ-נעטיקוט, וואו מיר האָבן זיך געדאַרפט ווידער אַרויפזעצן אויף אַ שיף. מיר זיינען אָנגעקומען אַנהויב אַוונט. דאָ האָבן מיר זיך שוין געפילט ווי דערפאַ-רענע טוריסטן. מיר זיינען געגאַנגען איבער דער הויפט-גאַס, אַריינגעקוקט אין די פענצטער פון די קראַמען און זיך געמישט מיט דעם דורכגייענדיקן עולם. מיר האָבן זיך געפילט ווי אַ יונג ווייבל וואָס קומט אָן אין איר מאַנס הויז. כאַטש פּרעמד און ניי, אָבער זי ווייס, אַז זי איז געקומען צו זיך אַהיים.

ארום צוועלף א זייגער ביינאכט האָט מען אונדז געבראכט צו דער שיף. דאָס איז געווען אייגנטלעך ניט קיין שיף נאָר אַ מיין „פּעריי“. קיין קאָיוטעס זיינען דאָרטן ניט געווען, בלויז בענק ביי די ווענט פון שיף, אָבער ניט גענוג פאַר אונדז אַלעמען זיך אויסצוועצן אויף זיי. זיינען מיר געזעסן אויף אונדז דערע פּעקלעך, וואָס האָבן פאַרנומען דעם גאַנצן דיל פון שיף. ארום אַכט אַזייגער אינדערפרי זיינען מיר אָנגעקומען אין ניו-יאָרק.

* * *

מ י י ן א מ ע ר י ק ע

II

מיר זיינען אָנגעקומען ניט מיטן ים, נאָר מיטן ים-אויסגוס אין מזרח זייט פון שטאָט. עס איז געווען אַ רעגנדיקער פרימאָרגן. מיר זיינען פאַרביי געפאַרן די הויכע געביידעס, אָבער מיר זיינען געפאַרן הינטער זייערע פלייצעס, ווי מיר וואָלטן זיך אַריינגעגנבעט, זיי זאָלן אונדז ניט באַמערקן. אונדזער שיף האָט זיך אָפגעשטעלט ביי דעם פיער 38 אָנטקעגן קאַנאַל סטריט. עס איז צוגעקומען אַ מאָן מיט אַ נומער אויפן היטל און האָט אָן אַ וואָרט צוגענומען מיין קערבל. איך האָב פאַרשטאַנען, אַז דאָס איז ניט קיין גנב און ניט קיין רויבער, ווי באַלד ער נעמט צו מיין פאַרמעגן אין מיטן טאָג און פאַר אַלעמען אין די אויגן און קיינער זאָגט אים ניט קיין וואָרט. עמיצער האָט מיר אָנגעוויזן מיטן האַנט איך זאָל גיין מיט דער ברייטער גאַס, וואָס האָט זיך געעפנט פאַר מיר. נאָך אַ 15 מינוט גאַנג האָב איך אָנגעטראָפן קראַמען מיט יידישע אויפשריפטן אויף די פענצטער. איך בין אַריין אין אַ קאַנטאָר און אויסגעביטן מיינע רוסישע רובלס אויף אַמעריקאַנער דאָלאַרן און אַז איך האָב געוויזן דעם אַדרעס וואוהין איך דאַרף גיין, האָט מען מיר אָנגעוויזן, אַז איך זאָל זיך אומקערן צוריק און גיין מיט דער גאַס וואו אין דער הויך לויפט אַ באַן, ביז איך וועל קומען צו אַ ראַג, וואו עס שטייט אָנגעשריבן אויף אַ סלופ דאָס וואָרט „פּרינצע (ענגליש: פּרינס), מיט יענער גאַס זאָל איך זיך פאַרנעמען אויף לינקס ביז איך וועל קומען צו דעם נומער 100. דאָרט האָט מיין שוואַגער געהאַט אַ קליין פוטער-פאַבריקל, וואו עס זיינען געווען צוויי שותפים און איין אַרבעטער, אַלע פון אונדזער שטאָט. ווען איך בין אַריינגעקומען צום שוואַגער אין פאַבריקל, איז געווען ארום האַלבן טאָג. דערווייל איז געוואָרן שניין אין דרויסן, אינעווייניק איז געווען זייער הייס און עס האָט געשמעקט מיט קעראַסין און צוגעברענטע האָר. מיין שוואַגער האָט ערשט געדאַרפט גיין אַהיים ארום זעקס אַ זייגער

פֿאַרנאַכט. דערווייל איז מיין שוואַגערס שותף געגאַנגען אין גאַס צוליב „בײַד נעס“; האָט ער מיך מיטגענומען. מיר זיינען געגאַנגען אַרויף שטאַט צו. אויפן וועג האָב איך געזען הויכע מויערן און אויף די ווינקלען אין דער הויך, הענגענדיקע שילדן, שיטער געפלאַכטן פון דראַט, מיט גרויסע גאַלדענע ווערטער. די ווערטער האָבן אויסגעזען ווי זיי הענגען אין דער לופטן. ער האָט מיך אַזוי דערפירט בײַ אַ קליינעם בולוואַר מיט שיטער- צעשטעלטע בענק. דאָרטן האָט ער מיך איבערגעלאָזט און אַנגעוויזן ווי איך וועל טרעפן דעם וועג צוריק אין פאַבריקל.

אויף די בענק זיינען געזעסן ווייניק מענטשן. וואוינטי-וואו אַן עלטערע אָדער אַ יונגע פרוי מיט אַנגעפאַרבטע באַקן. אָבער אַ סך מענטשן זיינען פאַרבייגעגאַנגען. איך האָב באַמערקט, אַז קיינער פון די מענער, וואָס גייען פאַרביי טראָגט ניט קיין שטעקן ווי אין אייראַפּע. איך האָב פאַרשטאַנען, אַז דאָ איז עס ניט קיין מאַדע, האָב איך גענומען מיין שטעקן, וואָס איך האָב זיך בײַ אַהער מיט אים קיינמאַל ניט געשיידט און מיט אַ ווייטיק אין האַרצן אים אַ וואַרף געטאָן ווייט פון זיך, ווי מען וואַרפט אַ שטיין אין דער ווייטנס. פֿאַרנאַכט האָט מיך מיין שוואַגער גענומען צו זיך אויף זיין קוואַרטיר. אויפן וועג האָט ער פֿאַר מיר איינגעקויפט אונטערעוועש און אויבערעהעמדער, וואָס מ'האַט דעמאָלט גערופן „דזשאַמפּערס“.

מיין שוואַגער איז דאָ געווען אַליין אַן זיין ווייב און קינדער און האָט געוואוינט אין אַ צימער אויף „אַטוירני סטריט“ בײַ אַ לאַנדספּרוי, אַן אַלמנה מיט דריי דערוואַקסענע טעכטער.

* * *

ווען איך מיט מיין שוואַגער זיינען אַרום זיבן אַזייער פֿאַרנאַכט געזעסן ביים טיש און געגעסן אונדזער מאַלצייט, האָט זיך געעפנט די טיר און איינע פון די מיידלעך איז אַריינגעקומען. זי האָט זיך באַגריסט מיט אונדז און באַלד אַריינגעגאַנגען אין אַ צווייטן צימער. איך האָב געהערט, ווי זי האָט זיך דאָרטן אַרומגעוואַשן אין אַ שיסל וואַסער. זי איז צוריק אַריין אַן אַ בליווקע נאָר אין אַן אויסגעקאַרסירטן „לופטשיק“ און זיך געזעצט ביים טיש מיט אונדז עסן. אין אַ וויילע אַרום האָט זיך ווידער געעפנט די טיר און עס זיינען אַריינגעקומען די אַנדערע צוויי מיידלעך. זיי האָבן זיך אויך פריער אַרומגע- וואַשן און דערנאָך געזעצט זיך צום טיש האַלב-נאַקעטע. זיי האָבן זיך גאַרניט געשטערט, וואָס זיי זיצן מיט מאַנסבילן אין אַזאַ הילוך. עס איז מיר אויסגע- קומען טשיקאַווע, בײַ אונדז אין דער היים, און ניט נאָר בײַ אונדז אין שטוב, זיינען מיידלעך געגאַנגען אין „קאַשיוולקעס“ מיט לאַנגע אַרבל און פאַרשפּיליעט אויף אַלע קנעפלעך. איך האָב געטראַכט אַז דאָ איז אַ הפּקר-וועלט.

דעם זעלבן אַוונט האָט מיין שוואַגער באַשטעלט פֿאַר מיר אַ צימער בײַ אַ יונג פֿאַר-פּאַלק, אויך אונדזערע לאַנדסלייט. איך האָב דאָרטן דערזען אַ ברייטע בעט, פֿאַר מאַן און ווייב און עס איז מיר ווידער אויסגעקומען פּריקרע די

אָפּנקייט פון אַ פּאַר-פּאַלקס לעבן. אין אונדזערע שטעטלעך און דערפער, שטייען צוויי באַזונדערע בעטן פאַר מאַן און ווייב, אַפילו אין די אַרימסטע הייזער. אין אַ פאַר טעג אַרום האָט מיין שוואַגער געפונען פאַר מיר אַ פּלאַץ צו אַרבעטן. דאָס איז געווען אין 100 גריין סטריט. מען האָט דאָרטן געמאַכט ווייבערשע אונטערקליידלעך, „פעטיקאָוטס“. די פּאַבריק אָדער דער „שאַפּ“ האָט זיך געפונען אויפן פּערטן שטאַק, קיין הויב-מאַשין, „עלעווייטאַר“, איז ניט געווען. די טרעפּ זיינען ניט געגאַנגען אין זיג-זאַגן, הין און צוריק, וואָס גיט אַ געלעגנהייט די פּיס אָפּצורוען, נאָר זיי האָבן זיך געהויבן פון אונטן אַרויף ווי אַ לייטער.

איך בין אַריינגעקומען אין שאַפּ נאָך פאַר אַכט דעם זייגער אין דער פּרי. אַמאָל האָב איך געפונען די טיר פון שאַפּ אָפּ און אַן אַנדערש מאָל האָב איך געדאַרפּט שטיין אין דרויסן און וואַרטן ביז דער באַלעבאַס וועט קומען און עפענען די טיר.

* * *

מיין באַלעבאַס איז געווען אַ האַלב-אַרטאָדאָקסישער יונגערמאַן. זיין שווער איז דאָ אין ניו יאָרק געווען אַ רב. מען האָט ביי אים ניט געאַרבעט שבת, דאָס הייסט, די אַרבעטער זיינען ניט אַריינגעקומען, אָבער ער אַליין איז יאָ אַריינגעקומען טאָן די אַרבעטן וואָס דורך דער וואַך האָט ער ניט געהאַט קיין צייט צו פאַרענדיקן.

יעדן פּרימאַרגן, ווען איך בין אַריינגעקומען האָב איך די ערשטע זאָך געדאַרפּט אויסקערן דעם שאַפּ. ווען עס האָבן זיך אַנגעהויבן די קאַלטע טעג, האָב איך געדאַרפּט אַריינקריכן אין אַזאַ עלמערל, צונויפגעשלאָגן פון ברעטער אין אַ שמאַלן ווינקל, און פון דאָרטן אַרויסנעמען קוילן צו באַהייצן דעם שאַפּ. דאָס קעמערל האָט געהאַט אַ טירל אין מיטן וואַנט, אַ ביסל גרעסער ווי אַ פּאַרטקע פון אַ פענצטער. ווען די קוילן אין קעמערל זיינען געוואָרן ווייניק, האָב איך געמוזט אַריינקריכן אינעווייניק מיטן קאַפּ און אַנשאַרן זיי אין אַן עמער. עס האָט מיר דערמאַנט אונדזער קאַטן. אָבער דאָ האָב איך ניט געקראָגן קיין פּרישע איי דערפאַר. איך פלעג אַרויסקריכן אַ פאַרשמירטער אין סאָזשע און אַ הוסטנדיקער.

דערווייל איז דער שאַפּ פול געוואָרן מיט די מיידלעך, וואָס האָבן זיך געזעצט ביי אַ לאַנגער ריי מאַשינען שטעפן די אונטערקליידלעך. עס האָבן געאַרבעט אַ 12-14 מיידלעך אָפּערייטאַרינס און איין מאַן, אַ יונגער בחור, דעם באַלעבאַס אַ שוועסטערקינד, וואָס האָט געמאַכט די „קאַרדינג“ אויף די קליידלעך.

אַז איך האָב זיך אָפּגעפאַרטיקט מיט דער „שטוב-אַרבעט“ און דער באַ-לעבאַס מיט זיין אָפּיס-אַרבעט, האָבן מיר זיך גענומען צום שניידן. דער טיש איז געשטאַנען פאַראַלעל מיט די ניי-מאַשינעס. מיר האָבן אָפּגעוויקלט אַ שטיק סחורה, סאַטין אָדער לאַן, איבער דער לענג פון טיש. אָפּגעשניטן מיט

א שער איין „לענג“ און אויף דעם אַנגעלייגט א צווייטע און ווידער אַפגע-
שניטן. אַזוי נאָכאַנאַנד ביז עס האָט זיך אַנגעלייגט אַ 30-40 די דיק. (מען
האָט עס גערופן „שפּרייטן“). דעמאָלט האָט מיין באַלעבאָס אויסגעלייגט דעם
„פעטערן“ (דעם מוסטער) און לויט אים אַנגעצייכנט דעם אוואָר אויף דער
סחורה, און מיט אַ קורצן האַנט-מעסער, וואָס האָט געהייסן „שאַרט-נייף“
(צום אונטערשייד פון דעם לאַנגן מעסער, וואָס מ'האָט גענוצט אין אַנדערע
פאַבריקן) האָט מען געשניטן. דער באַלעבאָס האָט מיר געוווּן ווי אַריינצו-
שטעכן דעם מעסער אין דער סחורה. די ערשטע צייט האָב איך אים ניט
געקענט נאָכטאָן. דער מעסער האָט זיך ביי מיר געגליטשט פון אויבן-אויף,
ווי ער וואָלט געגאַנגען איבער בלעך, אָבער ביסלעכווייז האָב איך זיך צו-
געוואוינט און שוין געקענט אַריינשטעכן דעם מעסער גאַנץ טיף — ביזן
סאַמע האַלץ פון טיש — אָן איבעריקער אַנשטרענגונג. צוליב דעם וואָס דער
באַלעבאָס איז מערסטנס געווען פאַרנומען אין צווייטן עקן פון שאַפ, אין זיין
אַפּסי, און האָט זיך ניט געקענט צופיל אַפגעבן מיט „מאַרקן“, אַנצייכענען די
סחורה, האָב איך אַליין געטאָן די צוגרייטונג-אַרבעט; אויסשפּרייטן און פאַר-
קלעמען די וואָרע עס זאָל זיך ניט צערוקן, אָדער איך האָב געשניטן שלאַרעס
(פלאונסעס). איך האָב גענומען אַ גאַנצן שטיק צונויפגעלייגטע סחורה און
צעשניטן עס זייער פאַרזיכטיק אויף שמאַלע פאַסן, צו צוויי און אַ האַלב
אינטשעס ברייט און אַמאָל שמעלערע. עס האָט ניט געטאָרט זיין דער קלענ-
טער אַפּנייג פון דער אַנגעצייכנטער ליניע, וואָרים שפעטער, אַז מ'האָט די
פלאונסעס פאַנאָדערגרענומען, האָט זיך דער קרומער בייג געוווּן אויף דער
גאַנצער לענג פון דער פלאונס. איינמאָל האָט זיך געמאַכט, אַז דער מעסער
איז טאַקע אַפגעשפרונגען אַ ביסל אָן אַ זייט. איך האָב מוראָ געהאַט אַז מיין
באַלעבאָס וועט דאָס דערזען, וועט ער שרייען אויף מיר, האָב איך יענעם
שטיק סחורה אַריינגעלייגט אין דער ברייטער קעשענע פון פאַרטוך און גע-
האַלטן ביזן אַוונט. און אַז איך בין געגאַנגען אַהיים בין איך שוין ניט געגאַנגען
מיט דער גאַס וואָס איך גיי אַלעמאָל, נאָר בין אַוועקגעגאַנגען מיט אַ בלאַק
ווייטער און דאָרטן אַרויסגעוואָרפן דעם פלאונס אין גאַס. אָבער שוין קומענדיק
יענעם אַוונט אַהיים און אַפילו עטלעכע טעג נאָכדעם, האָב איך אַלץ מוראָ
געהאַט אפשר איז דער באַלעבאָס דאָס מאַל אויך געגאַנגען מיט דער זעלביקער
גאַס וואָס איך, דערזען די שטיק סחורה און עס דערקענט אַז עס איז פון זיין
שאַפ. איך האָב אַ היפשע צייט געפאַרשט אין זיינע בליקן, צי ווייס ער עפעס
וועגן דעם.

מיר, דער באַלעבאָס און איך, האָבן געאַרבעט ביז זיבן אַ זיגער אין
אַוונט. נאָכדעם ווי די מיידלעך זיינען שוין אַוועק מיט אַ שעה פריער. געקראָגן
האָב איך דריי דאָלער אַ וואָך. שפעטער, אין ווינטער, האָב איך זיך דערוואוסט,
אַז מ'זאָלט פאַר „אַווערטאָים“ (איבער-שעהן), דאָס הייסט, פאַר דער צייט פון
זעקס און שפעטער. איך האָב פון אים פאַרלאַנגט עקסטראַ געצאָלט, האָט ער
מיט מיר אַפגעמאַכט, אַז ביי זיבן דאָרף איך טאַקע אַרבעטן פאַר די געוויינט-

לעכע שכירות, אָבער נאָך זיבן דעם זייגער דאַרף ער מיר צאָלן 30 סענט אַן אַוונט פאַר „אָווערטאַים“. איז אין די אַוונטן וואָס איך האָב געאַרבעט „אָווערטאַים“ און געקראָגן די עקסטראַ 30 סענט, זיינען מיר געבליבן אין שאַפּ ביז עוף דעם זייגער ביינאַכט. אַזוי, אַז פאַר די 30 סענט האָב איך געאַרבעט איבעריקע פיר שעה, דאָס האָט אויסגעטראָגן ווייניקער ווי אַכט סענט אַ שעה, יע, אַרום ניין דעם זייגער פלעגט ער מיך אַרונטערשיקן נאָך אַ קענדל ביר און אַ „קריס-טשיו“ און דאָס פלעגן מיר עסן צוזאַמען. איך האָב זיך פונדעסטוועגן אַרויפגעאַרבעט ביי אים אויף זעקס דאָלער אַ וואָך. אין די אַוונטן ווען איך בין אַוועק אַהיים פריער פון מיין באַלעבאַס האָב איך אים ניט געזאָגט קיין „גוטע נאַכט“, ווייל איך האָב געהערט עטלעכע מאָל וואָס ער האָט געענטפערט אויף זיין שוועסטערקינדס „גוטע נאַכט“. ווען דער באַלעבאַס, מר. קאַהען איז געווען ביי זיך אין אָפּיס, פלעגט ער הערן ווי די מיידלעך ביי די ניי-מאַשינען זינגען, אַז ער פלעגט אַריינלויפן, פלעגן זיי שטיל ווערן. האָט ער מיך געבעטן, אַז איך זאל אים זאָגן וועלכע מיידלעך עס הייבן אַן דאָס געזאַנג, ווייל איך אַרבעט דאָך מיט זיי אין איין צימער.

איך האָב זיך אָבער אַנטזאָגט דאָס צו טאָן.

* * *

די אַרבעט, די לאַנגע שעהן און דאָס גיין פון מאַנראַן סטריט ביז גריין סטריט, זיינען פאַר מיר געווען זייער שווער. האָט מיר אַ מענטש, אַ קאַסטמאַער-פּעדלער וואָס פלעגט אַרויפקומען אין הויז וואו איך האָב געוואוינט, רעקאַמענדירט אַ „פּלאַץ“ אויף הענרי סטריט, וואָס איז געווען נאָענט צו מיין וואוינונג. בין איך אָבער אַריינגעפאַלן אין אַ קליינער סטאַרקע (קרעמל) וואו מען האָט גענייט איינצלנע קליידער אויף באַשטעלונגען און מיין דעזיין-נעריק, די באַלעבאַסטע איז געווען אַ מעוברתע יידענע און ביי איר האָב איך עס געדאַרפט אַרבעטן. די שערל איז קיינמאָל ניט געווען ביי דער האַנט און די קרייד איז שטענדיק פאַרלאָרן געגאַנגען. איז עס מיר ניט אַנגעשטאַנען, און איינמאָל, ווען איך בין אַרויס עסן מיטאַג, האָב איך דערזען אין אַ יידישער צייטונג אַן אַנאַנס, אַז מען דאַרף האָבן אַ געהילף-קאַטער (צושניידער) אין אַ גרויסן שאַפּ, וואָס האָט זיך געפונען אויף עספינאַרד סטריט, אַ קליין געסל וואָס פאַלט אַריין אין בראַדוויי. איך בין אַוועק אַהין און מען האָט מיך אָב-גענומען.

מען האָט אין יענעם שאַפּ געמאַכט זיידענע בליוזקעס מיט הויכע קעל-נערלעך, אויסגעפילט מיט שטייפן באַקראַם, אַ גלאַנציקער שטאַף וואָס איז געווען אַזוי שטאַרק און האַרט ווי שטאַל. דער פאַרמאַן האָט פאַר מיר אויס-געלייגט אַ לענג באַקראַם צוועלף פאַכן דיק, וואָס אויפן אויסזען איז עס געווען ניט הויך; עס האָט פאַרבומען אפשר אַ דריטל פון אַ צאַל. ער האָט אַנגע-צייכנט אויף דעם 48 קעלנערלעך, האַרט איינער לעבן אַנדערן, און אַוועק-

געשטעלט זיך ביי מיין זייט, זען ווי שנעל און גוט איך וועל עס שניידן. איך האָב אַ פיר-געטאָן מיטן מעסער, אָבער דער מעסער האָט זיך געגליטשט פון אויבן-אויף און ניט געוואָלט אַריין אין דער סחורה. אַזוי עטלעכע מאָל. האָט דער פאַרמאַן אַרויסגענומען דעם מעסער פון מיין האַנט און האָט מיר געוויזן, אַז ביי אים גייט עס גאַר גרינג. און ער האָט מיר ווידער געגעבן דעם מעסער. איך האָב זיך אָנגעלייגט מיט מיין אַקסל און מיט דער מאַרדע אויפן מעסער און מיט גרויס מאַטערניש דורכגעשטאַכן דעם גליטשיקן, גלאַנציקן באַקראָם. עס האָט מיך אָפּגעגאַסן מיט שווייס און עס האָט מיר גענומען אַ היפשע צייט ביז וואָנען איך בין פאַרטיק געוואָרן מיט מיין אַרבעט. מען האָט דאָרטן געאַרבעט מיט צווייערליי מעסערס, מיטן קורצן און מיטן לאַנגן. דער לאַנגער מעסער איז געהאַנגען אין אַ שפּאַלט אין מיטן טיש, ווי אַ זעג אין אַ קלאַץ, וואָס מען צעזעגט אויף ברעטער. דער מעסער איז ניט געאַנגען איבער דער סחורה, נאָר די שטיק סחורה איז געאַנגען צום בלישטשענדיקן מעסער, ווי דער ברדלס. אַ פאַרכישופּטער פון דעם שלאַנגס קוק לויפט אַליין צו אים אין מויל אַריין.

דער שאַפּ איז מיר געפעלן געוואָרן. איך האָב זיך געפילט אַז איצט בין איך אַן אמתער אַרבעטער, ניט ווי פריער ביי די אונטערקליידלעך, וואו איך בין געווען דער איינציקער באַלמעלאַכע און געוויס ניט ווי ביי דער מעוברת-דיקער יידענע, אין דעם קליינעם קרעמל אויף הענרי סטריט. ווען נאָר איך האָב זיך דערמאַנט אַן יענער באַלעבאַסטע מיינער, בין איך רויט געוואָרן, עס איז מיר ניט אָנגעשטאַנען וואָס מען שניידט דאָרטן איינצלנע קליידער און איך דאַרף פּאַלגן אַ יידענע.

דער הויפט-קאַטער אין דעם נייעם שאַפּ איז געווען זייער פריינטלעך צו מיר. ער האָט מיך געלערנט ווי צו אַרבעטן. איך בין געווען שטאַלץ, וואָס איך אַרבעט אין אַ גרויסן שאַפּ מיט אַ סך אַרבעטער, גיי עסן צוזאַמען מיט זיי און שטיי דעם גאַנצן טאָג מיטן מעסער אין האַנט, כאַטש מיינע פאַרדינסטן זיינען געווען ניט מער ווי זעקס דאָלער אַ וואָך.

אָבער די אַרבעט אַליין איז מיר געווען ניט אויסצוהאַלטן. אַז איך בין געקומען ביינאַכט אויף מיין קוואַרטיר האָבן מיר וויי געטאָן די הענט און איך האָב ניט געקענט איינשלאָפּן.

מיין וועטשערע, וואָס מיין באַלעבאַסטע אַגב, אונדזערע אַ קרובה, האָט מיר געגעבן, איז באַשטאַנען פון אַ שטיקל הערינג און אַ טעלער פאַרווייסטע זופּ. אַזאַ עסן האָט מיר ניט געקענט פאַרגיטיקן פאַר דער שווערער אַרבעט. (אַז איך האָב זיך פון איר אַרויסגעצויגן, נאָכדעם ווי איך האָב דאָרטן אָפּ-געוואוינט אַרום אַ האַלב יאָר, בין איך איר שולדיק געבליבן 14 דאָלער).

אינמיטל, נאָך אַ פאַר חדשים שווערער אַרבעט, האָב איך געטראַכט ביי זיך, אַז איך וועל בלייבן אין דער היים אויף אַ טאָג אָפּצורוען די הענט. אָבער אַז איך בין געקומען אויפן דריטן טאָג אין שאַפּ, האָב איך געפונען אַן אַנדער מענטש שטיין ביים טיש אויף מיין אַרט. איך האָב געזען, אַז דער

נייער מענטש איז שטארקער אויפן קוק פון מיר און טוט די מלאכה בעסער פון מיר. בין איך ניט געגאנגען אין אפיס מאנען מיין דזשאב, נאר איך האב גענומען מיין געצייג — דעם מעסער און די שער — און בין אוועק אהיים.

איך בין נאכדעם א לאנגע צייט ארומגעגאנגען ליידיק און צוגעהונגערט אויך; אבער עס האט מיר ניט אזוי געארט דאס הונגערו, ווי איך האב גע- בענקט נאך דער ארבעט. ניט איינמאל ביינאכט האב איך זיך אויפגעכאפט אין מיטן שלאף, און מיינע פינגער האבן געזוכט דעם קורצן מעסער ארום זיך. די פינגער האבן געדארשט נאך אים.

* * *

ארום דער צייט האב איך זיך געטראפן מיט מיינעם א לאנדסמאן, אן אגענט פון ניימאשינען. ער האט מיר צוגערעדט צו ווערן א העמדליייער; „ניט אלע דארפן זיין אפיצערן, עס מוזן זיין סאלדאטן אויך“.

איך האב דערפילט א ירידה — פון א קאטער צו ווערן אן אפערירטער — אבער איך האב קיין אנדער ברירה ניט געהאט. האב איך ביי אים גענומען א מאשין אויף אויסצאלן און בין אוועק ארבעטן אין א שאפ וואו ער האט געהאט א באקאנטן „באס“.

אין יענער צייט האט אן ארבעטער געמוזט האבן אן אייגענע מאשין, קיין עלעקטרישע טראנסמיטערס זיינען אין די ארעמע שעפער דאן טאון ניט געווען איינגעפירט. און אז אן ארבעטער האט געדארפט גיין אין א נייעם שאפ ארבעטן, האט ער געטראגן זיין מאשין אויפן קארק.

דער שאפ וואוהין איך בין אנגעקומען האט זיך געפונען אויף דער איסט סאיד אין א שמאל געסעלע, קיים גענוג פאר א טראק דורכצופארן. דאס געסעלע איז געווען איין בלאק לאנג און איז געלאפן פון מאנראו ביז טשערי סטריט. דארטן זיינען געשטאנען זייער הויכע, אבער אלטע, אפגעלאזענע געביידעס. אין איינעם פון די שעפער אויפן צווייטן שטאק, א שאפ וואו מען האט גענייט העמדער, בין איך אנגעקומען ארבעטן: דער אפמאך מיטן באלעבאס איז געווען, אז איך דארף ארבעטן אומזיסט ביז וואנען איך וועל מאכן אליין א גאנצן „באנדל“ (פעקל) ארבעט. פאר דעם ערשטן באנדל דארף איך קריגן באצאלט. מען האט דארטן געארבעט „סעקשאן“ (טיילן) ארבעט. מיין פאך איז געווען קאלנערס. מיין באלעבאס איז ניט געווען אליין קיין פאבריקאנט, נאר א קאנטראקטאר, דאס הייסט, ער האט געקראגן צוגעשניטענע העמדער און ווען ער האט זיי אויפגענייט, האט ער געקראגן באצאלט פון דעם פאבריי- קאנט און דעמאלט האבן מיר פון אים באקומען אונדזערע שכירות. געלט האט ער געדארפט קריגן אלע צוויי וואכן און אז דער פאבריקאנט האט זיך אמאל פארשפעטיקט, איז ביי אונדז אין שאפ געווארן א „סטאפעידזש“ (אן אפשטעל אין דער ארבעט).

עס האבן געארבעט אן ערך פון א פופצן מענטשן, כמעט אלע פון זיי אונדזערע ליטווישע לאנדסלייט; טייל פון זיי פון אונדזערן א נאענטן דארף.

די מערסטע ארבעטער זיינען געווען ישיבה-בחורים פון דער היים. צווישן די איבעריקע זיינען געווען עטלעכע אלטע איינגעזעסענע ארבעטער, איבערהויפט איינער, אַ „באַטאַנהאַל-מעיקער“ (אַ לעכל-אויסנייער), וואָס האָט ביי דער ערשטער געלעגנהייט אַ זעץ געטאַן מיטן קולאַק אויף דער מאַשין און אַ געשריי געטאַן: „סטאַפּ!“ אַלע מאַשינעס האָבן זיך דעמאָלט אָפּגעשטעלט מיט איין מאָל. אַבער דאָס האָט זיך איבערגעחזרט צו אַפט. פאַרדינט האָט מען דאָרטן צווישן זעקס און צען דאָלער אַ וואַך.

אַריינגעקומען צו דער אַרבעט איז מען אַכט אַזויגער אינדערפרי און גע- אַרבעט ביז זעקס פאַרנאַכט. געוויינטלעך האָט מען אין שאַפּ געהערט געזאַנג פון אַלטע און נייע טעאַטער-לידלעך. איבערהויפט האָט זיך געלאָזט הערן אַן אָפּערייטאַר מיטן נאָמען וואָסילעווסקי. ער האָט געזונגען דעם גאַנצן טאַג. אַבער זייער אָפט האָבן זיך אויך געהערט די געשרייען ווי די אַרבעטער האָבן זיך געקריגט מיטן באַלעבאַט.

דאָרטן האָט ניט איינמאַל אַן אַרבעטער אויפּגעהאַנגען אַ בייגל אויף אַ שטריקל און געביסן פון אים בעת די הענט זיינען געווען פאַרנומען מיט דעם „פראַנט“ אָדער „בעק“ פון אַ העמד.

מיין ערשטער באַנדל אַרבעט איז פאַרטיק געוואָרן אין אַ דריי וואַכן אַרום נאָך מיין אַנקומען אין שאַפּ און האָט באַטראַפּן עפעס מער ווי צוויי דאָלער, אַבער דאָס געלט האָט צוגענומען דעם באַלעבאַט אַ שוועסטער, אויך אַן אַרבעטערין אין דעם שאַפּ. דערפאַר וואָס זי האָט מיר עטלעכע מאָל געוויזן ווי צו אַרבעטן.

איך האָב דאָרטן אָפּגעאַרבעט ביז די מיטן זומערדיקע „סלעק“.

שפעטער האָב איך אויך געאַרבעט נאָך אין עטלעכע שעפּער, סיי ווי אַ קאַטער און סיי ווי געלערנט זיך פאַר אַן אָפּערייטאַר. קיין פולער קאַטער בין איך ניט געווען נאָר אַן אַרויסהעלפּער אין סעזאָן. אַז עס איז געוואָרן „סלאָו“, (ניט געווען קיין צופיל אַרבעט), האָט מען מיר אַוועקגעשיקט און פאַר אַן אָפּערייטאַר האָב איך זיך פאַר קיין פאַל ניט געקענט אויסלערנען. מען האָט ביי מיר צוגענומען דאָס לערנגעלט וואָס איך האָב באַצאַלט און נאָך די צוויי וואַכן פון לערנען האָט מען מיר אַוועקגעשיקט איך זאָל זוכן אַרבעט אין אַן אַנדער שאַפּ. ניט דאָרטן וואו איך האָב זיך געלערנט.

דער נסיון פון שטיקל ברויט

מיר זיינען געווען אין דריטן חודש „סלעק“.

די האַנט האָט אַנגעטאַפּט דער קעשענעט דעק.

מיין חבר איז אויסגעגאַנגען די שטאַט פון עק ביז עק

און אומעטום אויף אַרבעט געפרעגט

און קיינער געזאַגט האָט: „בלייב“.

נאָר איך האָב פאַרטריבן די האַפּענונג פון מיר

און דעם פאָרדרוס צוזאַמען מיט איר :
און פאָר מיין בחורשן צייט־פאָרטרייב
בין איך געזעסן אין שיפס ביבליאָטעק,
געלייענט הערצענטע און לידער געשריבן.
און קומען אַהיים אויף אונדזער קוואַרטיר,
אין פייק סטריט — דרייסיק זיבן —
פלעגן מיר ביידע שפעט, שפעט.
און אַז מיר פלעגן ליגן אין האַרטן בעט
האַבן מיינע פינגער געלעכצט — ווי עס לעכצט דער גומען
נאָך וואַסער, — נאָך מעסער און שער.
און אַז דער שטאַלענער טרונק איז ניט געקומען —
האַב איך צוגעהונגערט אַ ביסל מער.

* * *

איינמל ביינאַכט, דער לעצטער זעמל
ליגט אויפן פענצטער אין אַ געלן פאַפיר ;
אין קעשענע אָפילו ניט די לעצטע פעני
אַ צווייטן צו קויפן אין נאַענטן קרעמל.
דער שלאָף איז געזעסן אויפן קאַרק
און צום בעט מיך גענידערט ;
דער הונגער אָבער טראַציק און שטאַרק
ווי אַ ספרוזשינע האָט דערווידערט.
איך בין פון בעט אַראָפּ און גענומען גיין
צום פענצטער וואו דאָס ברויט איז געלעגן,
און צום חבר זיך אומגעקוקט, ווי צו פרעגן :
זאָל איך פאַרצערן די מאַרגנדיקע זעט ?
און ער האָט מיט זיין שמייכל פון בעט
אַן ווערטער געענטפערט : „ניין“...
אַזוי האָבן מיר זיך דריי מאָל דורכגערעדט.
אויף מאַרגן פרי האָב איך געקוקט אויפן זעמל און זיך געפרייט,
ניט וואָס איך האָב געפונען מיין שפייז אָנגעגרייט,
נאָר וואָס איך בין בייגעשטאַנען דעם נסיון פון שטיקל ברויט.

* * *

איך האָב זיך דערמאַנט אָן מיין אַלטן באַלעבאַס, מר. קאַהן פון 100
גריין סטריט און בין אַרויפגעגאַנגען צו אים. איך האָב גראַד אָנגעטראַפן, ווען
זיין אַרבעטער איז אַוועק און ער האָט מיך אַריינגענומען. דאָס איז געווען
אַנהייב 1901. איך האָב ביי אים קיין סך ניט פאַרדינט, ווייל יענעם סעזאָן האָט

ער ניט געהאט גענוג אַרבעט און ער האָט אָפּגעלייגט אויף אַ טאָג אַדער צוויי יעדע וואָך.

ערשט פונקט ערב פסח, אַרום פיר אַ זייגער בייטאָג, עפנט זיך די טיר און עס קומט אַריין מיין שוועסטערקינד, וואָס האָט געקויפט אַ צייטונג־סטענד (שטעל) אויף דער 19טער גאַס און דריטער עוועניו. ער בעט מיך זייער, איך זאָל קומען גלייך נאָך דער אַרבעט צו אים אין הויז און בלייבן ביי אים אַרבעטן. דאָס קריסטלעכע יינגל, וואָס האָט אים אַרויסגעהאַלפן ביים סטענד, איז יענעם טאָג ניט געקומען און מאַרגן פרי דאַרף מען ווידער צעטראָגן די צייטונגען.

מיין באַלעבאַס האָב איך ניט דערציילט, וואָס מיין שוועסטערקינד האָט מיט מיר אָפּגערעדט. עס איז ניט געווען קיין צוגעבונדנקייט פון באַלעבאַס צום אַרבעטער און צוריק פון אַרבעטער צום באַלעבאַס. ווען ער האָט ניט געהאַט קיין אַרבעט פאַר מיר, האָט ער מיך אָפּגעלייגט און אַז איך האָב געפונען עפעס בעסערס, בין איך אַוועקגעגאַנגען.

מיין שוועסטערקינד האָט זיך ערשט אַריינגעקליבן אין אַן אייגענער דירה, ניט ווייט פון צייטונגס־סטענד און אין הויז זיינען נאָך קיין בעטן, קיין טיש און קיין שטולן ניט געווען. האָבן מיר געגעסן שטייענדיקערהייט די ערשטע סדר־סעודה אויף דער ברעט פון אַ וואַש־טאָפּ. אָבער מיך האָט דאָס ניט געאַרט. איך בין געווען יונג, עטלעכע און צוואנציק יאָר אַלט, און איך האָב זיך געכוואַסטעוועט צו עסן יום־כיפור, אַרבעטן ראש־השנה און ניט צו זיצן ביי קיין סדר־טיש, ווי עס האָט זיך געפירט ביי אונדז אין דער היים. געשלאָפן זיינען מיר אַלע דריי — זיין ווייב, ער און איך — אויפן ברייטן דיל האַרט ביים פענצטער. די דירה האָט זיך געפונען אויפן זעקסטן שטאָק, איז אַלע עטלעכע מינוט מיט רעש און בריאזג פאַרבייגעלאָפן דער „עלעוויטעד“, ער איז דעמאָלט נאָך געגאַנגען מיט אַ לאַקאַמאַטיוו.

יענעם זומער איז מיין טאַטע געשטאַרבן, און מיינע אַן אויסגעגעבענע שוועסטער, וואָס איז געווען מיט מיינע ברידער אין קריג, האָט מיר געשריבן בריוו איך זאָל וואָס גיכער קומען אַהיים. עס וואַרט אויף מיר אַ גרויסע ירושה. איך האָב זיך געקוואַפעט אויף דער ירושה, ווייל איך האָב געהאַפט, אַז מיט דעם געבראַכטן געלט וועל איך קענען קויפן פאַר זיך אַליין אַ סטענד און ניט דאַרפן אַרבעטן ביי יענעם פאַרן ברויט כמעט.

ביים צייטונגס סטענד

מיין אַרבעט ביים סטענד איז געווען אַזאַ: מיין באַלעבאַס און איך זיינען אויפגעשטאַנען אַ פערטל צו פינף אינדערפרי, סיי זומער און סיי ווינטער. עס האָט געמעגט שיינען די זון און עס האָט געמעגט רעגענען אַדער שטורמען.

האָט אונדז דער זייגער אויפגעוועקט און מיר האָבן זיך אָנגעטאַן, אויסגע-
טרונקען אַ גלאַז טיי און געלאָפן צום סטענד.

דאָרט האָבן מיר שוין געפונען די פעקלעך צייטונגען ליגנדיק צונויפ-
געבונדענע אויפן טראָטואַר. מיין באַלעבאַס האָט געעפנט דעם סטענד, אַריינ-
גענומען די פעקלעך אינעווייניק, אויסגעלייגט די צייטונגען און אָנגעשריבן
די נעמען פון די מענטשן צו וועמען די צייטונגען דארפן פאַנאָדערגרעטראָגן
ווערן. דערנאָך האָט מיין באַלעבאַס גענומען די גרעסערע העלפט פון די
צייטונגען און איך די קלענערע — ער איז געווען העכער און שטאַרקער פון
מיר — און מיר האָבן זיך געלאָזן איבער די אַרומיקע גאַסן אַריינצושטעקן די
צייטונגען אין די בריוויקעסטלעך אָדער אַרונטערשטופן זיי אונטער די טירן,
אַמאָל אַפילו אויפן דריטן און פערטן שטאַק.

אַרום האַלב נאָך זעקס, אַז איך בין געקומען צוריק פון „ראַוט“ האָב
איך געפונען מיין באַלעבאַס זיצנדיק אין בידל פון סטענד, 19טע סטריט און
דריטע עוועניו, פאַרקויפנדיק די איבערגעבליבענע צייטונגען צו די דורכגייער
וואָס איילן צו דער אַרבעט. אַז די „גאַריאַטשקע“ איז אַריבער, איז דער באַ-
לעבאַס אַוועק אַהיים עסן אָנבייסן און איך בין געבליבן אַליין ביים סטענד.
אין אומגעפער אַ שעה אַרום איז ער מיך געקומען אָפבייטן און איך בין אַוועק
אין שטוב עסן און אַ ביסל זיך דורכשלאָפן.

אַזיגער דריי נאָך האַלבן טאַג בין איך ווידער אַוועק צום סטענד. איך
האָב דעמאָלט ווידער גענומען אַ פאַק אָונט-צייטונגען און געמאַכט דעם
אָונט-„ראַוט“, וואָס האָט געדויערט אַרום אַ שעה צייט. נאָכדעם זיינען מיר
ביידע געבליבן ביים סטענד ביז אַ זייגער אַכט אין אָונט.

אַלע צוויי-דריי טעג פאַרן ערשטן פון חודש, האָט דער באַלעבאַס אַרויס-
געשיקט „בילס“ צו די קונדן צו וועמען מיר האָבן געטראָגן צייטונגען. נאָכן
„ערשטן“ פלעגן אייניקע קומען צום סטענד און באַצאָלן און צו די מערסטע
איז ער געגאַנגען אַהיים איינמאַנען אָדער מיך געשיקט צו זיי.

מיין באַלעבאַס איז זיך באַגאַנגען מיט מיר ווי מיט אַן אייגענעם ברודער.
מיר זיינען דאָך געווען קרובים און זיין טאַטע, אַ ייד אַ יורד פון פרנסה, האָט
זיך אויפגעאַלטן ביי אונדז אין הויז היפשע עטלעכע יאָר.

איך בין אָנגעקומען אַרבעטן אויף אַלעם פאַרטיקן און צוויי דאַלער אַ וואָך
שכירות. איך האָב אָפגעאַרבעט פון פסח ביז אַ חודש נאָך סוכות, אַן ערך פון
זיבן חדשים. די שכירות מיינע זיינען געבליבן שטיין ביים באַלעבאַס. דאָס
געלט וואָס איך האָב געדאַרפט אויף מיין קליינער טעגלעכער הוצאה האָב
איך גענומען פון קעסטל — אַ צען-פופצן סענט אַ טאַג. עס וואונדערט מיך
היינט וואָס איך האָב זיך ניט געכאַפט, אַז מיין קאַזין און זיין פרוי, וואָס האָבן
יעדן אָונט איבערגעציילט די אייננאַמע, האָבן געוויס פאַרשטאַנען, אַז איך
נעם ביי זיי געלט פון קעסטל. נאָר עס איז געווען אזאָ אָנגענומענע זאַך ביי
די בחורים וואָס האָבן געאַרבעט ביי די סטענדס, אַנדערע פון זיי, גאַנץ אינ-
טעליגענטע מענטשן, צו נעמען קליינגעלט פון דער קאַסע און די באַלעבאַטים

האָבן שווייגנדיק מסכים געווען, ווייל די שכירות זיינען געווען אַזעלכע קלעגלעכע. דאָרט וואו עס איז געווען אַ גרעסערע לייזונג האָבן די אַרבעטער גענומען מער. ביי אונדזער סטענד איז די לייזונג געווען אַ קליינע, דערהויפט איז געגאַנגען אויף קרעדיט.

אין די אָונטן בין איך געווען פריי און אַזוי ווי איך האָב געוואוינט אויף דער פּערצנטער גאַס, בין איך געגאַנגען צו פּוס אויף איסט־בראָדוועי זיך צו זען מיט מיינע חברים.

זונטיק זיינען די צייטונגען אַנגעקומען פריער מיט אַ פּאַר שעה און מיר זיינען אויך אויפגעשטאַנען פריער. די זונטיק־צייטונגען זיינען אַרויס אין עטלעכע אָפטיילונגען און מיר האָבן די באַזונדערע אָפטיילונגען אויס־געלייגט אויף אַ לאַנגער ברעט, וואָס מיר האָבן אַוועקגעלייגט אויף צוויי ליידיקע פעסלעך אין דרויסן פון סטענד און זיי „געפאַלדעוועט“ (צוזאַמענגעלייגט). (דער סטענד האָט זיך געפונען ביי אַ ביר־סאַלון און עס זיינען געשטאַנען ליידיקע פעסלעך אין דרויסן). דאָס פּאַנאַדערטראַגן די צייטונגען האָט גע־דויערט ביז ניין דעם זייגער. אַ זייגער איינס־צוויי בייטאַג, בין איך געגאַנגען דאָן־טאָן און געבליבן דאָרט ביז שפּעט ביינאַכט. ס'איז געווען זומער און אַ הייסער זומער דערצו, פלעגן מיר, איך מיט מיינע חברים, אָפּזיצן דעם טאַג אין 264 הענרי סטריט, אין דעם קליינעם קאַמערל ביי ראָזע קוואַלאַוו, דיסקו־ירנדיק געזעלשאַפטלעכע פּראַגן. און אַז עס איז פינצטער געוואָרן, זיינען מיר אַלע אַוועק אין דזשעקסאָן פּאַרק.

דאָס זעלביקע איז געווען שבת צו נאַכט. מיר זיינען געזעסן אַזוי שפּעט, אַז ווען איך בין געקומען אַהיים איז שוין מיין באַלעבאַס אויפגעשטאַנען צו דער אַרבעט און איך בין געגאַנגען מיט אים צום סטענד. איך האָב יענעם זומער געדרוקט לידער אין „פּאַרווערטס“ אַ וואָך איבער אַ וואָך, בייטנדיק זיך מיט ה. רויזנבלאַט און אָפט מאַכנדיק אינדערפרי דעם ראַט, זיינען מיר געקומען אויפן געדאַנק די ערשטע שורות פון אַ נייעם ליד.

באַצאָלט פאַר אַ טעפּל קאַווע

אין אַ יאָר און אַ האַלב אַרום נאָך מיין קומען אַהער, האָב איך זיך באַקענט מיט אַ גרופע בחורים און מיידלעך, אויך אַרבעטער, וואָס זיינען געווען אַנאַר־כיסטיש געזאַנען. זיי האָבן מיך גענומען צו עמאַ גאַלדמאַנס לעקציעס און צו דעם ברויזנדיקן און טופּענדיקן יאַהאַן מאַסט. דאָס איז געווען דער יאָר, ווען איך האָב געשריבן מיינע רעוואַלוציאַנערע לידער. די נייע פריינט מיינע האָבן מיך אַ ביסל אַוועקגערוקט פון די פריערדיקע פריינט, די לאַנדסלייט מיינע.

זאגן, אז איך בין פריער געווען א סאציאל-דעמאקראט און דערנאך געווארן אן אנארכיסט קען איך ניט. איך בין ניט קיין אידעען-מענטש און בין נאר געווען אנגעהויכט פון דער סביבה, אין וועלכער איך האב זיך געפונען און די סביבה איז געווען — בונט.

אין דעם זומער פון 1901, פלעגן מיר זיך צונויפקלייבן אין א קליין צימערל אין 364 הענרי סטריט, אויף אן אויבערשטן שטאק. דארט האט געוואוינט א גוטע, פריינטלעכע און קלוגע מיידל, ראָזע כוואַלאָוו, מיט אַ חברטע עמא אשכנאזי. אַנטקעגן זייער טיר, איבערן שמאַלן קאַרידאָר האָט גע-וואוינט אַ בחור, ש. יאַנעס. אין דעם זעלביקן הויז האָט אויך געוואוינט אַ יונגערמאַן — פריד, מיט זיין שוועסטער ליזע, זייער אַ שיינע מיידל. זונטיק בייטאָג פלעגן מיר זיך צוזאַמענקומען אין ראָזע כוואַלאָוו'ס צימערל און דארט געפירט הייסע דיסקוסיעס וועגן פּאָליטישע, עקאָנאָמישע און ליטעראַרישע ענינים. מיר אַלע האָבן זיך געחברט צווישן זיך און אייניקע האָבן אַפילו גע-פירט ליבעס און דערנאָך חתונה געהאַט.

מיר האָבן זיך געפירט חבריש. די בחורים האָבן ניט געצאָלט פאַר די מיידלעך ניט אין רעסטאָראַן און ניט אין טראַמוויי. די מיידלעך האָבן ניט מקפיד געווען צו גיין ביים ברעג פון טראַטואַר און אז עס איז אַרונטערגעפאַלן אַ טיכעלע ביי אַ מיידל, האָט דער בחור זיך ניט איינגעבויגן אויפצוהויבן עס. מיר האָבן שטאַלצירט מיט אונדזער פירונג און אַנאַרכיסטישן איינשטעל. אָבער ווען איינמאַל, צום סוף זומער, בין איך אַריינגעגאַנגען אין העריקס קאַפּע, אויף די וויזשאַן סטריט, מיט צוויי מיידלעך, וואָס האָבן ניט געוואוסט פון אונדזער חברישער פירונג און זיי האָבן מיר געלאָזט באַצאָלן פאַר זייער קאַווע, האָבן איך דערפילט אַ שטאַלץ און אַ באַפרידיקונג, וואָס איך האָב געקענט זיין אַ „קאָוואַליער“, ווי אַלע פשוטע בחורים, ניט קיין אַנאַרכיסטן.

צוריק אַהיים

ווען איך בין געקומען אויף מיין וועג צוריק אַהיים, אין דעם קליינעם שטעטל איידקונין, אויפן דייטש-רוסישן גרענעץ, איז ביי מיר געווען אַ פראַגע, ווי מען גייט אַריבער דעם גרענעץ צוריק קיין רוסלאַנד.

קיין אַמעריקע בין איך געפאַרן מיט אַ גובערנאַטאַרסקן פאַספּאָרט, אָבער אַפּווינענדיק דאָ אַרום אַ יאָר צייט, האָבן איך, טראַכטנדיק אז איך פאַרבלייב דאָ שוין אויף אַלע מאַל, אַריינגעטראָגן מיין פאַספּאָרט צו קאַברע, אויף קאַנאַל סטריט, אין באַנק און אַפּגענומען פאַר אים צען דאָלער, וואָס זיינען מיר שטאַרק צוניץ געקומען.

און איצטער האָבן איך ניט געהאַט וואָס צו ווייזן אויפן גרענעץ, אז איך בין אַ רוסישער פאַרפּרעמדטער בירגער.

אין ניו יארק האָב איך געהאַט אַ חבר, וואָס אין געבוירן געוואָרן, אין רוזשענאָי, אַ קליין שטעטל אויף דער רוסישער זייט פון גרענעץ. ער האָט דאָרט געהאַט צוויי שוועסטער, מיידלעך, וואָס האָבן זיך געהערט מיט בונדיסטן. די בונדיסטן האָבן מיך געקענט אַריבערפירן דעם גרענעץ מיט אַ „האַלבן פאַסיק“. איינע פון די שוועסטער איז טאַקע געקומען צו מיר אין איירקונין און מיר פאַרגעשלאַגן איר הילף. אָבער איך האָב מורא געהאַט צו פאַרן אויף אַ געהיימען און ניט כשרן וועג. די באַלעבאַטים פון האַטעל וואו איך בין איינ-געשטאַנען האָבן מיר אויך ניט געראַטן צו לאָזן זיך פירן פון די בונדיסטן. זיי האָבן געהאַט זייערע טעמים דערפאַר.

אין שטעטל איז געווען אַ יידישער קאַנטאַר, וואָס האָט פאַרקויפט שיפס-קאַרטן. ער האָט אויך געהאַט זיינע פאַרבינדונגען מיט די שמוגלערס, וואָס פירן אַריבער די גרענעץ. בין איך אַוועק אין יענעם קאַנטאַר און באַצאַלט פופצן אַמעריקאַנער דאָלער און בין געוואָרן איינער פון אַ קליינער פאַרטייע פון אַ פיר-פינף מענטשן, וואָס מען האָט געדאַרפט אַריבערפירן „געזעצלעך“ דעם גרענעץ. איך בין געווען זיכער, אַז איך וועל גיין דעם גרענעץ אויף אַ כשרן אופן. אָבער דערווייל האָט מען נאָך ניט געקענט גיין. עס איז געווען אַנאָהייב ווינטער און יעדן טאָג איז אַרויסגעפאַלן אַ נייער פרישער שניי און אונדזערע טריט וואַלטן אַרויסגעקומען קענטיק. האָבן מיר געוואַרט אויף אַ געלעגנהייט. דערווייל זיינען מיר געשטאַנען אַרום אַ וואַך צייט אין דעם קליינעם האַטעל.

ביז איינמאָל אַזיגער עלף אין אָונט, זיינען צוויי הויך-געוויקסיקע גויים געקומען נאָך אונדז אַריבערצופירן דעם גרענעץ. איך האָב גענומען מיינע צוויי וואַליזעס, וואָס איך האָב איינגעקויפט אין עסעקס סטריט, געמאַכט אַ פעטליע און אַריבערגעוואָרפן איינעם אויף דער פלייצע און דעם צווייטן אויף דער ברוסט און זיך געלאָזט אין וועג.

מיר זיינען געגאַנגען אַ היפשע צייט, מיר זיינען אַריבערגעגאַנגען אַ קליין פאַרפרוירן טייכל, עס איז מסתמאָ געווען די גרענעץ, און זיינען אַרויפ-געקומען אויף רוסישער טעריטאָריע. ערשט דאָ האָבן מיר דערזען רייטער אַנקומענדיק פון עטלעכע זייטן מיט אַמאַל. מיר האָבן זיך פאַרלאָרן און געבליבן שטיין.

„בעגי“ (לויף) האָבן מיר דערהערט אַ קול אין אונדזער ריכטונג, און אַז מיר האָבן גענומען לויפן האָבן מיר דערהערט אַן אַנדער געשריי „סטאַי“ (שטיי), האָבן מיר זיך אָפגעשטעלט און זיי האָבן ווידער גענומען שרייען „בעגי“, אַזוי אַ היפשע עטלעכע מאָל. אַז מיר זיינען געלאָפן האָט מען אונדז געהייסן שטיין; אַז מיר האָבן זיך אָפגעשטעלט האָט מען אונדז געהייסן לויפן. ביז די רייטער זיינען צוגעקומען גאָר נאָענט צו אונדז און מען האָט אונדז פאַרנומען אין פלען. מען האָט אונדז געבראַכט צו אַ קליין שטיבל אין מיטן פעלד. דאָס איז געווען אַ קאַזאַרמע פאַר די סאָלאַטן און פאַר דעם פעלד-פעבל, וואָס האָט מיט זיי געקאַמאָדעוועט. די סאָלאַטן האָבן געוואוינט אין

איין העלפט פון שטיבל און דער פעלדפעבל אין צווייטן העלפט. מען האָט אונדז אַריינגעפירט אין דעם צימער פון די סאַלדאַטן. זיי האָבן אונדז געגעבן טיי מיט ברויט מיט פוטער. די סאַלדאַטן, אַ זיבן אַכט מאָן, זיינען געווען זייער פריינטלעך צו אונדז. זיי האָבן זיך צוגעזעצט צו אונדז און פאַרזיכערט, אַז מאַרגן פרי וועט מען אונדז איבערשיקן קיין ווערזשבעלאווע, צו דער „טאמאזש-נע“ און דאָרט וועט מען אונדז פריילאָזן.

אויף מאַרגן פרי האָבן מיר ווידער אָנגעטאַן אונדזערע וואַליזעס אויף זיך, נאָר זיי האָבן זיך געפילט אַ ביסל גרינגער ווי נעכטן.

מיר זיינען געגאַנגען צו פוס און אַז עס איז מיר געוואָרן שווער צו טראָגן די וואַליזעס גאַנצע צוועלף וואָרסט, האָט דער סאַלדאַט וואָס איז געגאַנגען ביי מיין זייט, איבערגענומען ביי מיר איינעם פון די וואַליזעס און געהאַלפן טראָגן.

פאַרנאַכט זיינען מיר אָנגעקומען קיין ווערזשבעלאווע. דער צימער וואוהין מען האָט אונדז אַריינגעפירט איז געווען זייער אַ גרויסער, ווי אַ וואַקואַל און אַ קאַלטער; עס האָט אונדז געקלאַפט אַ צאַן אָן אַ צאַן. מיר האָבן דאָרט געוואַרט אַ היפשע וויילע. אין אַ צווייטן צימער איז געזעסן די „נאַ-טשאַלסטוואָ“. מען האָט אויפגעעפנט אונדזערע וואַליזעס און מיר, די אַרעס-טירטע, האָבן געזען, אַז דער פעלדפעבל האָט אוועקגענומען ביינאַכט אונדזערע בעסטע זאַכן; צוויי סערוועטן, וואָס איך האָב געקויפט אין העסטער סטריט מתנות פאַר דער היים, וואַלענע אונטערוועש און אַנדערע קלייניקייטן. מען האָט אונדז אויסגעפרעגט און פאַרשריבן. דער פסק-דיין איז געווען, אַז מען זאָל אונדז ברענגען מיטן עטאַפּ קיין רוזשענאַי אין טורמע און פון דאָרטן ווידער מיטן עטאַפּ טרייבן ביז אַהיים.

דערנאָך האָט מען אונדז אַריינגעפירט אין אַ גרויסן צימער. דאָרט האָט אונדז באַגעגנט אַ הויכער, ריזיקער מאַן, מיט אַ שוואַרץ-גרויליכע באַרד, אין אַן אוניפאָרם מיט אַ סך בלעכלעך און מעדאַלן. דאָס איז געווען דער זשאַנדאַרמ-סקער פּאַלקאַוויק פון דעם קרייז. ער האָט זיך אַרויפגעוואָרפן אויף אונדז מיט זידלערייען און סטראַשווקעס און הויך אויפן קול געשריען, אַז מיר זיינען פאַררעטער און בונטאַווטיקעס. ער האָט געטופעט מיט די פיס און שיער ניט געכאַפט זיך שלאָגן צו אונדז. מיר זיינען געשטאַנען שטומע, זיך איינ-געהערט צו זיינע געשרייען און געטראַכט; וואָס וויל ער פון אונדז, פאַרוואָס שרייט ער אַזוי, מיר האָבן דאָך קיין פאַרברעכן ניט באַגאַנגען, אונדזער איינ-ציקער חטא איז וואָס מיר זיינען געקומען צוריק אַהיים.

(אגב, אין דער צייט פון דער ערשטער גרויסער מלחמה, ווען די רוסישע אַרמיי איז אַנטלאָפן פון שונא, האָב איך געלייענט אין די יידישע צייטונגען, אַז אַ מיליטער געריכט האָט פאַרמשפט דעם ווערזשבעלאווער זשאַנדאַרמסקן פּאַלקאַוויק, מיאסאיעדאוו, צו דער תליה פאַר פאַרראַט צום קייזער און צום פּאַטערלאַנד.)

דערנאך אז ער האט זיך גוט אָנגעשריען אויף אונדז, האָט מען אונדז
אָוועקגעפירט אין טורמע איבערנעכטיקן.

די קומענדיקע עטלעכע טעג, האָט מען אונדז געפירט איבער קליינע
שטעטלעך וועמעס נעמען איך האָב שוין פאַרגעסן. נאָר איין נאָמען פון אַ
קליין שטעטל געדענקט זיך מיר — דאָס איז קיבארד, דאָרטן האָבן מיר
געפונען די טורמע איבערגעפאַקט מיט פריערדיקע אַרעסטאַנטן פאַרן זעלביקן
חטא.

עס איז זיי מיט אונדז געוואָרן פריילעכער אָבער ענגער.
עס איז געווען אַ פרייטיק צונאַכט און פון שטעטל זיינען אָנגעקומען
ווייבער און אונדז געבראַכט שבתדיקע מאכלים. דאָס גלייכען שבת אין דער
פרי, האָט מען אונדז געבראַכט טשאַלענט. מען האָט אָפגעגעסן דעם פרייטיק
צונאַכטיקן מאָלצייט אין דער פינצטער און שטייענדיק אין ענגשאַפט. עס איז
געווען אַזאָ חברה אין יעדער שטעטל וואו עס איז געווען אַן אסטראג, וואָס
האָט זיך געזאָרגט פאַר די דורכגייענדיקע אַרעסטירטע.

אויף מאָרגן פרי האָט מען אונדזער פאַרטיע פון פינף מענטשן אַרויס-
באַגלייט אויפן וועג קיין רוזשענאָי. דאָס מאָל האָבן אונדז געפירט שוין ניט
קיין סאַלדאַטן אין מונדירן, נאָר פיר הויכע גויים אין סערמיאגעס. זיי זיינען
געגאַנגען אין לאַנגע ווייסע וואַלענע זאַקן און אין הילצערנע שיד, וואָס
האָבן אויסגעזען ווי מעסטעס מיט הויכע קנאפל און האָבן געטראָגן הויכע
ווייסע שטעקנס אויף וואָס אָנצושפאַרן זיך ביים גיין. איך בין זיכער, אַז ווען
ניט די שטעקנס אויף וועלכע זיי האָבן זיך אָנגעשפאַרט, וואַלטן זיי קיין טראַט
ניט געקענט מאַכן, זיי זיינען געגאַנגען פאַמעלעך. מיר וואַלטן פון זיי גרינג
געקענט אַנטלויפן, נאָר וואוהיין לויפט מען אין אַ פרעמדן אומבאַקאַנטן געגנט?
אַרום צוויי דעם זייגער בייטאַג, ווען די רוזשענאָיער באַלעבאַטיים און
יונגוואָרג האָבן שפאַצירט נאָכן עסן אין דער הויפט גאַס, האָט מען אונדז
די „אַרעסטאַנטן“ געבראַכט אין דער שטאַטישער טורמע. עס איז געווען איין
גרויסע שטוב וואו עס זיינען געזעסן אַלערליי פאַרברעכער: גנבים, גרענעץ-
שמוגלער און אַזוינע וואָס האָבן זיך פאַרזינדיקט ביי דער רעגירונג פאַר ניט
צאָלן קיין צינדזן אָדער פאַר האַנדלען מיט בראַנפן און געגנבעטע סחורות.
דאָ זיינען געווען יידן, גויים און ציגיינער. מען איז געלעגן אויף ברייטע
נאַרעס און מען איז גוט אויסגעקומען צווישן זיך.

דאָס שטעטל איז געווען מאַריס ראָזענפעלדס און יהואשס געגנט).
פון טורמע האָב איך געשיקט אַ טעלעגראַמע צו מיין ברודער און אין
צוויי טעג אַרום איז ער אָנגעקומען און מיר געבראַכט אַ מעסטשאַנסקיין פאַס,
מען זאָל וויסן ווער איך בין און פון וואָנען איך קום.

לויטן געזעץ האָב איך ניט געדאַרפט גיין צופום מיטן עטאַפּ, קיין דער
מיר, אָבער מיין ברודער אָנשטאַט צו גיין צו די נידעריקע טורמע נאַטשאַלסטוואַ,
וואָס וואַלטן מיך באַלד באַפרייט פאַר אַ פאַר רובל, איז ער אָוועק גלייך צום
איספראַוויניק און דאָס האָט מיך פאַרהאַלטן אויף אַ גאַנצער וואָך. אָבער סוף-

כל־סוף בין איך באפרייט געוואָרן. מען האָט מיך געלאָזן פֿאַרן מיטן באַן אַהיים. איך האָב נאָר געדאַרפט מיטנעמען אַ שומר, וואָס זאָל מיט מיר מיטפֿאַרן. האָב איך אים, דעם שומר געגעבן פינף רובל און ער איז געבליבן זיצן אין דער היים און איך בין אַליין אַוועקגעפֿאַרן.

און מערקווירדיק, אויף יעדער סטאַנציע, אין יעדער טורמע, וואו מיר האָבן זיך אָפגעשטעלט פלעגט צו אונדז צוקומען אַ מאַן אָדער צוויי און טרייסטן און פֿאַרזיכערן אונדז, אַז דער קאַנטאַר וואָס האָט ביי אונדז גענומען דאָס געלט איז ניט שולדיק. דאָס אַרעסטירן אונדז איז אַרויסגעקומען קעגן זייער ווילן. דער קאַנטאַר האָט מוראַ געהאַט אַז מיר זאָלן ניט אויסזאָגן פֿאַר די „טאמאזשנע“ באַאַמטע וואָס האָבן אונדז אויסגעפרעגט דעם אמת. און דעמאָלט וואָלטן זיי געקראָגן אַ שטראַף. די מענטשן האָבן אונדז אַלץ געעצהט מיר זאָלן גאַרניט ריידן וועט זיין בעסער פֿאַר אונדז.

דער טעם דערפון איז געווען אַזאַ: דער קאַנטאַר וואו מיר האָבן באַצאַלט צו פופצן רובל, פֿאַר אַריבערפירן אונדז „געזעצלעך“ דעם גרענעץ האָט געהאַנדלט אויף אַ גרויסן אופן מיט אַריבערפירן עמיגראַנטן פון רוסלאַנד קיין דייטשלאַנד ניט־געזעצלעך.

אַבער אַזוי ווי עס איז געווען אַנהייב ווינטער און יעדן טאָג איז אויסגע־פֿאַלן אַ נייער שניי און עס וואָלטן דאָך געווען קענטיק אויפן נייעם שניי די אַלע צענדליקע און אפשר הונדערטע טריט פון די אַריבערגעפירטע, האָט מען אונדז געשיקט פֿריער מיר זאָלן מאַכן די פוס־טריט אויפן שניי און שפעט ביי דער נאַכט נאָך איינס דעם זייער, וועט מען איבערפירן די גרויסע מאַסע קיין דייטשלאַנד. אַז מען וועט אויף מאַרגן דערזען די פילע פוס־טריט וועט מען זאָגן, אַז די פוס־טריט געהערן צו די וואָס זיינען געגאַנגען פון דייטשלאַנד קיין רוסלאַנד און מען האָט זיי געכאַפט.

און טאַקע דערפֿאַר האָט מען אונדז געהייסן לויפן אין אַלע זייטן מען זאָל ניט דערקענען פּונוואַגען די מענטשן זיינען געלאָפן.

מען האָט מיט אונדזער קליינער פֿאַרטיע פון פינף מענטשן באַצאַלט פֿאַר דער גרויסער פֿאַרטיע פון צענדליקער מענטשן.

ווען נאַטשאַלסטוואַ וואָלט זיך דערוואוסט דעם אמת, וואָלט מען צוגעמאַכט דעם קאַנטאַר. און דעריבער האָבן די שלוחים מיט אונדז איינגעטענהט מיר זאָלן ניט ריידן.

דריי ביבליאָטעקן

ווען איך בין געווען אַ חדר־יינגל פון אַ יאָר 12-13, האָב איך גענומען ביכלעך צום לייענען אין אונדזער ביבליאָטעק, אָדער בעסער געזאָגט, ביי אונדזער ביבליאָטעקאַרין „פריילין פעדער“, ווי מען האָט זי גערופן מיט אַ

חזק־שמיכעלע. די „פריילין פעדער“ איז געווען אַ קליינע, שטשופלע, שוואַרצע מיידל, וואָס האָט געוואוינט אין אַ געדונגענער קאַמער מיט איר ברודער, (אויך אַ קליין־געוויקסיקער און ניט קיין שיינער, ווי זי), אין אַ שטוב אויפן שול־הויף. אין דעם צימער, וואו עס זיינען געשטאַנען צוויי בעטן, איז אויך געווען אַ וואַנט פאַרלייגט, אָדער פאַרשטעלט, מיט ביכער און ביכלעך, יידישע און לשון־קודשדיקע. די יידישע ביכער זיינען געווען ראַמאַנען פון שמר און בלאַשטיין און זשול ווערנס ריזע באַשרייבונגען. די לשון־קודשדיקע ביכלעך זיינען געווען פון מאַפּו, קלמן שולמאַן, מרדכי אהרן גינצבורג און נאָך ביכלעך דינינקע, וואָס זי האָט איינגעקויפט ביי אַ דורכפאַרענדיקן מוכר ספרים.

קיין דערוואַקסענע בחורים אָדער פאַרהייראַטע יונגעלייט האָבן אין דער ביבליאָטעק ניט אַריינגעשמעקט. עס זיינען געקומען נאָך ביכלעך נאָר דינסט־מיידלעך, באַלמעלאַכעשע כלות, וואָס האָבן זיך געוואַלט אויספיינען פאַר זייערע חתנים און עלטערע פרויען וואָס האָבן ניט געקענט לייענען קיין רוסישע ביכער. ווען איך אַליין בין עלטער געוואָרן מיט אַ פאַר יאָר, האָב איך אויך אויפגעהערט נעמען ביכער אין דער ביבליאָטעק און געקוקט מיט גרויסקייט אויף אַן אַרעמער מיידל, וואָס טראַגט אונטער דער פאַטשיילע אַ ביכל און דער שפיץ פון אַ טאַול סטאַרטשעט אַרויס.

געצאָלט האָט מען פאַר איבערלייענען אַ ביכל — פאַר אַ דיקן — פינף קאַפּיקעס און פאַר אַ דינעם מיט צוויי קאַפּיקעס ווייניקער.

איך האָב גענומען לשון־קודשדיקע ביכער ווי דעם „הכנסת“ פון שפּ״ר, דעם „האַסיף“ פון נחום סאַקאַלאָו און אַלטע, פאַרוואַלגערטע בענדער „השחר“ פון פּרץ סמאַלענסקי, ביי שטאַטישע באַלעבאַטיס און איבערהויפט ביי עטלעכע פון אונדזערע מעלער, וועלכע זיינען געווען משכילים און אויסגעשריבן ביכער פון וואַרשע, אָדער ביי ישיבה־לייט, וואָס זיינען געקומען פון גרויסע, פרעמדע שטעט און געבראַכט מיט זיך העברעאישע און דייטשע ביכער.

אַז עס איז מיר געוואָרן 19 יאָר, בין איך אַוועקגעפאַרן קיין וואַרשע זוכן אַ שטעלע. נאָכן אָפּוויין דאָרט אַ האַלב יאָר אָן אַ שטעלע, אָדער אויף אַ סך שטעלעס, אויף וועלכע איך האָב זיך ניט געקענט האַלטן, בין איך געקומען צוריק אין דער מיר און געפונען דאָרט אַ נייע ביבליאָטעק אויף מאראַנקער גאַס. דער ביבליאָטעקאַר איז געווען אַן אַריינגעפאַרענער פון אַן אַנדער שטאַט, אַ בלאַנדער יונגערמאַן מיט כמעט ווייסע האַר, מיט תמימותדיקע בלויע אויגן און אַן איינגעפאַלענעם אויסזען. ער האָט געהאַט דריי קליינע קינדער, פון פיר ביז אַכט יאָר און זיין ווייב האָט געהאַלטן אַ קליין קרעמל פון גאַזע, בייגל, טאראַנעס און דזשעגעכץ. אַ גאַנצע וואָך איז ער געזעסן אין דערהיים און אויפגעפאַסט אויף זיין ביבליאָטעק, נאָר מאַנטיק, אין טאָג פון מאַרק, ווען איך פלעג קומען פון דאָרף אין שטאַט אַריין, איז ער געשטאַנען מיט דער ווייב אין קרעמל און איבערגעלאָזן די קינדער אַליין. אין שטוב איז געווען זייער אומצייכטיק, ווי עס איז געוויינטלעך דאָרטן וואו קינדער פון 4 ביז 8 יאָר זיינען אַ גאַנצן טאָג אָן טאַטע־מאַמע אַליין אין הויז.

די טיר פון הויז איז ניט געווען פאַרשלאָסן און מען האָט ניט געדאַרפט אַנקלינגען פּריער. אז איך בין אַריינגעגאַנגען אין שטוב, בין איך זייער פאַרזיכטיק, קוקנדיק אויף דער פּאָדלאָגע און היטנדיק מיינע טריט, צוגע-
גאַנגען צום טיש, אַוועקגעלייגט דעם בוך וואָס איך האָב געבראַכט שוין אָן איבערגעלייענטן, צוגעגאַנגען האָרט צום וואַנט וואו די ביכער זיינען גע-
שטאַנען און גענומען אַן אַנדער בוך, וואָס איז מיר געפּעלן געוואָרן לויטן נאַמען. אַנגעשריבן מיין נאַמען אויף אַ שטיקל פּאַפּיר פאַר אַ סימן אַז איך בין דאָ געווען און געביטן אַ בוך.

ביכער זיינען אין דער ביבליאָטעק געווען אַ סך און אַ היבש ביסל פון זיי — גוטע. עס איז דאָרט געווען גאַנץ טאַלסטאַי, דאָסטאַיעווסקי און נאָך רוסישע קלאַסיקער און עטלעכע בענד קריטיק. עס זיינען אויך געווען איי-בערזעצונגען פון דייטש און פראַנצויזיש. איך האָב יענעם ווינטער געלייענט און פאַרלייענט זיך מיט גאַנץ טאַלסטאַי און מיט זיינע פּילאָזאָפּישע ווערק. אין די וואַכעדיקע ווינטער־נעכט אַרום 11-12 דעם זייגער, ווען אַלע אין שטוב זיינען שוין געשלאָפּן, האָב איך גענומען דעם קליינעם מעבלירטן טישעלע, צוגערוקט אים צום וואַרעמען אויוון, אַוועקגעשטעלט אויף אים אַן אַכטער לעמפל און זיך געזעצט איבער אַ בוך. איך האָב אַזוי אַריינגעלייענט ביזן דרייפיר דעם זייגער פאַרטאַג. ערשט דעמאָלט האָב איך אַוועקגעשטעלט דעם טישל צוריק אויף זיין אַרט, אויסגעלאָשן דעם לעמפל און געלייגט זיך אין בעט און אָפּגעשלאָפּן ביז 10-11 דעם זייגער אינדערפרי.

איך האָב זיך יענעם ווינטער אַזוי אַריינגעלעבט אין דעם וואָס איך האָב געלייענט, אַז איך האָב אַליין אַנגעהויבן שרייבן פּילאָזאָפּישע געדאַנקען און אָפּאַריזמען אין רוסיש און האָב אַפּילו געוואָלט באַשאַפּן אַן אייגענע שיטה פון וועלט־אַרדענונג. אַדער באַוועגונג: אַנשטאַט דעם אַנגענומענעם כלל פון כוח המושך, דעם כוח פון ליבשאַפט וואָס הערשט צווישן די שטערן און גלגלים אין הימל און בערג און טאָלן אויף דער ערד, וואָס האַלטן אין איין צוציען איינער דעם אַנדערן, דעריבער בלייבן זיי שטיין דאָרטן וואו זיי שטייען, איז ביי מיר אויסגעקומען, אַז די שנאה פון איין שטערן צום צווייטן, דער כוח המדחה איז דער וואָס פירט אַן מיט דער וועלט. די שטערן האָבן זיך פיינט און שטויסן אָפּ איינער דעם אַנדערן און דעריבער בלייבן זיי שטיין דאָרטן וואו זיי שטייען און דאָס זעלביקע מיט די בערג און טאָלן אויף דער ערד.

איך האָב אַנגעשריבן אַ גאַנץ ביכעלע מיט עטלעכע און דרייסיק בלעטלעך פּסיכאָלאָגישע אָפּאַריזמען און האָב די בראַשור מיטגעבראַכט מיט זיך קיין אַמעריקע. איך האָב עס אַריינגעטראַגן אין „אַבענד־בלאַט“ און איבערגעגעבן צו אַלעקסאַנדראָוו, דעם ליטעראַרישן רעדאַקטאָר פון דער צייטונג. אים איז עס געפּעלן געוואָרן, ער האָט עס אַבער ניט געקענט אַננעמען ווייל עס איז געווען געשריבן אין רוסיש. ער האָט מיר געהייסן איבערזעצן דאָס אין יידיש. איך האָב אַבער זיך געפּוילט דאָס צו טאָן. איך בין שוין געווען פאַרנומען מיט אַנדערע אַרבעטן.

ווען איך בין אין 1901 אוועקגעפארן צוריק אהיים, האָב איך די „פּילאָ-
זאַפּישע“ אַרבעטן, צוזאַמען מיט אַנדערע שריפטן מיינע אין יידיש, איבערגע-
לאָזן ביי מיינעם אַ פּריינט, אָבער ווען איך בין אין 1907 אַ צווייטן מאָל
געקומען אַהער, האָב איך פֿון מיינע שריפטן קיין זכר ניט געפונען, כאַטש
מיין פּריינט האָט די גאַנצע צייט געוואוינט אין דער זעלביקער דירה, און
געהאַלטן זיינע שטוב-זאַכן אויף אַן אַרט.
צי דאָס זיינען געווען זאַכן וואָס זיינען ווערט געווען געדרוקט צו ווערן
אַדער ניט, ווייס איך היינט ניט.

* * *

ווי לאַנג די ביבליאָטעק האָט עקזיסטירט אין דער מיר, ווייס איך ניט,
ווייל אינגיכן בין איך אוועקגעפארן קיין אמעריקע. נאָך מיין אַפּזיין דאָ
צוויי און אַ האַלב יאָר בין איך צוריקגעקומען אַהיים און געפונען אַ נייע שטאָט
מיט אַ נייער ביבליאָטעק.

די שטאָטישע באַפעלקערונג איז פּאַרגרעסערט געוואָרן. די קליינע
יינגלעך און מיידלעך זיינען אונטערגעוואַקסן און געוואָרן לייענער. עס זיינען
אויך צוגעקומען אַרבעטער און לערער פֿון פּרעמדע שטעט, וואָס האָבן זיך
באַזעצט ביי אונדז. די ביבליאָטעק איז שוין געווען אין אַ באַזונדערער דירה,
אַ האַלבע שטוב אַפּגעדונגען אין מיטן מאַרק. אַ גרויסער צימער צום גאַס מיט
אַ שרייב־טיש, מיט אַ סיסטעמאַטישער פּירונג לויט די כללים פֿון בוכהאַלטעריע,
מיט אַ „קאָמפּיטער“ פֿון יונגע בחורים און מיידלעך, וואָס האָבן פּאַרוואַלטעט
מיט דער ביבליאָטעק. (פּאַר די צוויי און אַ האַלב יאָר וואָס איך בין ניט געווען
אין דער היים האָבן מיינע שטאָטלייט זיך אויסגעלערנט צו רייזן און אַנרופן
זאַכן מיט זייערע איראָפּעאישע נעמען.) עס זיינען געווען שטענדיקע אַבאַ-
נענטן, וואָס האָבן געצאָלט פֿון חודש. אמת, די סאַמע גאַנצע אַנפירער זיינען
אַליין געווען אַ ביסל נאַכלעסיק מיט זייערע צאָלונגען, אָבער דאָס „פּאַלק“
האַט געצאָלט פּינקטלעך.

איינמאָל האָט די ביבליאָטעק געשיקט אַ בריוו צו גאַרקין אין מאַסקווע,
וואָס האָט אין יענער צייט אַרויסגעגעבן דעם זשורנאַל „זנאַניע“, אַז די ביב-
ליאָטעק אין דער מיר נייטיקט זיך אין נייע ביכער. איז אינגיכן אַנגעקומען
פֿון אים אַ גרויסער הילצערנער קאַסטן מיט ביכער פֿון דעם פּאַרלאַג.
די שמחה און דער שטאַלץ פֿון די מענטשן ביי דער ביבליאָטעק איז
געווען אין לשער, וואָס אַזאַ באַליבטער, גרויסער שרייבער האָט זיך חבריש
אַפּערופֿן.

אַז די לעצטע ביבליאָטעק האָט עקזיסטירט לאַנגע יאָרן, ווייס איך פֿון
דעם וואָס אין פינף און צוואַנציק יאָר אַרום, נאַכדעם ווי איך בין אוועקגעפארן
פֿון דער מיר, איז מיר אַנגעקומען אַ בריוו, געשריבן ווי צו אַן אַלטן לאַנדסמאַן,
פֿון ביבליאָטעק־עקערעטאַר, וועמעס נאַמען מיר איז שוין געווען אומבאַקאַנט,
אָבער אויך אונטערגעשריבן פֿון מיין יוגנט־חבר שלמה צינקין. זיי האָבן ביי

מיר געבעטן ביכער פון דער נייער יידישער ליטעראטור אין אמעריקע. איך האב צוזאמענגעקליבן איבער אַ הונדערט ביכער פון באַקאַנטע שרייבער, גע- פאַקט זיי אין קליינע פיר-פונטיקע פעקלעך און זיי אַרויסגעשיקט דורך דער פאַטשט קיין דער מיר און בין געווען צופרידן וואָס אויך איך נעם זיך אַ שטיקל חלק אין „אונדזער“ ביבליאָטעק.

אין אונדזער שטאַט

די חזקה

אין אונדזערע מקומות איז געווען איינגעפירט חזקה (כאַזאַקע). אַז אַ ייד האָט געהאַלטן אַ מיל, אַ פאַכט אָדער אַ שענק און דער פריץ האָט אים צוליב דעם וואָס ער האָט ניט געקענט באַצאַלן די ראַטע אָדער צוליב דעם וואָס דער ייד איז אים געוואָרן גרויס אין די אויגן, אַרויסגעזעצט פון געשעפט, האָט זיך קיין אַנדער ייד ניט צוגערירט צום מיל אָדער פאַכט. און דער מיל איז געבליבן שטיין לידיק סיידן עס האָט זיך געפונען אַ גוי, וואָס האָט גענומען די אַרענדע און גוים זיינען געווען אַ זעלטנקייט אין די פרנסות. ניט ווייט פון אונדז, ביי אַן אַכט אָדער ניין וויאַרסט, אין דעם דאָרף פראַסטשי האָט אַ ייד, יונה אהרן, געהאַלטן אַ מיל. דער ייד האָט דאָרט גע- וואוינט פון לאַנגע יאָרן, האָט געהאַט אַ גרויס געזינד, אויסגעגעבענע זין און טעכטער מיט שניר און איידעמס אויף קעסט און יינגערע זין, ניט קיין אויס- געגעבענע נאָך. האָט זיך געמאַכט, אַז דער פריץ האָט דעם יידן אַרויסגעזעצט — אים און זיין גאַנץ הויגעזינד.

דער ייד האָט זיך אַריבערגעקליבן אין שטאַט. די אויסגעגעבענע קינדער האָבן געדינגען קרעמלעך און די ניט-אויסגעגעבענע זיינען זיך צעפאַרן איבער דער וועלט. איינער אַ יינגל, אַ ביסל עלטער פון מיר, איז אַנגעקומען צו אונדז פאַר אַ מלמד צו די קליינע יינגלעך און מיידלעך פון דאָרף. מיר זיינען געוואָרן חברים און אין די זומערדיקע פאַרנאַכטן, ווען דער הימל האָט געפלאַקערט ביים זון אונטערגאַנג, האָבן מיר ביידע שפאַצירט אויף דער לאַנגער גרעבליע און גערעדט וועגן דעם, וואָס מיר וועלן זיין, ווען מיר וועלן אויסוואַקסן. מיר האָבן אַנדערש ניט געוואָלט ווי זיין פראַפעסאָרן מיט לאַנגע פעלערניעס און גרויע, קליינע קאַפּעליושן מיט אַ גרינעם פאַווע-פעדער. מיר האָבן ניט געוואוסט, אַז אַט די „פראַפעסאָרן“ מיט די גרויע קאַפּע- ליושלעך זיינען איינפאַכע קאַמאַרניקעס, „לאַנד-מעסטער“.

* * *

אויף אַן אַנדער וועג, אַ צוויי-דריי וויאַרסט פון אונדז אין דעם דאָרף בורזשעוויץ, האָט געוואוינט אַן אַנדער ייד, בערקע, ער האָט געהאַט אַ קליינעם

שענק און דריי געראַטענע זין. דער עלטסטער זון, איטשע, איז געווען אַ הויכער, שלאַנקער, שוואַרץ-חנעוודיקער בחור, מיט אַ גלאַטן צינגל.

כאָטש ער האָט קיין גרויסע געשעפטן מיט די פריצים ניט געפירט, גע- קויפט ביי זיי פון צייט צו צייט אַ ביסל תבואה, און פאַרקויפט צו די שטאָטישע מעלער, האָבן אים די פריצים געקענט און ער איז געווען אַן אייגענער אין זייער- רע הייפן צוליב זיין גוטן פּויליש-ריידן.

ווען דער פּריץ פּעטרושעוויץ האָט אַרויסגעוואָרפן דעם ייד יונה-אהרן פון מיל האָט זיך קיין ייד ניט געוואָלט צורירן צו דעם. אָבער אין אַ ביסל צייט אַרום האָבן מיר זיך דערוואוסט, אַז דער פּריץ האָט אָנגעהויבן צו באַ- טרייבן די מיל אויף זיין אייגענעם חשבון און אַלס פאַרוואַלטער האָט ער אָנגעשטעלט דעם איטשע פון בורזשעוויץ מיט דעם גלאַטן פּוילישן צונג.

מיר, די שכנים אַרום, איבערהויפט די וואָס האָבן געהאַלטן מילן, זיינען געווען אין כּעס אויף איטשען. אָבער מען האָט אים צום רב ניט געקענט נעמען, ווייל ער האָט ניט גענומען די מיל אין אַרענדע, ער האָט נאָר געפירט דעם פּריצס געשעפט; כאָטש מיר האָבן אַלע גוט פאַרשטאַנען, אַז דאָס האָט איטשע נאָר אַריינגעשטעלט אַ פּוס און שפּעטער וועט ער שוין איבערנעמען די מיל אויף זיין אייגענעם נאָמען. און כּך הוזה, אין אַ פּאַר יאָר אַרום האָט שוין איטשע געהאַלטן די פּראסטשער מיל.

דערווייל האָט ער חתונה געהאַט, גענומען אַ שיינע שטאָטישע באַלעבאַ- טישע מיידל און געהאַט מיט איר צוויי יינגלעך. ער האָט אָנגעהויבן פירן אַ שיינעם באַלעבאַטישן שטאַט. און כּדי מען זאָל פאַרגעסן זיין אַמאָליקן חטא, האָט ער זיך אַרויסגעשטעלט נאָך פּרימער און פּרייגביקער ווי אַנדערע. וואו מען האָט געדאַרפט געבן אַ נדבה, איז זיינע געווען פון די גרעסטע. אַז מען האָט געדאַרפט ערב פּסח כּשרן די מיל, האָט ער זיך ניט באַנוגנט מיט אַ דיין ווי מיר, נאָר ער האָט אַראָפּגעבראַכט דעם רב אַליין און אים געגעבן אַ היפּשע סומע פאַר זיין טירחה. און אומעטום איז ער געווען דער ערשטער.

מיט דער צייט האָט מען פאַרגעסן אַן זיינע ערשטע יאָרן אין מיל.

עס איז אים געאַנגען גוט. זיינע צוויי יינגלעך האָבן געלערנט אין שטאַט ביי אַ גמראַ מלמד און זיין ווייב איז געווען אויף דער צייט מיט נאָך אַ קינד.

* * *

איינמאָל ווינטער, אַ זונטיק אינדערפרי זיינען געקומען צו אונדז מעלער פון שטאַט און זיי האָבן דערציילט, אַז נעכטן, שבת בייטאָג, האָבן זיך חדר- יינגלעך געגליטשט אויפן טייך נאָענט פון אַן אויסגעהאַקטער פּאַלאַנקע און צוויי יינגלעך, ברידער, זיינען אַריינגעפאַלן אין דער פּאַלאַנקע און זיך דער- טרונקען. דאָס זיינען געווען איטשע פּראסטשערס קינדער.

עס איז אונדז אַלעמען באַפאַלן אַ שרעק. מיר האָבן דערזען אין דעם גאַטס האַנט, אַ שטראָף פאַר גיין אויף דעם שכנס ברויט.

די מעוברתדיקע ווייב, אסתר, דערוויסנדיק זיך פון אומגליק, איז אַרונטער פון זינען און מען האָט זי אַריינגעגעבן אין אַ משוגעים-הויז. און איטשע איז געבליבן איינער אַליין מיט דעם געפיל, אַז גאָט האָט אים באַשטראַפֿט. ווען די פּאָליאַקן זיינען נאָך דעם רוסיש-פּוילישן קריג (פון 1919-1921) אַרײַן אין דער מיר, האָבן זיי איטשען, צוליב אַ באַשולדיקונג — אַן אמתע צי אַן אויסגעטראַכטע — אויפֿגעהאַנגען אין מיטן מאַרק.

צעראַבירט אַ הויז

דאָס האָט פּאַסירט ווען איך בין געווען נאָך גאַר אַ קליין קינד און אפשר נאָך איידער איך בין געבוירן געוואָרן. עס איז אויסגעפּאַלן אַ טריקעניש אין גרויסע טיילן פון אונדזער לאַנד און אויך אין אונדזער געגנט. און די אַרימע מענטשן און די באַלמעלאַכעס זיינען אויסגעאַנגען פון הונגער. איז געווען איינער אַן אַנגעזעענער ייד, שלמה ראַסקאַשער, וואָס האָט געהאַט אַ גרויס הויז און נאָך אַ גרעסערע סטאַדאַליע אָדער שפייכלער הינטערן הויז. עס האָט זיך אַוועקגעלאָזן איבער די פּריצישע היימן און אַנגעקויפט ביי זיי צו ביסלעך תּבּוּאַה און געבראַכט אַהיים און פּאַרשלאָסן אין דער סטאַדאַליע און עס געהאַלטן אויף יקרות. די באַלמעלאַכעס און די אַרימע האָבן אַפּילו פאַר קיין געלט ניט געקענט קריגן קיין ברויט. איז ווען די קליינע קינדער האָבן געשריען: „ברויט“ און עס איז ניט געווען וואָס צו געבן זיי, האָבן זיך אַלע הונגעריקע צונויפֿגעקליבן און אויפֿגעבראַכן די טירן פון דעם שפייכלער און אויסגעראַבירט די תּבּוּאות און דערצו נאָך געמאַכט אַ פּאַגראַם אויף דער שטוב און די כּל־בית. און דער שלמה ראַסקאַשער איז געווען גראַדע אַ וועלטלעכער מענטש, האָט געקענט לערנען, געשיקט זיינע פינף זין אין גימנאַזיע און אוניווערסיטעט אין געמאַכט פון זיי דאָקטוירים און אינזשענירן.

געשלאָגן דעם פּריסטאַוו

און נאָך אַ פּאַסירונג וואָס איז מיר געבליבן אין זכּרון. ביי אונדז אין שטאָט איז געווען איינגעפירט אַ מנהג, אַז שמחת-תּורה בייטאָג האָבן די יינגלעך וואָס האָבן געוואוינט אויפֿן שול-הויף צונויפֿגע-טראָגן דעם סכּך פון די צענדליקער סוכות; אַוועקגעלייגט עס אויפֿן מיטען שול-הויף און אונטערגעצונדן. עס איז געווען אַן אַלטער מנהג און די פירער פון שטאָט האָבן זיך אין דעם ניט געמישט. גראַד יענעם יאָר האָט אין אַ גרויסער הויז, וואָס זיינע פענצטער זיינען אַרויס צום שול-הויף, געוואוינט דער פּריסטאַוו (אַסעסאָר) פון שטאָט. איז, אַז ער האָט דערזען, אַז די קינדער ווילן מאַכן אַ שרפה אין שטאָט אָדער ער האָט זיך דערשראַקן אַז דער רויך וועט פּאַרציען זיינע פענצטער, איז ער אַרויסגעלאָפֿן פון שטוב און זיך צעשריען אויף די קינדער, זיי זאלן צענעמען די גרויסע קופּע סכּך אויף איינציקע ביימ-

לעך און צעטרעטן דעם פייער מיט די פיס. אָז די יינגלעך האָבן ניט געפּאָלגט.
האַט ער זיי גענומען שלאָגן.

דעמאָלט זיינען צוויי שטאַטישע יונגעלייט, וואָס זיינען געקומען זען ווי
מען ברענגט דעם סכך — איינער פון זיי מוני, מאַטע ריוועס, א זון פון אַ
שענקער, וואָס איז געוואוינט געווען צו נעמען און געבן אַ קלאַפּ און דער
צווייטער יונגערמאַן — הירשל קאַזשיי, אַ שניידער, נאָר זייער אַ שטאַרקער,
אַט די צוויי יונגעלייט האָבן געבעטן דעם פּריסטאָוו ער זאָל אויפהערן שלאָגן
די קינדער און אַז ער האָט זיך צו זיי ניט צוגעהערט, זיינען זיי אים באַפּאַלן,
אַראַפּגעריסן די פּאַגאַנעס און גוט אַנגעבראַכן די ביינער.

מען האָט זיי אויף מאַרגן אַרעסטירט. אָבער מען האָט זיי אַרויסגעלאָזן
אויף „קויצע“ צו וואַרטן אויפן סוד. זיי זיינען אַנטלאָפּן ביידע אין אַ קורצער
צייט אַרום — איינער קיין זיד־אַפּריקע און דער צווייטער קיין אַמעריקע.
זיי זיינען שוין דאָרט פּאַרבליבן אויפן גאַנצן לעבן.

געשלאָגן אַ לערער

אין דעם יאָר 1906, איז אַ יידישער יונגערמאַן פון אַן אַנדער שטאַט
געקומען צו פּאַרן צו זיין אַ לערער ביי יידישע אונטערגעוואַקסענע מיידלעך.
אַנדערע פון זיי שניידערקעס און נייטערקעס, וועלכע האָבן געאַרבעט ביי
שניידער באַלעבאַטיים.

געווען איז ער אַ פּאַרטיי־מענטש, אַ פּוּעל־ציון. האָט ער מסתמאָ זיינע
תלמידות געוואַלט מאַכן פּאַר ציוניסטקעס און רעוואָלוציאַנערקעס. זיינען אין
אַ זומערדיקן שבת פּאַר מנחה געקומען אויף זיין קוואַרטיר זיבן באַלמעלאַכעס,
אַרבעטער באַלעבאַטיים, ביי וועמען עס האָבן געאַרבעט יונגע מיידלעך
און האָבן אים געשלאָגן אין הויז און דערנאָך אַרויסגעשלעפט אים
אין הויף און דאָרט ווידער געשלאָגן. דאָס איז געווען אין אַ שטוב אין מיטן
מאַרק. מיר, די יידישע יונגע אַרבעטער און סימפּאַטיקער, האָבן זיך דער־
וואוסט דערפון און אַ געפיל פון נקמה אָן די שלעגערס האָט זיך אויפגעהויבן
אין אַלעמענס הערצער. קליינע גרופּעס בחורים, האָבן זיך אַנגעהויבן קלייבן
אויף די ווינקלען פון די גאַסן און שטילערהייט איבערדערציילט דאָס גע־
שענע. און אַז עס איז פינצטער געוואָרן, איז אונדזער מחנה געווען אַרום
זיבעציק־אַכציק מאַן די גרויס. מיר האָבן געוואוסט די נעמען פון אַלע
שלעגער. זיינען מיר די ערשטע זאָך אַוועק צו גרשון דעם שניידער אויפן
שול־הויף — אַ שניידער־באַלעבאַס, וואָס האָט באַשעפטיקט אָן אַכט מייד־
לעך. אַז מען איז אַריין צו אים אין שטיבל האָבן מיר פּאַרנומען זיין קיך,
דאָס פיר־הויז און אַ היפשע מחנה איז נאָך געבליבן אין דרויסן, וואָס האָט
ניט געקענט אַריין אינעווייניק. איך בין געווען איינער פון די דרויסן גע־
בליבענע. איך האָב זיך בכלל ניט צו שטאַרק געשטופּט אין קריג. (איך בין

געווען פאררעכנט פאר א סטאטעטשנעם בחור און דערצו האָב איך מורא געהאט אַז מיינע ברידער און שוועסטער וועלן האָבן צער ווען זיי וועלן זיך דערוויסן, אַז איך בין געווען איינער פון די ערשטע אין דעם געטומל; אָבער מייך פריינט און חבר שלמהקע צינקין, אַליין אַ זון פון אַ רייכן טאַטן און זיידן, און שוין אַ יתום נאָך ביידן, וואָס האָט געלעבט פון פראַצענט, פון דעם געלט וואָס זיי האָבן אים איבערגעלאָזן און פון קאַרטן - שפּיל - אַ קליינער, אַ שטשופלער, ער האָט אויפגעהויבן זיין קליינעם קולאק אַנט-קעגן גרויסן גרשונס נאָז און ער, גרשון האָט זיך דערשראַקן זעענדיק די גרויסע מחנה וואָס שטייט אויף יענעם זייט שוועל אין פירהויז. ער האָט געגעבן זיין וואָרט אַז מהיום והלאָה וועט ער זיך ניט פאַרטשעפּען מיט אַרבעטער און אינטעליגענטן.

און אַזוי זיינען מיר, די גאַנצע מחנה געגאַנגען צו די שלעגער-באַלע-באַטים און גענומען פון זיי אַ וואָרט, אַז פון היינט אָן און ווייטער וועלן זיי זיין שטילע און אַרנטלעכע מענטשן און ניט קיין בויאַנעס.

זיי אַלע, די באַלעבאַטים, האָבן געהאַט אייגענע שיינע הייזער מיט גערט-נער. זיינען מיר אַריין צו איינעם אַ מענער-שניידער, אויף זשוכאוויצער גאַס. איז אַ טייל האָבן פאַרבאַכט מיטן באַלעבאַס און די וואָס האָבן ניט געקענט אַריין אינעווייניק אין הויז האָבן זיך אַוועקגעלאָזן איבערן גאַרטן, צוטראַטן אַלע צייטיק-געוואָרענע אוגערקעס און אויסגעריסן די אַרבעס-סטרוטשקעס.

מען האָט אין שטאָט גערעדט אַ לאַנגע צייט דערפון אָבער שטילערהייט. מען האָט מורא געהאַט צו רעדן הויך און מען איז ניט געלאָפּן צו נאַטשאַלסטוואַ פאַרמסרן די רעוואָלוציאַנערן.

דער שול-הויף

דער שול-הויף איז געלעגן אויף דער מערב-זייט פון שטאָט. דאָס איז געווען אַ היפשער, ניט-ברוקירטער פירקאַנטיקער שטח, אַרומ-געצוימט מיט אַ זיבן-אַכט בתי-מדרשים און אַזוי הייזער. די בתי-מדרשים זיינען געווען: די אַלטע הילצערנע שול, די העכסטע יידישע געביידע אין שטאָט, פון דרויסן און פון אינעווייניק געצאַצקעט און געפּוצט מיט אַלערליי געמעלעכצן, מיט אַ פינף-גאַרנדיקן אַרון קודש, אַנגעפּילט מיט צענדליקער ספרי תורות מיט זילבערנע כתרים, און סאַמעטענע מענטעלעך און זילבערנע ציצין און עץ-חיימס און זיידענע און ריפּסענע פּרוכטן, וואָס מען האָט יעדע וואָך געביטן, 52 מאַל אַ יאָר. דער ווייטער געמויערטער בית-מדרש מיט די דיקע ווענט און גרויסע, איינגעהאַקטע אַלמערס אין די ווענט, פאַרלייגט מיט גמרות און אַלטע מפרשים. די אַלטע ותיקין שטיבל, וואָס איז געווען צוגעבויט

צום בית-מדרש און מען איז געגאנגען צו איר מיטן זעלבן פאליש וואס צום בית-מדרש. א בעל-מלאכי-שולכל מיט אן אפגעפארבטן אויף גרין גאניקל, וואס סטאליאציעס, באלעבאטיס פון שולכל האבן אליין אפגעפארבט. א תלמוד תורה בנין, וואו עס האבן געלערנט ארימע יינגלעך, יתומים, וועמעס זינגען בעתן מעביר זיין די סדרה פרייטיק בייטאג האט פארקלונגען דעם גאנצן שטח פון שול-הויף. עס זיינען געווען צוויי חסידישע שטיבלאך — איינע א לעכע-וויטשער און די צווייטע א ליובאוויטשער. אין דער לעכעוויטשער האבן גע-דאוונט די ארימע חסידים, וואס זיינען געפארן צום קוידענאווער און סלאנימער רבין; אין דער ליובאוויטשער שטיבל האבן געדאוונט די גבירים פון שטאט, אלע חסידים און לומדים. (צו וואס פאר א רבין זיי זיינען געפארן האב איך ניט געוואוסט). די איבעריקע איינוואוינער פון שול-הויף און פון די געסלעך ארום זיינען געווען ארימע באלמעלאכעס און מלמדים מכל המינים פון קיווע קוגעלע (זיין ווייב האט געבאקן קוגעלעך פאר קינדער) א מלמד תינוקות ביז אלי הירשל דעם גמרא מלמד, וואס האט גענומען 25 און 30 רובל א זמן פון א יינגל.

אויפן שול-הויף הינטער דער גרויסער שול זיינען געשטאנען די קייפלאך, און אנדערע פאזשארבע אינסטרומענטן און אז עס האט אויסגעבראכן די גרויסע שרפה, וואס האט זיך אנגעהויבן אויפן שול-הויף, זיינען די ערשטע פארברענט געווארן די לייטערס און די פעסלעך מיט וואס מען פלעגט ברענגען וואסער פון טייך אין א שרפה.

אויפן שול-הויף לעבן דער גרויסער שול איז געווען די יאטקע און דאס בלוט פון די געשאכטענע בהמות און קעלבער האט ארויסגערוגען אין דרויסן אויף א גינעריקען פלאץ. עס האט זיך אויסגעמישט מיט דעם וואסער פון אויסגעגאסענע פאמויניצעס און עס האט זיך געמאכט א גרויסע לוזשע וואו חזירים זיינען געלעגן און געוויקט זיך א גאנצן זומער. דער געשטאנק פון דער לוזשע אין די ווארעמע זומער טעג האט אריינגעדונגען דורך די אפענע פענצטער אין חדר אריין וואו איך האב געלערנט.

ווען איך בין געווען א קליינער יינגל פון א יאר 8-9 בין איך איינגעשטא-נען סטאנציע אויפן שול-הויף. פלעג איך יעדן שבת אינדערפרי זיצן אויפן טיש, וואס איז געשטאנען לעבן פענצטער און ארויסגעקוקט אין דרויסן אויף די רייכע וויבער, וואס זיינען ארויסגעגאנגען פון בית מדרש פון דאוונען אין די טייערע פוטערס פון פוקס, און מארדער, מיט די גרויסע אפגעלייגטע קאלנערס, זיי זיינען געגאנגען פארוויי, אדער זאלבעדריט, פאמעלעך און גע-מיטלעך גערעדט צווישן זיך. דער סאמעט און געוואנט האט אראפגעשיינט פון זיי און די דימענטן פון די אויערינגלעך האבן שימערירט אין דער ליכ-טיקער ווינטער-זון, די באלעבאסטע פון קווארטיר, אן עלטערע יידענע, האט פאר מיר אנגערופן דעם נאמען פון יעדער פרוי באזונדער.

אויפן שול-הויף אין ותיקין האט מיינער א קרוב, א הויכער בחור זיך געשלאגן פאר מיר מיט מיינע חברים, חדר-יינגלעך, פאר ניט דורכקומען זיך

מיט די גמרות, וואָס מיר האָבן מיטגעבראַכט פון חדר צו לערנען צוזאַמען אין די נעכט פון נאָך חמישה עשר באַב.

און אין בית-מדרש אין די ווינטערדיקע שבת-פאַרנאַכטן, ווען מיין מאַמע איז געשטאַרבן און איך האָב געדאַרפט זאָגן קדיש, האָבן מיך אַרומגעשטויסן די שטאַטישע באַד-יינגלעך צווישן דער בימה און דער טיר און איך בין גע-שטאַנען אַ פאַרלאָרענער און אַ דערשראָקענער, ווי איינער וואָס איז אַריינגעפאַלן צום שונא אין פּלען און ניט געוואוסט ווי צו אַנטלויפן.

ווען איך האָב שוין געלערנט אין ישיבה, בין איך יעדן שבת אינדערפרי געקומען דאַוונען אין אַ מנין אויפן שול-הויף, געקומען בין איך כלומרשט דאַוונען, אָבער אינדעראמתן האָב איך זיך דאַרט געטראָפן מיט נאָך אַזעלכע ישיבה-בחורימלעך ווי איך אַליין און מיר האָבן זיך דאַרט געביטן מיט לשון-קודשדיקע ביכלעך צום ליענען.

ווען איך האָב אויפגעהערט גיין אין ישיבה, אויך לעבן שול-הויף, האָב איך געלערנט אין בית-מדרש און אין דער עלמערל פון שטענדער האָב איך אַריינגעטאַן מיין קאַפּ און דאַרט געשריבן מיינע לשון-קודשדיקע שירים.

אין אַ געסעלע, וואָס איז אַריינגעפאַלן אין שול-הויף האָט געוואוינט די ערשטע שטאַטישע מיידל אין וועמען איך האָב זיך פאַרליבט. מיר זיינען ביידע געווען אַרום 16-17 יאָר אַלט. איר טאַטע-מאַמע זיינען געווען זייער פרומע, עלטערע מענטשן. איז אַלע שבת אינדערפרי, בעת אירע עלטערן זיינען געווען אין שול ביים דאַוונען, בין איך מיט מיין חבר, דעם ביאַליסטאַקער ישיבה-יינגל, וואָס איז איינגעשטאַנען ביי זיי, אַריינגעגאַנגען צו אים אין צימער און זי, דאָס מיידל, האָט אונדז געבראַכט ציקאַריע מיט באַבקע. און דעמאָלט טאַקע האָב איך זיך אין איר פאַרליבט.

ווען איך בין געקומען פון אַמעריקע און געמיינט, אַז איך בין אַן אַנאַר-כיסט, בין איך איינמאָל געקומען צו אַ פאַרזאַמלונג אין אַ שטוב אויפן שול-הויף און דאַרט אויסגעלייגט מיין שיטה, אָבער די פירערשאַפט פון שטאַטישן בונד איז געווען סאַציאַל-דעמאָקראַטיש און מיר האָבן זיך געקריגט.

אין מיין יוגנט פון זיבן ביז זיבעצן בין איך געווען פאַרבונדן מיטן שול-הויף, איך האָב זיך פאַרקנסט מיטן שול-הויף צו זיבן יאָר, ווען מיין טאַטע האָט מיר געבראַכט אין חדר צו יאָשע דעם פערעמאַלניק.

מיינע אַלע מלמדים האָבן געוואוינט אָדער געהאַלטן זייערע חדרים אויפן שול-הויף און כמעט אַלע מיינע סטאַנציעס זיינען געווען אויפן שול-הויף.

אין דעם געסעלע ביים שול-הויף האָבן געוואוינט איינער פון די צוויי שוחטים פון שטאַט: צוויי בעקערס — אונדזערע מעלער; איין גרויפן-מאַכער, אַ באַקאַלע-קרעמער, מרדכי-אהרן, אַ משכיל, וואָס האָט געלערנט דעם מורה-נבוכים און זיסל, דער שווערזנער, אויך אַ מעלער, וואָס האָט באַוואוינט אַ קליין דירהלע, וואו עס איז געשטאַנען אַ קליין ספרים-אַלמערל. ער האָט אָבער געהאַט אַלע נייסטע ביכער, וואָס ער האָט אויסגעשריבן פון וואַרשע פון

דעם „אחיאסוף“ פארלאג. איך פלעג צו אים אָפּט אַרײַנקומען לײען אַ בוך אָדער צוויי. דאָס גאַנצע געסל איז געווען פון אײגענע מענטשן.
אזוי איז מיין גאַנצע יוגנט פון 7 ביז 17 פאַרגאַנגען אויפן שול-הויף.

מײן משפּחה

איך בין געווען דער יינגסטער אין מיין הויזגעזינד. דער עלטסטער איז געווען מיין ברודער הערצל. צווישן אונדז בידן זיינען געווען פינף קינדער. ער האָט חתונה געהאַט שוין אַן אַלטער בחור, פאַר יענער צײַט, ווען איך בין נאָך געווען אַ קליין קינד. ער האָט גענומען זײער אַ שײן מיידל פון אַ דאָרף אַ דריי מייל פון אונדז. נאָך דער חתונה האָט ער זיך באַזעצט ניט ווייט פון זײן ווייבס עלטערן, אין אַ פּאַכט בײ אַ פּריץ. נאָר ווען ער האָט שוין געהאַט דריי קינדער, האָט אים דער פּריץ אַרויסגעוואָרפן פון פּאַכט; און ער מיט זײן שײנער און צעפּיעשטשעטער ווייב און קינדער זײנען אַרײַ בערגעפּאַרן צו אונדז אין מיל.

אין יענעם יאָר האָט אויסגעבראַכן אַ דיזענטעריע־מגפּה און אַלע דריי קינדער זײנען אומגעקומען אין אײן וואָך. די שוועגערין איז פון דעם גרויסן אומגליק שיר ניט משוגע געוואָרן. אין גיכן האָט זי געבוירן נאָך אַ קינד, אַ יינגעלע; אָבער ער האָט ניט געלעבט מער ווי צוויי יאָר. אין אַ פּאַר יאָר שפּעטער האָט זי ווידער געבוירן אַ קינד און דאָס קינד איז אויך געשטאַרבן. דערווייל איז מיין ברודער קראַנק געוואָרן אויף אַ פּוס. מיר האָבן אים גענומען היילן בײ היימישע דאָקטוירים און עס האָט ניט געהאַלפן. האָט מען אים געשיקט קיין טשעכאַטשיניק, אַ קור־אַרט אין פּוילן און ער איז געקומען פון דאָרטן נאָך מער קראַנק, ווי ווען ער איז אַוועקגעפּאַרן. ער איז אַוועקגעפּאַרן מיט אַ שטעקן אין האַנט און צוריק איז ער געקומען אַנגעשפּאַרט אויף צוויי קוליעס. מ'האַט אים אַרײַנגעלייגט אין בעט, וואו ער איז אָפּגעלעגן אַ פּאַר יאָר. צום סוף האָט מען אים אַוועקגעשיקט אין קעניגס־בערג. פיר מענטשן האָבן אים אַרײַנגעטראָגן אין באַן אויף אַ ספּעציעל פּאַר אים געמאַכטן שטול.

זײן קראַנקייט האָט אונדז בדיל הדל געשטעלט. מיר האָבן פּאַרזעצט דעם טאַטנס פּוטער און די בעטגעוואַנט פון שטוב.

ווען ער איז געקומען אין אַ האַלב יאָר אַרום פון קעניגסבערג אַהיים, איז ער מיט דער ווייב געבליבן זיצן בײ אונדז אין שטוב. די שוועגערין האָט ניט צוגעלאָזט אַרײַנצושטעלן אַ קאַמאַד פאַר מיין עלטסטער שוועסטער, אַ כּלה, וואוהיין צו קלייבן בעטצײג פאַר איר חתונה. זי, די שוועגערין, האָט געטענהט: „וואו מען האָט ניט באַזאָרגט דאָס עלטסטע קינד, קאָן מען ניט

געמען זארגן פאר דעם יינגערן. אזוי האבן מיינע שוועסטער געווארט מיטן חתונה האבן.

די שוועגערין האט שוין דערווייל געבוירן נאך א קינד, א יינגעלע און מיר האבן צוגענומען אן אים פארן קינד.

דער שוועסטער האט מען אבער חתונה געמאכט און אריינגענומען דעם איידעם אויף דריי יאר קעסט. און פאר דעם ברודער האבן מיר אויסגעבויט א באזונדער שטיבל לעבן אונדזער שטוב. און ער האט אנגעהויבן האנדלען מיט תבואה פאר זיך. אבער קיין נחת האבן מיר פון אים ווידער ניט געהאט.

ער האט זיך כסדר ארומגעקריגט מיטן שוואגער. ער האט אויף דער גרעבליע לעבן אונדזער שטוב ארויפגעשטעלט אן אייגענע וואג און די גוים, וואס זיינען געפארן צום מארק, ווען זיי האבן געזען פון דער ווייטנס שטייענדיק נאך א וואג אחוץ דעם שוואגערס (דער שוואגער איז געווען דער ערשטער מיט זיין וואג לעבן דער נייער מיל) זיינען זיי געווארן ביי זיך שטייפער.

דער ברודער איז געבליבן וואוינען לעבן אונדז אויף זיין גאנץ לעבן. זיין ווייב האט אים געבוירן נאך צוויי קינדער, טעכטער, וואס האבן זיך אויס- געהאדעוועט צוזאמען מיטן עלטערן יינגל.

ווען די ערשטע וועלט-מלחמה האט אויסגעבראכן איז ער מיט זיין משפחה אנטלאפן קיין וואלאגדע. נאך דער מלחמה איז ער געקומען צוריק אהיים און געפארן צום פריץ בעטן ביי אים צוריק די מיל. ער האט זיך אבער אויפן וועג צוגעקילט און איז אינגיכן געשטארבן.

זיין עלטערער זון איז אין מאסקווע א בארימטער דאקטאר.

מיין שוועסטער באשקע

מיין שוועסטער באשקע, די צווייטע נאכן ברודער, איז געווען ניט קיין צו שיינע מיידל, אבער זייער א קלוגע און געהאט א גוטן קאפ אויף זיך. זי האט געקענט אנשרייבן א לשון-קודשדיקן ברייול און האט גערעדט א גוטן פויליש מיט די פריצים ארום, צו וועמען זי איז געפארן קויפן וואגאנעס תבואה. איר קאפ איז געווען פול מיט פלענער און איינפאלן.

ווען מיין טאטע איז געשטארבן אין זומער 1901, און די מחלוקה צווישן מיין עלטסטן שוואגער און מיינע ברידער האט זיך פארשטארקט, איז מיר אנגעקומען עטליכע בריוו אהער פון מיין שוועסטער באשקע, איך זאל וואס גיכער קומען אהיים. עס ווארט אויף מיר א גרויסע ירושה און זי וואלט ניט געוואלט, עס זאל פארלאזן גיין אין מיין ברודער משה'קעס האנט.

איך האב דעמאלט געדארפט האבן געלט. איך האב פארן געלט געוואלט קויפן אן אייגענעם צייטונגס-סטענד, אנשטאט צו ארבעטן ביי יענעם פאר צוויי דאלער א וואך.

האב איך געפאלגט און בין געפארן. איך בין געקומען אהיים אין דע- צעמבער. ערשט די גאנצע ירושה, האט זיך ארויסגעוויזן, האט אויף מיין

חלק באטרעפן 600 רובל. (מיין טאטע האָט זיך ניט געריכט, אָז איך וועל נאָך ווען עס איז קומען אַהיים, דערפאַר האָט ער מיר איבערגעלאָזן נאָר אַן אַנצוהערעניש אויף אַ ירושה).

אַפזייענדיק אַ פאַר וואָכן אין דער היים, בין איך קראַנק געוואָרן אויף לונגען אַנטצינדונג, און אָז מיר איז בעסער געוואָרן, בין איך אַוועקגעפאַרן קיין אַטוואַצק זיך צו דערהאַלן. און פון דער ירושה און פון מייע פלענער וועגן קויפן אין ניו יאָרק אַ צייטונג-סטענד, האָט זיך אויסגעלאָזן אַ טייך. איך בין אַפגעווען אין דער היים גאַנצע זעקס יאָר.

מיין שוועסטער האָט מיר געשריבן יענעם בריוו ווייל זי האָט געהאַפּט, אַז ווען איך וועל קומען אַהיים וועל איך זיך שטעלן אויף איר צד אין דער מחלוקה. אָבער איך האָב זיך ניט אַריינגעמישט נאָר געשטאַנען ווי אַ פרעמדער פון דער ווייטנס. איך האָב דאָך מיין ירושה שוין געהאַט אויפֿ-געגעסן און ווען אַפילו איך וואָלט געטראַכט, אָז זי, מיין שוועסטער און איר מאַן, זיינען די גערעכטע, וואָלט איך אויך ניט געלאָזט הערן מיין קול, ווייל איך בין געזעסן אין מיין ברודערס שטוב און געגעסן ביי זיין טיש. אין מייע בריוו אַהיים, האָב איך דערציילט וועגן דער גרויסקייט פון ניו יאָרק, אין וועלכער צענדליקער מענטשן קומען אום אין איין טאָג פון שריפות, באַן-אומגליקן און טוענדיק זייער אַרבעט. איינמאָל, געדענק איך, שרייבנדיק אַ בריוו, איז געוואָרן אַן אַנגעלויף פון מענטשן אונטער מיין פענצטער. דאָס איז אַ פאַרבער אַרונטערגעפאַלן פון אַ רישטאָוואַניע אויפן זעקסטן שטאַק. איך האָב אַריינגעשריבן דעם פאַל אין מיין בריוו. דאָס האָב איך געוואָלט דערציילן וועגן דעם געלאַף פון טויט נאָכן לעבן. אָבער זיי, מייע ברידער און שוועסטער, האָט זיך דאָס האַרץ אַפגע-ריסן, טראַכטנדיק, אַז דאָס לעבן פון זייער ברודער שטייט אין געפאַר. אפשר דערפאַר האָט מיין שוועסטער געשריבן איך זאָל גלייך קומען אַהיים, אויסטראַכטנדיק די גרויסע ירושה.

מיין שוועסטער איידליע

זי איז געווען אַ שיינ מיידל און באַליבט ביי אַלעמען. זי האָט געהאַלפן פירן די מיל, פלעגט פאַרן יעדע וואָך אין שטאָט אויסצוצאָלן דעם פראַצענט צו די בעלי-חובות. אַפילו די וואַכערניצע, פאטיע, די גראַבע, אויף וועמען מען האָט געזאָגט, אָז זי טראַגט אַ זילבערנע שיסל אויפצוהאַלטן איר בויך, איז ווען די שוועסטער פלעגט קומען ברענגען דעם וואַכער, האָט זי איר מיט צערטלעכקייט אַנגערופן „סטישע“, אַ צונאַמען וואָס מען גיט געראַטענע מיידלעך. זי האָט חתונה געהאַט מיט אונדזער שכן, חיים גדליהס אַ זון און זיי האָבן זיך באַזעצט אין דער מיר און געעפנט אַ שפייז-קרעמל. נאָר דאָס קרעמל האָט ווייניק אַריינגעבראַכט און דער שוואַגער אי אַוועקגעפאַרן קיין אַמעריקע, צו זיין טאָטנס אַ ברודער, וואָס איז דאָרט געוואָרן זייער רייך.

מיין שוועסטער מיט די קינדער האָבן זיך אַריבערגעקליבן צו אונדז אין מיל און האָט אָנגעהויבן באַקומען בריוו מיט געלט פון איר מאַן אין אַמע-
ריקע. אַזוי זיינען אַריבער אַ דריי-פיר יאָר.

דער מאַן האָט אָנגעהויבן פּאָדערן, אַז זי מיט די קינדער זאָלן קומען צו
איט קיין אַמעריקע, וואו ער האָט זיך איינגעאַרדנט; אָבער זי האָט זיך געשראַקן
פאַרן וואָרט „אַמעריקע“. האָט זי אים צוריקגעשריבן, אַז ער זאָל בעסער קומען
אַהיים און זיין מיט דער משפּחה.

דער מאַן האָט נאָכגעגעבן און איז געקומען אַהיים; אָבער ער האָט
דאָ אין דעם קליינעם שטעטל ניט געהאַט וואָס צו טאָן און געמוזט צוריקפאַרן
קיין אַמעריקע.

דערווייל האָט אין זומער 1901, מיין שוועסטער ריינע חתונה געהאַט מיט
נחמץ'ען, דעם פּאַכטער. מען האָט געפּראָוועט אַ גרויסע חתונה; איינגעלאָדן
אַ סך געסט. דאָס איז געווען אין אַ הייסן זומער-טאָג. טישן און בענק זיינען
אויפגעשטעלט געוואָרן אין דרויסן, לעבן הויז צו דער חתונה-וועטשערע.

פלוצלונג האָט זיך דער הימל געעפנט און עס האָט אַ גאָס געטאָן אַ
שטאַרקער רעגן, די ווייטערע מחותנים און געסט האָבן איבערגעלאָזן די טישן
און זיינען אַנטלאָפן אין שטוב. די גאָר נאָענטע מענטשן, צווישן זיי אויך
איידליע, האָבן גענומען ראמען פון די טישן.

מען איז נאָכאַנאָנד געלאָפן פון דרויסן אין שטוב אַריין און פון שטוב
צו די טישן — הין און צוריק — און דער רעגן האָט נאָכאַנאָנד געגאָסן און
געגאָסן.

האַט זיך מיין שוועסטער איידליע צוגעקילט און אויף מאַרגן אָנגעהויבן
הוסטן. זי איז קראַנק געוואָרן אויף די לונגען. זי איז אַוועקגעפאַרן קיין
סלאוואַטע, אַ שטעטל אין פוילן, וואָס האָט געהאַט אַן אַלטן סאַסנאַוון וואָלד,
וואוהין טובערקולאָז-קראַנקע זיינען געפאַרן. זי איז דאָרט אָפּגעווען אַ גאַנצן
זומער, אָבער ניט בעסער געוואָרן.

קראַנקערהייט איז זי מיט די קינדער אַוועקגעפאַרן צו איר מאַן קיין
אַמעריקע. זיי זיינען געפאַרן מיטן ערשטן קלאַס (אַ זעלטנהייט פאַר עמיגראַנטן
פון אונדזער שטאַנד), כדי אויסצומיידן דעם עקזאַמען פון די דאָקטוירים.

דאָ האָט זי נאָך געלעבט אַ פיר יאָר און אין חודש מאַי, 1910, איז זי
געשטאַרבן, איבערלאָזנדיק דעם מאַן מיט דריי קינדער, אַ טאָכטער און צוויי זין.
זי איז געווען זייער איבערגעגעבן צו מיר און ווען עס איז מיר ענג געוואָרן
אין דער שטוב און אויף דער גאַס וואו איך האָב געוואוינט, האָט זי מיך
אַריינגענומען צו זיך. אַזוי אין דער היים זינט איך בין אַלט געוואָרן 15-16
יאָר, און אַזוי אויך דאָ אין אַמעריקע, ביז דעם לעצטן טאָג פון איר לעבן.

מיין שוועסטער הינדע

מיין שוועסטער הינדע איז געווען אַ געוויינטלעך מיידל, זיך ניט אויס-
געצייכנט ניט מיט צופיל שיינקייט און ניט מיט חכמה. זי איז אָבער געווען

א געטרייע און איבערגעגעבענע צו דער משפחה און א גוטע באַלעבאָסטע. איר האַנטאַרבעט האָט געהאַט אַ שם.

זי האָט חתונה געהאַט מיט איינעם פון דער באַרימטער משפחה האַרקאָווי און געוואוינט אין דעם שטעטל גאַראַדייע.

מיידלווייז האָט זי זיך אָפט געקריגט מיט מיין יינגערער שוועסטער ריינע, וואָס איז געווען שנעלער צו ענטפערן מיט אַ וואָרט. זיי פלעגן אָפט זיין ברוגז וואָכן לאַנג. אָבער ווען זיי זיינען שוין ביידע געווען חתונה-געהאַטע און ריינע, די יינגערע שוועסטער איז קראַנק געוואָרן אויף אַ קרענק פון וועלכער זי איז ניט אַרויסגעקומען, האָט הינדע אַרויסגעוויזן צו איר אַן אַ שיעור איבערגעגעבנקייט. און ווען ריינע איז געשטאַרבן, איז זי, הינדע, אַרומגעגאַנגען איבער דער שטוב און די קאַמערן און האָט אין פאַרצווייפלונג וואַכנלאַנג גערופן: „ריינע, וואו ביסטו? פאַרוואָס רופסטו זיך ניט אָפּ?“

אירע לעצטע יאָרן זיינען געווען טראַגישע.

זי איז געווען פאַרמעגלעך אָבער קיין קינדער האָט זי ניט געהאַט. האָט זי גענומען אַ קליין יינגעלע ביים ברודער משה'קע, וואָס האָט געהאַט אַ פולע שטוב מיט קינדער און אים אַדאַפּטירט. זיי, מיין שוועסטער און איר מאַן, האָבן אים איבערגעשריבן אויף זייער נאָמען. זיי האָבן אים פריער געהאַלטן אין אַ וואַרשעווער גימנאַזיע און ווען ער האָט אַלס ייד, ניט געקענט אַנקומען אין אוניווערסיטעט, אים אַוועקגעשיקט קיין בעלגיע שטודירן מעדיצין.

דער פלימעניק האָט דאָרט זיך געטראַפן מיט אַ סטודענטין פון זיין שטעטל און זיי האָבן חתונה געהאַט. נאָכדעם ווי ער האָט געענדיקט דאָקטאָר, האָט אים די בעלגישע רעגירונג אַוועקגעשיקט, לויט אַ פריערדיקן אָפּמאַך, אין דער בעלגישער קאָנגאַ, צו אַרבעטן פאַר דער רעגירונג 3 יאָר. דערמיט האָט ער באַצאָלט זיין שכר-לימוד. די געגנט איז געווען אַ פרימיטיווע, קיין וועגן מיט וועלכע צו פאַרן זיינען דאָרט נישט געווען. צוועלף מענטשן פלעגן אים טראַגן אויף נאַסילקעס פון איין דערפל צו אַ צווייטן. דאָרט האָט ער זיך אָנגענומען מיט אַן אַרטיקער קראַנקייט פון וועלכער ער איז געשטאַרבן. די ווייב און די קינדער, צוויי מיידעלעך, זיינען צוריקגעפאַרן קיין בריסעל און דאָרטן געלעבט אויף אַ סטיפענדיע פון דער בעלגישער רעגירונג. ווען די נאַציש זיינען אַריין קיין בריסעל האָבן זיי איר פאַרנומען און געטויט צוזאַמען מיט די קינדער.

מיין שוועסטערס מאַן, מיין שוואַגער יקותיאל, איז געוואָרן גייסטיק קראַנק אַ פיר-פּינף יאָר פאַר זיין טויט און זי האָט געלעבט אין עלנטקייט ביז די נאַציש זיינען געקומען און האָבן זי אומגעבראַכט.

ר י י ע

און צו לעצט די מיזינקע צווישן די טעכטער — ריינע. די געראַטנסטע און די אַנגעליטנסטע פון אַלע קינדער.

די מאַמע פלעגט דערציילן אַ ווייץ וועגן איר שיינקייט אַלס קינד. אַז זי ריינע, איז אַלט געווען אַ יאָר זיבן-אַכט, איז די מאַמע געפאַרן אַנקוקן אַ כלה פאַר מיין עלטערן ברודער הערצל. האָט זי מיטגענומען ריינען אויפן וואָגן. אַז די מחותנסטע האָט זי דערזען, האָט זי זיך אָפגערופן צו מיין מאַמען: „אויב דער זאָק איז אַזוי שייך ווי די „פּראַבקע“, בין איך גרייט צו פאַרקנסן מיין טאַכטער פאַר אייער זון“.

די שוועסטער איז געווען עלטער פון מיר מיט אַ פינף יאָר. און האָט זיך באַצויגן צו מיר ווי אַ מאַמע צו איר קינד. ווען איך בין אַלט געווען זיבן יאָר און בין אַוועקגעפאַרן לערנען אין שטאָט, איז מיין שוועסטער מיט מיר מיטגעפאַרן און געזעסן מיט מיר אין דער אַרימער און שמוציקער דירה פון מיין רביץ. מיר זיינען ביידע געשלאָפן אין איין בעט.

ווען איך בין צו פערצן יאָר קראַנק געוואָרן אויף מאָזלען, איז זי גע-קומען זיצן מיט מיר די גאַנצע צייט פון מיין קראַנקייט.

איך שעם זיך ניט צו דערציילן, אַז ווען מיר זיינען שוין געווען דער-וואַקסענע קינדער — איך אַרום פערצן און זי אַרום ניינצן יאָר — פלעגן מיר זיך קנייפן איינע די אַנדערע.

איך געדענק איין פאַל פון אַ סך. מיר זיינען געשטאַנען אין אַן אָפּענער קאַמער. אויף דער צווייטער זייט שוועל איז געשטאַנען די מאַמע מיטן גרויסן קרבן מנחה אויף די הענט.

האָט זי, מיין שוועסטער, פּלוצלונג אַ קניפ געטאַן מיר אין אַרעם. איך האָב אַ געשריי געטאַן און געלאָפן מסרן דער מאַמען און באַלד צוריק אַריינגע-לאָפן אין קאַמער און געגעבן דער שוועסטער אַ קניפ אין זעליבן אַרט. אין אַרעם, און דאָס מאָל איז שוין מיין שוועסטער געלאָפן פאַרמסרן מיך פאַר דער מאַמען. אַזוי האָבן מיר זיך אַ היבשע וויילע אָפגעקניפן איינער דעם צווייטן.

פאַרוואָס מיר האָבן זיך געקניפן, ווייס איך נישט. מיר האָבן זיך פריער ניט געקריגט. אפשר איז דאָס געווען אַזאַ אומבאַוואוסטזיניקע עראַטישע שפיל צווישן אונדז.

זי איז געווען אַ שיינע און אַ קלוגע. געווען שאַרף אויפן צונג און געקענט אָפּענטפערן יעדן איינעם אויף דער מינוט.

אַ שטאַטישער יונגערמאַן, אַ וואַלד-סוחר איז געפאַרן פאַרביי אונדזער שטוב אַהיים אויף שבת. אַבער אַזוי ווי עס איז שוין געווען צו שפעט צו דער-גרייכן די שטאַט, איז ער פאַרבליבן אויף שבת ביי אונדז אין הויז. אויף מאַרגן, שבת נאָך שלוש סעודות האָט זיך דער גאַנצער ישוב אַרויסגעלאָזט אויף אַ שפּאַציר. מיטאַמאָל האָבן מיר דערהערט אַ הילכיקן פליאַסק. דאָס האָט מיין שוועסטער דערלאָנגט דעם גאַסט פאַר זאָגן איר ניט קיין צו אַנשטענדיקן קאַמפּלימענט, ווי עס פירט זיך, ווען יונגעלייט שפּאַצירן מיט מיידלעך.

און נאך א פאל, וואס איז שוין געווען ניט אזוי „טראגיש“, ווי קאמיש. מיין שוועסטער איז געשטאנען אין פירהויז און מיט א גרויסער קופערנער קענדל אָנגעגאַסן אין אַ טאַפּ וואַסער פון צובער.

איז מיטאַמאַל אָנגעפאַרן אַ שטאַטישער אַדוואַקאַטל און פאַרבייגייענדיק מיין שוועסטער איר אַ גלעט געטאַן איבערן פנים. האָט זי אים מיט דער פולער קענדל וואַסער אין האַנט אַ גאַס געטאַן איבער זיין פנים. ער איז אַריין אין שטוב אינגאַנצן אַן אָפּגעגאַסענער.

אַז זי איז געוואָרן עלטער האָט זי געפירט אַ ליבע מיטן נחמנען, דעם יחסנדיקן און פאַרמעגלעכן פאַכטער. זיי האָבן אָבער ניט געקאַנט חתונה האָבן צוליב עטלעכע סיבות.

די ערשטע סיבה איז געווען וואָס מיר האָבן געקומט געלט דעם בחור און ער האָט געוואַלט ניט אַנדערש, אַז מ'זאָל אים אָפּצאָלן דעם חוב אַפריער (דער סוף איז געווען, אַז ער האָט צוגעטראָגן נאָך אַ פאַר טויזנט רובל און געוואָרן אַ שותף אין מיל).

אַ צווייטע סיבה איז געווען, וואָס זיין מאַמע איז געווען אַ פינסקער דיינס אַ טאַכטער. איז איר ניט אָנגעשטאַנען דער שידוך. זי האָט געוואַלט פאַר איר זון אַ בת הרב אָדער אַ רייכע כלה. די חתן-כלה צייט האָט זיך געצויגן אַ היבשע צאָל יאָרן. ביז מיין טאַטע איז געשטאַרבן און ער, נחמן האָט שוין ניט געקענט מער אָפּלעגן די חתונה.

אין אַ האַלב יאָר אַרום נאָך זייער חתונה, אין 1901, בין איך געקומען אַהיים פון אַמעריקע, און אין אַ פאַר חדשים נאָך מיין קומען איז מיין שוועסטער קראַנק געוואָרן אויף אַ געפלאַצטער גראַבער קישקע. (אַפענדיקס) זי איז אָפּגעלעגן צען וואָכן אין בעט און געשטאַרבן.

מיר זיינען אַלע — איר מאַן, מיין ברודער, מיין שוועסטער הינדע און איך, — געזעסן די גאַנצע צייט ביי איר בעט. דעמאָלט בין איך, טראַגנדיק פאַר דער קראַנקער אַ זאַק אייז אויף דער פלייצע פון אַ ווייטן קעלער, קראַנק געוואָרן אויף לונגען-אַנטצינדונג און פאַרקרענקט מיין מאַגערע ירושה און ניט געהאַט מיט וואָס צו פאַרן צוריק קיין אַמעריקע.

מיין ברודער משה'קע

מיין ברודער משה'קע איז געווען עלטער פון מיר מיט אַ זיבן-אַכט יאָר. ווען ער איז שוין געווען אַ דערוואַקסענער בחור פון אַ יאָר צוואַנציק, בין איך נאָך געווען אַ דרייצן יאָריקער יינגל. זיינען צווישן אונדז ניט געווען קיין אָפּענע, גלייך-יאָריקע באַציאונגען און מיר האָבן זיך פאַרהאַלטן ווי צוויי פּרעמדע וואָס וואוינען אין איין שטוב. מיר האָבן ווייניק גערעדט צווישן זיך, אפשר אַ פאַר ווערטער דורכן טאַג.

ער איז געווען אַ פעאיקער געשעפטסמאַן; נאָר איך וועל דאָ ניט דערציילן וועגן זיינע געשעפט-פירונגען, עס איז אַ צו־טרוקענער ענין.

נאָר ווען ניט ווען, האָט ער מיך מיטגענומען מיט זיך, ווען ער איז גע-
גאַנגען צווישן מענטשן און איך ווייס נאָך ביז היינט ניט — צי איז עס געווען
אַן אַנערקענונג, אָז ער האָט אַ יינגערן אונטעררוואַקסנדיקן ברודער, אָבער
זיכערער און שטאַלצער איז ער געוויס געווען, ווען איך בין מיטגעגאַנגען מיט
אים.

ער האָט געהאַט אַ שוואַכקייט צו בכבודיקע מענטשן.

געווען לעבן אונדז אַ ייד, אַ פּאַסעסאַר, וואָס האָט געפירט אַ רייך הויז.
זיין נאָמען איז געווען ש. ל. ראַזאַווסקי, פון די נאַליבאַקער ראַזאַווסקיס, אַן
אַנגעזעענע פּאַמיליע אין ווייס־רוסלאַנד. ראַזאַווסקי איז געווען אַ חסיד, אָבער
זיך געפירט גאוהדיק. ער האָט געוואוינט אַ דריי וואַרטס פון אונדז, מיר
האַבן זיך אָבער ניט געחברט ווי גלייכע שכנים, נאָר ווי אַ רייכער מיט אַן
אַרימען, (כאָטש קיין אמת רייכער איז ער ניט געווען און מיר זיינען ניט געווען
קיין אמתע אַרימעלייט). ער האָט געוואוינט אין פּאַלאַץ פון פּוילישן פּריץ, וואָס
איז געזעסן אין פּאַריז, איז געפאַרן אין דער קאַרעטע מיט די צוויי שיינע,
ווייסע פּערד. אָבער אָז ער איז געוואָרן פּאַרענגט אין חובות, האָט ער אַרונטער-
געבראַכט אויף אַ שבת אַן אַלטן יידן, אַ טשעסלער פון טורעץ, אַ שטעטל
לעבן אונדז, וואָס האָט זיך אָפּגעגעבן מיט אַ ניט כשרער מלאכה. יענער האָט
שבת־צורנאַכטס אונטערגעצונדן די אַבאַרע און דער פּאַסעסאַר האָט אָפּגענומען
די סטראַכאַווקע. אמת, דער פּאַסעסאַר האָט דערנאָך געדאַרפט אַנטלויפן פון
זיין הויף אויף אַ ביסל צייט, כדי צו פאַרשטילן די רייד, וואָס זיינען אַנגע-
גאַנגען וועגן דער שרפה. (אגב פּלעגט יענער ייד — דער אונטערצינדער —
זאָגן אויף זיך, אָז ער איז אַ יחסן, ער האָט דריי ברידער רבנים, אָבער די
ברידער זיינע האָבן אַ פּלעק אין דער משפּחה ווייל זיי האָבן אַ ברודער אַ
טשעסלער און אַן אונ...).

אַז דער פּאַסעסאַר איז געפאַרן איינמאַל אין אַ יאָר מיטן גאַסטשיניעץ
פּאַרביי אונדזער הויז קיין דער מיר, איז ער ניט אַראָפּגעגאַנגען צו אונדז, ווי
אַנדערע דערבייאיקע שכנים. מיין ברודער אָבער האָט געזוכט זיין פּריינטשאַפט
און איז געגאַנגען צו אים אין הויז:

איך וויל דאָ דערציילן אַ פּאַר אינטערעסאַנטע עפיזאָדן, וואָס מיין ברודער
האָט איבערגעלעבט אין פּאַרבינדונג מיט דעם הויז:

מיר האָבן געהערט, אָז צו דעם פּאַסעסאַר איז געקומען פון זיין געבורט-
שטעטל נאַליבאַק, זיינע אַ שטיף־שוועסטער צו גאַסט. דאָס איז געווען אין
סוף זומער. איינמאַל אַ שבת נאָכמיטאָג, האָט זיך מיין ברודער אויסגעפּוצט,
געשטאַנען אַ לאַנגע צייט ביים שפיגל און אויסגעזונגען אויסנווייניק פאַר זיך
די "החמלה" ביים אויסבינדן דעם שניפּס. דערנאָך האָט ער מיך מיטגענומען,
פון היימעלעכקייט־וועגן, און מיר זיינען ביידע אַוועק קיין קליין־זשוכאַוויץ אין
הויף צום פּאַסעסאַר ראַזאַווסקי.

מיר זיינען געגאַנגען ניט מיטן דרך המלך, דעם זאַמדיקן גאַסטשיניעץ,
נאָר מיט דער "בלאַטע", אַזוי האָט מען גערופן די פּאַשע, וואו די דאָרפישע

פערד און בהמות האָבן זיך געפֿיטערט. דאָס איז געווען אַ קירצערער וועג. אָפּגיינדיק מער ווי העלפט וועג, איז אונדז אויסגעקומען איבערצושפּרייזן אַ זומפיקן וואָסערל, וואו עס זיינען געלעגן אַ צוויי־דריי שטיינדלעך, אַנצושפּאַרן זיך אויף זיי מיטן טראָט. אָבער ווען מיין ברודער האָט אַרויפגעטראָטן אויפן ערשטן שטיינדל, האָט זיך דער שטיין אַ גליטש געטאָן פון אונטער זיין טראָט און דעם ברודערס פּוס איז אַריינגעפּאַלן טיף אין דעם זומפּ און זיך פּאַרשמירט אַ האַלבע קאַלאַשע פון די הויזן. עס האָט ניט געהאַלפּן דאָס רייבן און וואָשן. די קאַלאַשע איז געבליבן פּאַרבלאַטיקט און האַרט. איז אומקערן זיך אַהיים האָט דאָס האַרץ ניט געלאָזן און ווייזן זיך פאַר דעם נייעם גאַסט אין אַזאַ הילוך האָט מען אויך ניט געקאָנט. איז נאָך אַ לאַנגן טראַכטן געבליבן ביי אונדז, מיר וועלן אַריין אין סאָד, וואָס ליגט ביים פּאַלאַץ, קויפּן עפל און באָרן ביים יידישן סאַדאָוויק און זיצן דאָרט ביז די קאַלאַשע וועט זיך אָפּטריקענען און דערווייל זיין נאָענט פון דעם הויז. דורך די שטאַקעטן פון סאָד האָבן מיר געזען דעם גלעזרנעם באַלאַקן פון פּאַלאַץ, וואו די גאַנצע משפּחה איז גע־זעסן מיט דעם גאַסט אין דער מיט און זי, דער גאַסט, האָט געזונגען אליקום צונערס ליד אויף דעם טויט פון לעוואַנדע, און זיי האָבן ניט געוואוסט אַז דערביי, איבערן פּלאַנקען זיצט אַ יונגעראַן, וועמענס האַרץ גייט אויס צו זיצן מיט זיי אין איינעם און ער קען עס ניט דערווייזן צוליב אַ קליינעם שטיינדל, וואָס האָט זיך איבערגעקערט אונטער זיין טראָט.

אַ צווייטער פּאַל

איינמאָל אין אַ שפּעטן, זומערדיקן אָונט, האָט פּלוצלונג אַ גאַס־געטאָן אַ שטאַרקער, שטורעמדיקער רעגן. עס עפנט זיך די טיר און עס פּאַלן אַריין אַן אַלטער באַלעגאַלע מיט אַ יונגער פּאַסאַזשירקע, אַ הויכע, שיינע מיידל. מ'האַט זיי אַביסל אויסגעטאָן, אַוועקגעזעצט ביים טיש און גענומען אויספרעגן ווער זיי זיינען און וואוהין זיי פּאַרן. עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז זיי פּאַרן צום פּאַ־סעסאַר. זי, דאָס מיידל, פּאַרט מיטן באַלעגאַלע פון נאַליבאַק קיין קליין־זשור־כאַוויץ.

אַז מיין ברודער האָט דערהערט, אַז דאָס מיידל פּאַרט פון נאַליבאַק, האָט ער אַנדערש ניט געטראַכט, נאָר אַז זי איז אַ צווייטע שטיף־שוועסטער דעם פּאַסעסאַרס און פּאַרט צו אים צו גאַסט. האָט ער זיך ערשט גענומען אַרומפּאַדיען אַרום איר. מיר האָבן זי שיינן אויפגענומען און אַז דער רעגן האָט אויפגעהערט איז זי אַוועקגעפּאַרן.

אַ גאַנצע וואָך איז מיין ברודער אַרומגעגאַנגען אַן אויפגעלויכטענער און אַ צופרידענער, וואָס ער וועט אין גיכן נאַכאַמאָל טרעפּן דאָס מיידל ביי איר ברודער אין שטוב ווי אַן אַלטע באַקאַנטע.

ערשט אין אַ וואָך אַרום, מיין ברודער קומט אין הויף, גייט דורך דער קיך צום עס־צימער און דערזעט דאָס מיידל שטיין ביים אויוון און קאָכן

וועטשערע. מ'קאן זיך פארשטעלן זיין לאגע. זאל ער זיך אפשטעלן און געבן איר די האנט, ווי צו א באקאנטער, וועמען ער האט אזוי פריינטלעך אויפגענומען ביי זיך אין שטוב — איז זי דאך אבער דא א דינסטמיידל, ווי קען מען געבן א דינסטמיידל די האנט, ווען זי שטייט ביים אויוון און קאכט און דא זיינען די טירן ברייט אפן צו דער סטאלאווע, וואו די גאנצע פאסעסאר-משפחה זיצט ביים טיש? און ווידער ניט געבן די האנט — הייסט עס, דו בא-ליידיקסט א מענטשן וועמען דו ביסט געווען אזוי נייגעריק צו באפריינדן זיך מיט אים.

א דריטער פאל

שוין ניט מיט די ראָזאווסקיס, נאָר מיט די באַציאונגען אונדזערע ביי זיך אינדערהיים:

עס איז געווען אַ ווענטל ביי אונדז אין דער „צווייטער שטוב“, וואָס האָט אָפּגעצאַמט צוויי קאַמערן. דאָס ווענטל איז געווען צום מזרח-זייט פון שטוב, וואו מען איז געשטאַנען מיטן פנים שמונה-עשרה. אין דעם ווענטל זיינען געווען אַריינגעשלאָגן עטלעכע טשוועקעס און עס פלעגט כמעט אַלעמאַל הענגען אויף זיי אַ רעקל, אַ פאַר הויזן, וואָס מ'האַט ניט לאַנג צוריק אויסגעטאַן פון זיך און נאָך ניט אוספּיעט אַריינצוהענגען אין דעם גרויסן אַלמער. איז אַיינמאַל אַ פּרייטיק-צונאַכט, שטיי איך און מיין ברודער אַיינער לעבן דעם אַנדערן ביים ווענטל שמונה-עשרה און אויפן וואַנט אַנטקעגן אונדז הענגען מיינע אַ פאַר הויזן, וואָס איך האָב ניט לאַנג אויסגעטאַן. נעמט דער ברודער און טוט אַריין זיין האַנט אין דער הויזן-קעשענע און נעמט פון דאָרטן אַרויס אַ שטיקל פאַרשריבן פאַפּיר (אַ פרעמדע קעשענע איז געווען אַ רשות-הרבים) מיט אַ לשון-קודשדיקן שיר. דאָס איז געווען ניט קיין תפילה צו גאָט. ווי עס פאַסט פאַר אַן 18 יאָריקן יינגל, וואָס איז פול מיט ספיקות, ניט קיין שיר צו ציון, ווי אַלע לשון-קודשדיקע משוררים האָבן געשריבן, נאָר אַ זנות-לידל, מיט וואָס מיינע געדאַנקען זיינען דעמאַלט פול געווען. דער ברודער האָט דעם שיר איבערגעלייענט שטייענדיק שמונה-עשרה. ער האָט מיר גאַרנישט ניט געזאָגט, ער האָט צוריק דאָס פאַפּירל צונויפגעלייגט און אַריינגעלייגט אין דער זעלביקער קעשענע פון וועלכער ער האָט דאָס אַרויסגענומען. ווען עס וואַלט זיך דאַמאַלט געעפנט אַ גרוב אונטער מיר, וואַלט איך מיט פאַרגעניגן אַריינגעשפרונגען.

ער האָט מיר גאַרנישט ניט געזאָגט, ווי איך וואַלט גאַרנישט געווען דער-ביי. ער האָט מיט מיר אויך קיינמאַל ניט גערעדט וועגן דעם לידל.

מיין עלטסטער שוואַגער

מיין עלטסטער שוואַגער, יאַשע וועלוול, ווען ער האָט נאָך געגעסן די צוגעזאַגטע דריי יאָר קעסט, האָט אַנגעהויבן טאָן געשעפטן פאַר זיך אַליין.

ער האָט אַוועקגעשטעלט אַ וואָג ביים טיר פון נייעם מיל און יעדן מאָנטיק אינדערפרי, ווען די גויים פון אונדזער דאָרף און פון די אַרומיקע דערפער זיינען געפאָרן אין שטאָט צום מאַרק מיט אַ זעקל ווייץ אָדער קאָרן צו פאַרקויפן, איז ווען זיי האָבן געזען אַ וואָג וואַרטנדיק אויף זיי, האָבן זיי פאַרקערעוועט אויף דער זייט און פאַרקויפט זייער פאַרמעגן צום שוואַגער. זאָגן אַז ער האָט מיט זיי געהאַנדלט אינגאַנצן אַרנטלעך וועל איך ניט. ער האָט געטאָן ווי אַלע יידן אין אונדזער געגנט. ער האָט מיטן פּוס אונטערגע- האַלפן דעם זאַק אויפצוהייבן זיך אין דער הויך און געוואונען דערביי היפשע עטלעכע פונט אויפן זעקל. ניט נאָר ער אַליין אָדער די ווייב האָבן דאָס גע- קענט, נאָר ער האָט נאָך אויסגעלערנט אַ דאָרפישן קלוגן גוי, וולאָדימיר גרוש- קא, אים צו העלפן.

אַז עס האָבן זיך געענדיקט די דריי יאָר קעסט איז מיין שוואַגער אַרויס אין אַן אייגענער דירה, וואָס ער האָט אויסגעבויט אַנטקעגן אונדזער שטוב און אַנגעהויבן האַנדלען גרויס. ער האָט געקויפט ביי פריצים גאַנצע וואַגאַנעס ווייץ און קאָרן. ער האָט זיך גענומען שניידן אויף אַ גביר.

ער איז געווען אַ האַראָפּאַשנער מענטש. בייטאָג איז ער געשטאַנען אין מיל, אויסגעוואויגן זעקלעך מעל צו פינף פּוד אין אַ זעקל, פאַרריכט די אַלטע זעק און אַוועקגעשטעלט זיין שטעמפל אויף די נייע. און אין אַוונט, האָט ער אָדער זיין ווייב, מיין עלטסטע שוועסטער, זיך אַרויפגעזעצט אויף אַן אַנגעלאַ- דענעם וואָגן מעל, פינף זעקלעך אויף אַ וואָגן, דאָס הייסט, פינף-און-צוואַנציק פּוד, און אַוועקגעפאָרן אויף אַ גאַנצער נאַכט אין אַ נאַענטער אָדער ווייטער שטעטל אַפּצוועצן די סחורה און מאַכן באַשטעלונגען אויף נאָך.

ער האָט זיך ניט פאַרגונען צו פאָרן אויף אַ גרינגן וואָגן אָדער שליטן. איך האָב געזאָגט, אַז מיין שוואַגער „האַט זיך געשניטן אויף אַ גביר“, אַבער ווי איך פאַרשטיי דאָס היינט, האָט ער זיך געשניטן ניט סתם אויף אַ גביר, נאָר אויף אַ קאַפיטאַליסט.

ער האָט געברויכט היינט-וועלטיקע מעטאָדן אין זיינע געשעפטן. ער האָט פאַרוואַרפן דעם מיל מיט אַרבעט. זיינע זעק קאָרן און ווייץ האָבן באַ- לאַגערט דעם גאַנצן אונטערשטן גאָרן. פאַר פּרעמדע מעלער איז געווען שווער צוצוקומען, איבערהויפט אין די ערב שבתים און יום-טובים. זיי פלעגן פאַר- שפעטיקן צו ברענגען זייער מעל אין שטאָט צו זייערע קונדן. זיינען די מעלער אַוועק ביסלעכווייז אין אַנדערע מילן, און אַז מיין שוואַגער איז געבליבן דער איינציקער פּרנסה-געבער, האָט ער אונדז אַנגעהויבן שטעלן זיינע באַדינ- גונגען פאַר פיטליצווען. ער האָט פּריער אַראַפּגענומען איין קאַפּיקע פון די זיבן, וואָס ער האָט געצאָלט פאַר אַ פּוד און דערנאָך נאָך איינע. אונדזער פּרנסה איז דורכדעם שטאַרק איינגעפאַלן.

אַזוי האָט זיך געפירט ביי אונדז היפשע עטלעכע יאָר, ביז מיין טאַטע איז געשטאָרבן. נאָך מיין טאַטנס טויט, האָט מיין יינגערע שוועסטער חתונה געהאַט פאַר דעם יונגן, פאַרמעגלעכן שכן אונדזערן, וואָס האָט געהאַלטן צוויי

פאכטן, איינעם ביי אונדז אין „הויף“ פון הונדערט און פופציק בהמות און א צווייטן אין אן אַנדער „הויף“, א וואַסערע זעקס וויאָרסט פון אונדז, פון צוויי הונדערט בהמות.

דער נייער שוואַגער, נחמן, האָט צוגעטראָגן געלט און געוואָרן אַ שותף אין אונדזער מיל, כדי צו פאַרבעסערן דעם געפאַלענעם מצב פון געשעפט. מיר האָבן אָנגעהויבן אַליין איינקויפן תבואות פון די פריצים און פיטליעווען עס און פאַרקויפן די מעל טאַקע צו די זעלביקע מעלער צו וועלכע דער שוואַגער יאָשע וועלוול האָט פאַרקויפט. עס איז געוואָרן אַ ביטערע קאָנקורענץ. אין מיל איז צוגעקומען אַ נייער קונד — מיר אַליין. עס האָט אויסגע-בראַכן אַן אַפּענע מחלוקה אין אונדזער משפּחה.

איז יאָשע וועלוול אַוועק און אויסגעדונגען דעם גרעסערן פאַכט, וואָס מיין יינגערער שוואַגער האָט געהאַלטן, און האָט מוסיף געווען דעם פריץ פיר רובל אויף אַ בהמה — פון פערצן אויף אַכצן רובל.

מיר האָבן געמיינט, אַז ער וועט דערלייגן דעם קאַפּ צו זיין נייעם געשעפט; אָבער ער האָט ניט דערלייגט. ער האָט געשיקט זיינע קעז — שוויצער און האַלענדער — קיין וואַרשע און קיין קעניגסבערג און איז געוואָרן נאָך רייכער. (די שוויצער קעזן זיינען געווען גרויסע און פלאַכע, ווי די שטיינער פון אַ זשאַרנע און איז איבעווייניק געווען פול מיט לעכעלעך, מאַנכע ווי אַ בעבל די גרויס; די האַלענדער קעזן האָבן אויסגעזען ווי אַ קוגל ערשט אַרויס-גענומען פון טשאַרלע און געווען מער געל ווי ווייס. דער האַלענדער קעז איז געווען פאַררעכנט פאַרן בעסערן סאַרט ווי דער שוויצער און געקאָסט טייערער. געמאַכט האָט די ביידע סאַרטן קעז אַ ספּעציעלער פאַכמאַן).

מיין שוואַגער יאָשע וועלוול האָט געהאַט אין זיך אַ סך תקיפות פון אַן אויפגעקומענעם נגיד.

איך געדענק איינמאַל, ווען איך בין נאָך געווען אַ קליינער יינגל: עס איז געווען ערב יום-כיפור פאַרנאַכט, מיר זיינען געפאַרן אין קליין-זשוכאוויץ צו כל נדרי. מיטאַמאַל איז פון הינטן אָנגעפאַרן אַ פור און אונדז אַריבער-געיאָגט. דאָס איז געווען דעם שוואַגערס פור מיט דעם בעסטן פערד אין דאָרף. מיר האָבן געהערט ווי דער שוואַגער האָט געהייסן דעם גוי אונדז אַריבעריאָגן. דעם טאַטן האָט עס שטאַרק פאַרדראַסן.

מ י י נ ע ח ט א י מ

איך האָב צוגעזאָגט אין מייע זכרונות צו דערציילן: וואָס מ'האַט געטאַן צו מיר און וואָס איך האָב געטאַן צו יענעם. איז וועגן דעם וואָס מ'האַט געטאַן צו מיר, האָב איך שוין געשריבן גענוג, איצטער וויל איך דערמאַנען מיט וואָס איך האָב געזינדיקט קעגן „יענעם“ און קעגן גאַט אַליין.

אמת, ניט קיין גרויסע זינד, אָבער איך האָב זיי געטאָן און זיי ליגן מיר אין זכרון.

א שטופ געטאָן אַ חבֿר

ווען איך בין געווען אַ יינגל פון אַ יאָר 9-10, בין איך געשטאַנען מיט מיין חבֿר, אברהמל, דעם מילנערס יינגל. איך האָב מיט אים געמיטלעך גע- שמועסט. לעבן אונדז איז געשטאַנען אונדזער הונט, זשוק, און אַזוי ריינדדיק האָב איך זיך געקליגלט און אים אַ שטויס געטאָן אויפן הונט. דער הונט האָט זיך אַרויסגעגליטשט פון אונטער אים און ער האָט אַ פאַל געטאָן און זיך צעקלאַפט. ער איז אַוועק אַ וויינענדיקער.

גענעסן פלייש מיט סמעטענע

איך בין געוואָרן אַ ביסל עלטער. אַ זומערדיקער שבת בייטאָג. אין דער „צווייטער“ שטוב זיינען געזעסן געסט — בחורים און מיידלעך פון די אַרומיקע דערפער. אין דער „ערשטער“ שטוב איז געשטאַנען אַ שפייז-אַלמער מיט צוויי טירלעך — איינס פאַר פליישיקע און דאָס צווייטע פאַר מילכיקע מאַכלים. עס איז שוין געווען שפעט נאָך האַלבן טאָג און מיר האָט זיך פאַרוואַלט עפעס עסן, האָב איך געעפנט דאָס טירל צו די פליישיקע מאַכלים. איך האָב מיין גאַפל אַריינגעשטעקט אין אַ שיסעלע אויף דער אויבערשטער פאַליצע און אַרויסגענומען פון דאָרטן אַ היפש שטיקל אַפגעקאַכט פלייש. איך האָב ניט געקאַנט אויפעסן דאָס גאַנץ שטיקל פלייש, האָב איך ווידער אויפגעעפנט דאָס טירל און מיטן זעלבן גאַפל אַוועקגעלייגט דאָס צוריק אין שיסעלע. אָבער אַנשטאַט אַנצוטאַפן מיט אים אַ האַרטע זאַך, האָט זיך דער גאַפל מיט דעם שטיקל פלייש אויף אים איינגעטונקט אין אַ ווייכער פליסיקייט. איך האָב זיך דערשראָקן און אַרויסגעשלעפט צוריק דעם גאַפל. ערשט דאָן האָב איך דערווען אַז דער גאַפל מיט דעם פלייש זיינען געווען באַדעקט מיט סמעטענע. איך בין שטיין געבליבן אַ וויילע און ניט געוואוסט וואָס צו טאָן. איך האָב מוראַ געהאַט, אַז איינע פון מיינע עלטערע שוועסטער קען אַרויסקומען און דערזען מיד מיט דעם פלייש איינגעטונקט אין סמעטענע אין האַנט, וואַלט זי, אַחוץ אַ פאַר קניפן מיר אין אַרעם, טריף געמאַכט די סמעטענע און דאָס שיסעלע, האָב איך אַריינגעכאַפט דעם שטיקל פלייש אין מויל און פטור געוואָרן פון דעם גאַנצן עסק. איך האָב, ווייזט אויס, דעם צווייטן מאָל אין איילעניש געעפנט די צווייטע, די מילכיקע טירל, אַנשטאַט די ערשטע, די פליישיקע.

גענעכעט געלט

ווען איך בין אַלט געווען זעכצן יאָר, איז מיין מאַמע געשטאַרבן און איך בין געבליבן אין שטאַט זאָגן קדיש.

איך האָב ליב געהאַט אין די פאַרנאַכטן פון די ווינטערדיקע שבתים
בין מנחה-למעריב אַריינצוגיין אין בית-מדרש, וואו די גאַנצע שטאַט איז
געווען פאַרזאַמלט. דער גרעסטער טייל זאַגט אויסנווייניק תהילים און אַנדערע,
בעלי-בתים נכבדים, ריידן צווישן זיך וועגן שטאַטישע אַנגעלעגנהייטן אָדער
וועלטלעכע פּאָליטיק, און אַרימע יינגלעך פון שול-הויף פירן דאָ צווישן
בימה און טיר זייערע „געשעפטן“.

אין בית-מדרש צווישן דער בימה און דער טיר איז פינצטער, מ'זעט
קוים איינער דעם אַנדערן. די צוויי הויכע אויוונס, וואָס שטייען פון ביידע
זייטן טיר פאַרשטעלן די פענצטער. בין איך איינמאָל אַהין אַריינגעקומען און
זיך געשטעלט לעבן דער בימה, ווי אַ זון פון אַ ישובניק, האָב איך ניט געהאַט
קיין שטאַט וואו זיך אַוועקצוזעצן, אַז די יינגלעך האָבן מיך דערזען, אַ פרעמדן,
שטייענדיק צווישן זיי אַ פאַרלאָרענער, אַ שווייגנדיקער האָבן זיי זיך גענומען
טשעפען צו מיר. איינער האָט מיך אַ שטויס געטאָן אויפן צווייטן און דער
צווייטער האָט אָפגעענטפערט מיט אַ שטויס טאָן מיך אויפן דריטן און איך
בין געוואָרן ביי זיי אַ שפיל אין די הענט. איך האָב ניט געוואוסט וואו זיך
אַהינצוטאָן. אַנטלויפן פון זיי האָב איך מורא געהאַט, זיי וועלן מיר נאַכלויפן
ווי די הינט אין דאַרף ווען איך אַנטלויף. געבן זיי צוריק — דאָס איז ניט
געווען אין מיין נאַטור און דערצו זיינען זיי דאָך געווען אַ סך און איך —
איינער; האָב איך אָנגעהויבן צו וויינען.

מיטאַמאָל איז צוגעקומען צו מיר אַ יינגל, טאַקע איינער פון דער חברה
און רופט זיך אָן: „אַז דו וועסט מיר געבן אַ זעקסערל, וועל איך זיך פאַר דיר
אַנעמען.“ איך האָב גראָד געהאַט עטלעכע קאַפיקעס ביי זיך אין קעשענע
(איך בין שוין דעמאָלט ניט געווען פרום) און אים געגעבן די מטבע און
באַלד ווי ער האָט ביי מיר צוגענומען דעם זעקסערל האָט ער אויסגערופן צו
זיינע חברים: „טשעפעט אים ניט, ער איז מיינער“ און די אַלע יינגלעך האָבן
מיך אָפגעלאָזן.

פון דעמאָלט אָן, אַז איך האָב געוואָלט אַריינקומען אין די שבתדיקע
פאַרנאַכטן אין בית-מדרש אַריין, האָב איך געמוזט אָנגרייטן אַ זעקסערל אָדער
אַ צענערל. אַז ער האָט מיך דערזען, איז ער באַלד צוגעקומען צו מיר און
אויפגעמאַנט זיין צינז, אָבער מיט דער צייט האָב איך אָנגעהויבן מורא צו האָבן
פאַר מיין באַשיצער אַליין, אין פאַל ווען איך וועל ניט האָבן זיין צינז צו
געבן אים.

איך האָב געוואוינט ביי מיינער אַ שוועסטער און שוואַגער, וואָס האָבן גע-
האַט אַ קליינע קרעמל אין מאַרק, וואו זיי האָבן געוואוינט אַליין. דאָס קרעמל
האַט געהאַט אַ טיש מיט אַ טיש-קעסטל, צו וועלכער איך בין אָפט צוגעגאַנגען
ווען איך האָב עפעס פאַרקויפט און געדאַרפט אַריינלייגן דאָס געלט. און עס
איז ביי זיי ניט געפאַלן קיין חשד, ווען זיי האָבן מיך געזען שטייענדיק אין קראָם.
אַט מיט דעם טיש-קעסטל האָב איך זיך באַנוצט ווען איך האָב געדאַרפט
גיין אין בית-מדרש באַגעגענען מיין „באַשיצער“, איינמאָל איז ער אָפילו צו-

געקומען צום קראָם און איך האָב אים געדאַרפט אַרויסטראַגן די מטבע, ער האָט מיר אַפילו געסטראַשעט, אַז ער וועט אויסזאָגן מיין שוועסטער, אַז איך גיב אים געלט.

אַזוי האָט אַנגעהאַלטן דעם גאַנצן ווינטער, ביז עס איז געוואָרן וואַרעם און איך האָב אויפגעהערט צו גיין אין בית-מדרש. דעם יינגל האָט מען גערופן יונה. איך האָב פאַר דער צייט געוויס אַרויסגעשלעפט פון טיש-קעסטל אַ צוויי אַדער דריי רובל.

פאַרשוועכט די שבעה-טען

און אַט ווי איך האָב אַפגעהיט מיין מאַמעס אַנדענק: אויף דער פערטער נאַכט פון שבעה איז אַרויסגעפאַלן אַ פרישער שניי. דער מאַרק און די דעכער פון די הייזער זיינען געוואָרן ווייס, די טריט פון די מענטשן האָבן געסקריפעט און עס האָט זיך געוואָלט טאַנצן אין די גאַסן. יענע נאַכט איז געווען חתונה ביי מיינער אַ באַקאַנטער מיידל, אגב, זייער אַ שיינע.

בין איך אַוועק אַזייער עלף אין אַוונט, (די שוועסטער און דער שוואַגער זיינען שוין געשלאָפן), צו דער חתונה, וואָס איז געווען אין אַ גויאישער גאַס. אַז איך בין צוגעקומען צום הויז, וואָס איז געווען באַלויכטן אין אַלע פענצטער און מ'האַט דאָרטן געטאַנצט, האָב איך געפונען מיינע חברים מיט פאַרשמירטע פנימער אין סאַזשע און איבערגעדרייטע היטלען מיט די בריליקעס אויף אַהינטער און שטומערהייט, ניט אַנרופנדיק איינער דעם צווייטן ביים נאַמען, האָבן זיי געשטורעמט דעם הויכן צאַם, וועלנדיק מיט די אויסגעריסענע פלעקער פאַרטרייבן די שטאַטישע אַריסטאָקראַטקעס, וואָס זיינען געשטאַנען אויפן צווייטן זייט פון צאַם האַרט ביי די פענצטער פון הויז. זיי זיינען אויך געקומען אַ קוק טאָן אויף דער חתונה און האָבן מיט זייערע אַקסלען פאַר-שטעלט דעם שייך פון די פענצטער און מיר האָבן ניט געקענט אַנקוקן די שיינע כלה.

אויף מאַרגן האָט מען זיך אין שטאַט דערוואוסט, אַז איך בין אין אַ נאַכט פון שבעה געשטאַנען אונטער אַ פענצטער פון אַ חתונה און געהערט כלי-זמרים שפילן.

קדיש זאָגן

איך האָב געדאַרפט יעדן פרימאַרגן און פאַרנאַכט גיין אין בית מדרש זאָגן קדיש. האָב איך דעם פרימאַרגן-קדיש אַפגעהיט, ווייל די שוועסטער האָט מיך אויפגעוועקט; אַבער פאַרנאַכט בין איך אַלצאיינס געווען אין גאַס און קיינער האָט איבער מיר ניט אַכטונג געגעבן. האָב איך זיך פאַרחברט מיט אַ שכנס אַ יינגל פון אַ יאָר 12-13, אַ גימנאַזיסט און פון אַ פיינער פאַמיליע, און מיר פלעגן ביידע, פאַרנאַכט, ווען אַלע זיינען געווען אין בית מדרש צו מנחה-מעריב, שפאַצירן אין די גויאישע גאַסן. פון איין זייט איז געווען פאַר מיר אַ

יחוס צו גיין מיט אַ יינגל א גימנאַזיסט מיט אַ גוטן קאַפּ, ווי מען האָט גע-
וואוסט אין שטאָט, אָבער פון דער צווייטער זייט איז געווען אַ חרפה, וואָס
איך, אַזאַ גרויסער, אַ זעכצן-יאָריקער, זאָל זיך חברן מיט אַ יינגל.
אין די זומערדיקע און ווינטערדיקע שבתים נאָכן דאָוונען, אַז מיין
שוועסטער איז געקומען פון שול און געפונען מיך אין שטוב, האָט זי יעדעס
מאָל געפרעגט צי האָב איך געזאָגט קדיש. און אַז איך האָב געענטפערט
אַז יא, האָט זי מיך געפרעגט וואָסער סדרה מען האָט יענעם שבת צום דאָוונען
געלייענט אין בית מדרש. און פיל מאָל בין איך טאַקע אַריינגעפאַלן, ווייל איך
האָב ניט געוואוסט וועלכע סדרה און בין איך בית מדרש ניט געווען און דעם
קדיש ניט געזאָגט.

אַפגעשלאָגן אַ שידוך

אין אַ יאָר אָדער צוויי אַרום, ווען איך בין אַלט געווען אַ יאָר אַכצן,
האָב איך ליב געקראָגן אַ שיינע מיידל. זי האָט געהאַט העל-בלאַנדע האָר און
גרויסע שוואַרצע אויגן, אַ זאך וואָס טרעפט זייער זעלטן.
מאָכט זיך אַ מעשה, אַז אירע אַ חברטע, אַ מלמדס אַ טאַכטער, האָט
חתונה געהאַט. אויף דער חתונה זיינען אָנגעפאַרן אַ סך מחותנים פון
אַנדערע שטעטלעך. צווישן זיי איינער אַ יונגערמאַן מיט אַ קליין, בריוו בערדל.
ער האָט געטראָגן אַ קאַראַקולענע הויכע קוטשמע, וואָס האָט אים צוגעגעבן
חן צום פנים. זיי האָבן זיך געטראָפן אויף דער חתונה און זיך פאַרליבט איינער
אין דעם אַנדערן און עס האָט זיך פאַרשפרייט אַ קלאַנג, אַז שבת-צור-נאַכט
וועט מען שרייבן תנאים.
איך בין געוואָרן אַ פאַרציטערטער, ווען איך האָב דאָס דערהערט און
דאָ איז שוין פרייטיק נאָך האַלבן טאַג. זען זי און ריידן מיט איר האָב איך ניט
געקענט. זי איז געווען פאַרנומען מיט דעם גייעם בחור. בין איך אַוועק אין
בית-מדרש, אָנגעשריבן אַ קליין בריוועלע אויף אַ שטענדער בזה הלשון: "לאַז
צו רו מיין מיידל. מיר זיינען פאַרליבט און וועלן אין גיכן חתונה האָבן". איך
האָב אויפגעזוכט אַן אַרימען יינגל, אים געגעבן אַ פאַר קאַפיקעס און ער האָט
דעם בריוול אַוועקגעטראָגן אין דעם הויז, וואו דער בחור איז איינגעשטאַנען.
אונטערגעשריבן האָב איך זיך מיט אַ פרעמדן נאָמען, טאַקע פון אַ בחור וואָס
האָט זיך אויך געליבט אין איר. אין שטוב האָט מען דעם, וואָס האָט געזאָלט
זיין דער חתן, געזאָגט, אַז דער וואָס איז אונטערגעשריבן אויפן בריוו איז אַ
געפערלעכער יונג, און בעסער ער זאָל זיך מיט אים ניט אָנהויבן און ניט
נאָר ער, נאָר אַפילו זיי, די באַלעבאַטים פון הויז זיינען אין סכנה ער זאָל
זיי ניט אונטערצינדן, בקיצור פון דעם שידוך איז גאַרנישט ניט געוואָרן.
צי מיין בריוול האָט געשטערט דעם שידוך, צי עס וואָלט אַלץ איינס
גאַרניט געוואָרן ווייס איך ניט, נאָר זי, דאָס מיידל האָט נאָכדעם חתונה גע-
האַט אין אַן אַנדער שטאָט פאַר אַ פראַסטן און גראָבן מענטשן און האָט געהאַט
אַ פינצטערן לעבן ביי אים.

אן אכסניה-צימער

מיר, איך און מיינע חברים, יינגלעך פון א יאר 17-18, האָבן געהאַט אַן איינפיר, אַז שבת פאַרנאַכט, ווען דער יונגער עולם גייט שפאַצירן הינטער דער שטאָט, האָבן מיר זיך צעזעצט אויף דעם פעלדשער באַסעס באַנק, וואָס איז געשטאַנען לעבן זיין שטוב הינטערן שטאָט און מיר האָבן באַרעדט און אַרייַן-געזאָגט די מיידלעך, וואָס זיינען פאַרבייגעגאַנגען אונדזער באַנק. די איידעלערע מיט אַן איידעלערן ווערטל און די פּראַסטע מיט אַ גרעבערן זאַג.

מיט אַמאָל האָבן מיר דערזען יעקב-מאיר גינצבורג גייענדיק פון שטאָט מיט זיין כלה, שימקע לעווין.

ער איז געווען אַ שיינער, האַלב-אַריסטאָקראַטישער און האַלב עמך-דיקער בחור און זי — אַ טאַכטער פון איינעם פון די נכבדי העיר. אַז מיר האָבן זיי דערזען דערנענטערן זיך צו אונדז, זיינען מיר געוואָרן איינגעהאַלטענער. ניט אַזוי צוליב אים, ווי צוליב זיין כלה. ער האָט זיך אָפּגעשטעלט לעבן אונדז און געבעטן אַז איינער פון אונדז זאָל צוגיין צו זיין צימער אין האַטעל און ברענגען אים עפעס פון דאָרטן.

די בחורים האָבן זיך אַנטזאָגט. ביי זיי איז ער געווען אַ שטוביקער מענטש, וואָס איז אַרייַנגעקומען צו זייערע עלטערן, פאַרבאַכט מיט זייערע ברידער און שוועסטער. איך איינער בין ניט בייגעשטאַנען דעם נסיון און געגאַנגען.

ביי מיר, דעם ישובניק, וועמענס משפחה האָט געוואוינט ווייט פון שטאָט, איז ער, דער יחוסדיקער בחור פון דער שיינער משפחה, געווען אַ העלד. ער וואוינט אַליין אין אַ צימער אין אַ האַטעל, דאָס הייסט אַן אַכסניה, וואו עס שוועבן אַרום די שאַטנס פון אַלע מענטשן, וואָס האָבן דאָרט געוואוינט פאַר אים, אַדער וואָס האָבן דאָרט איבערגעשלאָפן ניט מער ווי איין נאַכט. מענטשן פון אַנדערע שטעט און לענדער, מענטשן וואָס האָבן אויף איין נאַכט געבראַכט מיט זיך זייערע פאַרבאַרגענע סודות און וואָס שפורן דערפון שוועבן נאָך געוויס אַרום אין צימער. און ווען ער, דער איצטיקער באַוואוינער, גייט אַרויס פון זיין וואוינונג, לעבן אויף אין צימער אלע איבערגעלאָזטע סודות.

דער וועג איז ניט געווען קיין ווייטער. איך בין אַרייַנגעגאַנגען אין זיין צימער, אַ צוגעראַמטער אָבער אַן אַרימער. קיין לוקסוס אַרטיקלען, וואָס איך האָב דערוואָרט צו געפינען, האָב איך דאָרט ניט געזען, נאָר אַ באַנד שעקס-פירס דראַמען אין אַ רוטישער איבערזעצונג. דאָכט זיך „הענרי דער אַכטער“, איז געלעגן אויפן טיש.

אַז איך בין געקומען צוריק האָבן מיינע חברים געלאַכט פון מיר. איך האָב זיך אָבער באַרימט פאַר זיי מיט דעם באַנד שעקספיר, וואָס איך האָב דאָרט געזען און וואָס איך וועל ביי אים איצט קענען לייען.

היינט אבער ווייס איך, אז דאָס איז געווען מיין דרך ארץ פאר יחוס און נאָך אפשר מער דער נייגיר צו זען שיינע זאכן, וואָס איך האָב דערוואַרט צו געפינען ביי אים אין צימער.
אַט דעם נסיון האָב איך ניט געקענט בייקומען.

איבעריקע צוויי פאפיראַסן

געווען ביי אונדז אין שטאָט אַן אַרים מיידל, ליובאַ, וואָס האָט געמאַכט פאפיראַסן צום פאַרקויפן. קיין פאַרמעגלעכע מענטשן זיינען צו איר ניט אַריינגעקומען, נאָר אַרימע יינגלעך און אַמאָל איינער אַ שטאַטישער אַרימער בחור, אַ ליידיקייער.
דער בחור איז געווען זייער אַ שטאַרקער און האָט געהאַט אַ נאָמען פאַר אַ שלעכער. מיר, יינגלעך, האָבן פאַר אים מורא געהאַט.
מאַכט זיך, אז אַריינקומענדיק צו דער מיידל קויפן אַ צענדליק פאפיראַסן, האָב איך דאַרטן געטראָפן דעם שטאַרקן בחור.
נאָכן ריידן מיט מיר עטלעכע ווערטער, האָט ער ביי מיר געבעטן אַ פאפיראַס. איז אַנשטאַט צו געבן אים איינעם, ווי ער האָט געבעטן, האָב איך אַנגענומען אַנצע דריי און אים דערלאָנגט.
ער האָט זיך באַליידיקט: — „פאַרוואָס גיסטו מיר אַנצע דריי, ווען איך האָב ביי דיר געבעטן נאָר איינעם?“ — ער האָט פאַרשטאַנען, אז דאָס גיב איך אים ווי אַ מין צינז, אויס מורא פאַרן „שטאַרקן“ און ניט אויס פריינטשאַפט. יינגלשע נאַרישקייט.
די דאָזיקע עוולה מיינע קעגן אַ פרעמדן מענטשן, קען איך ניט פאַרגעסן ביזן היינטיקן טאָג.

אויפגעפנט אַ פרעמדן בריוו

אין יאָר 1906, איז ביי אונדז אין דער מיר געווען אַ לערער אויף רוסיש, אַ מינסקער יונגערמאַן מיטן נאָמען מוליע לעווין. מיר זיינען ביידע איינגע-שטאַנען אויף איין סטאַנציע נאָר אין באַזונדערע קאַמערן.
קיין צו נאָענטע חברים זיינען מיר ניט געוואָרן. ער האָט זיך געהאַלטן גרויס, ווי אַ גרויס-שטאַטישער אינטעליגענט, וואָס קומט אַרונטער אין אַ קליין שטעטל. און איך, קומענדיק פון אַמעריקע, וואו אינטעליגענץ האָט קיין באַזונדערע ראַליע ניט געשפילט, פאַרקערט, יעדער אינטעליגענט האָט באַ-האַלטן זיין וויסן און קענטשאַפט אונטער די אַרבעטער קליידער, האָב ניט געוואָלט נאָכגעבן. מיר זיינען געווען צווישן זיך קאַלטע מחותנים.
עס האָט זיך געמאַכט, טאַקע אין דעם זעלביקן זומער, אז איך האָב גע-דאַרפט אַוועקפאַרן קיין מינסק אויף אַ לענגערער צייט. האָב איך ביי אים געבעטן ער זאָל דורך מיר שיקן אַ גרוס אָדער אַ בריוול צו זיינעם אַ פריינט אין מינסק, מיט וועמען איך זאָל קענען אויסריידן אַ פאַר ווערטער די ערשטע

פאר טעג. האָט ער מיר צוליב געטאָן און אָנגעשריבן אַ בריוו צו זיין כלה, חיה-גיטל ראַבינאָוויטש, וואָס איז אַגב, געווען מיט אַ צייט צוריק ביי אונדז אין שטעטל מיט אַ באַזוך ביי איר חתן און האָט געלאָזן נאָך זיך אַ נאָמען פון אַן אינטעליגענטער און געלערנטער מיידל.

אין דעם בריוו וואָס ער שרייבט צו איר, דערמאָנט ער אויך וועגן מיר. איך האָב דעם בריוו געדאַרפט אַוועקגעבן דער מיידל אין האַנט און דערצו נאָך איבערגעבן אַ פּערזענלעכן גרוס פון אים.

איך האָב פאַרשטאַנען, אַז לויט זיין באַציען זיך צו מיר די גאַנצע צייט, איז דער בריוו געשריבן ניט צו-וואַרעם וועגן מיר. בין איך אויף דעם לאַנג-ווייליקן וועג פון דער סטאַנציע גאַראַדייע ביז מינסק, וואָס האָט גענומען אַן ערך אַ דריי שעה, ניט בייגעשטאַנען דעם נסיון און אויפגעעפנט דעם פאַר-קלעפטן קאַנווערט. איך האָב דערזען, אַז ער רופט מיך אַן „שעלאַוויצק ניטשעוואַ סעביע“, דאָס מיינט, אַ מענטש, אַזוי זיך. איז מיר אַזאַ רעקאַמענדאַציע ניט געפעלן געוואָרן און איך האָב אָפּגעמאַכט ביי זיך דעם בריוו דער מיידל ניט צו ווייזן, נאָר אָפּגעבן איר אַ גרוס פון איר חתן אויף מיין אייגענעם חשבון.

ווען איך בין געקומען צו דער מיידל איבערגעבן דעם גרוס, האָט זי מיך אויפגענומען זייער וואַרעם און מיר זיינען גלייך געוואָרן גוטע פריינט. זי האָט מיך געפירט ווייזן מינסק און מיך גענומען צו רחל ברכות, דער שרייבער-רין, וואָס איז געווען צו גאַסט ביי אירע עלטערן אויף דער נייעמייע; נאָר רחל איז מיט אַ פאַר טעג פריער אַוועקגעפאַרן צו איר מאַן אין אַ רוסישער שטאָט. זיינען מיר אַוועק צו אברהם רייזין, וואָס האָט צוליב דער רוסיש-יאַפאַנישער מלחמה פאַרלאָזן וואַרשע און זיך אויסבאַהאַלטן אין מינסק ביי זיין שוועסטער שרה-באַשע און איר מאַן דוד קאַסעל, וואָס ביידע האָבן דעמאָלט געמאַכט זייערע ערשטע טריט אין דער יידישער ליטעראַטור. רייזין, און זיין שוועסטער און שוואַגער, זיינען אויך אין דער היים ניט געווען. מיר האָבן געפונען זיין טאָטן, קלמן רייזין, אויך אַ שרייבער וואָס איז געווען דאָרטן צו גאַסט און פון וועמען איך האָב געקראָגן אַ מיאוסן אָפּשינט.

אַז איך האָב אים געזאָגט, אַז איך קען זיין זון פון וואַרשע און איך בין געקומען אים ווייזן לידער, האָט ער מיט אַ פאַראיבל אַ זאָג געטאָן: „הען, יעדער איינער וויל זיין אַ פּאָעט“. איך בין אַוועק פון אים ווי אַן אָפּגעשמיסע-נער, אָבער ביי דער מיידל האָב איך דעם חן ניט פאַרלאָרן און דאָס איז געווען צוליב דעם, וואָס איך האָב עובר געווען אויף דעם לאָו פון עפענען אַ פּרעמדן בריוו.

זעמעלעך מיט מילך

אין ווינטער פון 1911, האָב איך געאַרבעט ביי לוריעס צייטונגס-סטענד, אויף קאַלאַמבוס עוועניו און 83סטע גאַס. דער סטיישאַן פון „על“ מיט וועלכן די צייטונגען זיינען אָנגעקומען אין פּעקלעך האָט זיך געפונען אויף דער 81סטער גאַס.

ארום פינף דעם זייגער אינדערפרי, ווען איך בין געקומען נעמען די צייטונגען פאר מיין באַלעבאָס. האָב איך זיך דאָרטן געטראָפֿן מיט אַנדערע בחורים, וואָס זיינען געקומען אָפֿנעמען די צייטונגען פֿאַר זייערע באַלעבאָטיים. דאָס זיינען געווען פֿריילעכע, לוסטיקע פֿלאַפֿלערס און פול מיט שמד־שטיק. האָבן זיי מיר עטלעכע מאָל דערציילט, אַז גייענדיק איבער די קעלערן, וואו זיי לאָזן איבער די מאָרגן־צייטונגען, טרינקען זיי אויס אין איין הויז אַ פֿלאַש מילך פון די, וואָס דער מילך־מאַן האָט איבערגעלאָזן פֿאַר די קוואַרטיראַנט־קעס. אין אַ צווייטן הויז נעמען זיי אַרויס פון די פֿאַפֿירענע זעקלעך אַ פֿאַר בולקעלעך צו פֿאַרבייסן מיט דעם. איך האָב דאָס געהערט פון זיי אַזויפֿיל מאָל, ביז וואָגען איך האָב זיי אָנגעהויבן נאַכטאָן.

איך האָב עס ניט געטאָן, ווייל מיר האָט זיך דעמאָלט געוואַלט עסן, נאָר פון היילן שפּאַס וועגן. איך האָב געוואוסט די עוולה וואָס איך טו, אָבער עס פֿלעגט זיך מיר לאַכן, טראַכטנדיק, וואָס עס וועט זיך טאָן אין דעם קליינעם באַרדינג־הויז, ווען עס וועלן פֿעלן אַ פֿאַר בולקעלעך אָדער אַ פֿלאַש מילך. די קוואַרטיראַנטקעס וועלן האָבן טענות צו דער באַלעבאָסטע, און זי וועט אויסלאָזן דעם כּעס צו דעם מילך־מאַן אָדער צו דעם בעקער־ינגל.

צום צווייטן מאָל אין אמעריקע

ווען איך בין געקומען דעם 10טן אויגוסט, 1907, צום צווייטן מאָל אין אמעריקע, האָב איך שוין דאָ קיינעם ניט געטראָפֿן פון די פֿריערדיקע פֿאַעטן, וואָס האָבן זיך געדריקט אין „פֿאַרווערטס“ און אין „אָבענד־בלאַט“ פֿאַר מיין אַוועקפֿאַרן אין האַרבסט 1901. עטלעכע נעמען געדענק איך נאָך היינט: וויליאַם קייזער און בנימין ראָזענבלום.

איך האָב מער זייערע נעמען ניט באַגעגנט. אָדער זיי זיינען זיך צעפֿאַרן אין אַנדערע שטעט און פֿאַרלאָרן די פֿאַרבינדונגען מיט די היגע רעדאַקציעס; אָדער זיי זיינען אויסגעשטאַרבן פון שווינדזוכט, אָדער זיי זיינען בכלל אַנט־שוויגן געוואָרן. ביי וועמען זיך נאַכצופֿרעגן איז ניט געווען. די ניי־אַריבער־געקומענע האָבן ניט געקענט די פֿריערדיקע שרייבער פון 1901. איין ה. רויזענבלאַט איז געבליבן אין ניו יאָרק, אָבער מיר איז ניט אויסגעקומען צו טרעפֿן זיך מיט אים. ער האָט געוואוינט אין יאָנקערס, אַ ווייטע נסיעה פֿאַר יענער צייט.

מען האָט מיר יאָ דערציילט פון איינעם אַ פֿאַעט — קאַטלער — וואָס האָט געשריבן פיינע יידישע באַלאַדן אין די יאָרן 1903-1906. ער האָט זיך גע־דריקט אין „פֿאַרווערטס“. ווען איך בין געקומען האָט מען שוין זיין נאָמען מער ניט באַגעגנט אין דער פרעסע. ער האָט אָבער איבערגעלאָזן אַ גוטן ריח

נאך זיך. מען האט אפט דערמאנט מיט באדויערן, וואס ער האט אויפגעהערט דרוקן זיך. מען האט אפילו דערציילט, איך ווייס ניט צי דאס איז אמת, ווייל דערציילט האט מען דאס על פי השמועה. (געהערט פון אנדערע דערציילן) און מען האט אים געזען פארקויפנדיק „הינטעלעך“ (לעבעדיקע) אין קוני-אילענד. אבער דאס איז ניט געווען קיין פגם אויף אים, פארקערט, עס האט געשמעקט מיט עקזאטיק.

* * *

מיר אלע האבן זיך מפרנס געווען מיט וואס נאָר מיר האָבן געקענט. די באַלמעלאַכעס פון דער היים האָבן דאָ געאַרבעט ביי זייער פּאָך, אַדער האָבן זיך דאָ אויסגעלערנט אַ מלאכה צו לעבן דערפון. געווען צווישן זיי קאַמאַשן־שטעפער — מאַני־לייב; שניידער — חיימאַוויטש און באַסין; סטאַליאַרעס — זעלדין און בלינקין; איין שערער — אַדערשלעגער און אַן אַפטייקער־אַרויסהעלפער — מיכל קאַפּלאַן. און די וואָס האָבן ניט געקענט קיין מלאכה פון דער היים, האָבן זיך דאָ אויסגעלערנט אַ פּאָך. גענייט העמדלעך און קליידלעך, געוואָרן אַבאַיעס־הענגער — זישע לאַנדוי; פענצטער־פּוצער — יצחק רייז; לערער אין תּלמוד־תּורהס — י. י. שוואַרץ און י. אַפּאַטאַשו; אַדער האָבן פּאַנאַדערעגטראָגן צייטונגען, ווי א. מ. דיִלאַן און איך.

אונדזער שטרעבונג איז געווען צו זיין שרייבער, אָבער לעבן פון יגיעת כּפּים. די צייטונגען זיינען געווען סיי־ווי פאַרמאַכט פאַר אונדז. ערשט שפּעטער האָבן געציילטע, די וואָס האָבן זיך געקענט צופאַסן, זיך דורכגעשטופּט אין די צייטונגען. און אַ קליינע גרופּע, וואָס זיינען געווען הומאַריסטן לויט זייער געבאַרענעם טאַלאַנט, האָבן אַרויסגעגעבן אַ וועכנטלעכן זשורנאַל „דער קיבעצער“. די אַרויסגעבער און די מיטאַרבעטער זיינען געווען י. אַדלער, דער טונקעלער, חיים גוטמאַן, יוסף באַנק און יצחק רייז. די איבריגע זיינען געווען גליקלעך, און מען האָט אַפּגעדרוקט זייערס אַ ליד אַדער אַ סקיצע אין אַ טעגלעכער צייטונג — מערסטנס אַן געצאַלט.

* * *

צוויי ערטער זיינען געווען וואו איך האָב זיך געקענט טרעפן מיט שרייבער. איין אַרט איז געווען ביי משה־יונה חיימאַוויטש, מיין לאַנדסמאַן, דעם סקיצען שרייבער, וועלכער איז געקומען אַהער מיט אַ דריי־פיר יאָר פאַר מיר.

אַ גרויסער טייל פון די שרייבער זיינען געווען בחורים און געוואוינט ביי פרעמדע מענטשן אין ראָז אַדער גרינגעפאַרבטע, קאַלטע, אומעטיקע קאַמערלעך. די באַווייבטע שרייבער, אַלטגעזעסענע, האָבן געוואוינט אין ברוק־לין אַדער אין די בראַנקס. משה־יונה, איז געווען דער איינציקער וואָס איז געווען פאַרהייראַט און געהאַט אַן אייגענע דירה אויף 261 הענרי סטריט, דאָן־טאָן. מיר פלעגן אַרויפקומען צו אים זיצן אַ פּאָר שעה אין אַ געמיטלעכער, היימישער אַטמאָספּערע.

דער צווייטער אָרט וואו מען פלעגט זיך צונויפטערעפן איז געווען „פייפערס רעסטאראַן“ אין 183 איסט בראָדוויי, וואו דער „טאָג“ איז היינט. אַהינצו איז מען אויך געקומען ווייל מען איז געווען עלנט, אָן אַ היים. ניט מיט אַמאָל נאָר ביסלעכווייז האָב איך זיך באַקענט מיט די נייע שרייבער, מיט איינעם אין אַ וואָך, מיט צוויי אין אַ חודש, נאָר מיט צוויי האָב איך זיך באַקענט אויסער משה־יונהס שטוב און אויסער פייפערס רעסטאראַן. דאָס איז געווען אזוי :

איך האָב געוואוינט ביי מיין שוועסטער אין איסט ניו יאָרק, אויף דיִומאַנט און ווערמאַנט עוועניוס. אַ יונגער מאַן מיט בלאַנדע געקרויזטע וואַנצעס, מיט וועמען איך האָב זיך באַקענט ערגעץ אויף אַ באַל, האָט געוואוינט אין זעלביקן געגענט, ביים פּאָעט, יעקב אַדלער אין אַ צימער. איינמאָל אין אַ זומערדיקן זונטיק נאָכמיטאָג האָבן מיר זיך באַגעגנט אין גאַס און ער האָט מיך איינגעלאָדן צו זיך און מיך באַקענט מיט זיין באַר־לעבאַס, יעקב אַדלער. (דער יונגער מאַן האָט אויך געהייסן אַדלער, אָבער ער איז ניט געווען אַדלערס קיין קרוב).

דעמאָלט האָט זיך אויפגעבויט אַ נייע געגנט אין איסט ניו יאָרק און די וואוינונגען דאַרטן זיינען געווען שענערע, מיט אַ סך פענצטער, מיט מער באַקוועמלעכקייטן ווי אַרום איסט בראָדוויי. אויך אַדלער האָט געהאַט אַ שיינע וואוינונג מיט אַ גרויסער ביבליאָטעק פון יידישע ביכער און געבונדענע אַלטע זשורנאַלן, ער האָט מיך פריינטלעך אויפגענומען און אונטערהאַלטן. ער האָט געקענט גוט דערציילן אַ מעשה, דורכגעשפּרינקלט מיט לייכטן הומאָר. ער האָט מיך שוין יענעם זונטיק פאַרנאַכט גענומען צו מאַני־לייבן, וואָס האָט געוואוינט ניט ווייט פון אים אויף עשפּארד סטריט.

ווען איך האָב באַגעגנט מאַני־לייבן צום ערשטן מאַל אין 1907, איז ער אַלט געווען 24 יאָר. ער איז ניט לאַנג צוריק געקומען פון לאַנדאָן. ער איז געווען יונג, שלאַנק און שיינ (ער איז נאָך אויך געווען שלאַנק און שיינ ביז האָרט פאַר זיין טויט. עס האָט זיך אין אים ווייניק געענדערט. די זעל־ביקע שפּילעוודיקייט און בליציקייט אין ריידן). ער האָט געהאַט אַ יונגע שיינע פרוי מיט אַ מויל, ווי אַן אויפגעשניטענער פּאַמערנאַץ, און אַ קליין קינד, אַ יינגלעך. מאַני־לייב איז געווען זייער באַליבט און פּאַפּולער ביי זיינע חברים. ער האָט אין יענער צייט איבערזעצט לידער פון לערמאַנטאָוו, ניקיטין און אַנדערע רוסישע פּאָעטן און געדרוקט אויך אייגענע לידער אין דער „פרייע אַרבעטער שטימע“.

צו משה־יונה אין הויז אין די אַוונטן פלעגן אָפט אַרויפקומען געסט. ער האָט געהאַט אַ יונגע, באַחנטע, שוואַרץ־אויגיקע פרוי און דריי שוועסטער יונגע מיידלעך. איינע, די עלטסטע, איז געווען אַ דעזינערין, האָט פאַרדינט אַ סך געלט און האָט זיך געקענט פאַרגינען אויפצונעמען געסט.

דאַרטן האָב איך זיך באַקענט מיטן „טונקעלן“, וואָס האָט געוואוינט אין דעם זעלבן הויז אויף אַ העכערן שטאַק ; מיט הערמאַן גאַלד, וועלכן איך האָב

זיך פאָרגעשטעלט, איידער איך האָב אים געזען, אַלס אַ יונגיקן בחורל מיט גאָלדענע האַר, צוליב דעם גאָלדענעם נאָמען, וואָס ער האָט זיך געגעבן. זיין אמתער נאָמען איז געווען הלל גורני.

אַן אָפּטער אַרײַנגייער איז דאָרט אויך געווען יוסף באַנק, אַ נאַאיווער בחורל, מיט גרויסע פאַרוואַנדערטע אויגן. ער פלעגט מאַכן אַ „פּויסט“ און הייסן טאַפּן זײַנע אָנגעשטעלטע מוסקולן פון די אַרעמס. ער איז אויך געווען אַ גרינער, ניט לאַנג געקומען פון קאַוונע.

פון צײַט צו צײַט איז אַהין אַרויפגעקומען יואל ענטין, שוין אַן אַנער-קענטער שרייבער, און מיר האָבן אים געהאַלטן פאַר אונדזער רבין. מיר פלעגן אים ווייזן אונדזערע זאַכן, און אַז מען האָט אַרויסגעגעבן אַ נייעם זשורנאַלכל, האָט מען אים געמאַכט פאַרן רעדאַקטאָר. שפעטער האָב איך זיך ביי משה־יונהן אין הויז אויך באַקענט מיט דעם 22־יאָריקן דוד אינגאַטאַוו, אַן אַמביציעזער, אַ רירעוודיקער, ווי אַ יונג פערדל, וואָס שטייט ניט איין אויף אַן אָרט און גראבלט מיט די שאַרפע קאַפּיטעס אין האַרטן פאַרפּרוירענעם שניי. ער האָט דעמאָלט אַרויסגעגעבן זײַן ערשטן ביכל: „צוויי קרעפטן“.

* * *

אין יענער צײַט האָבן מײַנע חברים אַרויסגעגעבן אַ חודשלעכן זשורנאַלכל: „די יוגנט“. עס זײַנען אינגאַנצן אַרויס דריי נומערן. אין ערשטן נומער איז אַריין מײַנס אַ קליין ליד פון דריי אַדער פיר סטראַפּן, אַ נאַכמאַכונג נאָך אַ פאַלקס־ליד. דער נאָמען פונעם ליד איז געווען: „לייג איך מיך אין בעט אַריין“, לויט דער ערשטער שורה.

בערטע קלינג, אין וועמענס הויז איך פלעג אָפט אַרײַנקומען מיט מײַנע חברים, האָט צוגעפאַסט אַ מעלאָדיע צו דעם ליד. דאָס ליד איז געוואָרן זייער פאַפּולער. מען האָט עס אָנגעהויבן זינגען אויף אַלע ליטעראַרישע צוזאַמענ-קונפטן און אויך ביי די פּועלי־ציון, צו זייערע יום־טובים. איך בין דעמאָלט געגאַנגען צו אַלערליי בעלער. קיין געלט האָט מיר ניט געקאָסט — אַ פּאָעט איז אַן אַרעמאַן. איז ווי איך בין נאָר אַרײַנגעקומען אין זאַל, האָט מען מיך באַגעגנט מיט אַט דעם ליד. מיט דער צײַט איז עס מיר דערעסן געוואָרן צו הערן. איך האָב געוואוסט, אַז קיין ליטעראַרישן ווערט האָט דאָס ליד ניט (אגב, תשר"ק, אין „טאַגעבלאַט“, אין אַ רעצענזיע איבער דעם זשורנאַל „די יוגנט“ האָט דאָס ליד געפּסלט). די וואָס האָבן דאָס ליד געזונגען האָבן עס געענדערט; זיי האָבן צוגעגעבן אַדער אַראָפּגענומען עטלעכע שורות, ווי עס איז זיי איינגעפאַלן. מיך האָט דאָס ניט געאַרט. ווען איך האָב דערהערט זינגענדיק דאָס ליד, פלעג איך זיך גלייך אַרויסרוקן פון זאַל.

דאָס ליד איז אַרײַנגעגאַנגען אין מײַן ערשטן ביכל „אויפן זאַמדיקן וועג“; אָבער אין מײַן צווייטן בוך, וואָס האָט אַרײַנגענומען אַ טייל לידער פונעם ערשטן ביכל, האָב איך שוין דאָס ליד ניט אַרײַנגענומען. און נאָך היינט, אַז עמיצער פון מײַנע אַלטע באַקאַנטע, וואָס וויל מיר אָנטאַן אַ נחת־רוח, פּראַוואַט זינגען דאָס ליד, פאַרלייקן איך, אַז דאָס איז מײַנס.

* * *

דער זעלביקער פריינט מיינער, משה-יונה חיימאָוויטש, צו וועמען אין הויז איך בין אזוי אָפט אַרײַנגעקומען, האָט פֿאַר מיר געקראָגן אַרבעט אין אַ שאַפּ, אויך בײַ אונדזערען אַ לאַנדסמאַן, וואו ער איז געווען אַ „ליינינג־קאַטער“ (אַן אונטערשלאַק־צושניידער). דער לאַנדסמאַן האָט מיך אַרײַנגענומען ווײל ער האָט, פון די יונגע יאָרן אין דער היים, וואו ער איז געווען אַ דאָרף־שניידער. געדענקט אונדזער שטוב וואָס ער איז פֿאַרבייגעגאַנגען כמעט אַלע פֿרייטיק בײַטאָג, טראַגנדיק אין אַ זאַק אויף די פֿלייצעס זײַן שער און אײזן און די זאַליאַסקע. ער האָט זיך אָפּגעשטעלט בײַ אונדז צו כאַפֿן אַ שטיקל ברויט מיט מײלך אָדער כאַטש אַ טרונק קאַלטע וואַסער.

איך האָב געקראָגן בײַ אים דריי דאַלער אַ וואָך און בין געווען אַן אַרויס־העלפער בײַ משה־יונה, זאָגן, אַז מײן חבר איז געווען זײער אַ צוגעלאָזענער פֿאַרמאַן פֿאַר מיר, קען איך ניט. ער איז שטענדיק געווען נערוועז און אויס־געלאָזן צו מיר זײנע „נערוון“. איך האָב דאָרט אָפּגעאַרבעט אַרום צוויי חדשים, נאָכדעם האָט מיך דער באַלעבאַס אַוועקגעשיקט. טראַכטנדיק, מסתמאָ דערביי, אַז פֿאַר אַ היימישער גוטער דעראינערונג איז גענוג צו באַצאָלן 24 דאַלער.

* * *

אַרום יענער צײט האָט אונדזערע אַ ווייטע קרובה, אַן עלטערע מיידל, וועמען עס איז צוגעגעסן געוואָרן דער שאַפּ, באַשלאָסן אויפצוגעבן די אַרבעט און קויפֿן צוזאַמען מיט אירער אַ נאָענטער שאַפֿ־ברטע, אַ „סטיישיאָנערי־סטאָר“ (אַ קראָם פון צײטונגען, פֿאַפֿיר, טאַבאַק און אַנדערע קלייניקייטן). זײ האָבן געקויפֿט זאָג געשעפט אויף אַמסטערדאַם עוועניו און 102 גאַס און האָבן אויך מיך אַרײַנגענומען פֿאַר אַ שותף. איך האָב געדאַרפט אַכטונג געבן אויף דער צײטונגס־אַפֿטיילונג פון געשעפט. איך האָב געמאַכט דעם „ראַוט“ אין די פֿאַרטאַגן: אינמיטן וואָך, טראַגנדיק די צײטונגען אונטערן אַרעם, און זונטיק פֿירנדיק זײ אין אַ וועגעלע. דורכן טאַג האָב איך געדאַרפט שטיין אין דרויסן ביים סטענד (צײטונגס־טישל) און אָפּנעמען די פעגיס בײַ די צײטונגס־קויפער.

די קראָם האָט געהאַט צוויי צימערן הינטער זיך. איינער אינגאַנצן אַ פינצטערער און דער צווייטער אַ ליכטיקער מיט צוויי גרויסע פענצטער, וואָס זײנען אַרויסגעגאַנגען צו אַ קליינעם הויפל. געשלאָפֿן בין איך אין דעם ערשטן פינצטערן צימער, וואָס איז געווען צווישן דער קראָם און מײן שותפטעס חדר. בײנאַכט, ווען די קראָם איז געווען צוגעשלאָסן און די טיר פון איר צימער איז געווען פֿאַרמאַכט, בין איך געבליבן ווי אין אַ פֿאַרמאַכטן קאַסטן. כ׳האַב געזאַט אַ וועק־זײגער ביים בעט, וואָס האָט מיך אויפגעוועקט אַ פערטל צו פינף פֿאַרטאַגן. מיט דער צײט האָב איך זיך אזוי איינגעוואוינט, אַז איך האָב זיך אויפגעכאַפט נאָך איידער דער זײגער האָט געגעבן דעם ערשטן קלונג.

די קראם האָט געקאָסט דרייצן הונדערט דאלער, אין דעם בין איך געווען מיט מיינע הונדערט דאלער, וואָס איך האָב צונויפגעליען ביי מיינע פריינט און משפחה. קיין שכירות האָב איך ניט גענומען, איך האָב זיך באַנוגנט נאָר מיטן עסן און שלאָפן דאָרט. זונטיק, נאָך דער אַרבעט, אָז איך בין געפאָרן צו מיין שוועסטער אין ברוקלין, האָט מיין שותפטע מיר געגעבן 20-30 סענט אויף „קאַרפּעיר“ און אַנדערע הוצאות.

קיין שלום-בית איז ניט געווען. די צוויי מיידלעך, גוטע, איבערגעגעבענע חברטעס פאָר לאַנגע יאָרן ביי דער אַרבעט אין שאַפּ, האָבן זיך אָנגעהויבן קריגן אין געשעפט, און געקריגט האָט מען זיך אין קראָם, ניט ביי זיך אין צימער, ערגעץ ווייט פון פרעמדע בליקן. מען האָט זיך געקריגט הויך אויפן קול, געקלאַפט מיטן האַנט אויפן גלעזערנעם קאונטער, און איך בין געשטאַנען אַ דערשראָקענער און ציטרנדיקער, פונקט ווי פריער ביי אונדז אין דער היים, אין מיל. דער סוף איז געווען, אָז מיין קרובהס שותפטע איז אַוועק פון געשעפט און איך בין געבליבן אַליין מיט מיין קוזינע.

מיט מיר האָט זי זיך ניט געקריגט, אָבער געשטאַכן מיט ווערטער האָט זי. מיין קרובה איז געווען זייער קאַרג. זי פלעגט זאָגן, אָז זי לעבט מיט חשבון. זי האָט אָנגעליען געלט און דאָרף אויסצאלן דאָס געליענע. אָז דאָס וועגעלע מיט וועלכן איך האָב זונטיק צעפירט די צייטונגען, האָט זיך צעבראַכן, האָט זי מיר ניט געגעבן קיין געלט צו פאַרריכטן אים, און איך האָב געמוזט טראָגן די גרויסע פעק זונטאַדיקע צייטונגען אויף זיך.

אַ פאַר בלאַק פון אונדז האָט געהאַלטן אַ גרויסן ענלעכן געשעפט מיין שותפטעס אַ פריינט מיטן נאָמען עפשטיין. ער האָט איר אַ סך אַרויסגעהאַלפן מיט געלט און מיט עצות ווי צו פירן דעם געשעפט. איז איינמאָל געקומען צו אונדז מיסעס עפשטיין און בעט מיך, איך זאָל קומען צו זיי אַרבעטן. איר עלטערער זון וויל גיין אין קאַלעדזש, קען ער אין קראָם ניט העלפן. איך האָב זיך דערפרייט, וויל אויך מיר אַליין איז שוין נמאס געוואָרן אַזא שווער לעבן, און אָז עס איז געקומען אַ מענטש און וויל מיר געבן אַ שטעלע ביי זיך, בין איך געווען זייער צופרידן און אַפילו דאַנקבאַר. און איך בין אַוועק אַרבעטן צו די עפשטיינס. מען האָט מיך אַוועקגעשטעלט ביי דער קענדי-אַפטיילונג. אָבער לאַנג בין איך דאָרט ניט געשטאַנען. אין דער אמתן האָבן זיי מיך ניט געדאַרפט, זיי האָבן געהאַט אייגענע קינדער. זיי האָבן מיך נאָר גענומען אויף דער בקשה פון מיין שותפטע וואָס האָט געוואָלט פון מיר פטור ווערן, אַזוי האָב איך עס שפעטער פאַרשטאַנען.

אין אַ קורצער צייט אַרום האָט מיך אָנגענומען אַ דריטער צייטונגס-פאַר-קויפער אויף דער זעלביקער גאַס. זיין סטענד איז געשטאַנען פונקט אַנטקעגן דער קראָם, וואו איך בין פריער געווען אַ שותף. דאָרט איז מיר געווען גאָר שלעכט. עס איז געווען אַ יונג פאַרפאַלק און זיי האָבן געהאַט דריי מיידלעך, איינע אונטער דער צווייטער. דאָס דריטע קינד איז אַלט געווען אַרום דריי יאָר. די באַלעבאַסטע איז קיין באַלעבאַסטע ניט געווען, און ווען איך בין אַריינגע-

קומען אין הויז עסן איז זי אַוועק צום סטענד העלפן איר מאַן. אין הויז איז געווען שמוץ ביזן האַלדו. איך האָב זיך געמיאוסט צו נעמען אַ שטיקל ברויט פון טיש און אַ שטול צו זעצן זיך אויף אים... דאָרט בין איך אָפגעשטאַנען אַ צוויי-דריי וואָכן און אַוועק.

פון צייט צו צייט בין איך געפאָרן צו מיין שוועסטער אין ברוקלין, וואו איך האָב אָפגעגעסן אַ מאַלצייט און איבערגעשלאָפן אַ נאַכט אויף צונויפגע-שטעלטע שטולן אין קיך. אָבער צו אָפט האָב איך עס ניט געקאָנט טאָן, ווייל מיין שוועסטער איז שוין דעמאָלט געווען זייער קראַנק און געוואוינט מיט איר מאַן און דריי קינדער, אין צוויי קליינע חדריםלעך.

* * *

איך האָב געזוכט אַרבעט ביי וואָס עס זאָל זיך ניט מאַכן. האָב איך באַגעגנט מיינעם אָן אַלטן באַקאַנטן אויף איסט בראָדוויי. ער האָט מיר דער-ציילט, אַז ער אַרבעט ביי אַ צייטונגס-סטענד, ביי איינעם אַ מיסטער לוריע. אויף קאַלאַמבוס עוועניו און 83טע גאַס. ער גייט אַוועק פון אים און אויב איך וויל, וועט ער מיר איבערגעבן זיין שטעלע. די שכירות זיינען זעקס דאָלער אַ וואָך. שלאָפן וועל איך אין זעלביקן צימער מיטן באַלעבאַס, וועלכער איז דאָ אויך אַליין, אָן אַ פאַמיליע. איך האָב זיך אָנגעכאַפט און איבערגענומען די שטעלע.

איך מיטן באַלעבאַס זיינען אויפגעשטאַנען אין דער זעלביקער צייט צו דער אַרבעט. ער האָט אויפגעעפנט דעם „סטענד“ און איך בין געגאַנגען אַרונטערטראָגן די פעקלעך צייטונגען פון דעם עלעווייטעד סטיישאָן אויף קאַלאַמבוס עוועניו. פאַנאַנדערבינדנדיק די פעקלעך, האָט ער מיר געגעבן אַ ביסל צייטונגען פאַנאַנדערצוטראָגן אין די דערבייאַקע הייזער און ער אַליין האָט דערווייל אויסגעשריבן דעם „ראוט“. ווען איך בין צוריקגעקומען האָב איך גענומען דעם שווערן פאַק צייטונגען אויף אַ רימען אונטערן אַרעם און גע-לאָפן אין די ווייטערע גאַסן זיי פאַנאַנדערצוטיילן. ער האָט מיר נאַכגעשריען: „האַסל, האַסל“!

מיין נייער באַלעבאַס איז געווען זייער אַ גייציקער און האַרטער מענטש. פאַרן אַוועקגיין פון סטענד פלעגט ער איבערצייילן די צייטונגען און זשורנאַלן, איך זאָל ניט קענען צוגנבענען קיין 10 סענט. דער סטענד איז געשטאַנען אויפן ראַג-גאַס, אָן אַ ביידל און אָן וועלכער עס איז באַשיצונג פון רעגן. איך האָב פאַר די זעקס דאָלער אַ וואָך געצאָלט העלפט דירה-געלט פאַרן צימער און פאַר מיין אייגן געלט געגעסן.

פון פינף ביז זיבן אין דער פרי האָב איך געמאַכט דעם „ראוט“. פון זיבן ביז ניין בין איך געשטאַנען ביים סטענד צוזאַמען מיטן באַלעבאַס. ניין דעם זייגער איז דער באַלעבאַס גענאַנגען עסן און צען דעם זייגער בין איך גע-גאַנגען אַהיים אַפרוען און עסן אַנבייסן און דריי דעם זייגער נאָך מיטאַג בין איך שוין ווידער געווען ביים סטענד ביז אַ זייגער זיבן-אַכט אין אָונט.

איינמאל האָב איך פֿאַרטאָג גייענדיק אין דער פינצטער איבער טרעפן, צעקלאַפט זיך אַ פּוס. בעת מעשה האָט מיר ניט שטאַרק וויי געטאַן, האָב איך פֿאַרענדיקט דעם ראוט. אָבער אין אַ פֿאַר טעג אַרום איז מיר די קני געשוואָלן געוואָרן. איך בין געבליבן ליגן אין בעט צוויי וואָכן. מיין באַלעבאַס האָט דערווייל אַריינגענומען אַן אַנדערן אויף מיין אָרט, אַ שגאַל; האָט אים יענער באַגנבעט. אָבער אַז איך בין געזונט געוואָרן, האָט מיר לוריע געמאַכט אַ פֿאַרשלאַג, אויב איך וועל אים אַרונטערלאָזן אַ דאָלער אַ וואָך, וועט ער מיך צוריקנעמען צו דער אַרבעט. איך האָב קיין ברירה ניט געהאַט און צוגעשטימט. דאָס איז געווען ווינטער.

זינט לוריע האָט ביי מיר אַרונטערגעריסן דעם דאָלער פון מיינע שכירות, האָט ער דערפילט די שנאה וואָס איך האָב געהאַט צו אים און ער האָט אַנגע- הויבן זוכן אַן אַנדער מענטש אויף מיין אָרט. ער פלעגט אַוועקפאַרן דאָן-טאָן צו די אַגענטן און מיך איבערלאָזן אַליין ביים סטענד. פֿאַרשטייט זיך, אַז ער האָט איבערגעציילט די זשורנאַלן פֿריער און נאָכדעם.

אַרום סוף-ווינטער, אין די רעכטע שלעכטע וועטערן: רעגן און שניי, האָט ער מיך איינמאל געלאָזן אַליין ביים סטענד פון אינדערפרי ביז אַזויגער פיר פֿאַרנאַכט. איך בין אויסגעווייקט געוואָרן אין מיין דינעם, ווינטער-מאַנטל און ניט-גאַנצע שיד. האָב איך זיך צוגעקילט. ער האָט געפונען אַ מענטשן אויף מיין אָרט און איך בין אַוועק צו מיין שוועסטער אין ברוקלין. איך האָב געקראָגן אַ הויכע טעמפעראַטור. ווען איך בין אַריין צו דאָקטאָר פֿרייס, וואָס האָט גע- וואוינט דערביי, האָט ער מיר געזאָגט, אַז איך האָב פֿלורעסי. ער האָט מיר געגעבן אַ בריוו איך זאָל זיך מיט דעם ווענדן אין אַ יידישן שפיטאַל. מיין פֿלימעניצע איז מיט מיר אַרומגעגאַנגען איבער די שפיטאַלן אין דעם סוף- ווינטערדיקן „ניומאַניע-וועטער“. אָבער די יידישע שפיטאַלן זיינען געווען איבערגעפילט, אַזוי האָבן זיי מיר יעדנפֿאַלס געזאָגט.

צום סוף האָב איך געפונען אַ קריסטלעכן שפיטאַל אין ברוקלין, אונטערן וויליאַמסבורג-בריק, וואו מען האָט מיך אַריינגענומען. איך האָב באַצאָלט פֿאַר צוויי וואָכן אין פֿאַראויס אַכט און צוואַנציק דאָלער. מ'האַט מיך אַוועקגעלייגט אין אַ קעלער, וואו די פענצטער זיינען געווען נידעריקער ווי דער טראַטואַר אין גאַס. אין זעלביקן צימער זיינען געלעגן עטלעכע טיפּוס-קראַנקע.

דעם ערשטן טאָג איז צוגעקומען אַ דאָקטאָר, מיך אונטערזוכט און אַוועק. אויפן פֿערטן טאָג האָט מען מיך איבערגעפירט אין אַ צווייטן „וואָרד“ (שפיטאַל- צימער) אויך אין דער זעלביקער קעלער-שטוב. די צווייטע בעט פון מיינער האָט פֿאַרנומען אַן אַלטער מאַן, אַ בלינדער, וואָס האָט אַ גאַנצן טאָג גערויכערט אַ ליליקע. דער רויך האָט מיר געשטיקט אין האַלדז. די דאָקטוירים זיינען נאָך איינמאל צוגעקומען פֿאַר די גאַנצע צוויי וואָכן וואָס איך בין דאָרטן געלעגן. איין טאָג איז אַריינגעבראַכט געוואָרן אַ ריזיקער אירישמאַן מיט אַ צע- בראַכענעם פּוס. אַז ער האָט מיך דערווען אַ ניט-געגאַלטן, האָט ער זיך געוואָלט אויפהויבן און גיין שלאָגן דעם „שיני מיט דער וויסקי“. צום גליק האָט ער

זיך ניט געקענט אויפשטעלן פון בעט. א צווייטן מאל, שפעט ביינאכט, איז אריינגעפירט געווארן א הויכער, ברייטער נעגער, מיט א געשוואלענעם אויג. ווייזט אויס, אז ער האט געהאט גרויסע ווייטיקן און זיך ניט געקענט בארואיקן. האט דער באדינער געבראכט א גרויסן, ווייסן שטעקן, און האט אים געשלאגן. נאכדעם האט ער און די נורס, א יונגע, בלאַנדע מיידל, צוגעבונדן דעם שוואַרצן צום בעט.

קיין עסן האט מען מיר כמעט די גאַנצע צייט ניט געגעבן; נאָר ווען עס איז געקומען דער לעצטער טאָג פון די צוויי וואָכן, האָט מען אויף אַ וועגעלע צוגעפירט צו מיין בעט אַ גרויסן מאַלצייט און נאַכדעם געהייסן מיר זיך אַנטאָן און גיין אַהיים.

נאָך דער פלורעסיניומאַניע, וואָס איך האָב דורכגעמאַכט, זיינען די לונגען ביי מיר געווען אַנגעגריפן און דר. פרייס האָט מיר געראַטן איך זאָל אַוועקפאַרן קיין ליבערטי, אַ שטעטל הויך אין די קעטסקיל־בערג, דאָרט זיך צו דערהאַלן.

געלט אויף צו זיין אין ליבערטי, האָב איך געקראָגן פון אַן אונטערנעמונג, וואָס ש. יאַנאַווסקי האָט אַראָנזשירט פון מיינטוועגן אין קלינטאָן האָל. א. ליעסיין האָט אַנגעשריבן אַ קליינעם אַרטיקל „דער קראַנקער פּאַעט“ אין שבת־דיקן „פּאַרווערטס“. דער זאָל איז יענעם אַוונט געווען געפּאַקט און די אונט־טערנעמונג האָט אַריינגעבראַכט 123 דאָלער. עס האָט געקאָסט 25 און 35 סענט אַריינצוגיין.

ווען דער אַוונט איז פּאַרגעקומען בין איך שוין אין שטאָט ניט געווען. עס דערמאַנט זיך מיר אַ קאַמישע פּאַסירונג פון יענע טעג. מיר זיצן אייני־מאַל אין רעסטאָראַן — איך, איגנאַטאָוו, מאַני־לייב, היימאַוויטש — און מיר מאַטערן זיך אַנצושרייבן אַ נאָטיץ פּאַרן „פּאַרווערטס“ וועגן דעם אַוונט, אַז אין דעם און דעם טאָג, אַכט אַזייגער אין אַוונט, וועט פּאַרקומען אַ גרויסער קאַנצערט אין קלינטאָן האָל פּאַר אַ קראַנקן פּאַעט. זיי, די גרויסע שרייבער, שרייבן און מעקן. וואָס איינער שרייבט אָן, געפּעלט ניט דעם צווייטן. און קיינער געפינט ניט די ריכטיקע ווערטער.

עס איז שוין עלף דער זייגער ביינאכט און דער טיש איז פּאַרוואַרפן מיט פּאַרשריבענע פּאַפּירלעך און אַנהייבן פּונעם נאָטיץ, און מיר קענען אַלץ צו קיין טאַלק ניט קומען. מיטאַמאַל עפנט זיך די טיר און ס'קומט אַריין איינער פון די נייַעס־שרייבער פון „פּאַרווערטס“ און ער נעמט און שרייבט אָן אין צוויי מינוט פּונקט דאָס וואָס מיר האָבן געוואָלט. דער „פּאַרווערטס“ האָט דאָס אויף מאַרגן אָפּגעדרוקט.

דאָס זיינען געווען די לעצטע טעג פון פּסח. איך בין געשלאָפן ביי מיין שוועסטער אין ברוקלין. פרייטיק אינדערפרי, ווען איך האָב געהאַלטן ביים אַוועקפאַרן אין ליבערטי, זיינען אַריינגעקומען אין שטוב מייע חברים: מאַני־לייב, זישע לאַנדאָוו, י. י. שוואַרץ און דאָכט זיך אויך יוסף באַנק. זיי זיינען געקומען געזעגענען זיך מיט מיר...

איך בין איינגעשטאנען צען וואָכן אין ליבערטי אין אַ האַטעל, וואָס איז געשטאנען אויף אַ הויכן באַרג, איך בין געשלאָפֿן אין פּיטשינקן צימערל אויפֿן דריטן שטאָק. מיין איינציק קליין פענצטערל איז אַרויס צו די בערג, וואו אַ דיקער וואַלקן איז געלעגן צווישן זייערע שפּאַלטן. דאָס ערשטע מאָל אין מיין לעבן בין איך געווען אַזוי נאָענט צו בערג און וואַלקנס. אָבער אין דער זעל-ביקער צייט האָט דער רויך פֿון קוימען, האַרט ביי מיין פענצטער, אַנגעפּילט מיין צימער.

דער צימער מיט עסן האָט געקאָסט אַכט דאָלער אַ וואָך. אויפֿן צווייטן שטאָק, וואו די צימערן זיינען געווען גרעסערע, האָט געקאָסט ניין דאָלער און אויפֿן ערשטן שטאָק, וואו די קראַנקע האָבן ניט געדאַרפט גיין קיין טרעפּ, האָט געקאָסט צען דאָלער אַ וואָך.

מיר זיינען געווען אַרום צוואַנציק געסט אין האַטעל און האָבן געגעסן ביי צוויי לאַנגע טישן, וועלכע זיינען געשטאנען אין דער לענג איינער נאָכן אַנדערן. דער באַלעבאָס, מיסטער עמבער (זיין אַמתער נאָמען איז געווען בור-שטיין) אַליין אַ קראַנקער יונגערמאַן, איז געזעסן אויבן-אָן ביים ערשטן טיש און אונטערהאַלטן די געסט. עסן האָט מען דאָרט געגעבן אַ סך און גוט. מיר האָבן געגעסן פּלייש צוויי מאָל אַ טאָג : איין טאָג אינדערפּרי און צו מיטאַג און דעם צווייטן צו מיטאַג און אַוונט. גרויסע קרוגן מילך זיינען געשטאנען אויפֿן טיש צו אַלע דריי מאַלצייטן. די פּאַציענטן-געסט האָבן געטרונקען און גע-געסן מער וויפּיל מען האָט געוואָלט. מיר אַלע האָבן דעמאָלט געגלויבט, אַז וואָס מער מיר וועלן עסן, אַליץ גיכער וועלן מיר געזונט ווערן.

אָבער ניט אַלע האָבן געגעסן. די שיינע קלאַרע, אַ רומענישע יונגע ווייבל און איר חברטע בוניע, האָבן כמעט גאַרניט געגעסן. מיר פּלעגן קוקן אויף זיי און זיי באַדויערן. זיי זיינען געווען טויט-קראַנק. געווען אַ יונגער בחור פֿון אַ שטעטל לעבן דער מיר, וואָס איז אויך געווען זייער קראַנק און איז טאָקע אינגיכן געשטאַרבן. די געזינטערע געסט האָבן זיך אַמוזירט און אַפּילו גע-פּירט ליבעס צווישן זיך.

צווישן די געסט האָט זיך געפּונען איינער, וואָס האָט אַליין געהאַט אַ האַטעל ניט ווייט פֿון ליבערטי. ער איז געקומען אין אונדזער האַטעל, ווייל ער האָט מורא געהאַט אַז ער וועט שעדיקן זיינע „געשעפטן“, ווען זיינע געסט וועלן דערזען ווי ער טראַגט זיך אַרום מיט אַ פּאַפּירענער קעסטעלע, אין וועלכער די קראַנקע שפּייצען אַריין.

די ערשטע פּאַר וואָכן איז מיר אַנגעקומען זייער שווער אַרויפֿצוקלעטערן צו מיין צימער אויפֿן דריטן שטאָק. איך האָב זיך געדאַרפט אָנהאַלטן אָן די פּאַרענטשעס פֿון די טרעפּ. אין די לעצטע וואָכן פֿון מיין זיין דאָרט, בין איך שוין אַרויפֿגעלאָפֿן די טרעפּ, ווי עמיצער וואָלט מיר נאָכגעיאָגט. אַז איך בין געקומען אין ליבערטי האָב איך געוואויגן 113 פּונט, ביים אַוועקפּאַרן פֿון ליבערטי איז מיין וואָג געווען 151 פּונט.

ווען איך בין געקומען קיין ניו יארק און צוגעגאנגען צו פייערס רעסטאָ-
ראַן, האָב איך דערוען שטייענדיק אין דרויסן אַ יונגן בחורל. מען האָט אים
פאַרגעשטעלט פאַר מיר: מ. ל. האַלפּערין. אין גיכן האָב איך געלייענט זיין
אַפּגעדרוקטע פּאָעמע „די פּרוי“, אַ לאַנגע ליד אין דריי שורהדיקע פּערזן, וואָס
האַט געמאַכט אַ רושם צווישן די חברים.

* * *

נאָך מיין שוועסטערס טויט, אין אָסיען 1911, איז מיין פּלימעניצע אַוועק
געפאַרן צו אירער אַ חברטע פון דער היים, קיין סאַן אַנטאָניאַ, טעקסעס. און
דער שוואַגער מיינער האָט פאַרקויפט זיין קראַם צו זיין ברודער.
איך האָב זיך געדאַרפט אַרויסקלייבן צוליב צוויי אורזאַכן, ערשטנס,
האָב איך געדאַרפט מאַכן פּלאַץ פאַרן נייעם באַלעבאַס פון דער דירה, וועלכע
איז געגאַנגען צוזאַמען מיט דער קראַם און צווייטנס, האָב איך דאָן געאַרבעט
אויף טשיימבערס סטריט, לעבן בראַדוויי, און עס האָט געדויערט לאַנג צו
פאַרן פון ברוקלין ביז בראַדוויי, ניו יארק. האָב איך געזוכט אַ וואוינונג ערגעץ
דאָן-טאָן.

איך האָב געהאַט בלויז דעם איין טאַג — זונטיק — צו געפינען אַ צימער.
איך בין געקומען דאָן-טאָן און אַנגעהויבן זוכן די שילדלעך אויף די אושאַקעס
פון די הייזער. ביז איך בין אַנגעקומען אויף ראַטגערס סטריט. דאָרט האָב איך
געפונען אַ צימער אויפן דריטן שטאַק. איז אַבער די טיר פון מיין צימער צו
דער באַלעבאַסטעס צימער געהאַנגען נאָר אויף דער אונטערשטער זאָויעסקע
און ניט צוגעמאַכט זיך, האָב איך מוראַ געהאַט אַז דאָס וועט מיר שטערן אין
מיין איינזאַמקייט. איך האָב געבעטן, אַז זי זאָל די טיר פאַרריכטן, האָט עס
ביי איר אַרויסגערופן אַ חשד, אַז איך טו ניט קיין כשרע זאַכן ביי מיר אין
צימער און דערפאַר וויל איך אַז די טיר זאָל זיין פאַרשלאָסן. זי האָט מיר
געזאָגט: „מסתמאָ ברענגט איר מיידלעך אַדער גנבות צו זיך אין צימער, וויל
איך אייך דעם צימער ניט פאַרדינגען.“

אַ גערעכטע טענה.

איז וואָס זשע טוט מען דאָ, אַז אינגאַנצן האָב איך בלויז עטלעכע שעה
צייט צו געפינען אַן אַנדער צימער? דערמאָן איך זיך, אַז אין ראַטגערס און
טשערי סטריט האָט מיין פריינט לואי האַרקאָווי אַן אַפטייק, זאָל זי זיך אַנ-
פּרעגן ביי אים אויף מיר.

האַט זי אַוועקגעשיקט איינס פון אירע קינדער דאָרט זיך נאַכפּרעגן.
איז גראַד יענעם זונטיק בייטאַג האַרקאָווי ניט געווען אין אַפטייק און ווען
דאָס מיידל האָט געפּרעגט ביים „קלויַרק“ צי ער קען איינעם מיטן נאָמען
ראַזניק, האָט דער קלויַרק געענטפּערט, אַז ער קען ניט קיין מענטשן מיט אַזאַ
נאָמען.

דאָס איז געווען דערפאַר, וואָס איך מיט לואי, קומענדיק ביידע פון איין
שטעטל, מיר, האָבן זיך גערופן אויפן היימישן אופן, מיט די ערשטע נעמען.

איך האָב אים גערופן לואי און ער מיך יאָסל. דערפאַר האָט דער קלויַרק
ניט געוואוסט, אָז מיין צווייטער נאָמען איז ראָלניק. און זי האָט מיר דעם
צימער ניט פאַרדונגען. איך האָב זיך ביי איר קוים איינגעבעטן, אָז ווען איך
וועל קומען מיט מיין טשעמאַדאַן, זאָל זי מיך לאָזן אוועקשטעלן אים ביי איר
אין שטוב בוי איך וועל געפינען אַן אַנדער צימער.

איך בין אוועקגעפאַרן צוריק אין וויליאַמסבורג און געבראַכט אַ קליינעם
וואַליז. דעם גרויסן מיט מיינע וועש און מאָנסקריפטן האָב איך אַרונטערגע-
טראָגן אין קעלער פון קראָם. זאָל עס שטיין דאָרט ביז איך וועל קומען אָפּנעמען.
(דער סוף איז געווען, אָז ווען איך בין געקומען אין אַ פאַר וואַכן אַרום נאָך מיין
וואַליז, איז ער שוין ניט געווען. אויף מיין פראַגע ביי מיין שוואַגערס ברודער
און מיין לאַנגיאַריקן פריינט, וואו דער וואַליז איז אַהינגעקומען, האָט ער מיר גע-
ענטפערט, אָז ער האָט געזען ווי די דזשעניטאַרין פון הויז האָט אַרויסגע-
טראָגן דעם טשעמאַדאַן פון קעלער אין דרויסן, די פאַפירן אַרויסגעוואָרפן אויפן
ווינט, וואָס עס האָט נאָכדעם פאַסירט מיטן טשעמאַדאַן ווייס ער ניט).

דאָס איז געווען דאָס צווייטע מאָל דאָ אין ניו יאָרק, וואָס אַ פרעמ-
דע האַנט האָט אוועקגעלאָזט מיטן ווינט מיין אָפּגעהיט „פאַרמעגן“.

דאָס ערשטע מאָל איז געווען אין 1901, ווען איך האָב איבערגעלאָזט
מיינע מאָנסקריפטן ביי מיין פריינט לואי האַרקאווי און אָז איך בין צוריק-
געקומען אין 1907 קיין אַמעריקע, האָב איך קיין סימן פון זיי ניט געפונען.
זי עס האָט געהאַט אַ ווערט געדרוקט צו ווערן — ווייס איך היינט ניט.
מיר אָבער האָט עס שטאַרק ווי געטאָן. עס איז מיר געקומען אַזוי פּלוצלונג,
אַזוי אומגעריכט.

איך בין צוריקגעקומען קיין ניו יאָרק און געפונען אַ צימער. אין דער
אמתן איז עס ניט געווען קיין צימער, נאָר אַ בעטל, אויפגעשטעלט אויפן מיטן
דיל. דאָס איז געווען אין 92 מעדיסאָן סטריט, אַן אַלטע שטיבל אין אַ הויף,
אין פראַנט, צום גאַס, איז געשטאַנען אַן אַנדער הויז וואָס האָט געטראָגן דעם
נומער פאַר דעם שטיבל אויך.

(דער נומער פון הויז געדענקט זיך מיר זייער גוט, ווייל שפעטער ווען
איך האָב געאַרבעט אין „טאַג“, פלעג איך אַלעמאָל פאַרבייפאַרן מיטן סטריט-
קאַר און שפעטער מיטן באָס פאַרביי דעם הויז און דער נומער איז מיר געבליבן
אין זכרון).

די טיר פון הויז האָט אַריינגעפירט אין אַ דריי-צימערדיקער דירה.
דער ערשטער צימער איז געווען דער עס-צימער, וואָס האָט געהאַט אַ שמאַל
פענצטערל צו אַ נאָענטער וואַנט פון אַ צווייטן הויז. דער צווייטער צימער אויף
דער לינקער זייט, איז געווען אַן פענצטער, אָבער די וואַנט צווישן די ביידע
צימערן איז געווען נאָר ביז אַ העלפט אין דער הויך און די האַלב אָפּענע וואַנט
האָט געגעבן אַ ביסל ליכט פון איין צימער אין דעם צווייטן. דער דריטער
צימער, צום הויף, האָט געהאַט צוויי פענצטער און די פענצטער האָבן באַלויכטן

אלע דריי צימערן און וואָס נענטער צו די פענצטער איז געווען אַלץ ליכטיקער. פאַרדונגען האָט מיר די באַלעבאַסטע די סאָפקע ביי דער וואַנט אין דעם ליכטיקן צימער פאַר דריי דאַלער אַ חודש, אָבער אַז איך בין געקומען אין אָונט „אַהיים“, האָב איך געפונען אויף דער סאָפקע שלאַפנדיק אַן אַנדערן קוואַרטיראַנט און פאַר מיר איז געווען אויפגעשטעלט אַ בעטל אינמיטן צימער. די דירה איז געווען זייער אַ קליינע און עס זיינען דאָרטן געשלאָפן זעקס מענטשן שוין אַריינגערעכנט אַ קינד פון צוויי און האַלב יאָר. דער באַ- לעבאַס, אַ יונגער מענטש וואָס האָט געאַרבעט ביי הויזן, ניט קיין גרויסער פאַרדינער, מסתמאָ; אַ יונגע, שיינע פרוי, וואָס איז געווען שוואַנגער מיט אַ צווייט קינד; דעם באַלעבאַס' אַ שוועסטער, וואָס האָט געאַרבעט אין אַ שאַפ; אַן אַנדער באַרדער און איך — צוזאַמען זעקס מענטשן. איך זאָג געשלאָפן און ניט געוואוינט, ווייל דער צווייטער באַרדער און איך זיינען דעם גאַנצן טאָג אין הויז ניט געווען. איך פלעג נאָך דער אַרבעט אַוועקגיין אין רעסטאָראַן און דאָרט אָפּזיצן ביז 11 אַזייער מיט מיינע חברים.

* * *

געאַרבעט האָב איך ביי מיינעם אַ לאַנדסמאַן אין אַ שאַפ, וואו מען האָט געמאַכט „סוירטש-לייטס“ (ווד-לאַמפן) און לעמפלעך פאַר קריסטמעס-ביימלעך. דער שאַפ איז געווען ניט קיין גרויסער. אין מיטן קליינעם שאַפ איז געשטאַנען אַ קעסל, וואו עס האָט זיך אַלעמאַל געקאַכט סמאַלע צו פאַרלייטן די „סוירטש-לייטס“. עס האָבן דאָרט געאַרבעט אַ 30-40 מענטשן, דערהויפּט גריכישע און טערקישע יידן. דער באַלעבאַס, וועלכער האָט געוואוינט אַ לענגערע צייט אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל האָט געקענט זייער שפּראַך און ער האָט זיי אַרונטערגענומען גלייך פון שייף און זיי אַריינגעזעצט אין שאַפ. זיי האָבן געאַרבעט פאַר אַ נידעריקן געהאַלט, (ער האָט געהאַט מיט זיי אַזאַ אָפּגעשריבענעם אָפּמאַך וועגן שכירות.) זיי האָבן דאָך ניט געוואוסט פון קיין אַנדערע פלעצער וואו מען האָט געצאָלט מער, און ער האָט מיט זיי געקאַנט טאָן וואָס ער האָט געוואָלט, יעדנפאַלס, צו יענער צייט אין אָנהייב יאָרהונדערט.

איך האָב געזען אין שאַפ אַרומגיין עטלעכע אַרבעטער מיט אָפּגעהאַקטע פינגער. געווען אין שאַפ אַזאַ געווערקל, וואָס האָט געמאַכט רונדע, בלעכענע קעפלעך צו די באַטעריס. אַן אַרבעטער האָט געדאַרפט אַרויפלייגן מיט אַ פינגער אַזאַ גלייכן בלעכל אויף דעם געווערקל און מיט דער צווייטער האַנט האָט ער געדאַרפט מיטן מעכאַנישן האַמער אַ קלאַפ טאָן פון אויבן, ווען ער האָט קלאַפ געגעבן מיטן האַמער, האָט ער געדאַרפט צוכאַפן דעם פינגער. דאָס האָט געדאַרפט געטאָן ווערן זייער שנעל און נאָכאַנאַנד. עס האָט געטראָפן, אַז דער אַרבעטער האָט ניט באַוויזן צוצוכאַפן דעם פינגער אין צייט און דער האַמער האָט דעם פינגער אָפּגעהאַקט. דעמאַלט האָט מען ניט גערופן קיין פּאָליציי און ניט געמאַכט קיין אַקט, נאָר דער באַלעבאַס האָט גערופן זיין דאָקטאָר און ער האָט שוין געטאָן, וואָס מען האָט געדאַרפט פאַר דעם אין

חלשות-לינגנדיקן אַרבעטער. איז, אַ הויך דעם פעלנדיקן פינגער, דער פּאַציענט געוואָרן אינגאַנצן געזונט און געבליבן ווייטער אין שאַפּ ביי אַן אַנדער טייל פון דער אַרבעט.

אַ גוטער אַרבעטער האָט דאָרט פאַרדינט אַרום 12 דאָלער אַ וואָך. מיך האָט אַהין אַרױפּגענומען אַ לאַנדסמאַן מיינער און אַ גוטער פּריינט, וואָס איז געווען דער פאַרמאַן אין שאַפּ.

מיין אַרבעט איז באַשטאַנען אין אויספּראַוון (טעסטן) די קרענצלעך קריסטמעס-לעמפלעך, צי זיי צינדן זיך אַלע אָן. איך האָב צוגעלייגט דעם מעטאַלענעם ברעג פון קרענצל צו אַן עלעקטרישן-געשטעל און יעדעס לעמפל באַזונדער אַריינגעדרייט און געפּראַווט צי ער צינדט זיך אָן. און ווען דער ערשטער פון די צוועלף האָט זיך אַנגעצונדן, האָב איך אים אַרױסגעדרייט און אַריינגעדרייט אַן אַנדערן אויף זיין אַרט. (דאָס איז געווען אַ מין מאַכן קאַרעקטור, נאָר די לעמפלעך האָבן גערעדט צו מיר ליכטיקער און קלאַרער, ווי די שורות וואָס איך האָב שפּעטער געדאַרפט פאַרריכטן, אַרבעטנדיק אין אַ צייטונג).

איך בין געזעסן ביי מיין טיש מיט נאָך עטלעכע אַרבעטער, גאַליציאַנער יונגע לייט, וואָס האָבן זיך כּסדר באַרימט, אַז זיי זיינען ווינער, ניט קיין גאַ-ליציאַנער.

דער נייער באַלעבאַס איז אָפט צוגעקומען צו מיר און געזאָגט, אַז אַ גוטער אַרבעטער מאַכט 300 טויך אַ טאָג און איך האָב די ערשטע וואָכן געמאַכט אַרום 60 טויך און שפּעטער דערגרייכט ביז 200. קיין 300 טויך האָט קיינער ניט געמאַכט. ער האָט דאָס נאָר געזאָגט כּדי צו הייבן מיין ענערגיע. די ערשטע פאַר וואָכן האָט ער מיר געצאָלט פיר דאָלער אַ וואָך. די לעצטע וואָכן האָב איך שוין באַקומען גאַנצע 6 דלער אַ וואָך. אָבער צוויי וואָכן פאַר קריסטמעס האָט ער מיך אָפּגעזאָגט פון דער אַרבעט; איך האָב שוין גענוג לעמפלעך אַנגעצונדן פאַרן יום-טובּ.

דעמאָלט בין איך ווידער געוואָרן אַ ליידיקייט און בין אָפּגעזעסן גאַנצע טעג און נעכט אין רעסטאָראַן.

* * *

אין אַ שבת אַוונט, זיצנדיק ביי אַ טישל האָב איך דערפילט אַ פול מויל מיט פליסיקייט. איך בין אַרױסגעגאַנגען און אויסגעשפיגן — בלוט. איך האָב צוגערופן מ. ל. האַלפּערין און אים געוויזן. איך האָב זיך פּלוצים דערפילט מאַדנע. עפעס ניט פון דער וועלט, ווי איינער וואָס דערזעט זיך שטייענדיק איבער אַן אָפּגרונט. דאָס איז געווען ניט שרעק, נאָר אַ געפיל פון נײַט-דאָיאַקייט. גוט און זיס און פול מיט מחילה און אין די שלייפן האָט גע-פייקלט — ניט קיין היגער...

דאָס איז געווען קירצלעך פאַר קריסטמעס. איך האָב געמאַכט אַן אַפּליקאַציע אין בעדפּאַרד סאַניטאַריום, לעבן ניו יאָרק. איך בין אַוועק פאַר

אן אונטערזוכונג אין זייער שטאטישן אָפּיס. זיי האָבן מיך אָנגענומען אין געהייסן קומען אין אַ פּאַר וואַכן אַרום ווידער. אַזוי בין איך אָפּגעגאַנגען אין אָפּיס דעם גאַנצן ווינטער ביז דעם טאָג פון סאַמע ערב פּסח, ווען מען האָט מיך אַריינגענומען אין סאַניטאַריום.

פון מיינע פּאַרדינסטן אין שאַפּ האָב איך אָפּגעשפּאַרט 23 דאָלער, דערצו האָב איך פון צייט צו צייט פּאַרקויפט אַ ליד אָדער צוויי און באַקומען פון צוויי ביז דריי דאָלער.

מיט די אָפּגעשפּאַרטע 23 דאָלער, בין איך דורכגעקומען דעם גאַנצן ווינטער, געצאָלט דירה-געלט, לאַנדרי, שערער, טרינק-געלט פאַרן קעלנער, כדי ער זאָל לאָזן זיצן אין רעסטאָראַן, (ער פלעגט זיך שטעלן הינטער מיין שטול און אַ זונג געטאַן: „אַ קאַפּעלע“?) איז מיר איבערגעבליבן 17 סענט אַ טאָג אויף עסן. דערפון האָב איך זיך נאָך געקענט פאַרגינען צו לייען אַ חבּר 5 אָדער 10 סענט. מיין עסן איז געווען דריי מאָל אַ טאָג קאַפּע מיט אַ חצי-לבנהדיקער זעמעלע.

דירה-געלט האָב איך געצאָלט פינקטלעך, דעם 1טן פון יעדן חודש. נאָר דעם לעצטן חודש פאַר מיין אַוועקפאַרן אין בעדפּאָרד, ווען איך האָב זיך געריכט אַז היינט-מאַרגן וועט מען מיך רופן אין סאַניטאַריום, האָב איך זיך אָפּגעהאַלטן צו באַצאָלן דירה-געלט אין פאַרויס, ווייל ווען איך באַצאָל פאַרן גאַנצן חודש און איך פאַר אַוועק פריער, וואָלט איך געדאַרפט מאַנען פאַר די ניט-דערוואוינטע טעג און דאָס וואָלט איך ניט געקענט. האָב איך בעסער גערעכנט צו באַצאָלן דעם טאָג פאַר מיין אַוועקפאַרן. איינמאָל אַרום גיין אַזיגער אין דער פּרי, ווען איך בין געלעגן אין בעט, איז מיין באַלעבאַסטע, געשטאַנען אין דער אָפּענער טיר און איך האָב געהערט ווי זי מסרט פאַר דער שכנה אויף איר קוואַרטיראַנט, וואָס האָט נאָך ניט באַצאָלט קיין דירה-געלט דעם חודש. אין אַ וואָך אַרום, אין אַ פּרימאַרגן, איז מיר אָנגעקומען די ידיעה, אַז איך דאַרף זיך היינט צושטעלן אין אָפּיס און פון דאָרט אַוועקפאַרן אין סאַני-טאַריום. האָב איך באַצאָלט דער באַלעבאַסטע וויפיל עס איז איר געקומען און גענומען די סטריט-קאַר צום אָפּיס. אויפן וועג, זיצנדיק אין קאַר, האָב איך אָנגעטראָפּן אסתרן, משה יונה'ס פרוי. איך האָב איר געבעטן צוגיין צו מיין באַלעבאַסטע און דאָרט אָפּנעמען מיין טשעמאַדאַן. ווען זי איז געקומען האָט איר די באַלעבאַסטע געפרעגט: ווער איז דאָס געווען איר באַרדער, וואָס איז כּסדר געשלאָפּן ביז צען דעם זייגער אינדערפרי? אסתר האָט איר געזאָגט, אַז איך בין אַ שרייבער. האָט זי, די באַלעבאַסטע, געבעטן אַן אַנטשולדיקונג: „ווען איך ווייס דאָס פריער“ — האָט זי געזאָגט — וואָלט איך אים גאָר אַנדערש באַהאַנדלט.“

* * *

ווען איך בין אָנגעקומען אין סאַניטאַריום, האָט דער הויפּט-דאָקטאָר, דר. ראָזענבערג, מיט זיינע אַסיסטענטן אונטערזוכט מיך און נאָך צוויי חולאים.

מיך און א צווייטן פאָזיציענט האָבן זיי באַהאַנדלט מענטשלעך קאַרעקט, אָבער פון דעם דריטן פאָזיציענט, א סטאַליער, א יינגערן פון מיר, האָבן זיי חוזק געמאַכט און אויסקלאַפּנדיק אים די פלייצע, האָבן זיי אין איין וועג אויך אויס-געקלאַפט די פאַטילניצע.

נאָך דער אונטערזוכונג האָט מען מיך אַריינגעלייגט אין בעט אויף צוויי טעג. אויפן דריטן טאָג האָט מען מיך געלאָזט אַרונטערגיין אין עס-צימער. אויפן וועג פון די שלאָפּצימערן צום עס-צימער, אונטן אין קאַרידאָר איז געזעסן דער הויפט דאָקטאָר אויף אַ שטול און יעדער איינציקער האָט געמוזט אים פאַרבייגיין מיט אַרונטערגעלאָזטע הענט, דעם בליק אויסגעשטעלט גלייך אויף אים. אַוועקגעזעצט האָט מען מיך ביי אַ לאַנגן טיש.

טישן זיינען געווען אַרום אַ טויף. גלייך ביים אַריינגאַנג אין עס-צימער, צו דער לינקער זייט, איז געשטאַנען אַ טיש פאַרן דאָקטאָר מיט זיינע געהילפן, דעם אַפטייקער, בוכהאַלטער און גלאַט „שיינע מענטשן“, ווי אַמאַל אין דער מירער ישיבה. איך האָב זיך ניט אַנגעגעבן אַלס שרייבער, וואָס וואַלט מיך אפשר אויך אַוועקגעזעצט ביי יענעם טיש, נאָר אַלס שניידער, ווי איך האָב געטאָן אומעטום, וואו איך בין געקומען אין באַרירונג מיט אַפּיצייעלע און אַזוי געהויבענע מענטשן. איך האָב געהאַלטן דעם שניידערשן פּאָך פאַר זיי כערער און באַקוועמער. איך בין אַ שניידער און ווי מען וועט מיך באַהאַנדלען וועט פון מיין כבוד גאַרניט געמינערט ווערן.

ווען איך בין אַפּגעוועזן אין סאַניטאַריום אַ 6-7 וואָכן איז דער הויפט דאָקטאָר איינמאַל צוגעקומען צו מיין טיש און מיך געפרעגט צי איך וויל אַריבערגיין צו זיין טיש. (ער איז מיט אַ טאָג פריער געווען אין ניו יאָרק און האָט זיך געטראָפּן מיט יהוּאַש און יהוּאַש האָט זיך נאָכגעפרעגט אויף מיר. דאָס האָט געהויבן מיין מערכה.) אָבער איך האָב זיך אַנטזאָגט. ביי מיין טיש איז שטענדיק געווען טומלדיק און רעשדיק. מען האָט דערציילט גראַבע וויצן און אינטימע מעשיות צווישן די מענער און זייערע פרויען.

אַ הויכע עלטערע פרוי, מיט אַ ווייסן קאָפּ האָר, אין אַ לאַנגער ווייסער קלייד, מיט אַ באַנד שליסלען אויף אַ שוור אַרום גאַרטל, האָט אַרומגעשפּאַצירט איבערן עס-צימער, מיט פּאַוואַליעדיקע טריט. אַז עמיצער האָט ביים טיש גערעדט, האָט זי אַזאַ שטרענגען קוק-געטאָן, אַז יענעם האָט אַפּגענומען דאָס לשון; אָבער אַז עמיצן האָט אויסגעפעלט אַ לעפל אָדער אַ גאַפּל און עס איז געווען אַ געפּאַר, אַז די אַנדערע וועלן אַרויסנעמען פון שיסל די גאַנצע פלייש, אָדער די זופּ וועט קאַלט ווערן, האָט איר ניט געאַרט.

עס איז געווען דאָרט אַ ייד מיט אַ שוואַרצער באַרד, אַ שמש, וואָס האָט נאָכן עסן געבענשט מיטן עולם ברכת המזון. האָט זיך געמאַכט אַ מעשה, אַ יונגער בחורל פון אַ יאָר 15-16, אַ שוואַכער און אַ קרענקלעכער, האָט אין אַ הייסן נאָכמיטאָג, מיט די הייסע שפיין ביים טיש, ניט געקענט אויסהאַלטן און איז אַוועק פון טיש איידער מ'האַט געבענשט. האָט מען אים געבראַכט צוריק, אים אַוועקגעזעצט ביים טיש, ביז דער שמש האָט אַפּגעבענשט פאַר אַלעמען.

מיט אַט דעם אַמעריקאַנער בחורל האָבן געטראָפֿן נאָך צוויי צופאַלן. איינמאַל אַ שבת בייטאָג האָט ער געקראָגן אַ בלוט־שטורץ און דער אַרדערלי (דער באַדינער), וואָס האָט זיך געפונען אין צימער, האָט ניט געקענט פאַרהאַלטן דאָס בלוט. האָט מען געשיקט עמיצן אַרויפברענגען אַ דאָקטאָר, אָבער קיין דאָקטאָר איז ניט אַרויפגעקומען. זיי, די דאָקטוירים, האָבן דאָן געשפּילט טעניס מיט די נורסעס.

דער צווייטער צופאַל: שבועות בייטאָג אין אַ שיינעם וועטער, איז אַראָפֿ־געקומען יעקב שיף מיט אַ געהויבענעם גאַסט — די מרס. הערימאַן (די אַלמנה פון ד. הערימאַן, אַן אייגנטימער פון באָן־ליניעס), אַנצוקוקן דעם סאַניטאַריום. און גייענדיק צווישן די בעטן, לעבן וועלכע מיר זיינען געשטאַנען ווי צוגע־שמידטע, האָט ער דערזען דעם יינגל זיצנדיק אויף אַ נידעריקן טאַבורעט, צייכענענדיק עפעס אויף אַ ווייסן פאַפּיר. דער פרומער יעקב שיף האָט עס ניט געקאַנט פאַרטראָגן און האָט זיך צעשריען און צעטופּעט מיט די פּיס אויף דעם יונגן קראַנקן יינגל, פאַרוואָס ער איז מחלל יום־טוב, ווי עס פלעגט טאָן אונדזער אַלטער שטעטלשער פּריץ, ווען ער איז אין כעס געוואָרן אויף אַ פאַראַבאַק.

איין טאָג האָבן זיך די פאַציענטן מיט עפעס פאַרזינדיקט האָט דר. ראָזענ־בערג זיי באַשטראָפּט מיט פאַרהאַלטן פון זיי די צייטונגען פאַר אַ גאַנצער וואָך. צווישן די פאַציענטן זיינען געווען אַלערליי, איידעלע און אַנדערע אַ ביסל פאַרגרעבטערע. מ'האַט זיך אָפּט געקריגט צווישן זיך. איין אַונט, אין די ערשטע טעג מיינע דאָרט, האָבן זיך צוויי פאַציענטן, וועמענס בעטן עס זיינען געשטאַנען פון ביידע זייטן פון מיינ בעט, שטאַרק געקריגט און געזידלט זיך מיט די לעצטע ווערטער. איינער האָט אויפגעוואָרפֿן דעם צווייטן, אַפּילו, אַן זיין כלה, וואָס קומט אים געוואויר ווערן יעדן זונטיק, איז אַ צו־געוויקסיקע און ניט קיין חכמה, ווען מיינ בעט שטייט ניט אינמיטן, וואָלטן זיי זיך צעפּאַטשט.

די געביידע פון סאַניטאַריום איז געווען געבויט ווי אַ „בית“. אין מיטן איז געווען דער אָפיס און דער עס־צימער, ביי די זייטן די שלאָפֿ־צימערן — צוויי שטאַק די הויך — אויף איין זייט פאַר מענער און אויף דער צווייטער — פאַר פרויען.

די פרויען און די מענער האָבן זיך געהאַלטן באַזונדער, אַחוץ פאַרנאַכט, נאָכן אַונט־ברויט אויפן שפּאַציר, אויף יענער זייט צוים פון די געביידעס, האָבן זיך אייניקע געהברט צווישן זיך.

עס איז געווען צווישן די פאַציענטן אַ שיינער בחור, אַ הויכער, אַ דינער, מיט בלאַנדע האָר, האָט ער אַלע פאַרנאַכט אַרומגעשפּאַצירט מיט אַ שלאַנקער מיידל, מיט לאַנגע ריטע האָר, וואָס האָט אויסגעזען קראַנקער פון דעם בחור, צי זיי האָבן שפּעטער חתונה געהאַט, ווייס איך נישט. עס זיינען אויך געווען צוויי שוועסטער, יונגע מיידלעך, איינע 16 און די צווייטע 18 יאָר. ביידע שיינ־הייטן, אָבער זייער קראַנקע. ביידע זיינען געשטאַרבן פאַרלאַזנדיק דעם סאָ־

ניטאָריום. די עלטערע האָט חתונה געהאַט מיט עטלעכע חדשים פאַר איר טויט. זי האָט ניט געהאַט וואָס אַנצואווערן.

די באַציאונגען פון די דאָקטוירים צו די פאַציענטן איז ניט געווען קיין פריינטלעכע. אין דער פרי גלייך נאָכן אַנבייסן, האָבן מיר פאַרבעט אונדזערע בעטן און דאָס האָט געמוזט זיין זייער פינקטלעך געמאַכט. אַרום 11 אַזיגער האָט דער הויפט־דאָקטאָר, מיט זיינע צוויי אַסיסטענטן, געמאַכט די "ראונדס". די פאַציענטן האָבן געמוזט שטיין לעבן זייערע בעטן, ווי אויף אַ סמאטר, און אַז אַ פאַציענט האָט זיך געפילט ניט גוט און געבעטן ביים דאָקטאָר אַ רפואָה, איז ריצנאויל געווען די איינציקע רפואָה וואָס ער האָט פאַרשריבן. האָט שוין אויף מאָרגן קיינער גאַרנישט ניט געבעטן.

מיר פלעגן זיצן אויף דער וועראַנדע און שמועסן גאַנצענע טעג און ווער עס האָט געוואלט האָט זיך איינגענייט אַ קנעפל אין אַ העמד, געשריבן אַ בריוו, און געלייענט אַ צייטונג. אַרום און אַרום האָט זיך געלעבט ניט שלעכט. עס איז געווען אַ תפיסה אָבער מיט ליכטיקע פענצטער. צו די נייע חברים האָט מען זיך צוגעוואוינט ; אַ ריינע בעט און עסן האָט מען געהאַט. אַלע זונטיק זיינען געקומען געסט צו די קראַנקע. עס האָבן זיך אַפילו געשלאָסן באַקאַנט־שאַפטן צווישן די באַזוכנדיקע געסט און פּרעמדע פאַציענטן.

ווען איך בין דאָרטן אָפּגעווען צען וואָכן, האָב איך געהאַט געוואוינען היפשע עטלעכע פונט וואָג און פאַרנדיק אין חודש יולי, צוריק אין שטאָט, האָבן מיר די שטאַטישע פּאַסאַזשירן אין באַן אויסגעקוקט ווי טויט־קראַנקע מענטשן, אזוי בלייך זיינען זיי געווען אין מיינע אויגן.

קומענדיק צוריק אין ניו יאָרק, בין איך ווידער אַריינגעפאלן אין אַ האַפענונגסלאַזער לאַגע, ניט געהאַט וואָס צום עסן און וואו צו שלאָפן.

מיינע באַגעגענישן מיט א. ראַבאָי

מיין גאָר ערשטע באַקאַנטשאַפט מיט א. ראַבאָי געדענק איך ניט, אָבער איך געדענק אַ ווינטער אין 1908, אָדער 1909, אין הויז פון מיין חבר און לאַנדסמאַן, דעם שרייבער משה יונה חיימאָוויטש, אין 261 הענרי סטריט, אַ באַגעגעניש מיט א. ראַבאָי.

איך האָב דעמאָלט געאַרבעט אויף אַמסטערדאַם עוועניו און 83סטע גאַס, ביי אַ צייטונגס־סטענד. איך פלעג אויפשטיין אַ פּערטל צו פינף דעם זייער פאַרטאָג מאַכן דעם "ראוט". קומענדיק פון ראוט האָב איך געדאַרפט שטיין ביים אָפּענעם סטענד אין דרויסן אַ טייל פון טאָג. אויף אַן אָפּענעם גאַס־ווינקל. פון זיבן אין אָוונט ביז אַ פּערטל צו פינף פאַרטאָג בין איך געווען פריי צו גיין און פאַרברענגען, וואו איך האָב געוואָלט.

איינמאל א זונטיק אָוונט האָט מען מיר געלאָזט וויסן, אז דינסטיק אָוונט וועט ראַבאָי ליינענען ביי משה-יונהן אין הויז אַ נייע דערציילונג, אָדער „זאָך“.

ער האָט געדאַרפט קומען פון אַ באַראָן הירש שול אין ניו-דזשוירזי, וואו ער האָט זיך געלערנט פאַרמערריי, (ערד-אַרבעט).

מיר האָבן זיך יענעם דינסטיק צונויפגעשפּאַרט אַ זיבן-אַכט מענטשן אין אַ קליינעם, גריין-געפאַרבטן שלאָף-צימער, אַרום אַ פיטשינקען טישעלע. ווי איך דערמאָן זיך איצטער זיינען דאָרט געווען: דוד איגנאַטאָוו; מאַני-לייב; ידידיה מאַרגאָליס; הערמאַן גאַלד, משה-יונה, איך און נאָך אַ פּאַר וועמעס נעמען איך קען זיך ניט דערמאָנען.

ראַבאָי האָט געבראַכט מיט זיך „דאָס ברעגכען“.

צי די זאָך איז אַלעמען געפּעלן געוואָרן צי ניט, ווייס איך ניט. איך, אַ ניט-אויסגעשלאָפענער און אַ דורכגעפרוירענער דורכן טאָג, בין נאָך די ערשטע עטלעכע בלעטלעך איינגעשלאָפּן. די חברים האָבן זיך איבערגעוואונקען און צוגעשמייכלט.

יענער אָוונט איז מיר געבליבן אין זכרון, ווי אַ שולד-געפיל קעגן ראַ-באַיען.

דערנאָך איז ראַבאָי אַוועקגעפאַרן אַרבעטן אויף אַ פאַרם אין ניי-ענגלאַנד און שפּעטער אין דער ווייטער וועסט. אמת, ער איז פון צייט צו צייט געקומען אין ניו יאָרק, אָבער אויף אַ קורצער וויילע און איך האָב ניט געהאַט קיין געלעגנהייט אים צו זען צו אָפט.

געדרוקט האָט ער זיינע זאַכן אין דוד פינסקיס „דער אַרבעטער“.

גענוי ווען ער איז צוריקגעקומען, זיך באַזעצט אין ניו יאָרק און חתונה געהאַט, געדענק איך אויך ניט. אָבער ווען עס האָט זיך אָפּגעדרוקט אין איגנאַטאָווס „שריפטן“ זיין ראַמאַן „הער גאַלדענבאַרג“, בין איך אַ פרייטיק אָוונט אַוועקגעלאָפּן צו אים אַהיים (ער האָט געוואוינט מיט זיין פרוי און קינד אויף דער 7טער גאַס) און אים אַרויסגעשלעפט פון הויז און מיר זיינען אַרומגעגאַנגען פּאָזע דעם פּאַרקל אַ פּאַר שעה און מיט אַנטציקונג האָב איך צו אים גערעדט וועגן זיין ראַמאַן.

(ער איז געווען דער ערשטער און נאָך אים י. י. שוואַרץ, פאַר זיין בוך „קענטאַקי“, וועמען איך האָב זיך ניט געשעמט אין פנים צו לויבן). איך בין פשוט געווען איבערגעלאָדן מיט געפילן צו אים און זיין ווערק.

ער איז דעמאָלט געווען אַ שאַפ-אַרבעטער ביי פוטערוואַרג, און נאָר פון צייט צו צייט האָבן מיר זיך געטראָפּן אין רעסטאָראַן אין אַ פרייטיק אָוונט. נאָענט זיינען מיר געוואָרן ערשט אין די יאָרן 1926-1927, ביי די מיטינגען פון די צוקונפטיקע שכנים פון די שלום עליכם הייזער.

אז מיר האָבן זיך אַריינגעקליבן אין די הייזער האָבן מיר געוואוינט אין באַזונדערע אָפטיילונגען, אָבער נאָענט איינער צו דעם אַנדערן, ער — אין אָפטייל „בי“, און מיר — אין „סי“ און איבערן דאָך איז געווען נאָר איין שפּרייז צו מאַכן.

מיר האבן זיך ניט געפירט ווי קאלטע שכנים, וואס רופן פריער אפ אויפן טעלעפאן איידער זיי קומען ארויף, נאר מיר זיינען גלייך אריין איינער צום צווייטן און איך האב אים אלעמאל געטראפן אין שטוב, אזוי ווי ער מיך. אז איך און מיין פרוי זיינען אָנגעקומען האָט ער געעפנט ברייט די טיר און אונדז אויפגענומען מיט זיין האַרציקן שמייכל און אַ הויכן „גוטן אָונט“ אָדער „גוטן מאָרגן“ אין אַ זונטיק אינדערפרי. איך האָב שוין געהאַט מיין שטול ביי אים און ער האָט אונדז פאַרגעלייענט אַ קאַפּיטל פון זיינער אַ נייער זאַך. אָבער אַפּטער האָבן מיר פאַרבראַכט אין דערציילן זיך מעשיות פון אונדזערע קינדערשע און אַפּילו דערוואַקסענע יאָרן. ער האָט געקענט זייער גוט דער-ציילן אַ מעשה

קיין פרעמדע מענטשן האָבן מיר ניט געטראָפּן ביי אים אין הויז, אַחוץ אין די זונטיקדיקע פּרימאַרגנס נאַענטע שכנים פון הויז: די פאַמיליע פון יוחנן טווערסקי און די קאַרטאַנס.

איך געדענק אַ פּסח סדר-אָונט, ווען די ראַבאָיס האָבן איינגעלאָדן צו זיך אין הויז די חברים דוד איגנאַטאָו און זישע לאַנדוי מיט זייערע פאַמיליעס און אויך אַן אויפנאַם-אָונט פאַר דוד בערגלאַסאָ, ווען ער איז דאָ געווען צו גאַסט. אָבער דאָס זיינען געווען אויסנאַמען — געוויינטלעך איז ער געזעסן אין הויז אַליין.

אזוי פלעגט ביי אונדז אַ קלונג-טאַן דער גלעקל ביים טיר און ראַבאָי איז אַריינגעקומען אין אַ וואַכעדיקן אָונט, ניט געריכטערהייט און ער איז געווען נאָך אַ מער אָנגעלייגטער גאַסט ביי אונדז.

אין 1932, האָבן די שכנים געהאַט אַ סיכסוך מיט דעם אייגנטימער פון הויז (אגב האָבן שוין די היזער אין יענער צייט געהערט צו אַ פּרוואַטן לענדלאָרד) וועגן דיר-ה-געלט. די שכנים האָבן דערקלערט אַ סטרייק, זיי האָבן „געפיקעט“ די היזער אויף דער סעדזשוויק עוועניו זייט. איך מיט ראַבאָיען האָבן אויך אָנגעטאַן די סטרייק-שילדן אויף זיך און געשפּאַצירט הין און צוריק פאַרביי דעם הויז אין אַ זונטיק-בייטאַג. (דאָס איז געווען דאָס איינציקע מאל אין מיין לעבן, וואָס איך האָב געטראָגן אַ סטרייק-שילד אויף די פלייצעס).

אין יענעם סטרייק איז אויף די ראַבאָיס און נאָך עטלעכע שכנים אויס-געפאַלן אַרויסגעשטעלט צו ווערן פון זייערע דירות. זיי האָבן זיך געדאַרפט אַריינציען צו די אַנדערע שכנים. די ראַבאָיס האָבן זיך אַריינגעקליבן צו אונדז אין שטוב און דער ריינער, זויבערער קיך-טיש איז ביי מיר געוואָרן נאָך מער אָנגעלייגט, ווייל ראַבאָי האָט אויף אים געשריבן. ער האָט ביי זיך אין הויז אויך ליב געהאַט צו שרייבן אויפן קיך-טיש.

ראַבאָי איז שוין דעמאלט געווען קראַנק און ווען מיר פלעגן אים זען דורכן פענצטער גייענדיק פון דער אַרבעט אַ געבויגענער און צעבראַכענער, האָט אונדז שטאַרק ווי געטאַן.

שפעטער, אז זיין געזונט איז געוואָרן ערגער און ער איז אָפט אַוועקגע-
פּאַרן פּון דער היים אין אַ שפּיטאַל אָדער סאַניטאַריום און איז צוריקגעקומען,
איז ער ביי אונדז נאָך טייערער געוואָרן. מיר האָבן פּאַרשטאַנען, אז אויף
לאַנג וועלן מיר אים שוין נישט האָבן.

די ידיעה וועגן ראַבאָיס טויט איז צו מיר דערגאַנגען דורך מיין פּרוי.
זי איז גראַד דאָן געווען אין „איִקוף“־אָפיס, ווען די נייעס איז אָנגעקומען. זי
האַט מיך אָפּגערוּפּן וועגן דעם.

ביי מיר איז געלעגן אַ נישט־פּאַרענדיקט ליד וועגן ראַבאָיען. האָב איך
געפּרעגט מייזלען, דעם רעדאַקטאָר פּון „איִקוף“־זשורנאַל, צי דאָס ליד וואָלט
נאָך געקאָנט אַריין, ווייל דער זשורנאַל איז שוין געווען אין דרוק. ער האָט
מיר געזאָגט, אז אויב איך קען דאָס ליד גלייך צוברענגען אין דרוק, וועט ער
אָפהאַלטן דאָס לעצטע בלעטל. איך בין באַלד צוגעפּאַרן אין דרוקעריי און
דאָרט צוגעשריבן דעם לעצטן פּערז:
דאָס גאַנצע ליד לייענט זיך אזוי:

איך גיי אים אַרויס אַנטקעגן

אַז מיין חבר קלאַפט אָן אין מיין הויז,

גיי איך אים אַנטקעגן אַרויס.

איך עפּן פּאַנאָדער ברייט די טיר

און זאָג: ביסט אַ גרויסער גאַסט ביי מיר.

איך זען אים אַוועק אויפן שענסטן אָרט,

און ליבשאַפט, וואָס איך האָב אפּשר געשפּאַרט

ביי זיך אין האַרצן פון טאָג אויף טאָג,

לייג איך אים אָן אַ פּולע וואָג.

מיר הויבן אָן פון וואַכעדיקע טעג

און היפּן אַריבער אויף אַן אַנדער וועג.

און נויט און ביטערקייט פּאַרשווינדט,

ווי דריבנע מעקענע פּאַרן ווינט.

עס נעמען זיך גאַרניט אויס די רייד —

וואָס מיר האָבן אָפּגעטאָן יונגער־הייט,

איך אין מיין שטעטל, און ער אין זיין שטאָט,

להכעיס מענטשן און גאַטס געבאַט.

און אַז די האַלבע נאַכט איז שוין נאָנט,

ווערט נאָך אַלץ דערציילט און דערמאָנט

די הערצער זיינען דערוואַרעמט און פול —

עס ווילט זיך גאַרניט פּאַרלאָזן די שטול.

און ווען ער זעגט זיך אָפּ מיט מיר,
באַגלייט איך אים ביז צו זיין סאַמע טיר,
און טראַכט: „ווי לאַנג נאָך איז מיר באַשערט
הערן אים רעדן און פון אים ווערן געהערט?

מיינע באציאונגען מיט ש. יאנאווסקי פון דער „פ.א.ש.“

ווען איך בין אָנגעקומען אין אויגוסט, 1907, צום צווייטן מאל אין אַמע-
ריקע, האָב איך געבראַכט מיט זיך אַ 100 לידער, וואָס איך האָב אָנגעשריבן
אין מינסק אין דעם לעצטן יאָר פאַר מיין אַוועקפאַרן. .
איך האָב גענומען אַ טייל פון די לידער, אַ 15-20, פון די בעסערע, און
אַוועקגעטראָגן צו מאַריס ווינטשעווסקי. דעם דעמאָלטדיקן רעדאַקטאָר פון
דער „צוקונפט“. דאָס איז געווען אין אַ פרייטיק. ער האָט זיי ביי מיר צוגענומען
און געהייסן קומען אַ צווייטן מאל נאָך אַן ענטפער.

אַז איך בין געקומען אין אַ וואַך אַרום, האָט ער מיר געזאָגט, אַז ער
האָט זיי נאָך ניט געלייענט. מיט אַ פאַר וואַכן שפּעטער האָב איך אים געטראָפּן
אַרויסגיין פון רעדאַקציע, וואָס איז געווען איין טיר פון דעם שרייבערישן
רעסטאָראַן אין 143 דייוויזשאַן סטריט. און אויף מיין פראַגע, וואָס עס הערט
זיך מיט מיינע לידער איז ווידער געקומען דער זעליקער ענטפער: „איך
האָב נאָך ניט געלייענט“. ביז איך האָב אים אויפגעהערט פּרעגן און ער האָט
מיר מער ניט געדאַרפט ענטפערן.

די אַלע לידער וואָס איך האָב אים געבראַכט זיינען מיט דער צייט אַפּ-
געדרוקט געוואָרן אין דער „פרייע אַרבעטער שטימע“. און ער, ווינטשעווסקי,
האָט מיר קיינמאל ניט אויפגעוואָרפּן, פאַרוואָס די לידער וואָס זיינען געלעגן
ביי אים אין טיש-קעסטל, האָב איך, ניט אָנגעפרעגטערהייט געדרוקט ערגעץ
אַנדערש.

פון די הונדערט לידער, האָב איך זיכער אַ 75 אָפּגעדרוקט אין דער
„פ.א.ש.“ אין דעם ערשטן יאָר פון מיין קומען קיין אַמעריקע, אַחוץ נייע
לידער, וואָס איך האָב אָנגעשריבן אין ניו-יאָרק.

איך געדענק, אַז ווען נאָר איך האָב אין אַ פרייטיקדיקן פרימאַרגן גע-
עפנט אַ „פ.א.ש.“ האָב איך געפונען אַן איינצל אָדער דאָבל-קאָלום, (עס האָט
זיך געווענדט אַן דער לענג פון די שורות), פון אויבן ביז אַרונטער פאַרנומען
מיט מיינע לידער.

די לידער וואָס איך האָב געגעבן אין דער „פ.א.ש.“ האָב איך אַריינגע-
וואָרפּן אין פאַסט-קעסטל אונטן און ניט אַריינגעטראָגן אין רעדאַקציע אויבן.
איך האָב מורא געהאַט, אַז יאנאווסקי וועט מיר הייסן זיי צוריקנעמען. אַזוי

בין איך כמעט קיינמאל ניט אַרױפגעגאַנגען אין רעדאַקציע, װאָס האָט זיך געפונען אויף איסט בראַדװעי, לעבן מיין װאוינונג, אפילו צו נעמען אַ פאַר נומערן פאַר זיך. איך בין אָבער אַרומגעגאַנגען מיט מיין פריינט חיים גוטמאַן, „דער לעבעדיקער“ און אַרױסגעצויגן די „פ.א.ש.“ נומערן פון די פאַסט־קעסטלעך, װאו זיי האָבן זיך אַפט געזען יעדן פרייטיק, אַלץ צוליב דער מורא, יאַנאַװסקי זאַל מיר ניט זאַגן, איך זאַל אים אויפהערן צו שיקן די לידער און אויך צוליב שעמעװדיקייט. יאַנאַװסקי האָט געדרוקט אַלץ װאָס איך האָב אים געשיקט. ער האָט געהאַט צו מיר צוטרויען. אַחוץ איינמאַל האָט ער מיר צוריקגעגעבן אַ ליד, װאָס איך האָב אים געשיקט, (דאָס איז שוין געװען, װען איך האָב ביי אים געאַרבעט) זאַגנדיק, אַז עס פאַסט ניט פאַר מיר צו שרייבן אַזעלכע לידער. (יענעס ליד ליגט ביי מיר אין טיש־קעסטל ניט קיין געדרוקטע ביז היינטיקן טאַג. פון צייט צו צייט לייען איך עס איבער און איך זע נאָך אַלץ ניט, מיט װאָס דאָס ליד האָט ביי אים ניט נושאַ חן געװען).

װען איך בין געקומען אין יולי, 1913, צוריק פון בעדפאָרד סאַניטאַריום, און האָב ניט געהאַט מיט װאָס אַ טאַג איבערצוקומען און װאו אַ נאַכט איבער־צושלאָפן, האָט מיך איינמאַל באַגעגנט אויף ראַטגערס סקװער ב. ריוויקין און ער גיט אַ זאַג: „אויב איר װילט, קענט איר אַרבעטן אַלס „פרואו־רידער“ אין דער „פ.א.ש.“ איך גיי אַװעק פון דאָרטן.“ איך האָב זיך אָנגעכאַפט אַן דעם, און בין גלייך אַװעקגעגאַנגען צו יאַנאַװסקין. ער האָט מיך אָנגעשטעלט. איך האָב אָפגעאַרבעט ביי אים צוויי און אַ האַלב יאָר, ביז איך בין אָנגעקומען אין „טאַג“ אַלס קאַרעקטאָר.

* * *

אַלס באַלעבאַס איז יאַנאַװסקי ניט געװען צו מיר אַזוי גוט װי אַלס רעדאַקטאָר. געקראָגן האָב איך פון אים דריי דאָלער אַ װאָך שכירות, נאָר פאַר דער ערשטער װאָך האָט ער מיר ניט באַצאַלט. ער האָט געזאַגט, אַז איך האָב ביי דער אַרבעט פאַרנוצט מער פאַפיר, װי מיינע שכירות באַטרעפן. (עס איז געװען איינגעפירט אין די שניידער־שעפער, אַז אַ לערן־יינגל אַרבעט צוויי װאַכן אומזיסט). די דרוקעריי, אַ קליינער צימער מיט דריי ליינאַטייפערס און אַ רעדאַקציע־טיש, האָט זיך געפונען אויף אַ 12טן שטאַק לעבן דער מוניציפאַל־געביידע. מען האָט עס שפעטער אַרונטערגעװאַרפן כדי אויפצו־שטעלן אויף דעם אָרט אַן אַנדערן, אַ נאָך העכערן בנין. די זעצער זיינען געװען ראַזמאַן, ז. לעװין, דער סקיצן־שרייבער, און פון צייט צו צייט איז צוגעקומען נאָך אַ זעצער — ד. איזאַקאָװיטש. די זעצער און דער רעדאַקטאָר זיינען שוין היינט ניטאַ.

געפירט האָט מען זיך אַזוי: װען עס פלעגט פאַרטיק װערן אַ געלי זאַץ, האָב איך עס אָפגעצויגן אויף אַ װייסן פאַפיר און דערלאַנגט יאַנאַװסקין, און ער האָט איבערגעלייענט און אויסגעבעסערט די סטיליסטישע פעלערן. נאַכדעם האָט ער עס מיר צוריקגעגעבן און איך האָב פאַרריכט די גרייזן װאָס די זעצער אָדער די מאַשינן האָט געמאַכט.

יאנאווסקי איז געווען זייער שטרענג מיט מיר וועגן די גרייזן. ער פלעגט מיך סטראשען, אז ער וועט מיך אוועקשיקן אויב איך וועל דורכלאזן א גרייז און מיר פלעגט איינפאלן דאס הארץ. איינמאל, געדענק איך אין א יום-טובדיקן טאג, קריסטמעס, ווען דער עלעוועיטאר איז ניט געלאפן, זיינען מיר ביידע ארונטערגעגאנגען מיט די טרעפ צופוס ביזן גאס. (דער שליסל פון דער אונטערשטער טיר איז געווען ביי מיר). דעם גאנצן וועג פון די צוועלף שטאק האט ער מיך נאכאנאנד געסטראשעט, אז ער וועט מיך מוזן אוועקשיקן, ווייל איך לאז דורך גרייזן.

אין דעם רעסטאראן אין 143 דיוויזשאן סטריט, האט ער געהאט א טישל אנטקעגן טיר, און ווי נאר איך בין פרייטיק פארנאכט מיט מיינע חברים אריינגעקומען און ער האט מיך דערזען, האט ער אויסגעשריען הויך אויפן קול: "ראלניק, איר האט דורכגעלאזן א גרייז אין היינטיקן נומער". איך פלעג פארשעמט און דערשראקן ווערן. צוליב דעם האב איך מיט דער צייט אויפ־געהערט אריינצוקומען אין דעם רעסטאראן, איבערהויפט פרייטיק פארנאכט, ווען יאנאווסקי איז דארט געזעסן ביי זיין טישל.

ווען מען האט אים געפראוועט זיין 50 יאריקן יוביליי, דוכט זיך אין 1913, איז ער אוועקגעפארן פון שטאט אויף א פאר וואכן, כדי ניט צו זיין דער רעדאקטאר איבער די אלע ארטיקלען וואס מען האט געשריבן וועגן אים אין דער "פ.א.ש." בין איך געווען דער איינציקער וואס האט געלייענט די פרואפס און עס איז ארויסגעקומען גוט. און אז ער איז געקומען צוריק איז ער געווען אזוי צופרידן מיט מיינ ארבעט, אז ער האט מיר געגעבן א הוספה א גאנצן דאלער און איך האב שוין באקומען פיר דאלער א וואך. אבער אז עס איז אוועקגעגאנגען נאך א יאר און ז. לעווין האט ביי אים געבעטן נאך א דאלער א וואך פאר מיר, האט ער ניט געגעבן.

איינמאל, נאר, פאר דער גאנצער צייט וואס איך האב געארבעט ביי אים, האט ער מיר געגעבן פאר א ליד פינף דאלער. דאס, האט ער געזאגט, גיט ער פון זיין אייגענער קעשענע.

ער האט מיר א פאר מאל אויפגעווארפן, אז איך היט אפ פון גרייזן מיינע אייגענע לידער, אין דער "פ.א.ש." אבער לאז איבער גרייזן אין די לידער פון אנדערע פאעטן, וואס דרוקן זיך דארטן, כדי מיינע לידער זאלן ארויסקומען בעסער. איז וואס האב איך געטאן? האב איך נאך מיט מער פלייס איבער-געקוקט די פרעמדע לידער און איבערגעלאזן די גרייזן, וואס זיינען אריינגעפאלן אין מיינע לידער. איך האב זיי געזען, נאר מיט א כיוון איבערגעלאזן, ער זאל צו מיר קיין טענות ניט האבן.

אזוי האב איך ביי אים אפגעארבעט ביז יאנואר, 1915, ווען איך בין אנגעקומען אין "טאג".

דערפאר ווען מיינ גרויסער בוך מיט די שיינע טאוילען איז ארויס אין דעם זעלביקן יאר, איז ער געווען זייער צופרידן מיט אים, כמעט אלע לידער זיינען דאך געווען געדרוקט אין דער "פ.א.ש." אונטער זיין רעדאקציע. ער

האָט זיך מיטן בוך און מיט מיר אליין געצאָצקעט. ער האָט דעמאָלט אָנגעשריבן אַ לאַנגן אַרטיקל אין צוויי נומערן, וואו ער רעדט וועגן מיר און מיין ליד מיט אַזאַ האַרציקער וואַרעמקייט און לויב, וואָס האָט מיך טיף גערירט, ווייל איך האָב עס פון זיינע באַציאונגען צו מיר פון אַ באַלעבאָס צו אַן אַרבעטער, ניט דערוואַרט.

ער האָט אויך מיטגעהאַלפן, אַז מ'זאָל מיך אַרייננעמען אין דער שריפט-זעצערס יוניאָן.

מיין „פעיפער-ראוט“ און פוס-קראַנקהייט

אין פּרילינג פון 1910, האָב איך זיך מיישב געווען, איך וועל קויפן אַ „פעיפער-ראוט“ (צייטונגס-אויספלוג), וואָס איז גראַד געווען צו פאַרקויפן אין די בראַנקס.

פון אַרבעטן ביי יענעם פאַר פיר דאָלער אַ וואַך בלייבט ביי מיר גאָר-נישט, וועל איך בעסער קויפן אַ „ראוט“ פאַר זיך אליין, פריער אַ קליינעם און פון דעם געלט וואָס איך וועל אָפּשפאַרן — שפּעטער אַ גרעסערן.

קיין אייגן געלט האָב איך ניט געהאַט, האָט מיין שוואַגער, וואָס האָט געהאַט אַ קרעמל פון צייטונגען און טאַבאַק אין ברוקלין, גוט געזאַגט פאַר מיר ביי צוויי פּראַצענטניקעס אויף איסט-בראָדוועי און זיי האָבן מיר געליען דריי הונדערט דאָלער אויף אַ יאָר צייט, אַרונטערנעמענדיק גלייך זעקס און דרייסיק דאָלער פאַר פּראַצענט.

דער געשעפט האָט געדאַרפט טראַגן אַ פינף-זעקס דאָלער אַ וואַך.

יעדן נאָך מיטאַג אַרום צוויי דעם זייגער, בין איך אַרונטער אין דעם קעלער פון 172 הענרי סטריט און גענומען ביי פייוולען, דעם באַלעבאָס' מיסטער אייזענמאַנס עלטערן ברודער, וואָס האָט געבאַלעבאַטעוועט אין קעלער, מיין צאָל צייטונגען.

אַרויסגיין פון קעלער צו דער דריטער עוועניו עלעוועיטעד סטאַנציע פלעג איך מיט צוויי פעקלעך — איינער מיינער און דער צווייטער אַ פּרעמדער — וואָס איך האָב פאַר צען סענט צוגעטראַגן צום סטעיַשאָן. ווען איך בין געגאַנגען מיט די פעקלעך צייטונגען און פון דערווייטנס דערזען אַ שרייבער, האָב איך מיטן פעקל, וואָס איך האָב געטראַגן אויפן קאַרק, פאַרדעקט דעם פנים. איך האָב זיך געשעמט מיט מיין באַשעפטיקונג, פאַר די וואָס זיינען געזעסן אין די רעדאַקציעס.

איך בין געפאַרן ביז פּראַספּעקט עוועניו סטעיַשאָן, דאָרטן בין איך אַרונטערגעגאַנגען און אָנגעהויבן מאַכן מיין „ראוט“. ער האָט זיך אָנגעהויבן אויף לאַנגוואַד עוועניו, זיך פאַרנומען אויף די זייטיקע גאַסן: קעלי, פאַקס און בעק, איז אַרונטער ביז יוניאָן עוועניו און פון דאָרטן איבער קראַטאַנאַ

פֿאַרק ביז פּולטאַן עוועניו. דער מאַרשרוט איז געווען אויסגעלייגט אַזוי, ווייל דער פּריערדיקער אייגנטימער פון „ראַוט“ האָט געוואוינט אויף פּולטאַן עוועניו און אַז ער האָט געענדיקט דעם מאַרשרוט, איז ער גלייך געווען ביי זיך אין שטוב.

זונטיק בין איך געקומען אין קעלער דריי דעם זייער פֿאַרטאָג און גע-וואַרט אַ שעה און מער ביז איך האָב געקראָגן מיין באַשטעלונג.

דעם „ראַוט“ האָב איך זונטיק געמאַכט פון זעקס ביז ניין אינדערפרי און פון ניין ביז צוועלף און אַמאָל ביז צוויי נאָך האַלבן טאָג בין איך געגאַנגען אויפּמאַנען חובות. דער געגנט איז דעמאָלט געווען באַוואוינט פון פֿאַרמעג-לעכע מענטשן, אָבער אויפּמאַנען די חובות ביי זיי איז מיר אָנגעקומען זייער שווער. איך בין אָפט אַריינגעקומען אין אַ דירה אויפן דריטן און אַמאָל אויפן פערטן און פינפטן שטאַק (קיינ עלעוועיטערס זיינען נאָך דעמאָלט ניט געווען) האָט מיר דער באַלעבאַס אַ פרעג געטאַן: צי האָב איך אויסגאַב פון אַ צוואנציק דאָלער ביל און אַזוי ווי איך האָב, פֿאַרשטייט זיך, ניט געהאַט, האָט ער מיר געהייסן קומען איבעראַכטאַג. אַז איך בין אַרויפגעקומען דעם צווייטן זונטיק, האָב איך שוין געקלונגען אומזיסט. דאָס הויז־געזינד האָט זיך אָדער אַריבער־געקליבן אין אַן אַנדער דירה, אָדער איז אַוועקגעפאַרן אין קאַנטרי. (דאָס איז געווען אינמיטן זומער.) ניט בעסער איז געווען מיט די פֿראַלעטאַריער. די בחורים מלעך וואָס האָבן געאַרבעט אין פֿלייש־קראַמען און שפּייז־קראַמען און די דינסטמיידלעך האָבן אָנגעקליבן פֿאַר דריי־פיר וואַכן און זיי האָבן פֿאַרלאָזט זייער שטעלע און צוגענומען דעם חוב מיט זיך.

„אָנצוועצן דעם פעיפער באַי“ איז געווען אַ מין ספֿאַרט־נאָך.

ווען מיין שוועסטער האָט גרינערהייט געוואוינט אין איסט ניו יאָרק, האָט אין דער צווייטער הויז געוואוינט אונדזערע אַ לאַנדספּרוי, אַ יונגע ווייבל. איר מאַן האָט פֿאַרדינט גוטע שכירות. ער איז געווען אַ קאַטער. איז איינמאָל, ווען זי איז געזעסן אויף די טרעפּ פון אונדזער הויז, צוגע-קומען דער צייטונגס יינגל און איבערגעגעבן דעם „פֿאַרווערטס“ צו מיין שוועסטערס שכנה.

— איר וועט זען וואָס איך וועל אים אָפּטאַן, האָט די שכנה געזאָגט צו מיין שוועסטער — איך צי זיך מאַרגן אַרויס און וועל אים ניט באַצאָלן.

זי האָט זיך טאַקע אַרויסגעצויגן אויף צומאַרגנס און דעם צייטונגס־יינגל אָנגעזעצט פֿאַר אַ גאַנצן חודש צייטונגען.

דערווייל איז געוואָרן שפּעט אין זומער, די ווייבער וואָס האָבן געקויפט די צייטונג צוליבן ראַמאַן, זיינען זיך צעפֿאַרן און מיין קונדשאַפט איז איינ-געשרומפּן און צאָלן דעם וואַכער האָב איך געמוזט.

איז מיר ווייניק געבליבן אויף עסן. איך האָב אָנגעהויבן צו שפֿאַרן און זשאַלעווען און בין אויסגעקומען מיט אַ וויסן ברויט און אַ פּלאַש מילך אַ טאָג. אַריינגיין אין אַ רעסטאָראַן צו עסן אַ בעסערן מאָלצייט האָב איך זיך ניט געקענט פֿאַרגינען.

און דאָ האָט מיר אָנגעהויבן וויי-טאָן אַ פּוס. מסתּמאָ, פּון גיין א סך און קריכן אויף טרעפּ. מיר האָט אָנגעהויבן ציען די ליטקע פּון דער לינקער פּוס און וואָס אַ טאָג איז געוואָרן ערגער. איך האָב שוין ניט געקענט אַליין טראָגן דעם פּאַק צייטונגען און געמוזט צודינגען אַ מענטשן, וואָס זאָל מיר העלפּן. איך בין געגאַנגען ביי זיין זייט מיט לידיקע הענט און אים געוויון דעם בריוו-קעסטל וואוהין אַריינצולייגן די צייטונג. דער מענטש וועמען איך האָב געדונגען איז געווען דער ראַמאַניסט דוד איגנאַטאָוו, וואָס איז דעמאָלט געווען אַן אַרבעט.

אויף דעם לינקן פּוס הינטער דער קני, האָט זיך ביי מיר באַוויון אַ קליינער געוויקס. בין איך אַוועק צו אַ דאַקטאָר אויף הענרי סטריט און ער האָט מיר געהייסן מאַכן הייסע וואַנעס. אָבער אַז עס איז מיר געוואָרן ערגער און מער קיין געלט צו באַצאָלן אַ פרעמדן דאַקטאָר פּאַר אַ וויזיט האָב איך ניט געהאַט. בין איך אַריין צו דאַקטאָר א. גינבורג, דעם אומזיסטן דאַקטאָר און דעם "טאַטע" פּון די אַרימע שרייבער. ער האָט באַטראַכט מיין פּוס און געזאָגט, אַז ביי מיר איז אַ סאַרקאָמאַ אויפן פּוס (אויפן פּראָסטן לשון הייסט עס אַ קענסער).

איך האָב זיך זייער שטאַרק איבערגעשראַקן און בין דורך אַ רעקאַמענדאַציע אַוועק צו דאַקטאָר אייזעקס, דעם הויפט דאַקטאָר פּון בית ישראל שפיטאַל. האָט ער מיר געזאָגט, אַז קיין סאַרקאָמאַ איז דאָס ניט, גאָר דאָס איז אַן אַסטאַ-מייעליטיס, דאָס ווייך ווערן פּון ביין און שוין ניט אַזאַ געפערלעכע קראַנקהייט ווי אַ קענסער.

בין איך ווידער אַוועק צו דאַקטאָר גינבורג, געוואָלט אים דערפרייען מיט דער גוטער בשורה, אַז עס איז ניט קיין קענסער, ווי עס האָט מיך פּאַר-זיכערט דער גרויסער דאַקטאָר אייזעקס. אָבער אַנשטאַט זיך צו פרייען מיט מיר, איז ער גאָר אין כעס געוואָרן און אַ געשריי געטאָן: "און איך זאָג, אַז דאָס איז יע אַ סאַרקאָמאַ".

* * *

איך האָב געדאַרפט אַריינגיין אין בית ישראל שפיטאַל, וואָס האָט זיך דעמאָלט געפונען אויף דזשעפּערסאָן קאַרנער טשערי סטריט, פּאַר אַן אָפּע-ראַציע. אָבער מען האָט מיך ניט אַריינגענומען. "עס איז ניטאָ קיין פּלאַץ", האָבן זיי מיר געזאָגט. האָבן מיר גוטע פריינט געעצהט, אַז ווען איך קום מיט אַ בריוו פּון אַ רעדאַקציע, וואָלט דער שפיטאַל שוין געפונען פּלאַץ פּאַר מיר.

בין איך די ערשטע זאָך אַוועק אין די רעדאַקציעס פּון די ראַדיקאַלע צייטונגען, וואו מען האָט מיך געקאַנט, ווייל איך האָב דאָרט געדריקט לידער. דער רעדאַקטאָר פּון איין צייטונג האָט מיר געענטפּערט, אַז זיי זיינען מיטן שפיטאַל אין ניט קיין גוטע באַציאונגען און דערפאַר קענען זיי ניט בעטן קיין טובות פּון אים. דער רעדאַקטאָר פּון דער צווייטער צייטונג האָט געזאָגט, אַז

היינטיקע וואָך האָט ער שוין איין שרייבער אַ טובה געטאָן און צוויי טובות אין איין וואָך קען ער ניט טאָן. פאַר מיר איז געבליבן די איינציקע צייטונג דער אַרטאָדאָקסישער „טאַגעבלאַט“.

בין איך בלית ברירה אַוועק אַהין, ניט טראַכטנדיק, אַז איך וועל דאָרט עפעס אויספירן. דאָרטן האָט מען מיר אָנגעוויזן, אַז איך זאָל רייזן מיט תשר"קן. ער האָט מיך זייער פריינטלעך אויפגענומען און געשיקט דעם מיט-אַרבעטער פון „טאַגעבלאַט“ ישראל דער „יענקי“ — אַז ער זאָל אַריבערגיין אין שפיטאַל און באַשטעלן אַ בעט פאַר מיר. דער „יענקי“ איז געגאַנגען און געקומען צוריק און געזאָגט, אַז זיי, אין שפיטאַל האָבן צוגעזאָגט מיך אַריינצונעמען אין די קומענדיקע טעג. זיי וועלן מיך רופן. אָבער עס איז אַריבער איין וואָך און אַ צווייטע און איך האָב פון זיי ניט געהערט, און אַז איך בין געקומען דערקונדיקן זיך פאַרוואָס זיי רופן מיך ניט, האָבן זיי אָנגעגעבן פאַרשיידענע תירוצים, דהיינו, אַז עס איז נאָך ניטאָ קיין לידיקע בעט, אָדער, אַז דער עלעוועיטאַר, וואָס פירט קראַנקע צום אַפּעראַציאָנס-צימער איז צעבראַכן, קען מען מיך ניט אַרויפפירן.

איך בין ווידער אַוועק אין „טאַגעבלאַט“ און דערציילט תשר"קן מייער שוועריקייטן וועגן אַריינגענומען צו ווערן אין שפיטאַל. האָט ער נאָכאַמאָל געשיקט דעם „יענקי“ און יענער האָט געבראַכט אַ תשובה, אַז איך זאָל שוין גיין אין שפיטאַל, אַ בעט וואָרט אויף מיר .

איך בין אַריינגעקומען אין שפיטאַל און אין אַ וואָך אַרום האָט מען מיך אַפּערירט אויף דעם פּוס. עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז דאָס איז געווען ניט קיין סאַרקאָמאָ און אַפילו ניט קיין אַסטאָ-מייעליטיס, נאָר עס האָט זיך אָנגעקליבן אין פּוס מאַטעריע און דאָס האָט מען געדאַרפט אַרויסציען, איך בין אָפּגעלעגן אין שפיטאַל פינף וואָכן. פון דאָרט האָט מען מיך מיט נאָך פּאַציענטן אַריבער-געפירט אין „לאובס מעמאַריעל האום“ אין איסט-וויו, אַ פּערציק מייל פון ניו יאָרק.

* * *

דאָס איז געווען אין מיטן ווינטער, נאָר דאָרט האָב איך געפונען גרינעם גראָז צווישן די הייזער און קליינע וועלדלעך האָבן אַרומגערינגלט די געביידעס. דער געגנט איז געווען זייער אַ שיינער. עס זיינען געשטאַנען עטלעכע בנינים. אַ הויפט-געביידע, וואו עס האָט זיך געפונען דער גרויסער עס-צימער, וואו מענער און פרויען אַרום אַ הונדערט זיינען געזעסן אַרום באַזונדערע טישן; אַ גרויסער זאָל פאַר אונטערנעמונגען, וואו די בעסטע אַקטיאָרן פון ניו-יאָרק זיינען געקומען אונטערהאַלטן די פּאַציענטן; אַ קעלער-שטוב וואו די פּאַציענטן האָבן פאַרבראַכט און אַ וואוינונג פון עטלעכע צימערן פאַר דעם דאָקטאָר — פרוי ראָזענבליט, מיט אַ קליינעם צוויי-צימערדיקן שפיטאַל. אַ ביסל אָפּגערוקט אויף ביידע זייטן פון דער הויפט-געביידע זיינען געשטאַנען דריי קליינע שטיבעלעך, וואו עס האָבן זיך געפונען די שלאַפּצימערן. דאָס זיינען געווען שיינע, געראַמע צימערן, פאַר פיר מענטשן אַ צימער, אַהין איז מען אַריין

זיבן א זייגער אין אונט און אויסגעלאָשן די לאַמפּן האָט מען ניין דעם זייגער.
אויפגעשטאַנען איז מען זיבן אינדערפרי.

כאַטש דער עס-צימער איז געווען אַ גרויסער און אַ ליכטיקער, זיינען
אַבער די עסנס ניט געווען אַזוי געראַטן — יעדנפאַלס פאַר מיר. אויף אַנ-
בייסן האָט מען סערווירט שוואַרצן ברויט, בולבעס אין פעלצלעך, אַ האַרטע
איי און קאַשע. אַלץ אַזעלכע שפייזן, וואָס איך האָב ניט געקענט עסן. האָב איך
אויסגעטרונקען אַ גלאַז קאַלטע וואַסער, און פאַרביסן מיט טרוקענעם ברויט
דאָס איז געווען מיין גאַנצער מאַלצייט. אַזוי איז אַריבער מער ווי אַ וואָך צייט.
איך האָב דאָרט געהאַט אַ באַקאַנטן מיטן נאָמען קופּטשיק, מיט וועמען
איך האָב זיך באַפריינדעט אין בית-ישראל שפּיטאַל. מיר זיינען דאָרט געלעגן אַ
בעט לעבן אַ בעט. אים האָט מען געשיקט אין שפּיטאַל זיך צו דערהאַלן, און ער
איז דאָ. אין סאַניטאַריום, געווען אַ קעלנער. קיין געדונגענע קעלנערס זיינען
ניט געווען. די געזינטערע און שטאַרקערע פון די פאַציענטן גופּאָ האָבן באַדינט
די שוואַכערע פון זיי. אים האָב איך דערציילט, אַז איך קען דאָ ניט עסן די
שפייז.

איבערן שפייז-צימער איז אַרומגעגאַנגען אַן עלטערע מיידל, אַ געוויק-
סיקע, מיט אַן אַריסטאָקראַטישן אויסזען וואָס האָט גערעדט נאָר רוסיש, מיטן
נאָמען: מיס מענסטער. זי איז געווען די אויפפאַסערן איבערן עס-צימער. צי
האָט זי יאָ געזען, אַז איך עס ניט, ווייס איך ניט, אַבער די ישועה איז געקומען
גראַד פון איר.

מיין פריינט קופּטשיק, האָט מיר איבערגעגעבן, אַז ער האָט מיט איר
גערעדט וועגן מיין אַפקומען ביי די מאַלצייטן. און אין אַ פרימאַרגן, ווען
מיר זיינען אַלע געזעסן ביים אַנבייסן, איז זי צוגעקומען צו מיין טיש און מיר
געהייסן אַרויסגיין. די איבעריקע מיט-עסערס ביים טיש האָבן זיך איבערגע-
וואונקען, זיי האָבן געמיינט, אַז איך האָב זיך פאַרזינדיקט און מיס מענסטער
הייסט מיר פאַרן צוריק אין שטאַט. אַזוי האָט זיך דאָרט געפירט, ווען עמיצער
האָט זיך פאַרזינדיקט האָט מען אים אַוועקגעשיקט. אַבער מיס מענסטער האָט
מיר געהייסן וואַרטן אַ וויילע, ביז אַלע וועלן אַפעסן און ווען די קעלנערס וועלן
זיך זעצן עסן זייער מאַלצייט זאָל איך צוקומען צו זייער טיש. און ביי
זייער טיש איז טאַקע ווערט געווען צו זיצן. מיר זיינען געווען פיר מענטשן,
דריי סאַרווערס און איך, אַן אומזיסטער עסער. אויפן טיש זיינען געשטאַנען
אַ גרויסער קרוג מילך, צוויי קריגלעך זיסע און זויערע סמעטענע, אַ טויף
אַפגעקאַטע אייער, קאַשע אַחוץ פוטער, קעז און קיכלעך. אַזוי איז אויך געווען
צו מיטאַג, געבראַטענע הון און אַנדערע גוטע מאכלים.

לעבן אונדזער טיש איז געשטאַנען אַ טיש וואו עס זיינען געזעסן אַ זעקס
צאַלנדיקע פאַציענטן, זיי האָבן געצאָלט צו פיר דאַלער אַ וואָך, זיי האָט מען
אויך סערווירט שפעטער ווי די ניט-צאַלנדיקע. אויף זייער טיש זיינען געלעגן
זילבערנע גאַפּל-מעסער, אַ בלאַנק-ווייסע טישטויך און ווייסע סערוועטקעס. אַ

שיינע יונגע מיידל, איינע פון די ניט־צאלנדיקע פאציענטקעס האָט זיי באַדינט. אָבער זיי האָבן ניט געהאַט אַזעלכע גוטע שפייז ווי די קעלנערס, און זי, די מיידל, איז אָפט געקומען נעמען ביי אונדזער טיש דאָס וואָס זיי האָבן ניט געקראָגן.

פאַר די פינף וואָכן, וואָס איך בין דאָרט געווען, האָב איך געוואונען ניינצן פונט וואָג.

געוויינטלעך האָט מען דאָרט אַ פּאַציענט געהאַלטן דריי וואָכן, אָבער די וואָס האָבן זיך גוט אויפגעפירט האָט מען פאַרלענגערט ביז זעקס וואָכן און אין אַן אויסנאַם אָפילו מער. איך בין געווען איינער פון די זעקס־וואָכנדיקע. די נורס האָט מיין פוס איבערגעבונדן יעדן צווייטן טאָג און די פוס האָט זיך גענומען היילן. די פרישע לופט און די גוטע עסנס האָבן געהאַלפן צו דעם, אָבער, אַז עס איז געקומען די זעקסטע וואָך און איך האָב געבעטן ביי דער מיס מענסטער, זי זאָל מיך לאָזן בלייבן אויף נאָך אַ פאַר וואָכן, האָט זי מיר געענטפערט, אַז דאָס ווענדט זיך אַן דאָקטאָר לאַרענס, וואָס האָט מיך געשיקט אַהער. דאָרף איך פאַרן אין שטאָט און ביי אים בעטן די דער־לויבעניש צו בלייבן לענגער אין איסט־וויו.

איך בין געקומען צום דר. „על“ און אים דערציילט, אַז מיין פוס היילט זיך אין קאָנטרי בעסער, ווי עס וואָלט זיך געקאָנט היילן אין שטאָט, צי קען ער מיר געבן די דערלויבעניש צו בלייבן דאָרט לענגער. ער האָט מיך גאַנץ פיין אויסגעהערט און דערווייל איבערגעשניטן דעם באַנדאַזש, וואָס האָט צו־געדעקט דעם גאַנצן פוס, אַ קוק געטאָן אויף איר נאַקעטקייט און געזאָגט: אַז איך דאָרף האָבן נאָך אַן אָפּעראַציע, ער וועט עס מיר מאַכן פאַר דריי הונדערט דאָלער. אָבער ווען איך האָב אים געזאָגט, אַז מיין פוס היילט זיך דאָך אַזוי אויך, איז צו וואָס דאָרף איך די אָפּעראַציע? האָט ער מיך געלאָזט אַרויסגיין פון אָפּיס און אָפילו ניט אַנגעטאָן קיין נייַעם באַנדאַזש אויפן פוס. דאָס איז געווען אין מיטן ווינטער. פאַרשטייט זיך, אַז צוריק אין דער „האום“ האָט ער מיך ניט געשיקט.

נאַכדעם ווי איך בין געקומען פון איסט־וויו, האָט זיך מיין פוס אויפ־געהערט היילן און איך בין צוויי יאָר געגאַנגען אין בית ישראל קליניק פאַר באַהאַנדלונג און שפעטער אָפילו, אין זיבן־אַכט יאָר אַרום, אין אַ שלעכטן וועטער, האָב איך געהאַט ווייטאַגן אין דעם פוס און אַלעמאַל זיך געשראַקן, אַז איך וועל דאָרפן צוריקגיין אין שפיטאַל פאַר אַ נייַער אָפּעראַציע.

מיין „צייטונגס־געשעפט“ האָב איך פאַרקויפט ווען איך האָב געדאַרפט אַריין אין שפיטאַל און באַצאַלט דעם חוב פאַרן גאַנצן יאָר, כאָטש געהאַלטן האָב איך עס נאָר דריי חדשים.

וועגן גיין ווייטער אַרומטראָגן צייטונגען מיט אַ שלעכטער פוס, האָט גאָר קיין רייד ניט געקענט זיין.

לעווין און גורמאנס רעסטאראן

דער דאזיקער רעסטאראן איז געווען דער בית מקלט פאר די יונגע יידישע פאָעטן פאר די יארן פון 9-1908 ביז 1916, ווען דער "טאָג" האָט אָפּגעקויפט די געביידע און באַצאָלט די רעסטאראן-אייגנטימער \$2100, אזוי האָט מען דעמאָלט גערעדט אין גאָס. לעווין און גורמאן, די באַלעבאָטים פון רעסטאראן, זיינען דאָן אַוועק מיט די עטלעכע טאַלער פון איין רעסטאראן אין אַ צווייטן און פון צווייטן אין אַ דריטן און אין אַ קורצער צייט, יעדער איינער באַ-זונדער, אויפגעבויט נייע, גרויסע רעסטאראנען און זיינען געוואָרן גרויסע נגידים.

דאָס איז געווען אין דער צייט פון דער ערשטער וועלט-מלחמה, ווען מענטשן האָבן גוט פאַרדינט און האָבן זיך געלאָזט וואוילגיין. אָבער דאָ רייד איך פון די יארן, ווען זיי זיינען געווען די באַלעבאָטים פון דעם קליינעם רעסטאראן אין 183 איסט בראָדוויי, אונטערן נאָמען "ל. עז זושי. רעסטאראן".

דער רעסטאראן האָט זיך געפונען אין די צוויי בלאַק פון דריי יידישע טעגלעכע צייטונגען און די זשורנאַלן "צוקונפט", "קונדס" און די "פ.א.ש.". מיר, די שרייבער, וואָס זיינען געווען די שטענדיקע קונדן פון רעסטאראן, זיינען באַשטאַנען פון דריי קאַטעגאָריעס: איין טייל וואָס האָט געאַרבעט אין די רעדאַקציעס פון די צייטונגען און זשורנאַלן; אַ צווייטער טייל וואָס האָבן געאַרבעט אין די שעפער אויף בראָדוויי און די שכנישע גאַסן ביי שניידערישע מלאכות און פון צייט צו צייט אָפּגעדרוקט אַ ליד, אָדער אַ סקיצע אין אַ זשורנאַל אָן געלט; און דער דריטער טייל איז באַשטאַנען פון ליידיק-גייערס, וואָס האָבן געלעבט פון פאַרקויפן אַ ליד אָדער אַ סקיצע אין אַ צייטונג און באַקומען דערפאַר צוויי-דריי-דאַלער.

איך, ווי איינער וואָס איז אַרומגעגאַנגען ליידיק אַמלענגסטן, האָב גע-לעבט מיט דריי ראַגעלעך אַ טאַג און מיינע חברים האָבן שוין גערופן די קיכלעך אויף מיינ נאָמען "גיט אונדז אַ פאַר ראַליקס ראַגעלעך" האָט מען באַשטעלט ביים קעלנער.

איינער אַ יונגער שרייבער, וואָס האָט זיך געהאַלטן פאַר אַן אַריסטאָ-קראַט, פלעגט אַריינקומען אין רעסטאראן מיטן אַנשטעל פון אַ גרויסן פאַר-דינער און גלייך ביים עפענען די טיר אַ געשריי-געטאַן: "איין סעפּעראַט!" מיר האָבן געלאַכט שטילערהייט זיצנדיק ביי אַ ווייטן טישל. אונדז איז ניט אָנגעשטאַנען די פּוריע זיינע. מיר האָבן געוואוסט, אַז ער איז אַזאַ קבצן ווי מיר אַלע.

אייניקע פון אונדז האָבן געשריבן לידער זיצנדיק אין רעסטאראן און גראַד דעמאָלט ווען דער רעסטאראן איז געווען פול מיט מענטשן, אין אַ שבת אָדער אַ זונטיק אַוונט. ביים קלאַנג פון גאַפּל-מעסער און ביי די הויכע, פריילעכע

רייד פון די פרעמדע געסט איז אונדזער עלנטקייט געוואָרן שטאַרקער און דאָס
ליד איז געקומען אַנטקעגן :

ס'איז גוט אין רעסטאָראַן צו זיצן
אַ שבת-נאַכט וואו ביי אַ וואַנט,
אַ פרעמדער ביי אַ לעצטן טישל,
די ניט-דערטרונקען גלאַז אין האַנט.

עס קלינגען גלעזער, גאַפל, מעסער,
עס קלינגט די טיר, דער רעדזשיסטער;
דער קעלנער, אַנגעטאָן אין ווייסן,
מיט שפרונגען-טריט איילט הין און הער.

אין אַ מיטן-טאָג, ווען לעווין איז געשטאַנען ביים קאונטער און צו-
געגרייט אַ סאַלאַט, האָט ער אַ הויב-געטאָן זיין שיינע שטימע און אַפּגעזונגען
אַ „ישמח משה“ אָדער אַ „הבה נגילה“ וואָס איז צעגאַנגען איבער אַלע גלידער.
לעווין און גודמאַן זיינען געווען איידעלע מענטשן און מיר זיינען זיי
קיינמאַל ניט געפאַלן צו שווער. גודמאַן האָט מיר אַפילו געהאַלפן קריגן די
שטעלע אַלס קאַרעקטאָר אין „טאַג“.

ווי איך בין געוואָרן אַ שרייבער

ביי אונדז אין שטוב האָט זיך געפונען אַ קליינע צאָל לשון-קודשדיקע
ביכער, וואָס מיינע עלטערע ברידער האָבן פריער מיט יאָרן איינגעהאַנדלט
און וואָס זיינען געלעגן אין אַ גרויסן קליידער-אַלמער אויבן אויף דער פּאַליצע.
צוזאַמען מיט די הייליקע ספרים. איך האָב די ביכער געפונען שוין אַ ביסל
פאַרעלטערט און פאַרגעלט.

איך קען זיי נאָך איצטער אַלע אויסרעכענען אויף אויסווייניק : צוויי
בענד „שירי שפת קודש“ פון אָדם הכהן ; „שפתי ישנים“, אַ קליינע זאַמלונג,
וואָס איך האָב שוין לאַנג פאַרגעסן דעם נאָמען פון דעם צוזאַמענשטעלער און
פון די משוררים, וועמעס שירים עס האָבן זיך געפונען אין דעם ביכל, אַחוץ
פון איינעם — מאיר הלוי לעטעריס, און אַ לאַנגן שיר מיט לאַנגע שורות
געדרוקט מיט קליינעם שריפט, וועגן גאַטס גרויסקייט. דער נאָמען פון שיר
איז, דאַכט זיך, „מעשי ד'“. (אין מיינע עלטערע יאָרן האָב איך געזוכט דאָס
ביכל אין פאַרשיידענע ביבליאָטעקן און ביי באַקאַנטע און ניט געקענט גע-
פינען) אַחוץ די צוויי ביכלעך שירים איז געווען אַ קליין ביכל פון דעם

מלבים „משל ומליצה“, אין א דראמאטישער פארמע. (א נאכמאכונג, זאגט מען, נאך אדם הכהנס „אמת ואמונה“). „הנלכד“, אן איבערזעצונג פון באג-ראוס „פאָימעניק“; א דיניקער ביכעלע פון דעם „יונג־דייטשלאַנד“ שרייבער — קארל גוצקאווי. (די העלדן פון דעם ביכל זיינען „א יונגער פרינץ מיט זיין חבר שלמון); א גרויסער באַנד „תולדות לשון עברי“ פון בן זאב און אן „אוצר השרשים“ מיט העברעאישע סינאנימען.

ווען איך בין געווען א יינגל פון א יאָר 13-14 האָב איך געלייענט אויפן קול, אין אַ שבת נאָך וואַרמעס, ווען קיינער האָט ניט געהערט, דעם שיר „אשאל למה“, פון אדם הכהן. מיר זיינען געפעלן געווען די קורצע שורות מיט די קלינגענדיקע גראַמען. ווען איך בין געוואָרן אַ ביסל עלטער האָב איך געלייענט די אַנדערע שירים פון בוך, ווי די „החמלה“ און דעם שיר אויפן טויט פון זיין זון מיכה־יוסף. איין שיר „הדעת והמות“ האָב איך געלייענט דריי מאָל, דאָס הייסט, אין דריי באַזונדערע עלטערס. דאָס איז געווען אַ שווע־רער, פּילאָסאָפּישער שיר און איך בין געווען צו יונג תּופּוס צו זיין אים אינ־גאַנצן. ערשט צו 16 יאָר האָב איך אים באַנומען.

ביי אונדז אין שטאָט זיינען געווען יידן, מעלער, יודעי ספר, מיט וועמען מיר האָבן געהאַנדלט, און זיי האָבן געהאַט אין זייערע קליינע עלמערלעך קלמן שולמאַנס „דברי ימי עולם“ — (אגב, דורך די „דברי ימי עולם“ וואו נעמען פון קעניגן און באַרימטע שטעט זיינען געווען געדרוקט אין דייטשער גאַ־טישער שריפט, האָב איך זיך אויסגעלערנט לייענען דייטש); מאַפּוס און סמאַלענסקיס ראַמאַנען און אַפּילו געבינדענע יאָר־גענג „השחר“ און דעם „כנסת ישראל“ און „האַסיף“ פון עטלעכע יאָר.

אין יענער צייט האָב איך געלערנט ביי אַ פרומען מלמד, און איך בין אַליין אויך געווען פּרום. אַז איך בין אינדערפרי אַריינגעקומען אין חדר, האָב איך די ערשטע זאָך גענומען דעם „שבט מוסר“ און זיך אַנגעלייענט מיט די אַלע מעשיות פון גהינום און די שטראַף פאַר די זינדיקע, און מיין אינערלעכער פאַרלאַנג איז געווען צו בלייבן אַ פרומער אויף מיין גאַנצן לעבן.

בין איך גראַד קראַנק געוואָרן אויף מאַזלען און מיין שוועסטער האָט מיר געבראַכט פון זיסל דעם שווערזונער, מאַפּוס „עיט צבוע“. איך האָב עס איבערגעלייענט און בין געוואָרן אַן אַנדערער. אַז איך בין געקומען צוריק אין חדר, האָב איך זיך כּסדר מתוכה געווען מיטן רבין וועגן פרומקייט.

אויף מיין 15טן יאָר, האָב איך שוין געלערנט אין דער ישיבה. יעדן נאַכמיטאָג בין איך געגאַנגען איבערחזרן דעם שיעור מיט אַ חבר אין בית מדרש און זיצנדיק ביי דער גמראַ פּלעג איך אַפט אַריינטאָן דעם קאַפּ אין עלמערל פון שטענדער און אַגשרייבן דאָרטן אויף קליינע שטיקלעך פאַפּיר לשון קודשדיקע חרוזים. מיינע שירים פּלעגן מיר איינפאַלן פּלוצלונג, אַ צוויי־דריי שורות פאַר אַ מאָל.

* * *

אז איך האָב זיך אויסגעלערנט שרייבן רוסיש, האָב איך אָנגעהויבן שרייבן רוסישע לידער. איך האָב יעדן אָונט פאַרן שלאָפֿן-גיין אָנגעשריבן אויף אַ געווינעט בלעטל פון אַ העפט אַ ליד. דאָס ליד האָט זיך אָנגעהויבן אויף דער ערשטער שורה פון בלעטל און האָט זיך פאַרענדיקט אויף דער לעצטער שורה. קיינמאָל ניט מער און ניט ווייניקער. דאָס בלעטל האָט געהאַט 14 שורות אָבער דאָס זיינען ניט געווען קיין סאַנעטן. פון אַזאַ זאַך האָב איך אין יענער צייט און אַפילו שפעטער ניט געוואוסט. איך האָב פשוט פאַרשריבן דאָס בלעטל, וואָלט עס געהאַט מער אָדער ווייניקער שורות, וואָלט איך עס אַלצאיינס פאַרשריבן אינגאַנצן און עס וואָלטן קיינמאָל ניט איבערגעבליבן קיין ווערטער, וואָס וואָלטן ניט אַרויף אויפן בלאַט און עס וואָלטן אויך ניט אויסגעבליבן קיין לידיקע שורות.

דעם אינהאַלט פון די שורות געדענק איך היינט ניט. די שירים האָבן אַפילו קיין גראַמען ניט געהאַט און דאָך האָב איך זיי גערופֿן שירים. נאָכן אָנשרייבן אַ שיר, האָב איך אים אויף ביינאַכט באַהאַלטן אונטערן קישן און בייטאָג האָב איך אים געטראָגן אין בוזים קעשענע.

אחוץ די שטאַטישע איינוואוינער האָבן די ישיבה-לייט, וואָס זיינען געקומען פון ווייטע, פרעמדע שטעט, געהאַט מיט זיך לשון קודשדיקע ביכלעך און מיר פלעגן זיך בייטן צווישן זיך. מיר האָבן אַפילו געהאַט אַ מין בערזשע, וואָס איז געווען אין אַ „מנין“ אויפן שול-הויף, וואוהין מיר פלעגן קומען כלומרשט דאָוונען, אָבער אינדעראמתן האָבן מיר זיך דאַרט געביטן מיט ביכלעך.

מיין חשק צום ליינען איז געווען אַזוי גרויס, אַז עס איז פאַר מיר קיין מניעה ניט געווען וואו דער בוך געפינט זיך — צי אין אַ נגידיש הויז, וואו איך האָב קיין באַקאַנטשאַפט ניט געהאַט און בין דאָך געאַנגען בעטן מען זאָל מיר לייען אַ בוך, צי אין די גאַר אַרימע געסלעך אויפן ניי-שטעטל, אין כאַ-לופקעס, וואו דער מיסט איז געלעגן צעשפרייט איבערן שטוב. און דאָס וואָס איך האָב איבערגעלייענט איז מיר נאַכגעאַנגען ווי אַ קליינער ברודערל, איי-בערהויפט, די שירים.

דעם קומענדיקן ווינטער בין איך געווען אינדערהיים, אין דאָרף.

ביי אונדז אין דאָרף זיינען געווען צוויי יינגלעך — איינער אַ רייכער און דער צווייטער אַן אַרימער, אַ יתום. פלעגט דער רייכער יינגל שיקן דעם אַרימען אין שטאַט, אַ צען וויאַרסט ווייט, קויפן פאַר אים צוקערקעס, איריסן און אַנדערע געשמאַקע זאַכן. האָב איך איינמאָל אָנגעשריבן אַ דיאַלאָג צווישן די צוויי יינגלעך. דער דיאַלאָג האָט געהאַלטן אינגאַנצן אַ 12-14 שורות. מיין ברודער האָט עס געזען און עס איז אים שטאַרק געפעלן געוואָרן. דאָס האָט מיך דערמוטיקט צו שרייבן ווייטער. יענעם ווינטער האָב איך אָנגע-שריבן אַ קליינע צאָל שירים און איינער, געדענק איך, אין נוסח פון אַדם הכהן; ווי גלנים באַפאַלן אין וואָלד אַ דורכפאַרנדיקן סוחר.

פון וואָנען עס האָט זיך צו מיר גענומען, ווען איך האָב אָנגעהויבן אַליין צו שרייבן, אַזאַ חוצפה, צו רופן מיינע צוויי־דריי אָנגעוואָרפענע שורות — שירים און פון וואָנען עס האָט זיך צו מיר גענומען אַזאַ איבערגעבנקייט און טריישאַפט צו די בלעטלעך וואָס איך האָב פאַרשריבן אין העפט, פאַרשטיי איך היינט אַליין ניט. דאָס האַרץ האָט מיר מסתמאָ געזאָגט, אָן איך וועל אַמאָל זיין אַ פּאָעט און איך דאַרף האַלטן הייליק אַלץ וואָס איך שרייב אָן.

איך האָב אין יענער צייט געלייענט די ווערק פון ערנסטע פּאָעטן ווי : טיוטשעוו, קאַלצאָוו און ניקיטיץ, האָב איך זיך פון זיי אָנגעלערנט צו באַציען זיך ערנסט צו מיינע שאַפונגען, איך האָב שטאַרק ליב געהאַט די רוסישע פּאָעטן און געווען אונטער זייער איינפלוס. נאָכן טאָג איז מיין האַרץ געווען פול מיט איבערלעבונגען און איינדרוקן און איך האָב עס געמוזט איבערגעבן אויפן פּאַפּיר.

די שורות אין די העפטן, וואָס איך האָב אָנגעשריבן האָבן אָבער געלעבט ניט גוט צווישן זיך. איין שורה איז געגאַנגען אַהער און די צווייטע אַהין און אַ דריטע שורה האָט זיך אָנגעשטויסן מיט אַן עלענבויען אין דער פלייצע פון אַ פּערטער. איך האָב געזען, אַז זיי רייסן זיך אַרום, איך האָב אָבער ניט פאַר־שטאַנען פאַרוואָס. ביז מיינער אַ חבר האָט מיך גענומען צו זיך אַהיים און האָט פאַר מיר געעפנט אַ „טעאַריא סלאָוועסנאַסטי“, די כללים ווי צו שרייבן פּאָעזיע, און איך בין געוואָרן אַ געהאַלפענער. איך האָב זיך אויסגע־לערנט צו שרייבן מיט אַ גלייכן ריטם און די שורות זיינען אַלע געגאַנגען צוזאַמען, ווי גוטע סאַלדאַטן אויף אַ מאַרש.

אין אַ ווינטערדיקן שבת צו־נאַכט, בין איך געקומען צו אַ ישיבה־ב־חור, וואָס האָט געוואוינט ביי ליישקע דעם סטאַליער אין אַ קאַמער, נעמען אַ בוך. ער האָט מיר געגעבן פּאַלעזשאַיעווס לידער. איך האָב זיך צוגעכאַפט צו זיי און געשלונגען יעדן וואָרט. זיי זיינען געווען ווי שטאַרקער וויין פאַר מיר. דאָס איז אויך געווען די צייט, ווען אַ בליק אָדער דער אַנריר פון אַ מיידלס האַנט, האָט מיך פאַרשיכורט.

אָבער דער באַליבסטער פּאָעט מיינער איז געוואָרן לערמאַנטאָוו. זיינע לידער האָב איך געלייענט ווען איך בין אַלט געווען אַ יאָר אַכצן און אפשר מער. איך געדענק ווי איך בין אין אַ טיף־אַסיענדיקער בלאַטע געגאַנגען אַ דריי וואַרסט צו אַ יידישן פּאַסעסאַר כדי צו לייען ביי אים לערמאַנטאָווס בוך. דאָס איז געווען פּרייטיק, איך בין געקומען אַהיים צו וועטשערע און ווען מיר האָבן אָפּגעגעסן, האָב איך זיך אַוועקגעזעצט לייענען אויף אַ גאַנצער נאַכט.

ווען איך האָב זיך מיט לערמאַנטאָווס לידער אָנגעלייענט, האָב איך איינמאָל אָנגעשריבן אַ ליד פון 32 שורות. איך בין געווען זייער צופרידן מיט דעם אָנגעשריבענעם. עס האָט געהאַט גוטע גראַמען, און אויסגעהאַלטענעם מעטער, אַלץ איז געווען אויפן בעסטן אופן. איך האָב עס געוויזן מיין מינסקער חבר, יאַקאָוו פעלדשער, ווען ער איז געקומען צו אונדז אין שטאָט. ער איז

געווען עלטער פון מיר מיט אַ פיר־פינף יאָר. ער האָט איבערגעלייענט דאָס ליד און אַ זאָג געטאָן בלויז איין וואָרט: — „לערמאַנטאָר!“
איך ווייס, אַז איך האָב מיט אַ כיוון ניט נאָכגעמאַכט ניט לערמאַנטאָר און ניט עמיצן אַנדערש, אָבער איך בין געווען אַזוי פול מיט זיי, אַז ניט ווילנדיק איז אין אַלץ וואָס איך האָב געשריבן געווען דער אַדער יעדער פאַעט.

איך האָב געזאָגט „אין אַלץ“, אָבער אינדעראמתן איז ניט אין אַלץ. איך דערמאָן זיך איצט, אַז אין יעדער צייט האָב איך געשריבן אייגענע, אַריגינעלע לידער, כאַטש איך געדענק ניט היינט זייער אינהאַלט און געשטאַלט. ביי אונדז אין הויז האָט זיך אויך באַוווּזן דער „הויז־פריינט“ פון ספּעק־טאַרן און נאָך יידישע ביכער און איך האָב אויך אָנגעהויבן שרייבן יידישע לידער.

* * *

אויף דער עצה פון מיינעם אַ פריינט, האָב איך אַוועקגעשיקט דריי לידער צו פרצן אין וואָרשע: אַ העברעאישן, אַ רוסישן און אַ יידישן. האָב איך דערהאַלטן פון אים אַן ענטפּער אויף פיר זייטלעך פאַפיר, געשריבן אין רוסיש, מיט קלייניקע אותיותלעך. דאָס יידישע ליד איז אים געפעלן געוואָרן מער. דאָס איז געווען אין ריטם פון דוד פרישמאַנס אַ קליין ליד, אַ כאַריי, אין איינעם פון די „ספרי אגורה“, וואָס שאלקאָוויטש האָט אַרויסגעגעבן אין וואָרשע. פון מיינ רוסישן ליד האָט ער אַביסל חווק געמאַכט. ניט פון דעם ליד גופאָ, נאָר פון דעם מיידל, וואָס צו איר האָב איך דאָס ליד געשריבן. דאָס ליד האָט געהאַלטן אַכט שורות און זעקס פון זיי געדענק איך נאָך היינט:

„או נאָג טוואָאָיך מאָיאַ באַגיניאַ
כאַטשו יאַ פּלאַקאַט אי רידאַט
אי ווסיו פּענטשיאַל דושי טאַטקליוואָי
פּערעד טאַבאַיו איזליוואַט.

אי ראַסקאַזאַט טעביע אַ מוקאַך
אי דיַען, אי נאַטש טערפּימיך מנאַי
— — — — —
— — — — —

אַדער אַזאַ שורה: „לוטשע פּוליו ראַקאָוואָיו“ — אַלץ לידער פון פאַרצווייפ־לונג, אָבער גענומענע פון דער פרעמד.

איך בין ניט געווען דער איינציקער ביי אונדז אין שטאַט, וואָס האָט געשריבן שירים. איך האָב געקענט אַ צווייטן יינגל, שמואל דעם טעפּערס, וואָס האָט געשריבן אַזוי ווי איך, העברעאישע שירים. איך געדענק אַ שבת נאָך וואַרמעס. מיר זיינען אַלע — איך און ער און נאָך עטלעכע יינגלעך —

געגאנגען מיט דער בריק גאס און געלייענט די אָנגעשריבענע שירים. זיין האַנטשריפט איז געווען אַ בעסערע. (אין יענער צייט האָבן מיר, יינגלעך, געלייגט אַ טך געוויכט אויף דער „האַנטשריפט“ און דער לערער פון „ריין-שרייבן“ איז געווען פאַררעכנט פאַר דעם גרעסטן לערער אין אונדזער שטאַטישער שולע). און עס זיינען געוויס געווען אַנדערע, וואָס האָבן געשריבן פאַר זיך און קיינעם ניט געוויזן, אָדער יאָ געוויזן זייערע נאַענטע חברים, אָבער איך האָב פון זיי ניט געוואוסט.

די וואָכן אָדער חדשים, וואָס איך בין געווען אין שטאָט ביי מיין שוועסטער, און זיך באַגעגנט מיט מיינע חברים, האָב איך געשריבן אָפּטער איידער אין דער צייט, וואָס איך בין געזעסן אין דאָרף, פאַרשפּאַרט אין קליי-נעם קאַמערל.

מיט אַ פּאַר יאָר שפּעטער, ווען איך בין אַלט געווען אַ יאָר 20 (פאַרן פּרינציוו) האָב איך איבערזעצט אין יידיש דוד פּרישמאַנס פּאַעמע: „העילוי“ אָדער „הנדבה“, דאָס ליד איז געווען אַ מין קאָנקורענץ צו פּרוגס ליד: „דעם שמש טאָכטער“. אַז איך בין געקומען אין אַמעריקע אין 1899, האָב איך מיט-געבראַכט צוזאַמען מיט מיינע אַנדערע כתבים, אויך די פּאַעמע. איך האָב קיינמאָל ניט געטראַכט צו געבן דאָס דרוקן — אַזעלכע גרויסע השגות האָב איך ניט געהאַט. איך בין דאָ געווען פאַרנומען מיט אַרבעט אָדער מיט זוכן אַרבעט.

אָבער אין אַ יאָר אַרום נאָך מיין קומען אַהער האָט דער „פאַרווערטס“ אָפּגעדרוקט פּרוגס ליד: „דעם שמש טאָכטער“.

דאָס ליד האָט שטאַרק אויסגענומען, וועדליג איך האָב אויסגעפונען פון מיינונגען צווישן באַקאַנטע און ביי די טישלעך אין רעסטאָראַן, וואו מענטשן האָבן געהאַלטן די צייטונג אין האַנט און הויך געלייענט דאָס ליד איינער פאַרן צווייטן. דעמאָלט האָב איך זיך דערמאַנט אָן זיין יינגערער שוועסטער: „די הנדבה“, וואָס ליגט ביי מיר.

אין אַ שבת אינדערפרי בין איך אַוועק אין דער „פאַרווערטס“ דרוקעריי אויף קריסטי און קאַנאַל סטריטס און עס געוויזן דעם דעמאָלסטיקן ליטעראַ-רישן רעדאַקטאָר משה קאַטץ. אים איז דאָס ליד געפּעלן געוואָרן. ער האָט מיר נאָר געהייסן אין איין אָרט אומבייטן דעם רוסישן וואָרט „געקאַנטשעט“ אויף דעם דייטשישן וואָרט „געענדיגט“.

אויף דער צווייטער וואָך איז דאָס ליד געווען אָפּגעדרוקט און אַז איך האָב פאַרזוכט דעם טעם פון זיין געדרוקט, האָט זיך מיר אָנגעהויבן וועלן שרייבן. איך בין דעמאָלט אַרומגעגאַנגען אָן אַרבעט, האָב איך איבערזעצט אַ פאַר קליינע לידער פון היינען פון אַ רוסישער איבערזעצונג און אָנגעהויבן שרייבן אייגענע לידער — אַרבעטער-לידער. אַ ביסל דערפאַר, וואָס די לופט איז געווען אַ פּראָלעטאַרישע און מער נאָך, ווייל איך בין אַליין געווען אַ שאַפּ-אַרבעטער. ביינאַכט אויף מיין געלעגער האָב איך געוויינט אי אויף דער מערכה פון דעם אַרבעטער-קלאַס, אי וואָס די הענט האָבן מיר ווי געטאַן

פון האלטן א גאנצן טאג דעם „קורצן מעסער“ אין האנט. און אז איך האב קיין ארבעט ניט געהאט, האב איך טאקע געליטן נויט. די הענט מיינע האבן ביינאכט געזוכט אין בעט דעם זעלביקן מעסער, דעם שפייזער מיינעם, וואס איך האב געשאלטן בייטאג, אבער צו וועלכן איך האב זיך צוגעוואוינט ביי דער ארבעט.

* * *

אין 1906, בין איך געווען צוריק אין רוסלאַנד, אין דער שטאָט מינסק און בין דעם גאנצן טאָג געזעסן אויפן קוואַרטיר און געלייענט דיומאַס ראָד מאַנען אין דייטש און געשריבן לידער אין יידיש. די לידער האָבן מיט די ראַמאַנען קיין שום שייכות ניט געהאַט. איך האָב יעדן טאָג געשריבן איינע אָדער צוויי לידער און אין אַוונט האָב איך עס אַוועקגעטראָגן אויף מאַליאַוסקי פּערעאַולאַק, וואו רייזען האָט דעמאַלט געוואוינט מיט זיין שוועסטער שרה-באַשע און איר מאַן דעם שרייבער דוד קאַסעל.

איך האָב יענעם ווינטער רייזענס לידער כמעט ניט געלייענט, אָבער מיינע לידער זיינען פּונדעסטוועגן געווען באַווירקט פון רייזענען. איך ווייס נאָך ביז היינט ניט, איז די באַווירקונג געקומען פון די זעלטענע פּאַלן, ווען איך האָב זיי יע געלייענט, אָדער דערפון וואָס איך האָב זיך אַזוי אָפט געפונען אין זיין געזעלשאַפט, געהערט זיינע רייד, זיך אָנגענומען מיט זיין נוסח הדיבור און אויף מיין אופן איבערגערעדט.

„איך האָב חרטה אויפן נעכטן
און האָב חרטה אויפן היינט
און איך טראָג שוין אַ חרטה
אויפן מאָרגן, ליבער פריינט.“

אַט דער „ליבער פריינט“ איז אינגאַנצן רייזענס.

איך געדענק אָבער, אַז יענעם ווינטער, נאָכן אַנשרייבן אַ ליד, בין איך געוואָרן זייער נערוועז. עס האָט געמעגט זיין אַ גרינג און וואַכעדיק ליד. איך דערמאָן זיך איינמאַל, עס איז געווען אַרום צען דעם זייגער אין אַוונט, האָב איך אָנגעשריבן אַ ליד פון צוועלף שורות, אַ גאַנץ געוויינלעך ליד, האָבן מיר באַלד אָנגעהויבן קלאַפן די ציין אין מויל פון אויפּרעגונג און איך האָב זיך ניט געקענט באַרואיקן ביז נאָך איינס דעם זייגער נאָך האַלבער נאַכט. דאָס האָט געטראָפן מיט מיר גאַנץ אָפט.

ווען איך בין געקומען אין אַמעריקע צום צווייטן מאַל אין 1907, האָב איך זיך אָפט באַגעגנט מיט מיינע חברים פּאַעטן אין רעסטאָראַן. מיר זיינען דאָרט אָפּגעזעסן שעהן לאַנגע. אין יענער צייט האָב איך געשריבן אַ סך לידער און אָפט טאָקע זיצנדיק אין רעסטאָראַן גופאַ.

א, גאט פון די ליעדער. ניט יאג מיך פון דיר,
איך דארף ניט קיין אנדערן האַרר אויסער דיר,
איך ליב אויך די פרוי וואָס דו האָסט מיר געשיקט,
די פּיצלאַך, מיט וועלכע זי האָט מיך בעגליקט.

און פיהר מיך צום שופט, און פיהר אויפן שטעל,
און קלאַמער מיין אויער צום שופט'ס טיהר שוועל;
דאָן נעהמסטו דעם אָהל און דו טהוסט מיר מיין רעכט,
און זאַלבסט מיך אויף אייביג צו דיר פאַר אַ קנעכט.

מיר האָבן געלייענט איינער פאַרן צווייטן און גערעדט וועגן פרעמדע,
אייראָפּעאישע פּאָעטן. די הויפט פּאַרלייענער זיינען געווען מאַנילייב און
מ. ל. האַלפּערן. מאַנילייב האָט גערעדט וועגן די רוסישע פּאָעטן און זיי
כסדר ציטירט. און מ. ל. האַלפּערן — וועגן די דייטשע.

אין 1909, האָב איך געוואוינט ביי מיין שוועסטער אין וויליאַמסבורג
אויף די וויזשן עוועניו. האָט פיל מאָל געטראָפּן, אַז גייענדיק איבערן בריק
פון מאַנהעטן קיין ברוקלין, בין איך קוים אַריינגעפאַלן אין שטוב, אויפן ערשטן
שטאַק, צוגעפאַלן צו א גרויסער קישן, אַוועקגעלייגט אַ שטיקל פּאַפּיר און
אַנגעשריבן די ערשטע עטלעכע שורות פון אַ ליד, וואָס זיינען מיר געקומען
אין קאַפּ גייענדיק איבערן בריק.

מיט אַ יאָר אָדער צוויי שפּעטער, האָב איך שוין געוואוינט אויף מעדיסאָן
סטריט, דאָן-טאָן און געאַרבעט ביי קריסטמעס לעמפלעך און לויפנדיק צו
דער אַרבעט אויף טשיימבערס סטריט, ווען עס איז נאָך געווען פינצטער
(דאָס איז געווען ווינטער), פלעג איך זיך אַנטפאַרן אַן אַ סלופּ פון „על“
און אַנשרייבן עטלעכע אַנהייב-שורות פון אַ ליד, וואָס איז מיר געקומען אויפן
געדאַנק טאַקע לויפנדיק צו דער אַרבעט — אַמאָל פון איין ליד און אַמאָל פון
צוויי.

זונטיק אין דער פרי בין איך אַוועקגעגאַנגען אין עדיקיישאַנעל אַליענס
און דאַרטן פאַרענדיקט די 10-12 לידער, אַפט צו צוועלף שורות אין אַ ליד,
וואָס האָבן זיך ביי מיר אַנגעקליבן פאַר דער וואָך.

זיצנדיק אין גרויסן זאָל פון לייען-צימער, אויף אַן אַגלען-שטול, האָב איך
אַפט אונטערגעדערמלט צוגלייך מיט פילע אַנדערע באַזוכער, וואָס זיינען ווי
איך, אויך אַנטשלאָפּן געוואָרן און אַפילו אונטערגעכראָפּעט אין וואַרעמען
צימער. די ביבליאָטעקאַרין איז אַפט דורכגעלאָפּן פאַרביי און זיך אַפּגעשטעלט
אויפּצואוועקן די שלאָפּנדיקע, ווייל עס איז געווען פאַרווערט צו שלאָפּן. אָבער
איך האָב זיך אויסגעלערנט צו דעהערן אירע לייכטע טריט נאָך איידער זי
איז צוגעקומען אַנטקעגן מיין שטול און זי האָט מיך קיינמאָל ניט געפונען
דרעמלענדיק.

אין וועג פֿאַרנעמענדיק די אָפּגעטאַגטע בלעטער,
מיט דראַבנע טריט קומט די ליברעריען צו גיין.
פון שלאָף דערהערט האָט איינער אירע מיידל־שיכלעך
און האָט צעשטראַלט זיך מיט די ווייסע, שאַרפע ציין...

אַ בוך אין האַנט. פון ראַדיאָטאָר
דער דאַמף ווי טוי אויף ברעמען ליגט.
אַ לייכטער טראַב פון גאַס דערטראַגט זיך,
עס שלעפּערט מיך. בין האַלב פֿאַרוויגט.

איך האָב אין יענער צייט אויף אַזאַ אופן אָנגעשריבן 54 קליינע ליבע־
לידער און אַוועקגעגעבן רייענען פֿאַר זיין זאַמלבוך : „דאָס נייע לאַנד“.
צוזאַמען מיט די ערלעכע לידער, האָב איך געשריבן אַ קורצע צייט
קיבעץ אַדער קונדס־לידער. אין דער רעדאַקציע פון „קונדס“, האָבן דעמאָלט
געשריבן י. אַדלער, דער לעבעדיקער, יצחק רייז, מ. ל. האַלפּערן, חנו גאַטעס־
פעלד, מיכל קאַפּלאַן, יוסף באַנק, דער טונקלעלער, א. ל. באַראַן און אַנדערע,
אפילו ניט קיין פּראָפּעסיאָנעלע הומאַריסטן. איבערהויפּט, אַז עס פּלעגט
קומען אַ שרייבער, אַ גאַסט פון אייראָפּע, איז עס פֿאַר אים געווען די ערשטע
געלעגנהייט אָפּצודרוקן אַ זאַך אין „קונדס“ וואו ער האָט געכאַפּט אַ פינפּערל
און איז נתפרסם געוואָרן.

די רעדאַקציע האָט זיך געפונען ניט ווייט פון לעווין און גודמאַנס
רעסטאָראַן, וואו מיר פּלעגן אַלע זיצן. האָב איך, פֿאַרקוקנדיק זיך אויף די
קונדס־שרייבער און מקנא זייענדיק די פֿאַרדינסטן און פּריילעכע רייד
וואָס זיי האָבן גערעדט, פון צייט צו צייט אָנגעשריבן אַ הומאַריסטיש
לידל און אַוועקגעגעבן דעם רעדאַקטאָר, מאַרינאָוו. אמת, עס איז מיר אָנגע־
קומען זייער שווער אַנצושרייבן אַזאַ ליד. אָבער די צוויי־דריי דאָלער האַנאָראַר
זיינען געשטאַנען פֿאַר די אויגן ווי די גרעסטע דערגרייכונג. ביז איינמאַל
האָב איך אָנגעשריבן אויפן רעדאַקטאָרס באַשטעלונג אַ ליד לכבוד ראש־
השנה, ווי די מלאכים פֿאַרשרייבן דעם שיקזאַל פון די מענטשן אויף דער ערד.
האָט מאַרינאָוו גענומען און איבערגעמאַכט דאָס ליד און אַריינגעמישט אַהין
גאַווערנאַר סולצער, וועמען מען האָט דעמאָלט אַרונטערגעזעצט און עס איז
אַרויסגעקומען אינגאַנצן אַן אַנדער ליד. אמת, ער האָט מיר באַצאָלט די דריי
דאָלער פֿאַר דעם ליד. אָבער איך האָב עס באַטראַכט פֿאַר אַ באַליידיקונג און
אויפּגעהערט צו שרייבן לידער פֿאַרן „קונדס“.

* * *

איך האָב ניט געשריבן מיינע לידער וואָך וואָך איין וואָך אויס, ווי איינער
וואָס דרוקט יעדן שבת אַ ניי ליד אין אַ צייטונג, ווייל עס איז אַזוי אָפּגעמאַכט

געוואָרן צווישן אים און דעם רעדאַקטאָר. און אפילו אַזעלכע רוען זיך אָפּ פון צייט צו צייט און רוקן אונטער דעם רעדאַקטאָר אַן אַלט ליד אַנשטאַט אַ נייעם. איך אָבער האָב זיך אָפּגערוט יאָרן גאַנצע פון איינמאַל אַרויסגעבן אַ ביכל ביז אַ צווייטן מאַל.

איידער איך בין אַוועקגעפאַרן פון אַמעריקע אין 1901 האָב איך אַ גאַנץ יאָר צייט געדרוקט אין „פאַרווערטס“ אַ וואָך איבער אַ וואָך איין, אַדער צוויי לידער און אַמאַל מער. אָבער קומענדיק אַהיים, קיין זשוכאַוויץ, אין איינזאַמען דאַרף האָב איך ניט אַנגעשריבן קיין איין ליד פאַר גאַנצע פיר יאָר צייט. ערשט אין 1905, בין איך געקומען קיין מינסק און געדונגען אַ צימערל אויף נייעמייע גאַס און דעם זעלביקן אַוונט, נאָך אַ באַזוך ביי אברהם רייזען און זיין שוואַגער דוד קאַסעל און דערשמעקנדיק די טומלדיקע גאַס אַרום מיר און די לויפנדיקע מענטשן, בין איך געקומען אין מיין צימערל און אַנגעשריבן אַ היבש ליד וועגן אַ פינצטערער נאַכט. איך האָב פאַרגליכן די נאַכט צו אַן אַלטער, שוואַרצער שקאַפע אַדער קליאַטשע, אַ האַלב בלינדע, מיט אַ דריי-פערטל אַראַפּגעריסענער גריווע, וואָס הענגט כמעט ביז צו דער ערד און שלעפט זיך פאַמעלעך טראַט ביי טראַט.

אין דער צייט וואָס איך האָב ניט געשריבן בין איך אַרומגעגאַנגען שטום און פאַרצווייפלט און זיך אַליין באַטראַכט ווי אַ וואַרים, וואָס איז ניט ווערט וואָס די ערד טראַגט אים. איך האָב זיך געפילט ווי איינער פון די גע-פאַלענסטע אין גאָר דער וועלט.

ביז עס איז געקומען אַן ערשטע שורה און האָט אַנגעקלאַפט אין אַ טירל פון מיין געמיט און עס האָבן זיך אַנגעהויבן אַרויסשיטן הינדעלעך און ענטע-לעך, ערשט געבוירענע מיט דעם נאַסן פוך אויף זיך. אַזוי האָט אַנגעהאַלטן אַ פאַר יאָר, ביז זיי האָבן זיך אויסגענומען.

די לידער זיינען געווען פון אַן אַנדער אויסזען און כאַראַקטער ווי די פריערדיקע לידער. זיי האָבן געהאַט אַן אַנדער טאָן און טעמאַטיק, אָבער זיי אַליין, דער גאַנצער ביכל זיינען געווען מעור אחד. און ווידער בין איך געבליבן שטום און איינזאַם אויף אַ פאַר יאָר, ביז עס איז נאַכאַמאַל געקומען אַן ערשטע שורה פון אַ ליד און אַנגעקלאַפט אויף אַן אַנדער טירל און עס האָט זיך געעפנט און עס זיינען אַרויסגעלאָפן פון דאַרטן נייע גענדזעלעך און הינדעלעך פון אַן אַנדער מין אָבער זיי אַליין אַלע מעור אחד.

אַזוי פלעג איך שרייבן אַ צוויי-דריי יאָר, ביז וואַנען זיי האָבן זיך אויס-געשעפט. אַחוץ איינמאַל, ווען עס איז אַרויס מיין גרויס-פאַרמיקער בוך אין 1915, בין איך אויף מאַרגן פרי געזעסן אין מיין צימער און די זון האָט אַריינגעשיינט און איך בין געווען גליקלעך מיט זיך אַליין און האָב אַנגעשריבן אַ ניי ליד. מיט דעם הייבט זיך אַן מיין ביכל „צום שטערן נויט“ — אַ ליד און נאַכדעם אַ גאַנצע סעריע לידער גאַרניט ענלעך צו די, וואָס זיינען אַריין אין פריערדיקן בוך.

ארום דעם יאר 1910 האָב איך צונויפגעקליבן אַ טייל פון מיינע לידער און אָפּגעדרוקט אַ קליין בראַשירט ביכעלע אונטערן נאָמען: „אויפן זאַמדיקן וועג“.

ווי איך בין אָנגעקומען אין „טאָג“ פאַר אַ קאַרעקטאָר

אין 1912 בין איך אָנגעקומען אין דער „פרייע אַרבעטער שטימע“ אַלס קאַרעקטאָר פאַר 3 דאָלער אַ וואָך און דערגרייכט ביז 4 דאָלער אַ וואָך. אָבער קיין אויסזיכטן אויף העכער זיינען ניט געווען. און מיט 4 דאָלער אַ וואָך איז מיר געווען שווער אויסצוקומען.

איז אַזוי גייענדיק איינמאַל אין אַ פרייטיק נאַכמיטאָג, סוף זומער 1914, אויף דער צווייטער עוועניו און האוסטאָן סטריט, האָב איך באַגעגנט א. זעלדין, אַ שרייבער. אויף מיין פראַגע פון וואָנען ער גייט, דערציילט ער מיר, אַז מיסטער בערנשטיין, אַ באַקאַנטער יידיש־ענגלישער זשורנאַליסט, נעמט זיך אַרויסצוגעבן אַ יידישע צייטונג אין ניו־יאָרק. ער האָט אים אָנגעשטעלט אַלס מיטאַרבעטער, און איך קען צוגיין און זיך אַנשלאָגן אַלס קאַרעקטאָר. דער אָפיס איז טאַקע דאָ אויף דער צווייטער עוועניו און 18טע גאַס. איך האָב אים געפאַלגט און אַוועק אויף דעם אָנגעגעבענעם אַדרעס. און בערנשטיין האָט מיר אָנגעשטעלט אַלס קאַרעקטאָר.

די קאַרעקטאָרס האָבן דעמאָלט געהערט צו דער שרייבער יוניאָן, כאַטש זיי האָבן געאַרבעט אין איין צימער מיט די זעצער. די זעצער־יוניאָן לאַקאַל 83, האָט גראַד דעמאָלט באַשלאָסן, אַז נאָר זעצער פון טרייד זאָלן מעגן אַרבעטן מיט זיי אַלס קאַרעקטאָרס אין דעם זעלביקן צימער.

האָב איך זיך אינגיכן דערוואוסט, אַז די זעצער־יוניאָן איז קעגן דעם, איך זאָל אַרבעטן אין זייער „טשאַפּעל“, ווייל איך געהער ניט צו זייער יוניאָן. האָט מען מיר געגעבן אַן עצה: אַזוי ווי איך בין אַ שרייבער, זאָל איך אַריין אין דער שרייבער־יוניאָן און פון דער שרייבער־יוניאָן אַריבערגיין אין דער זעצער־יוניאָן, ווייל זיי זיינען צוויי שוועסטער־יוניאָנס.

אָבער די זעצער־יוניאָן האָט מיר ניט געוואָלט געבן דעם דזשאַב. זיי האָבן געהאַט אייגענע קאַנדידאַטן אויף דער שטעלע, וואָס האָט זיך גערעכנט פאַר אַ בכבודיקער און אַ גרינגער.

עס האָבן זיך אָנגעהויבן פאַרהאַנדלונגען מיט דעם לאַקאַל 83. די פאַר־האַנדלונגען האָבן זיך געצויגן אַ דריי־פיר חדשים — פון סעפטעמבער ביז אָנהויב יאַנאַר. די פראַגע איז געווען אַ פרינציפּיעלע: צי זאָל מען אַרייננעמען אין דער יוניאָן אַ נייעם מענטשן, ניט קיין זעצער פון פאַך? פאַר מיר האָבן זיך אָנגענומען ש. יאַנאַוסקי, פון דער „פּ.אַ.ש.“ אב. גאָלדבערג פון „אידישן

פאלק" און באראנדעס, וואָס איז געווען אַן ערן-מיטגליד פון דעם לאַקאַל 83. זייער טענה איז געווען, אַז איך האָב שוין געאַרבעט צוויי מיט אַ האַלב יאָר אַלס קאַרעקטאָר אין דער "פ.א.ש." און בין דערפאַר ניט קיין נייער אין פאַך. אין יענעם האַרבסט האָט זיך געביטן די אַדמיניסטראַציע אין דער יוֹ-ניאָן. אַנשטאַט שיינפעלד, איז דערוויילט געוואָרן דראַשער. די פרעזידענטשאַפט פון דער יוניאָן איז אַפט איבערגעגאַנגען פון איינעם צום צווייטן און די קאַנ-דידאַטן האָבן זיך געחברט צווישן זיך און ניט גערעדט קיין שלעכטס איינער אויפן אַנדערן.

פרייטיק צו נאַכט, פאַר אַ יוניאָן-מיטינג, אין 206 איסט בראַדוועי, פלעגן ביידע שיינפעלד און דראַשער, אַריינקומען צו לעווין און גודמאַן אין רעסטאָראַן, וואָס האָט זיך געפונען דערביי, עסן אַ מילכיקן מאַלצייט.

ש. יאַנאַווסקי און אב. גאַלדבערג זיינען געווען קעגנער און שונאים איינער דעם צווייטן, געדענקט זיך מיר אַ פאַל, ווען איך בין אַריינגעקומען אין "שלומס" רעסטאָראַן, וואו די צוויי קעגנער האָבן געגעסן, איז ביי איין זייט רעסטאָראַן געזעסן ש. יאַנאַווסקי, און ביי דער צווייטער זייט פון רעסטאָראַן אב. גאַלדבערג. איך בין צוגעקומען פריער צו אב. גאַלדבערגס טישל און גע-רעדט מיט אים, נאַכדעם בין איך צוגעגאַנגען צו ש. יאַנאַווסקיס טישל. האָט מיר יאַנאַווסקי אויסגערעדט פאַרוואָס איך האָב זיך געווענדט נאָך הילף צו גאַלדבערג און גאַלדבערג האָט געהאַט טענות צו מיר, פאַרוואָס איך האָב גענומען יאַנאַווסקי פאַר מיין גואל. און איך האָב ניט געוואוסט ווי צו פאַר-ענטפערן זיך פאַר ביידן. יאַנאַווסקי איז געווען מיין באַלעבאַס אַלס רעדאַקטאָר פון דער "פ.א.ש.", ביי וועמען איך האָב געאַרבעט און פאַרדינט פיר דאַלער אַ וואָך. אב. גאַלדבערג האָט פון צייט צו צייט אַפגעדרוקט מיינס אַ ליד אָדער צוויי און מיר באַצאַלט צוויי אָדער דריי דאַלער.

דערווייל האָט דער "טאַג" שוין אַנגעהויבן אַרויסצוגיין און דראַשער האָט אַריינגעזעצט פאַר אַ "פרוף-רידער אַ זעצער מיטן נאַמען פיליפס, וואָס האָט זיך פאַר קיין פאַל ניט געפאַסט פאַר דער דאָזיקער אַרבעט.

ער האָט עס געטאַן, קען זיין, אויס נקמה צו מיר, ווייל מיט אַ פאַר טעג פריער, האָב איך געדאַרפט אַנקומען צו אים, טאַקע וועגן אַ יוניאָן-פראַגע. אָבער אַזוי ווי עס איז געווען עלף אַזויגער ביינאַכט, האָב איך ניט געוואָלט אים שטערן. ער האָט געדאַרפט אויפשטיין פרי צו דער אַרבעט און געוואוינט האָט ער ווייט אין ברוקלין. האָט מיר אַ יוניאָן-מאַן געראָטן איך זאַל אַנשטאַט צו דראַשערן, צוגיין אין "מאַרגן זשורנאַל" וואו שיינפעלד האָט געאַרבעט, און ער אַנשטאַט דראַשערן וועט עס קענען טאַן פאַר מיר. דראַשערן האָט עס קענטיק פאַרדראָסן, וואָס שיינפעלד, אַן אַרויסגעגאַנגענער פון אַמט, מישט זיך נאָך אין זיין ממשלה. האָט ער ביי זיך באַשלאָסן מיך ניט אַריינצונעמען אין דער יוניאָן.

איך געדענק ווי איך האָב אים איינמאַל באַגעגענט אויף איסט בראַדוויי, און בין אים נאַכגעלאָפן, ווי אַ הונט לויפט נאָך זיין באַלעבאַס, און געבעטן

זיך ביי אים, אז ער זאל מיך באשטימען אלס פרוף-רידער אין „טאָג“, ווי עס איז געווען אָפגעמאַכט פון פריער. ער איז געווען שטייף און אָנגעצויגן און האָט מיר כמעט ווי ניט געענטפערט.

גראַד יענעם פרייטיק איז געווען אַ מיטינג אין דער יוניאָן אויף 206 איסט בראַדוויי און דער מיטינג האָט געדאַרפט באַשליסן צי באַלאַנג איך יע צום לאַקאַל 83 אָדער ניט. אַלע מיטגלידער פון דעם לאַקאַל זיינען געקומען צו יענעם מיטינג. אויפן מיטינג איז אויך געווען א. גאַטעסמאַן, אַ וויכטיקער פירער אין דער יוניאָן. דראַשער האָט געטענהט, אז איך, דער נייער „פרוף-רידער“, וואָס וויל זיך אַריינשטופן אין דער יוניאָן, איז אַ פּרעמדער עלעמענט און געהערט ניט צו די זעצער. אָבער גאַטעסמאַן האָט געהאַלטן אַ שאַרפע רעדע קעגן דראַשערן און אָנגעוויזן, אז די יוניאָן דאַרף מיר דאַנקבאַר זיין, ווייל איך בין דער ערשטער דורך וועמען עס איז דורכגעפירט געוואָרן דער פּרינציפ פון דעם נייעם פונקט אין דער קאָנסטיטוציע וועגן דעם, אז יעדער איינער וואָס אַרבעט אין דעם זעלבליקן צימער מיט די זעצער, מוז זיין אַ יוניאָן-מאַן. דער מיטינג האָט געדאַרפט זאָגן דעם לעצטן וואָרט. אַלע מיטגלידער פון דעם לאַקאַל אַחוץ דראַשערן, האָבן אויסגעשריען מיט איין קול „יעס“, ווען מען האָט די פּראַגע גענומען צו אַן אָפּשטימונג.

אויף מאַרגן האָב איך פאַרנומען פּיליפּס אַרט אין „טאָג“ אַלס פּרוואַוו-רידער.

דראַשער מיט שיינפעלדן, וואָס פלעגן צוזאַמען קומען עסן אין לעווין און גודמאַנס רעסטאָראַן אַ מילכיקן אַוונט-ברויט, זיינען אין האַרצן ניט געווען קיין גוטע פריינט כאַטש אויסערלעך האָט מען עס אויף זיי ניט דערקענט.

וועגן קהלן זיך

איך בין זיך מודה, אז אין מיינע יונגע יאָרן, אין דער צייט ווען איך האָב אָט די אַלע בילדער, וועגן וועלכע איך דערמאָן איצטער און וועלכע איך מאַל, געזען מיט מיינע פיזישע אויגן און דורכגעטראָטן די אַלע שמאַלע סטעזשקעס און שטראַמיקע וואַסערלעך, אַז דעמאָלט האָב איך זיך גאַרניט אומגעקוקט אויף זיי. איך האָב צו זיך ניט געזאָגט: אַט שטייט אויף אַ צווייג אַ פייגעלע אין אַ בלוי טליתל און אַ שוואַרץ שטריימעלע, מען דאַרף עס גוט אַריינעמען אין זינען; און אַט קנאַקט אַ וועווערקע האַרטע ניסלעך, מען דאַרף זיך צוהערן — דאָס איז דאָך די נאַטור. אויב איך וועל ווען עס איז זיין אַ שרייבער, דאַרף איך עס פאַרצייענען אין זכרון.

ניין, איך האָב פאַר די אַלע זאַכן גאַר קיין צייט און אפשר אויך קיין אויג ניט געהאַט. איך בין זיי פאַרבייגעאַנגען בהסח הדעת.

אז איך בין געגאנגען אין דאָרף דינגען פורן, צו פירן מעל אין שטאַט אַרײַן, בין איך פאַרבייגעגאַנגען די קרעטשמע, די קרעניצע און די לאַנגע שורות גויאישע שטיבלעך מיט די קליינטיקע הויפעלעך. אָבער אין זינען האָב איך געהאַט די צאָל פון די פורן וואָס איך דאָרף באַשטעלן אויף מאַרגן און ווער עס וועט זיך אַפּרופּן אויף מיין פאַרויכטיקן קלאָפּ אין פענצטערל.

מיין האַרץ איז געווען אומרואיק צוליב די ביזע הינט, וועלכע זיינען געלעגן אויף די סמיעטניקעס און האָבן מיר פאַרצאַמט דעם וועג צו די טירן. איך האָב אויך ניט ליב געהאַט די קינדערשע אויסרופּן „זשיד כאלאמיד“.

מיין טאָג און מיין אַונט איז אַוועק אין שטוב ביי אַ ביכל און דער גיין אין דאָרף דינגען פורן איז פאַר מיר געווען אַן אומגעוויינטשטער אויפוועקן זיך פון אַ גוטן חלום, אַן אַפּרייסן זיך פון אַ חברישן פאַרברענגען ביי אַ גלעזל טיי און אַרויסגיין אין קאַלטן, פינצטערן דרויסן.

אמת, איך האָב הנאָה געהאַט ווען איך בין געגאַנגען אין אַ הייסן זומער־דיקן נאַכמיטאַג מיט דער קאַלטער, האַרטער, ווי אויסגעהאַמערטער סטעזשקע הינטער די דאָרפישע שיערן און די הויכע קאַנאַפּליעס־זאַנגען האָבן מיך געשמיסן איבערן פנים, ווי גוט־פאַרדינטע שטראַף־רייד פון אַ טאַטן אָדער אַן עלטערן פעטער, עס האָט געברייט און גערייצט מיין הויט, אָבער איך האָב דאָס דורכגעלאָזן ווי איינער לאָזט דורך מיטן ווינט אַ שטיקל אַלט־אַפּגעריסן פאַרשריבן פּאַפּיר, איך האָב עס באַהאַלטן אין מיין אַרכיוו און ניט געטראַכט, אַז איך וועל זיך אָן דעם ווען עס איז דערמאַנען.

איך האָב זיך ווי ווייט מעגלעך אַפּגעפרעמדט פון מיל, פון דאָרף און פון די גרעבליעס, אָבער ניט ווילנדיק און ניט וויסנדיק האָט מיין אויג אַרײַן־גענומען אין זיך בילדער און פאַסירונגען און איצטער קומען זיי מיר אַלע אַנטקעגן אין דער פולער פיזישער געשטאַלט, און זיי מאַנען ביי מיר: „נעם און מאַל אונדז אויס, שרייב אונדז אַן איידער מיר ווערן טויט מיט דיין טויט.“

* * *

איך האָלט ניט, אַז מיינע דאָרף און מיל לידער זיינען דער רעזולטאַט פון מיין בענקשאַפט נאָך דער היים און די יונגע יאָרן, נאָך דער מאַמעס צערט־לעכקייטן, ווי אַנדערע ווילן האָבן.

די בילדער, די דאָרף־פּיזיאָזשן קומען מיר אַנטקעגן סיי בייטאָג און סיי ביינאַכט, זיי קומען מיר אַנטקעגן בוכשטעבלעך. איך דאָרף זיך ניט דער־מאַנען אַן זיי, ווי מען דערמאַנט זיך אַן אַ שיינער שטאַט וואו מען האָט געלעבט אַ קורצע צייט, זיי שטייען מיר פאַר די אויגן. ניט קיין דערינגערונגען, נאָר בילדער, וואָס איך זע איצטער אין דער קעגנוואָרט:

אַז איך זע אין גאַס אַן אויטאָמאָביל, אַ גייעם טראַק, אַ שטיבל מיט אַ שיינעם באַלקאָן, זע איך זיי שוין ניט דאָ, אויף וואַלאַס אָדער סעזשוויק עווע־ניוס, נאָר ביי אונדזער מיל, אויף אונדזער גרינעם גראַז. אין אויטאָמאָביל זיך איך און מיין ברודער מיט זיין ווייב, דער טראַק איז אַנגעלאָדן מיט

אונדזערע זעקלעך מעל און דאָס שטיבל מיט דעם באַלקאָן איז דער הבית והעליה, פון בבא מציעא. עס איז טאָקע אַ קינדערשער געפיל וואָס אַ דער-וואַקסענער מענטש טאָר צו זיך ניט צולאָזן, אָבער איך טרייב אים ניט אַוועק. עס קען זיין, אַז דערפאַר, וואָס איך בין ווייניק אַרומגעפאַרן, מיט ווייניק מענטשן זיך באַגעגנט, מיט נאָך ווייניקער זיך דורכגערעדט, געשטיקט אין זיך וואָס איך האָב געוואַלט זאָגן, איז דאָס ביסל וואָס איך האָב יע געזען, ליגט אין מיין קערבעלע פון אויבן-אויף, און ניט נאָר ליגט עס פון אויבן-אויף, נאָר עס הייבט די דעקל און וויל אַרויסטאַנצן אויף דער פּריי.

* * *

פון זינט איך קען זיך, דאָס הייסט, זינט איך האָב אָנגעהויבן צו קוקן אויף זיך פון דער זייט, און אָפּנעמען חשבון וועגן זיך ווי וועגן אַ צווייטן — און דאָס האָט זיך אָנגעהויבן מסתמאָ צו מיינע 15-16 יאָר — איז פון יענעם עלטער אָן, געדענק איך, אַז איך האָב קיינמאָל ניט געקאָנט אַריינפאַלן ניט אין קיין קליינעם קרייז און ניט אין קיין גרויסן קרייז פון חברים אָדער פאַר-טייען.

דאָס איז געווען ניט דערפאַר, וואָס איך בין געווען אַזאָ גרויסער אינדיווידואַליסט, געהאַט אָן אייגענע, באַזונדערע מיינונג וועגן זאכן, וואָס גייען אָן אַרום מיר, און וואָס איז געווען אַנדערש ווי די מיינונג פון אַלע איבעריקע מענטשן פון קרייז; ניין, ניט דערפאַר, נאָר ווייל מיר האָט געפּעלט דער חוש פאַר קליינדיקייט און געזעלשאַפטלעכקייט.

איך האָב אין אַלע צייטן פון מיין לעבן געהאַט איינעם אָדער צוויי נאָענטע חברים, אָבער נאָר דעמאָלט, ווען די צוויי זיינען געווען באַזונדער אין צוויי עקן שטאַט. אָבער אַזוי שנעל ווי די צוויי האָבן זיך באַקענט און גאַנץ אָפט טאָקע דורך מיין צונויפפירן זיי, אַזוי בין איך שוין געוואָרן אַ דריטער, פון דער זייט. יענע זיינען געוואָרן גוטע פריינט, חברים, מיט געמיינזאַמע אינ-טערעסן און איך בין געבליבן פון דרויסן. איך פלעג הערן די זעליביקע צוויי מענטשן ריידן עפעס וועגן זאכן, וואָס איז שייך זיי ביידן און פאַר מיר איז צווישן זיי קיין אָרט ניט געווען.

איך געדענק אַ מעשה, ווען איך בין אַלט געווען אַ יאָר 14-15: איך האָב זיך באַקענט מיט אַ יינגל אין מיינע יאָרן, וואָס איז געקומען אַזוי ווי איך לערנען אין ישיבה אין דער מיר, זיינע עלטערן האָבן געוואוינט אין אַ דאָרף אַ דריי מייל פון אונדז. ביי אונדז אין שטאַט האָט ער זיך אויפגעהאַלטן ביי זיינעם אַ זיידן, אַ מלמד, אויף אַן אַרימער גאַס. דאָס יינגל איז מיר געפּעלן געוואָרן. ער איז געווען אַ שיינער, מיט בלאַנדע געקרייזלטע האָר און מיט בליענדיקע רויטע בעקעלעך. מיר האָבן זיך ליב געקראָגן און איך געדענק ווי איינמאָל אין אַ פינצטערער, ווינטערדיקער נאַכט זיינען מיר געשטאַנען הינטער זיין זיידנס שטוב (אפשר אויפן סמעטינק) און זיך געשוואָרן אין

איביקער פריינטשאפט, אפשר ליבע. עס זיינען אריבער עטלעכע חדשים. איך האָב אים באַקענט מיט מיינעם אַ צווייטן חבר, וואָס האָט מיט מיר איבערגעחזרט דעם שיעור. מיר האָבן אַלע דריי אָנגעהויבן לייענען העברעאישע ביכער און אויך לערנען די רוסישע גראַמאַטיקע. מיר פלעגן זיך צונויפקומען יעדן טאָג צווישן צוויי און דריי דעם זייגער ביי דעם יאַנקלס אַ פעטער אין הויז, אין אַ קליין חדרל. עס זיינען אַריבער ניט מער ווי עטלעכע וואָכן און איך האָב דערזען, אַז איך בין אַ פרעמדער צווישן זיי. די גראַמאַטיקע האָט זיי צונויפגעבונדן ווי צוויי שותפים פון איין געשעפט און פאַר אַ דריטן איז קיין פלאַץ ניט געווען. ווען איך פלעג קומען אין קאַמערל אין דער באַשטימטער צייט און געפינען נאָר איינעם פון זיי, האָבן מיר געהאַט וואָס צו ריידן און געווען גוטע חברים. אָבער אַזוי גיך ווי דער דריטער איז אַריינגעקומען האָב איך דערזען די נאַענטקייט צווישן די צוויי און, ווי זיי וואַלטן גערעדט אַ באַ-זונדערע שפראַך.

פון אַ זייט

צווישן זאַכן און מיר —
אַ האַלב־פאַרמאַכטע טיר.

וואו צוויי בין איך געווען —
אַ דריטער — אַן אַ זייט.
מחוץ פון יעדן באַנד,
פאַרביי יעדן שטרייט.

איז עפעס געשען,
האָב איך ניט באַלד דערזען.
ערשט אויפן דריטן טאָג —
קוים דעריאָגט.

ווען אַנדערע פענסטער
האָבן פולטאַגיק געוואַכט,
בין איך — דער לעצטער און קלענסטער —
געווען צווישן דעמערונג און נאַכט.

* * *

ווען איך בין געוואָרן עלטער אַ ביסל, זיינען פאַר מיינע אויגן בחורים און מיידלעך געוואָרן פריינט, חתנים און כלות, זיך צעקריגט און ווידער גוטע פריינט געוואָרן; אָבער איך האָב ניט געקענט ווערן אינטיים, קיין אינע-

ווייניקסטער. ווען איך האָב זיך מיט עמיצן איבערגערעדט, האָב איך זיך פון יענעם אינגאַנצן דערווייטערט. אַלע חברים מיינע — פיר, אַכט, צען — זיינען געווען „אינעווייניק“, האָבן געוואוסט איינער דעם אַנדערנס סודות, האָבן אַרגאַניזירט ציוניסטישע און בונדיסטישע גרופּעס. (פאַר דער בונדיסטישער גרופּע האָב איך אַפילו אָנגעשריבן אַ פראַקלאַמאַציע אין וועלכער איך האָב זיך געקריגט מיט די ציוניסטן, אָבער דאָס איז ביי מיר געווען בלויז אַ שפּיל. קיין אמתן אינטערעס האָב איך אין דעם גאַנצן ענין ניט געהאַט). און זיי, די חברים מיינע, האָבן פון זייער זייט מיר ניט פאַרטרויט זייערע געהיימע פּלענער וועגן מיטינגען און וועגן געלט־זאַמלונגען צו שיקן אין דעם מינסקער קאַמיטעט און איך בין געשטאַנען הילפּלאַז מיט אַראַפּעלאַזטע הענט. ווי אַזוי דאָס קלייזליקע חברן זיך איז פאַרגעקומען, האָב איך ניט געוואוסט און ווייס בין היינט ניט. אַט די אַלע זאַכן זיינען מיר פאַרבייגעגאַנגען ווי הינטער אַ וואַנט. עס האָט מיר געפּעלט דער חוש — ניט פאַר פּערזענלעכער חברשאַפט — נאָר פאַר גרופּן־לעבן, פאַר קלייזליקייט.

* * *

און נאָך שפּעטער, דאָ אין ניו־יאָרק. איך בין מיט די „יונגע“ געווען. גוטע פריינט. אינגאַטאָו איז מיט מיר אַנדערש ניט געגאַנגען, ווי נאָר אונטערן האַנט. אויך מיט מאַני־לייבן און לאַנדוין בין איך געווען אַ נאָענטער פריינט. מיר האָבן געלייענט לידער איינער פאַר דעם אַנדערן און אַפּגעזעסן אין רעסטאָראַן טעג און נעכט.

אָבער מיין גוט־חברשאַפט מיט זיי איז נאָר געווען, ווען איך בין געווען מיט מאַני־לייבן אַליין, מיט לאַנדוין אַליין אָדער מיט אינגאַטאָו און מיט אייזלאַנדן אַליין. ווי מיר זיינען צוזאַמענגעקומען זאַלבע־דריט אָדער זאַלבע־פּערט, בין איך געוואָרן אַ פינפטע ראַד צום וואַגן. זיי זיינען געווען פאַר־פּלאַכטן צווישן זיך מיט אַזעלכע פּעדים, דורך וועלכע איך האָב ניט געקענט דורכקריכן.

וואָס דאָס איז געווען ווייס איך עד היום ניט. פאַרוואָס האָט מען דעם יע אַריינגענומען אין די „שריפטן“ און מיך ניט? איז אַ צווייטער געווען אַ בעסערער פּאָעט ווי איך? איז אַ דריטער געווען אַ טרייערער חבר ווי איך? מאַני לייב און אינגאַטאָו, מאַני לייב און לאַנדוין, האָבן זיך ניט איין מאַל צעקריגט צווישן זיך, אָבער אַפילו דעמאָלט זיינען זיי געווען מענטשן פון איין גוס און איך בין עס קיינמאָל ניט געוואָרן. וואָס האָט געפּעלט איך זאָל עס יע קענען ווערן?

איך געדענק די אַוונטן ביי לעווין און גודמאַן אין רעסטאָראַן. מיר: האַלפּערין, מאַני־לייב, לאַנדוין, אייזלאַנד און איך פּלעגן זיצן ביי אַ טישל לעבן קיך. ליינען לידער איינער פאַר דעם אַנדערן אָדער ריידן וועגן דייטשע און רוסישע פּאָעטן — מיר זיינען געווען אַלע איין געזינד.

מיטאמאל גיט זיך אן עפן די טיר און איגנאטאָו איז מיט אימפעט אַריינגעקומען, די פּאַלעס צעעפנט און די קעשענעס פול מיט מאַנסקריפטן און „פרופס“. האָט מען מיך איבערגעלאָזן זיצן ביים טישל און זיי זיינען אַריבער צום צווייטן זייט פון רעסטאָראַן, צו אַן אַנדער טישל און אָפּגערעדט צווישן זיך וועגן די זאַכן וואָס דאַרפן אַריינגיין אין דעם קומענדיקן נומער „שריפטן“.

דערנאָך, אַז זיי זיינען פאַרטיק געוואָרן מיט זייערע ענינים, זיינען זיי ווידער איבערגעגאַנגען צו מיין טישל און אָנגעהויבן דעם געשפרעך דאַרטן, וואו זיי האָבן אים איבערגעריסן, און אַפילו ניט אַנטשולדיקט זיך פאַר איבער-לאָזן מיך אַליין, ווי איך וואָלט געווען איינער אַ זייטיקער, פון דער גאַס אַן אַריינגעקומענער.

אַזוי האָט זיך געפירט ביי דער אויסגאַבע פון עטלעכע נומערן „שריפטן“.

* * *

אין 1914, האָט זיך געשאַפן אַ סיכסוך צווישן די אַנטיילנעמער אין דער אויסגאַבע פון דעם זאַמלבוך.

אַפּאַטאַשו האָט רעוואָלטירט קעגן איגנאַטאָוון און האָט באַשלאָסן אַרויס-צוגעבן, צוזאַמען מיט חברים, אַן אייגענעם זאַמלבוך. די צונויפּשטעלערס פון דעם נייעם זאַמלבוך האָבן אויך מיך איינגעלאָדן צו געבן זיי לידער.

ווען איגנאַטאָוון האָט זיך דערוואוסט, אַז אַפּאַטאַשו גרייט זיך צו גרינדן אַ נייעם זאַמלבוך, האָט ער געזוכט מיך צוצוציען צו די שריפטן, כדי איך זאָל ניט גיין מיט אַפּאַטאַשו, האָט ער געשיקט צו מיר אַ שליח — זישע לאַנדווין — ער זאָל ביי מיר נעמען לידער.

איך האָב געהאַט ביי זיך צוויי קליינע לידער און אַ לאַנגע פּאַעמע, אָבער אַ שלעכטע. דאָס איז געווען מיין גאַנצער פּאַעטישער פּאַרמעגן.

איך האָב געזאָגט זישע לאַנדאוון, אַז איך בין מסכים צו געבן די פּאַעמע איגנאַטאָוון. וועט ער זי אָננעמען איז געוויס גוט; אויב ניט, בין איך פריי צו גיין מיט אַפּאַטאַשו.

פון זיין, איגנאַטאָווס באַגיין זיך מיט מיר ביז אַהער, האָט דאָס האַרץ מיר געזאָגט, אַז ער וועט די פּאַעמע ניט אָננעמען.

איך האָב אַוועקגעטראָגן דאָס ליד צו איגנאַטאָוון און אָפּגעמאַכט מיט אים, אַז איך וועל קומען צו אים איבעראַכטאָג שבת נאָך אַן ענטפער. דאָס איז געווען סוף זומער.

דעם קומענדיקן שבת, ווען איך האָב געדאַרפט קומען צו איגנאַטאָוון נאָך דעם ענטפער, האָבן עטלעכע שרייבער פון די „שריפטן“, צוזאַמען מיט עטלעכע דרויסנדיקע שרייבער, זיך צונויפּגעקליבן ביי י.י. שוואַרצן אין הויז, אויף קראַטאַנאַ עוועניו אין די בראַנקס צו באַשליסן צי זאָלן זיי, די מיטאַרבעטער פון די „שריפטן“ בלייבן מיט איגנאַטאָוון און דולדן זיין „דעספּאַטיזם“, אָדער אַפּרייסן זיך פון אים און צוזאַמען מיט אַפּאַטאַשו גרינדן אַן אייגענעם זאַמלבוך.

גייענדיק צום מיטינג בין איך אויפן וועג אָפגעטראָטן צו איגנאַטאַוו, וואָס האָט געוואוינט ניט ווייט, אויף וואַשינגטאָן עוועניו, נאָך אַן ענטפער וועגן דער פּאָעמע. אַז איך בין אַריינגעקומען צו אים, האָט ער אַרויסגענומען דעם מאַנסקריפט און האָט געזאָגט, אַז די פּאָעמע געפּעלט אים, נאָר מ'דאַרף נאָך אַרבעטן אויף דעם און אַז אין דעם היינטיקן נומער „שריפטן“ וועט עס ניט קענען אַריין. איך זאָל עס האַלטן פאַר דעם צווייטן נומער.

איך האָב דאָס ליד ביי אים צוגענומען און געזאָגט, אַז איך וועל זיך באַטראַכטן.

גייענדיק פון אים צו שוואַרצן, האָב איך אויפן וועג געעפנט דעם מאַנסקריפט און געזען, אַז איגנאַטאַוו האָט געמאַכט עטלעכע באַמערקונגען ביי די זייטן.

* * *

ווען איך בין אַריינגעקומען צום מיטינג, זיינען אַחוץ שוואַרצן געזעסן אַרום טיש: י. אַפּאַטאַשו, מ. ל. האַלפּערין, דר. ש. פּאַקס און מ. י. היימאַוויטש. מ'האַט גערעדט און געטענהט אַ היפשע צייט. דער הויפט פירער פון דעם „בונט“ איז געווען מ. ל. האַלפּערין. אַז איך האָב געהערט ווי ער פּראָטעסטירט קעגן איגנאַטאַוו „זעלבסטהערשאַפט“, האָב איך זיך שטילערהייט אָפּגערופן צו מיין לאַנדסמאַן, משה־יונהן: „דו וועסט זען, אַז ער וועט זיין דער ערשטער, וואָס וועט חרטה האָבן און צוריקגיין צו איגנאַטאַוו.“ (אין אַ פּאַר וואַכן אַרום איז טאַקע אַזוי געווען. האַלפּערין איז אַנאַנסירט געוואָרן צווישן די מיט־אַרבעטער אין די קומענדיקע „שריפטן“).

אין דער צייט פון די וויכחים האָב איך זיך אָפּגערופן: „איך ווייס, אַז אויב איר וועט בלייבן מיט איגנאַטאַוו, וועלן מיינע לידער ניט אַריינגע־נומען ווערן, אַזוי ווי זיי זיינען ניט אַריינגענומען געוואָרן ביז אַהער. און אויב איר וועט זיך אַפּרייסן פון אים און מאַכן אַ נייעם זאַמלבוך, קען זיין, אַז איר וועט מיינע לידער יאָ אַרייננעמען. פונדעסטוועגן איז מיין מיינונג, אַז איר טאַרט ניט צעשפּאַלטן דעם זאַמלבוך „שריפטן“ און איר דאַרפט זיך רעכענען מיט איגנאַטאַוו אויפטואונגען פאַר דעם זאַמלבוך.“

ווען מיר זיינען אַלע געזעסן ביים טיש, איז אַריינגעקומען מאַני־לייב (איך געדענק ניט אויף זיכער ווער דער צווייטער איז געווען — זישע לאַנדאָו אָדער ראובן אייזלאַנד). די צוויי פּאָעטן זיינען געקומען אַלס דעלעגאַציע פון איגנאַטאַוו מיט אַ בקשה מ'זאָל ניט שפּאַלטן דעם זאַמלבוך. מען האָט אויס־געהערט זייערע טענות און צוגעזאָגט געבן אַן ענטפער אין די קומענדיקע טעג.

ביי יענעם מיטינג איז אַבער פאַרט באַשלאָסן געוואָרן צו שאַפן אַ נייעם זאַמלבוך מיטן נאָמען „דאָס נייע היים“. י. י. שוואַרץ איז געוואָרן דער סעקרע־טאַר. ער האָט ביי מיר געבעטן דאָס ליד, וואָס איך האָב ערשט געבראַכט פון איגנאַטאַוו. איך האָב אים געוויזן די באַמערקונגען, וואָס איגנאַטאַוו האָט געמאַכט ביי די זייטן פון מאַנסקריפט און געזאָגט, אַז דאָס ליד קאָן איך

אים ניט געבן, ווייל, ווען עס וועט קומען צו אַ וויכוח אין די צייטונגען וועגן דעם נייעם זאַמלבוך, וועט אינגאַטאַוו קענען אויפווייזן: „איר האָט אַריינגענומען ראַליניקס אַ ליד, וואָס איז געווען ביי מיר און איך האָב עס אויסגעבראַקירט. ביי די זייטן זיינען אַפילו פאַראַן מיינע באַמערקונגען.“

אין אַ וואָך אַדער צוויי אַרום באַגעגען איך אינגאַטאַוו אויפן סקווער פון איסט-בראָדוויי. איז אַנשטאַט אַרומצוכאַפן זיך מיט מיר, ווי אַלעמאַל, האָט ער מיך דורכגעלאָזן ניט אַפּקערנדיק דעם קאַפּ, גלייך ווי ער וואָלט מיך ניט געקאַנט. איז מיר איינגעפאַלן, אַז ער איז אויף מיר ברוגז. אַבער פון דער צווייטער זייט האָב איך געקלערט, אַז אפשר איז ער געווען פאַרטראַכט און מיך טאַקע ניט געזען. אַבער אַז דאָס האָט זיך אין אַ פאַר טעג אַרום איבער-געחזרט אַ צווייטן מאָל, האָב איך שוין געוואוסט, אַז ער איז טאַקע ברוגז אויף מיר, קענטיק, אַז ער האָט זיך דערוואוסט, אַז איך גיי מיט אַפּאַטאַשוּן.

דער איבעררייס פון מיין פריינטשאַפט מיט אינגאַטאַוו האָט מיר שטאַרק וויי געטאַן. איך בין אַרומגעגאַנגען אַ צערגערטער און אַ פאַרדריסלעכער.

איינמאַל אַ זונטיק פרי, אַריינקומענדיק אין לייענזאַל פון „עדיוקיי-שאַנעל אַלייענס“, האָב איך געפונען אויפן טיש אַ דיקן באַנד פון אַ יידיש-ענגלישן זשורנאַל. איך האָב אַן עפן געטאַן און פאַר מיינע אויגן האָבן זיך אַנטפלעקט צוויי לידער פון דעם פּערסישן פּאַעט האַפּיז.

איך האָב עס איבערגעלייענט. דער איינגאַרטיקער ריטם און דער אינ-האַלט פון די לידער האָבן מיך אַזוי פאַרכאַפט, אַז עס האָט זיך מיר געדאַכט, אַז האַניק רינט מיר פון מויל.

איך האָב אין צוויי וואָכן צייט אַנגעשריבן 28 קורצע לידער און גענומען די העלדן פון האַפּיז-לידער און געמאַכט זיי פאַר מיינע העלדן.

איך, דער פּאַעט האַפּיז, פיר אַ וויכוח מיט דעם שענקער סאַקי און מיט דעם גאַטספּאַרכטיקן סאַהיד. די רייז זיינען טאַקע צו סאַקין און סאַהידן, אַבער פאַר די אויגן זיינען מיר געשטאַנען די פירער פון די „שריפטן“.

(דאָס זיינען אַלץ מעשיות פון פאַרגאַנגענע צייטן. היינט זיינען מיר ווידער גוטע פריינט, און איך דערמאַן דאָס ווי שרייבערשע געשיכטע.)

ווי איך פאַרשטיי דאָס היינט און ווי חברים-שרייבער האָבן עס מיר מיט יאָרן שפּעטער איבערגעגעבן, איז דער זאַמלבוך „שריפטן“ געגרינדעט געוואָרן פאַר די און פון די נייע יונגע שרייבער, וואָס פאַר זיי איז ניט געווען קיין אַרט אין די געוויינטלעכע צייטשריפטן. איך אַבער, האָב זיך געקאַנט דרוקן אומעטום.

* * *

צוליב מיין שטילקייט און פּרעמדקייט, האָב איך געהאַט אַ סך אומאַנגע-נעמלעכקייטן. די חברים מיינע, מיט וועמען איך בין אַפּגעזעסן גאַנצענע טעג

אין רעסטאראן, האבן געקענט בעסער און שענער ריידן פון מיר. זיי האבן גערעדט מיט א זיכערן טאן און באצוואונגען אלעמען זיי אויסצוהערן. און אז איך האב זיך אמאל אפגערופן מיט א ווארט, איז ער פארלארן געגאנגען, ווייל ער איז ארויסגעקומען שטיל, ניט געוואגט אדער ביז וואנען איך האב זיך דערוועגט אים ארויסצוואגן, איז ער שוין געווען עבר זמנו, מען האט שוין גערעדט וועגן עפעס אנדערש. אייניקע חברים מיינע, האבן געקענט אנהאלטן א געשפרעך א לאנגע צייט, ווי איינער דערציילט א לאנגע מעשה און האלט אלעמען צוגעשמידט. איך האב ביידע זאכן ניט געקענט.

אין דער „פרייע ארבעטער שטימע“ און אנדערע זשורנאלן, וואו מען האט געדרוקט מיינע לידער, אז עס איז געקומען צו א יוביליי-נומער, אדער א יארצייט-נומער נאך א בארימטער פערזענלעכקייט, וואו מערערע פאעטן האבן זיך באטייליקט, און מ'האט ביי מיר געבעטן א ליד, האב איך ניט גערן געגעבן — צוליב צוויי טעמים: ערשטנס, האב איך ניט געוואלט און ניט געקענט שרייבן פאר דעם כבוד פון דער לעבעדיקער אדער טויטער פערזאן, און צווייטנס, ווייל איך האב מורא געהאט (אפשר אליין ניט וויסנדיק) אז צוליב די פילע אנדערע לידער, זאל מיינס ניט פארזען ווערן. אין א געוויינטלעכן נומער פון דער אויסגאבע, בין איך געווען דער איינציקער פאעט. האט זיך מיין ליד אָנגעזען.

אז איך האב אפגעדרוקט א ליד, וואס איז מיר אליין געפעלן געווען, בין איך א וואך אדער צוויי נאכדעם, ניט געקומען אין רעסטאראן, וואו איך האב זיך געריכט צו הערן קאמפלימענטן פאר דעם ליד. איך האב זיך געשעמט צו הערן א קאמפלימענט און ניט געוואוסט ווי צו באדאנקען פאר דעם.

איך, פון מיין זייט, האב זעלטן געזאגט א חבר א גוט-ווארט פאר זיינס א ליד אדער א דערציילונג און דאס האב איך געטאן ניט פון רשעות אדער ניט-פארגינעריי; נאר איך האב ביי זיך געטראכט: ווער בין איך דאס אזוינס, וואס דארף זאגן זיין ווארט און יענער זאל אים אָננעמען? אדער — ווי זאגט מען עס?

אמאל האט זיך געטראפן, אז איך בין געזעסן מיט א חבר אדער אזוי א שרייבער און יענער האט לאנג גערעדט צו מיר און מיך געלויבט. זיינע רייד זיינען געפאלן אויף מיר ווי א ווארעמער טוש, אזוי אָנגענעם און פארשלעפעריש. איך האב קיין ווערטער ניט געהאט צו באצאלן אים פאר זיינע גוטע רייד. ערשט ארויסגייענדיק פון רעסטאראן, א צופרידענער און זאטער מיט לויב, האב איך זיך געכאפט, אז איך בין געזעסן מיט א שרייבער, וואס האט געוויס אויך געוואלט הערן א גוט ווארט פון מיר און איך האב עס אים ניט געזאגט.

וואס פאר א נאר איך בין דאס געווען, וואס פאר א ניט-פריינטלעכער מענטש! און דאס האב איך געטאן ניט אויס ענגהארציקייט צו א קאלעגע, נאר ווייל עס איז מיר אויף דער מינוט ניט איינגעפאלן, אז איך דארף מיט עפעס צוריקצאלן, איז דאס עגאאיזם, אדער א פילקייט צו באַנעמען יענעם נויטן?

דריי גויאישע דערפער

דריי גויאישע דערפער,
א קליינע שטאָט,
דאָרט האָבן גענידערט
מיינע צען געבאָט.

דער הימל האָט, אמת,
ווי אַ חיה געברילט;
נאָר מיך אויף אייביק
פאַרשטומט און פאַרשטילט.

איך בין אין דער וועלט
אָוועק נאָך יונג!
נאָר קיינמאָל שוין נישט
צעבונדן מיין צונג.

און מיט דער תורה
אין מיין טאָש —
האָב איך געוואַנדערט
ווי מיט אַ וואָלפּישן פּאַס.

און וויפיל איך צאָל ניט
קײן רײזע־געלט —
איך דריי זיך אַרום
לעבן היימישן פעלד.

* * *

נאָך מיין קומען פון אַמעריקע, אין סוף 1901, האָב איך געפונען מיין
שטאָט אַן אָפגעברענטע. ערטערווייז איז געשטאַנען אַ „סרוב“ — אַ שטוב
אויפגעבויט אין וואַלד און געבראַכט אין שטאָט אַריין ניט קיין פאַרענדיקטע.
און ערטערווייז איז דער גרונט געווען ליידיק און אָפגעדעקט.

אחוץ דעם, האָב איך געפונען אַ שטאָט מיט פאַרטייען. עס איז געווען
דער „בונד“, די „פועלי-ציון“ און סתם ציוניסטן. עס איז געווען אַ בערזשע
אויף ווילנער און זשוכאוויצער גאַס, וואו עס האָבן אין די אַוונטן שפאַצירט
שניידער־בחורימלעך, שוסטער, טאַקערס, סופרים, פריקאַשטיקעס און באַ-
לעבאַטישע קינדער, וואָס זיינען מיטגעגאַנגען פון פריילעכקייט־וועגן. מען

האָט געטיילט „ליטעראַטור“ און איבערגעגעבן שטילערהייט „לאַזונגען“ איינער דעם צווייטן ביים באַגעגענען זיך.

אין דעם הויז וואו איך בין איינגעשטאַנען, ביי אַן אַלמנה, האָבן גע- וואוינט נאָך צוויי בחורים, אַ סופר און אַ טאַקער. זיי זיינען ביידע געווען בונדיסטן און געקומענע פון אַן אַנדער שטאַט.

אַזוי ווי איך בין אין אַמעריקע געווען אַן אַרבעטער און בין געגאַנגען צו אַרבעטער-מיטינגען, האָב איך געוואָלט זיך צוטויליען צום בונד, וועמענס נאָמען איז געווען זייער באַליבט אין אַמעריקע. האָב איך געבעטן ביי די צוויי בחורים, זיי זאָלן מיך נעמען צו אַ פאַרלעזונג ביי אַ „קאַמערל“ פון בונד. זיי האָבן מיר געענטפערט, אַז זיי קאַנען דאָס ניט טאָן אַליין, זיי מוזן אָנפּרעגן ביי די פירער.

אין אַ וואַך אַרום, אַז די פירער האָבן אויסגעפאַרשט וועגן מיר, ווער איך בין און וואָס איך טו, האָט מען מיר געלאָזט וויסן, אַז איך מעג קומען צו דער פאַרלעזונג.

די צוויי פרעמדע בחורים האָבן מיך געפירט איבער אַלע פּוסטע און וויסטע געסלעך. מען איז אויסגעגאַנגען מיט מיר אַ האַלבע שטאַט, ווי איך וואָלט געווען דער פרעמדער, דער ניט-היגער, און זיי — די איינגעבוירענע, די היגע — און ניט פאַרקערט. זיי האָבן ניט אָנגערופן קיין נאָמען פון איין געסעלע, כדי איך זאָל ניט וויסן דורך וואַנען זיי האָבן מיך געפירט, קאַנספּי- ראַציע. כאָטש מיר איז געווען גוט באַקאַנט יעדעס שטיינדעלע אין שטאַט, אָבער זיי האָבן עס געטאָן צוליב פאַרויכטיקייט וועגן, איך זאָל ניט וויסן אין וועלכער הויז די פאַרלעזונג איז פאַרגעקומען.

צום סוף האָבן זיי מיך אַריינגעבראַכט אין אַ שפּאַגל-נייער הויז, ניט קיין פאַרענדיקטע פון אינעווייניק. די גאַנצע געביידע איז נאָך געשטאַנען אויף קלעצלעך און שטיקער אָפּגעזעגטע ברושעס. אַרויפגיין צום טיר האָט מען אויך געדאַרפט אויף שאַקלדיקע קלעצלעך. די באַלעבאַטים פון הויז האָבן, ווייזט אויס, ניט געהאַט קיין געלט מיט וואָס צו פאַרענדיקן די געביידע און זיי האָבן נאָך דאָרטן אַליין ניט געוואוינט. דאָס הויז איז געווען איינגעטיילט אין צוויי ניט-גלייכע העלפטן; אַ גרעסערע, וואָס צום גאַס און אַ קלענערע צום הויף. אין אַט דער קלענערער העלפט פון שטוב איז געווען די פאַרלעזונג. אַרום אַ לאַנגן, ווייסן טיש זיינען געזעסן אַרום פּערצן-פּופּצן מענטשן, יונגע בחורים און מיידלעך. אויבן-אָן איז געזעסן אַ יונגערמאַן מיט אַ בלייכן פנים וועמען איך האָב געקענט, מיטן נאָמען אַראָן גאַלדבערג, אַן אייניקל פון אַן אָנגעזעענעם באַלעבאַס. ער האָט דאָס געהאַלטן די פאַרלעזונג אין יידיש פון דער „ערפורטער פּראָגראַם“ פון קאַרל מאַרקס און ענגעלס.

די צוהערער — „די מאַסע“, זיינען ניט געווען צוגעשמידט צו דער פאַרלעזונג; פאַרקערט, זיי האָבן געלאַכט, געשטיפּט און געקניפּט זיך איינער דעם אַנדערן. דער פאַרלייענער, קוקנדיק אויף זיי, האָט געלייענט אַן חשק.

צום סוף פון דעם אָוונט איז געפאלן אַ פאַרשלאַג, אַז די קומענדיקע פאַרלעזונג זאָל איך האַלטן פאַר זיי, אויב דער איצטיקער פאַרלייענער וועט מסכים זיין. גאַלדבערג האָט זייער גרינג אַראָפּגענומען די קרוין פון זיין קאַפּ און אָנגעטאָן זי אויף מיר.

די נעקסטע וואָך בין איך געווען דער פאַרלייענער פון דער זעלביקער „ערפורטער פּראָגראַם“. איך האָב מיט משלים און פאַרגלייכונגען געגעבן זיי צו פאַרשטיין דעם האַרבן אינהאַלט פון טעקסט. זיי האָבן זיך צוגעהערט אויפּמערקזאַם.

איך האָב פאַר זיי געלייענט אַ פיר-פינף וואָכן נאַכאַנאַנד און האָב געמיינט, אַז איך האָב זיי שוין צוגעבונדן צו זיך אויפן גאַנצן ווינטער (דאָס איז געווען סוף זומער). ערשט איינמאַל, גיט מיר אַ זאַג חיים-מאיר, דער קליינער סופּרל, איינער פון די אָנפירער, אַז מער קיין פאַרלעזונגען וועלן ניט זיין. די אַרבעטער זיינען מיד געוואָרן, נאָר ער און נאָך איינער — יאַשקע דער שוסטער — וועלן קומער צו מיר אַהיים און איך וועל פאַר זיי אָנהאַלטן דעם לייענען פון דער „ערפורטער פּראָגראַם“.

ביז איין אָוונט נאָך אַ פאַרלעזונג, בעט מיך מיין „קלאַס“, די צוויי אַר-בעטער, אַז איך זאָל אַרויסגיין אויף אַ וויילע פון מיין צימער, זיי דאַרפן פאַר-האַנדלען אַ זייער וויכטיקן, קאָנספּיראַטיוון ענין. עס איז מיר אַפילו ניט אָנגע-שטאַנען, וואָס זיי האָבן צו מיר, זייער לערער, ניט קיין צוטרוי און ווילן אים ניט באַקענען מיט דעם וויכטיקן ענין. אָבער איך האָב זיי געפאַלגט און פאַרלאָזן מיין צימער. איך בין אַריינגעגאַנגען אין צווייטן צימער איבערן וואַנט און פון די ווערטער וואָס זיינען דערגאַנגען צו מיר האָבן זיי פאַרהאַנדלט וועגן אַ „ליאַמע“, וואָס זיי האָבן געפלאַנעוועט צו מאַכן. די קאָנספּיראַציע איז געווען וועגן דעם וויפּיל ביר, הערינג און אַנדערע זאַכן מען דאַרף קויפן.

בונדיסטן ביי אונדז אין שטאָט זיינען געווען אַ זיבעציק-אַכציק אין צאָל. די פּועלי-ציון נאָר אַ העלפט דערפון, אָבער דערפאַר עלטערע און געזינטערע בחורים. צו די בונדיסטן האָבן געהערט די „לייכטע קאָוואַלעריע“: די שניידער, די שוסטער, די סופּרים און טאַקערס, און צו די פּ"צ האָבן געהערט די שמידן, די סטאַליאַרעס און אַנדערע שווערע באַלמעלאַכעס מיט די געזונטע הענט, די „אַרטילעריע“, פון דער אַרמיי.

בעת אין יעדן שטעטל אַרום אונדז האָט זיך געגרינדעט די „סאַמאַ-אַבראַנע“ (זעלבסט-שוין) איז אין שטעטל אָנגעקומען אַ צאָל רעוואָלוציערן, אָבער ניט גענוג פאַר אַלעמען. האָבן די בונדיסטן געפאַדערט די גרעסטע צאָל געווער פאַר זיך, ווייל זיי זיינען די מערהייט פון די אַרבעטער. די פּועלי-ציון האָבן אָבער געטענהט, אמת, זיי זיינען ווינציקער אין צאָל, אָבער זיי וועלן וויסן בעסער ווי צו האַלטן אַ רעוואָלוציער אין האַנט. איז אַזוי ווי מען האָט ניט געקאַנט זיך צעטיילן מיט די כלי זיין, האָט מען עס דערווייל אַוועקגעלייגט ביי באַס'ן, אַ גויאישן פעלדשער, אויפן בוידעם און אַזוי ווי ביי אונדז אין שטאָט

איז קיין פאָגראַם נישט פאָרגעקומען זיינען זיי געבליבן דאָרט ליגן אויף שטענדיק.

אַז עס איז געקומען אַ יאָריד אין שטאָט, דער אָסיענדיקער „זשימטרי“ און דער נאָך־שבועותדיקער „מיקאַלע“ האָבן זיך צוויי שיינע בחורים — יוסף ווינער און משה'ל רובינשטיין, אָנגעטאָן אין זייערע פּאָזשאַרנע־קאַמאַנדע־קליידער, אַ שוואַרצן רעקל מיט בלישטשענדיקע קנעפּ, און אַ בלישטשענ־דיקע קאַסקע מיט אַ רויטן גאַרטל מיט אַן אַראָפּניק, געהיט דעם מאַרק פון פיל טויזנטער גויים און מוזשיקעס. און עס האָט נאָך קיינמאַל נישט פּאַסירט קיין שלעכטס צו די יידן.

די „רעוואָלוציאַנערע ליטעראַטור“ האָט מען געהאַלטן אין זיכערע ערטער, דהיינו, ביים פּריסטאָוו אָדער ביים שטאַטישן רב אויפן בוידעם, אַהינצו וועט דאָך די פּאַליציי נישט גיין זוכן קיין טריפהנע זאַכן, און דער רב אַליין וועט דאָך אויך נישט גיין זוכן צו זיך אויפן בוידעם. דעם רבס ייגנסטער יינגל, היינט אַ יידישער לערער אין דעטרויט, מיטן נאָמען יוסף קאַמאַי, איז געווען אַ שטיקל פּאַרמיטלער ווי צו באַהאַלטן די ליטעראַטור ביים טאָטן אויפן בוידעם. איך האָב היינט עטלעכע חברים. מיר זעען זיך אָפּט, איך פּאַרשטיי זיך גוט מיט יעדען איינעם פון זיי. אָבער אַז מיר קומען זיך צוזאַמען זאַלבע דריט אָדער זאַלבע פּערט, האָבן זיי אַ באַזונדער שפּראַך צווישן זיך, וואָס איך פּאַרשטיי נישט, זיי ריידן טאַקע יידיש, אָבער נישט מיט די ווערטער וואָס זיי ריידן מיט מיר און אפשר מיט די זעלביקע ווערטער, אָבער ביי זיי האָבן די ווערטער אַן אַנדער באַדייט.

ז ע כ צ י ק י א ר

— זעכציק יאָר — אַ שטרעקע צייט
ווי אַ שטרעקע ערד אויסגעצויגן.
איז דאָס געווען אַ פעלד ברייט און ווייט,
וואו עס איז געוואָקסן ווייץ און קאָרן
מענטשן צו דערנערן?
אַ גרינע פּאַשע צו קוויקן די אויגן?
אַ געלייטערטער הימל מיט שטערן?
אַדער גאָר אַ גרויער, נאַקעטער וועג
וואָס פּערד און רעדער האָבן געטראַגט
אַן גראַז, אַן בוים, אַן שאַטן
ווען די האַלב־טאַג זון האָט געברענט.
און קינדער מיט עמערלעך און רידלען אין די הענט
האַבן זיין לייב געקראַצט, ביז בלוט געשפּאַלטן,
און דורכגייער, אין אַן אומעטיקער נאַכט,
האַבן דעם וועג געשאַלטן?
וואָס האָבן אַזוי פּיל נעכט און טעג
מיט אַ שטרעקע צייט געמאַכט?
זאָג, זכרון.
— עס איז אַלץ געווען אין זעכציק יאָרן.

ווי אַ מאָל

איך וואָלט נאָך איינמאָל וועלן זען די אַלטע שטוב,
די שטוב פון בערווענעס און שטיינער.
איך ווייס, עס איז פון איר געבליבן גאַרנישט מער,
און פון אירע איינוואוינער קיין איינער.

פאַר מיר אַבער וואָס איז פון איר צוויי דורות ווייט
פאַר מיר איז זי ווי אַלע קינדער־טעג פאַראַנען;
עס איז פאַרנאַכט, אין אַלע שויבן זונען —
איך זע איר גאַנץ פון דאַנען.

איך וואָלט געוואָלט כאַטש איינמאָל אַנקלאַפּן
אין אירע לעכערדיקע טירן,
טרעטן אויף איר ערד מיט בלוזע פיס,
מיט בלוזע פינגער די ביישטידלעך באַרירן.

און אפשר וועט מיר גאַר אַנטקעגן גיין
מיין טאַטנס גרויסע הויזגעזינד,
די ברידער, שוועגערנס און מומעס,
ביז דעם ווייטסטן שוועסטערקינד.

און אפשר וועלן מיר אַנטקעגן גיין
די מאַמע־קאַץ, דער קלוגער פּערד.
ווי אַפט דערמאַן איך זיך אָן זיי
אויף היגער פרעמדער ערד.

זשוכאָוויץ-בראָדוויי

ווילט זיך מיר צונויפגארטלען זשוכאָוויץ-בראָדוויי,
ווי אַ פּאַס אַ לעדערנער גאַרטלט רעדער צוויי.

גרעבליעס שוואַרצע שטרעקן זיך בלאַטילעך און נאַס.
רויטע פייערלעך ביי דר'ערד ציען שוואַרצע גאַס.

רעדער, שטיינער רודערן; רוען זיך ניט אַפּ.
עלעווייטערס לויפן אָן מיט אַ הויכן טראַפּ.

גויס ביי אַ ווייסן טיש דערציילן זיך פון וועלף.
מאַרמאַר-טישלעך, לאַנגע רייד פון רילקע און פון „צוועלף“.

וויל איד, נעם איד גאַרטל-אויף זשוכאָוויץ-בראָדוויי,
ווי אַ פּאַס אַ לעדערנער גאַרטלט רעדער צוויי.